

MAGYAR
REGÉNYIROK

KEPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZATH KÁLMÁN

Magyar Könyvkiadó
Budapest, V. kerület,
Váci utca 17. sz. 17.

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

9. KÖTET

HAZAI REJTELMEK

Írta

KUTHY LAJOS

II.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

HAZAI REJTELMEK

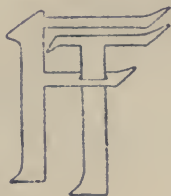
REGÉNY

IRTA

KUTHY LAJOS

MÁSODIK KÖTET

PATAKY LÁSZLÓ RAJZAIVAL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

PH

3176

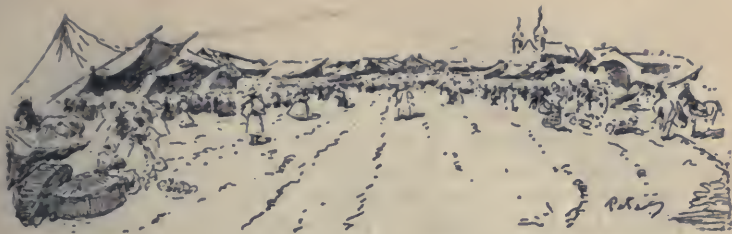
M3

köt. 9

Minden jog fenntartva.

Franklin-Társulat nyomdája.

XXIII.

(Lébl Simon.)

Néhány nap mulva zajlott, hemzsegett, javában állott a debreczeni *szabadság*, mely keresztneve a vásároknak, egy szurkos markú exegeta szerint szabad lopástól vette eredetét. A vidéki műipar, végetlen bőséggel állítá piacra együgyű műveit. Czirokseprő, szekérkas, lapát, gereblye, favilla, vasatlan targonczaak durva, nagyolt faragásban, nehéz faekék, idomtalan talyigák, ökörjárom, s mindennemű mezei kerékgyártóművek, egy új ültetvény s fejletlen földművelés hevenyészett eszközeiként tűnnek fel. Mindenek felett hallatlan bőségben somfa ostornyél s piros makrapipa; jeléül, hogy az állatvédő eszme nem nekik való, s a magyar ember mindent fumigál. Széllel bélelt guba, töretlen juhbundák, hitvány, rossz festékű gyapju-népruhák, s elláthatlan utozái a kérgesen cserzett, vásárilag tákolt, puha, ázékony talpú csizmáknak: mind azt jelentik a nyugoti idegen előtt, miszerint e nép izlése, szükségei s anyagi értéke az európai országokénál sokkal alantabb fokon áll; s nem foghatja meg, miként lehetett e világos eszű, szabad alkotmányú fajt, e kövér s bővelkedő földön úgy kormányozni, hogy üzlete s iparfogyasztása maig esetlenebb és gyérebbe a tizenöt éves irtású amerikai rabgyarmaténál; kereskedése pedig, korunkhoz aránylag, alig több, mint Béla király csere-vásárai? meglepőleg tapasztalandja egyszersmind, miszerint ez al-

földi tiszta magyarfaj, kézi iparában, üzleteszközeiben, itt, keletfelőli lakhelyén, elszigetelve a műveltebb példáktól, minden segély és vezérbefolyások nélkül, sokkal csinosb, czélszerűbb, tökélyesb rendszerre tudott vergődni, mint hazánk idegen vérei, mint például a tótok, a művelt Szilézia s Morvaország szomszédságában; és ez, a sok között, egyik czáfok, a nemzeti ipartörekvések újabb szakában keletkezett azon tan ellen, miszerint a birodalmi tehetlenséget védő secta, a magyart, göröngyhöz ragadt, s csoroszlyához varrott földművelőnek erőködik praedestinálni.

A belpiacz hosszán, jókor reggel Vámos törekvék a tolongásban keresztülhatolni, két ismeretlennel, kiknek egyike zömök, kerek szemű, széles kalapú, magyarkába öltözött középkorú férfi, kezében kostök- s tajt pipával; másika fodrozott hajú, fehér keztyűs ifjú, Singer pesti zsidószabó formátlan divatruháiban, fehér fogantyús, könnyű nádbottal. A zömök úr fontoló, hivatalos arczezal haladt Vámos mellett, s élénk mohó figyelemmel látszék nyelni suttogó szavait, miket itt-ott, a tolongás közben füleihez érve, hozzá intézett. Az ifjú pallóról nyomadékra lépve, most elmaradva, majd utánok szökve kerülgeté a sárt, mérgesen tisztogatva könnyökét, ha itt-ott egy béleshordó kofa, vagy bőrszedő zsidó hozzá dörgölőzék. Végre befordultak a tepertősoron, hol mázsaszámra illatozik a bőrös pecsenye, s gömböcz- és hurkaboglyák közt, harmincozhat kovászos ugorkát adnak egy garason. A mézszárszékek hosszú sétasorán kiértek kis újutczájára, hol tanú és akadály nélkül folytathatá Vámos utasításait; a Singer-féle hüvelybe kebelezett sárúzó pedig, miután egy lomha szelindekben megbotlott s feszes nadrágát elrepezsté, sarkukba nyomult, mígnem mindhárman, a pocsolyás-utcza tekerületében, a külvásár felé eltűntek.

Azalatt egy rezesképű, piros orrú, kajla bajuszú, szürke posztónadrágos egyén szájongott a belpiaczi kofák közt, bizonytalan színű nankin zekében, melynek

lenge szárnyait csak a rárakott sujtás óvta meg a folytonos lobogás ellen. Az egyén fején jó meleg nemez-sipka ült, elől-hátul rövid ernyővel, s alúla minden lépten emarczipálta magát vörös üstöke, mely nem másként villogott kopasz koponyáján, mint hivatalkodó granáton a lángfürt. Úgy látszik, váró izgatottsággal lézeng fel s alá, s bizonyos záridőt akar elácsorogni, mert nyugtalanul tekintgete olykor a nagy templom felé, hol fényes lapátok mutaták az óra közeit. Hátra-tett marokkal kerülgeté a halmokra kopasztott szárnyas állatokat, mik toilette nélkül, paradicsomi állapotban voltak egymásra nyujtva, lévén az ő bőrük fehérebb, mint akármelyik bécsi leányé. Kétszer ment végig a csábító soron; végre engedte kísértetének a válogató szem, s kihúzott, hat garasért, rokonai közül egy hízott kacsát, mely a pesti piacon lúdnak is beillenék. Aztán hűvös tormalevélbe öltöztetvén, nankin zekéjébe ereszté a nyársra kárhozottat, maga pedig egy krajczáron gazdag reggelit vásárolt a közelebbi zsendicze-kofától, ki, mint egy ázsiai sátor, bő területtel telepedék meg fazekai között. Ezalatt hatot kongatott a kis torony, s az egyén felkerekedvén testestül, lelkestül, tovább czipelte ellátott gyomrát, egészen egy borbélyműhelybe, mely éppen álmából ébredt ásító szájként tátotta fel legyes ajtaját.

— Pálinkás jó reggelt, nótárus uram! hol jár itt? — üdvözlé egy félszemű borbély, ki éppen fülmetelő vatermörderjét (gallér) kötözé egy darab tükörből, s hideg kolbászt falatozott akközben.

— Terminusom van itt, valakit várok a koma műhelyében, felele a récze-ruczás egyén; addig tisztítsa meg az állam, ha szeret.

— Oly simára mint a koppasztott malacgot. Éppen jó bicskám van, tegnap pirongatta meg a köszörűs; fűgemaggá aprítja a csecsszopó hajszálát. Kapjon alá egy széket; . . . őcsláb! köss nyakruhát nótárus uramnak; . . . mindjárt kész leszek; . . . lőcsláb, vakapád?

hozz egy garasárú szilvát, hadd vessek eczetágyat a kebelembe, télen-nyáron olyan étvágyam van, hogy a reszelőt is megenném. No csak ne szuszogj, szedd hónod alá a lábodat, s míg az orromon végig nézek, itt teremj... Szekérről hozz, mert a kofa keveset ad... no lódulj; de ne egyél belőle, mert szagát megérzem a szádon.

Lócsláb, a negyedfél lábnyi foghúzógyakornok, el-rugaszkodék.

— Te marhahús! — kiált utána a szakállirtó, — ha lehet, régi kétgarasost fizess a tipónak. — Aztán öltözéshez látott, s miután saruit bodzabogyóval kifényezé, a szalmásüveg hátralékát pedig gégéjébe önté: működni kezde a nótárus körül, orrát száját betapasztván ködmönszag fekete szappannal.

— Nagy a sár, koma; kezde társalogni nótárusunk a kopasztó-széken, mennyire száját fungálni engedé a hivatalos tapasz.

— Van egy kis locs-pocs, viszonzá a borbély.

— Kis locs-pocs? Istenért, hát mikor van sár? hiszen félőnyire talál a kerék feneket.

— Tegnap csak egy vasas tótót láttam megszakadni a műhely előtt: mikor sár van, három lovat is megnyúznak naponként... Hogy mondja ez a kis vas? — kérdé utánvetőleg önhitten, miközben egy alig tollkésnyi borotvát, szíjján megrecsegtetve, a jegyző szakállába vágott.

— Biz' a szemem majd kiugrik tőle.

— Bizony pedig a bátyja Münchenben tisztogat; viszonzá a megsértett művész, s élesen a szemébe nézett a komájának, ha józanon vádolja-e kését ily rágal-mazólag? Aztán boszújában segítségül ragadta a patiens orrát, rángatván azt jobbra és balra, miközben hersegő műszerét ide s tova kanyargatá. Nem hiába mondják koma, hogy gólyától lopta az orrát; mondá torlásul a késbántalomért, olyan piros, mint egy rúd spanyolviasz: nem próbált-e még vele pecsételni?

— *Mi újság, koma?*

Kuthy: Hazai rejtelmek. II.

— A Kosta azt hiszi, pálinka miatt, a nőm meg, hogy bortól van.

— Délig pálinkától, délután bortól, állítá a borbély.

— Mi ujság koma? kérdezé a jegyző, hogy orrát kiszabadítsa a tárgyalás alól.

— A mult hét elején furcsa esetem volt, felelt a borbély. Egy vőlegény akarta menyasszonyát pióczáztatni; s haragvék, hogy nálam nem talált. No bizony, hiszen csak nem tarthatok még pióczát is! fogjon maga, a ki rakatni akar. Vágjon eret rajta, mondám, ha vőlegény... Uram fia, olyan lármát ütött pajkos szavamért, mint egy mostoha princzipális, ki az asszony officzinájában parancsolni akar. Pedig mindössze is leeresztett haju mátkája volt, afféle locus communis, kinek, becsületén kívül, kezeszárából áll minden hozománya. Kalapot se tennék, ha vele kéne mennem; tudja, csak olyan sipkás embernek való. Tálaltam is neki a paprikás léből, s oly hosszút nevettem utánok, mint egy toldott tákó.

— Ki volt a vőlegény? esék szavába a piros orrú jegyző, kit az esemény szokatlanul látszék érdekelni.

— Egy szűrszabó legény, ki az árva hajadonnal még tavaly összeszűrte a levét. Három hét előtt remekelt, s kihirdetteté magát, hogy minél előbb haza vihesse az üres konyhára.

— Nem tudja-e koma a vőlegény nevét? kérdezé a borotva alatt viczkándó egyén, növő érdekkal.

— Fekete Ferke, néhány idő előtt henczidai csavargó.

— Hm hm! Rigó Ferke; dühöngé magában a meglepett jegyző, s kezével a zsebbeli meztelen kacsába markolt, hogy erőt vegyen a borotva élet kiállni.

— Hát ismeri tán koma azt a gyepi tipót? kérdé a félszemű, miközben kliense orrlyukát a késnyéllel betapasztotta.

— S mi baja volt a hajadon szűznek? kérdé viszont a kérdezett, a nélkül, hogy a gyilkosának feleletet adna.

— Karakán baja volt, ha igaz, a mit a laczikonyhán mondtak. A szép lány jó szagú, mint az édes tejfel. Réges-régen már, sok gazdag macska kerülgeté, s kézfogó után, valamelyik tagbaszakadt kézláb, zugba szorítá. De Ferke rajta érte, s úgy meglegyezgeté, alig látott tőle hazamenni. A nyaggatás pedig úgy fejébe szalasztá a meleget a leánynak, hogy vérét kelle venni.

— Hm hm! ismétlé a zsendioczétől felmelegült kebel; s ki volt a megoldalगतott macska? akará szorgalommal tudni, miből látni lehete, miszerint ő, e történettel némi homályos viszonyban áll, mit szeretne megmagyaráztatni a nélkül, hogy magát elárulja.

— Nem tom, ki lehetett, felelt a félszemű. Igaz, akkor tájban Szalárdy Lajos úrfi felköté karját; s balarczán törődött daganat mutatá magát; de ő nem lehetett; azt a paripája ragadta az istálló ajtónak.

— Ki az a Szalárdy Lajos? kérdezé mohón a jegyző.

— Egy gazdag, becsületes úrfi; városunk dísze, szegények istápjá, igazság őre, a nép barátja, híres hazafi, megtestesült jóság. Szeretve becsüli boldog, boldogtalan. Egész város vért ontana érte. Ha tyúkszemét megtapogatom is, egy nadrágot s három huszast ad.

E pillanatban fehér tafotába vont szemfedeleit vittek el a műhely előtt, melynek oldalán apró fényes szegbetükben vala olvasható: szerencsétlen véget ért 23-dik évében. A vízbe ugrott hortobágyi áldozat koporsója volt. Világos tényjel, mennyire igazságos szokott lenni a közvélemény.

Azalatt a borbély czinkanalat nyujta a jegyző szájába, s kaptára ütven arczait, kezdé a szórtövet visszán kikaparni; de vértanuja megelégtülvén a tisztálkodással, odébb mozdítá őt; s nagyot és mélyet gondolt a Szalárdy néven, mintha egy tejben-vajban fürösztött jövőt akarna reá építeni.

Most Piszte Pista lépett a műhelybe, paraszt ingatyában; mindenki előtt ismeretlen alak.

— Itt van-e a henczidai nótárus? kérdé minden be-
köszöntés nélkül.

— Én vagyok fiam, mi bajod? mond a piros orrú.

Pisze Pista dobaz levelet nyujta át, s a nélkül, hogy
szólna, vagy szót kapna, mint a nyíl eltűnék.

Hm hm! minő titkolózás ily igazságos ügyben, gon-
dolá a jegyző; az ember még csak szóhoz sem juthat;
mindig más kém, s mint a boszorkányparipa, sutty!
már oda van. Aztán töré a levelet, s egy zugnak for-
dulva kicsempeszté a bepakolt bankót, mohón olvasván
a sorok tartalmát.

— Ön bevégzé eddigi feladatát. Rigó Ferkét, ki
négy év előtt falujábói elillant, mint szökevény csavar-
gót, ujonczok közé iratá: szolgabirájától pandurokat
eszközölt, hogy katonának fogassa. Ezért, ide záratik
az ígért díj. Ha szerepét bevégzi: botrány nélkül száz,
botránynyal kétszáz pengőt fog kapni . . . U. I. Névte-
len megbizóját ne akarja tudni. Ha kémelődik, csak
önveszélyét fedezendi fel.

Minő különös! gondolá magában; az első levél alatt
szóról-szóra ezen utóirat állt. Miért e titok? hisz én
nem vétkezem. Tettem a birák akaratán épül, s az or-
szág-világ tudja. Egy csavargót adunk katonának, hogy
a dolgos adófizetőt kiméeljük. Igaz, Ferke nem csavargó,
de helyet töltünk vele, hova falubelit kellene befogni;
aztán meg a törvény tesz, én csak eszköz vagyok, s ezért
jól fizet egy látatlan kéz . . . Azonban nem jó bolondozni
ily irat tilalmával. Ha pénz dolgában adott szavát tartá:
bizonyosan a bot vastagabb vége sem maradna el. Azért
sem szó, sem tartomány. Nem kérdezek senkit. Majd
csak magam találom ki, hogy titkos committensem: a
megütögetett Szalárdy Lajos, kit bosszúállás dárdája
kerget. Mindig jó lesz fejőstehénnek, ha szükség szorít.

Míg a gólyaorrú így okoskodék, félszemű nyuzója
tüdőszín frakkot ölte magára, s kikefélve koppadt szö-
vetét, néhány harapófogót rejte hátuljába, mikkel szak-
köri műtételre fogott indulni.

E közben lócsláb megérkezék, s hátán czipelte a garasárú szilvát.

— Hová vesztél, lóhus! azt tudtam, megettek; szutyongatá az izgatott subject... Jó volnál halálnak, oly lassan tudsz járni; s recsegő szitkához érzékeny tenyerelést toldott lócsláb természetének azon részére, mely neveztetik nyakszirtnek.

— Esküvőre jövő násznépet néztem. Kutya Pista volt az egyik vőfél, kin az egész város röhög, menté magát az elbődült lócsláb; s daczos hangjából kiteszett, hogy efféle látványokért jogosítva érzi magát, legszentebb kötelességeit elhanyagolni, s a vett fenyítéket méltatlan bántalmul tekinti.

A jegyző mintegy emlékeztetőül véve a násznépi hírt, kószálódék kifelé, két garast fizetve a legyes ablakba, melynek deszkáján bajuszpedrőt falatozott egy rongyos szarka.

— Én is megyek koma, felelt a félszemű, miközben szilvái faldosá. Tegnap estve híttak Vad Mihály vargához, ki pillulái helyt a visicatort megette, s foga válhatlanul egymáshoz ragadt. Mára halasztottam. Emlegesse meg a hólyagos pecsenyét.

Azonban, Czegléd-utoza felől egyszerű nászmenet húzódék a nagy templom felé. A pártás menyasszony két levantin szoknyás gömbölyű asszony fogta közre, kiknek szemérmes feje modorosan billegett a bársony kontyborítók roppant súlya alatt. A menyasszony szelíd szőke hölgy, virágokat vitt összetett kezében; s a szerep és helyhatósági illem szokásos adóját, könyűket hullata, maga sem tudván, mit kell siratnia, mert leírhatlanul boldog volt. A násznagy, vőlegény s néhány görögdinnye természetű ismerős egészíté ki a takarékos társaságot, mely mérsékelt fogyasztáshoz látszék számítva. Csak az tűnt fel a városiak előtt: miként lehetnek ily szegény párnál oly piperés vőfélek? s kivált Kutya Pista, ki egész városban legtréfásabb s azért legdrágább egyén, mit keres ottan? ha nem tudták

volna, hogy ő a vőlegény lelki barátja, s magát és tisztársát nem annak költségén, hanem saját szerzeményeivel ékesíté fel.

Míg a násznép haladt, a henczidai jegyző három fegyverzett egyénnel suttogott a Hatvani-utoza szegletén, s némi haszonhajtó értekezés közbejöttével, a násznépre vonatkozó tekintet után, a templom szomszédjába húzódtak.

A menet közeledék. A gyümölcs- s zöldségpiacz felmulhatlan kincsei mellett, a lépesméz-, béles-, mézkalács- és kenyéroidalon, s háj- és szalonnavásár másfélöles kiállítási közt vitte őket az út, mely nemcsak azt mutatá, miszerint e nép a gyomorczikketeket jelentőbb mennyi- és minőségben fejleszti, mint a műipart; hanem biztató reményt élesztte a nélkülöző párban, hogy ily istenáldott bőség a szegényítő rendszer súlya alatt is eltartja a szorgalom emberét.

Midőn az ágykofáknál mentek, hol ezernyi dunyhák puffadoznak hőszin lúdpehelylyel, egy halom könnyű vánkos rádólt a menyasszonyra; s miközben a nyoszolyóleányok baljóslatot súgtak ez intő jelből, Kutya Pista hetykén szavalt egy alkalmi rögtönzést:

Töltött dunyha, pampuska,
Még ma elsül a puska;
A vőlegény jól töltött,
Nem mond az csütörtököt.

Végre a szekértömeg tekervényei közt a templomhoz értek. A kisdud gyülekezet oly egyszerű, de ájtatos ihlettségtől vala áthatva, mint midőn a föld első családja először jelent meg Isten előtt. A boldog menyasszony el-ejté végső könyűjét s arczán kiderült a reszkető öröm: és a vőlegény nem léphetett volna be emelőbb gyönyörrel éden küszöbén, mint akart a templomba. Kutya Pista az ajtó elé állt, hogy vámot vegyen a jövevényektől. Több versei közt, mikkel a násznépet sorra zsebelé, badar kedélylyel mondá a kék szemű szűznek:

A disznóugatást hét hétig kergettem,
Szerecsenországban bagolymáját ettem :
De még ily menyasszony nem akadt szemembe ,
Tegyen vagy tíz garast az oldalzsebembe ;

s a vőlegény lovagias készséggel fizeté jegyese vámját, mit Kutya Pista engedő nagylelkűséggel szabott meg, mert más esetben legalább öt forintot szokott követelni.

E családias, édes késedelem közben, a henczidai jegyző erőszakosan oda tolakodék, egy pandurhadnagy s két csákányos legény kíséretében.

— Rigó Ferke! add meg magad, ujoncznak vagy irva. A birák minden csavargót összefogatnak; sok legény van ránk vetve . . . No . . . indulj szilajon, mert ez a somfakezű pandur a vendégoldalhoz talál kovácsolni. Tudom, megemlegeted, míg nyersen maradsz.

A násznép azt hívé, hogy e megtámadás lakodalmi tréfa, azért Kutya Pista, szerepéhez illőleg, feltalálván magát, versekben felelt :

Hogy menne egy nyomra kétszer katonának?
Papucsvitéze már oldalbordájának.
Magyar a kuruczot most úgy sem aprítja:
Jobb, ha lányok s fiak számát szaporítja.

A nép, mintha kergetnék oda, karikába gyűlt. Ember, ember hátán ácsorogva, tétlenül nézte az erőszakot; mert annyira rögzött már benne a szolgálai gyávaság, hogy saját orrára vaskarikát hagyna vetni egy majomtól, csak hivatalos formában történjék.

— Félre láb alúl, — oda szólt Kutya Pistának a pandur; Ferkét majd más vőfél fogja tánczoltatni, kit káplárnak híznak; s megragadta a rémült vőlegényt.

— Hogy volnék csavargó? menté magát Ferke. Négy évtől mesterségem szorgalommal üzöm. Itt szabadultam fel, remekeltem, keresztlevél és bizonyosság mellett voltam kihirdetve. Erkölcömet ismeri Debreczen. Hazámnak adót fizetek, a várost szolgálom, má-

sokat becsülök, az istent imádom. Lehet-e hatósági panasz ellenem, hogy mint egy vérontó rablót elhurczoljanak?

— Hagyjuk azt a feleselést, szólt a piros orrú. Okoskodnak az országban mi helyettünk mások. Te Henczidán születél és a falut szökve hagytad ott. Most szükség van rád; csak bele a bakancsba! Itt a szolgabíró parancs a hadnagy zsebében.

— Éppen szolgabíró parancs miatt hagytam el szülőföldemet, mert huszonöt botot rendelt rám, mivel nem tudtam előfogatban gyorsan hajtani a kiállott lovat s a bálról elmaradt.

— Igen, igen, uradtól megszöktél, viszonzá a jegyző; azért adunk most szorosabb gazdához, honnan nem oly könnyű lesz az eltágulás.

— Vétkeztek, uraim, ostroma vagytok sorsunknak, kiálta kitörve a vőlegény, miközben a pandurkezek fogták. Az igazság színe alatt elszedelítetek kenyereinket; megöltök bennünket s könnyűinkből áldomást isztok a törvényszínű hóhérkodásra. Ti, a nép vénei, pártot üttök ellenünk, eláruljátok a vért, melyhez tartoztok. És mi gyáván, mint az akolba vert birka, tódulunk egymásra, tűrve, elfogadva az üldözőbotot s legfeljebb egymás hátával törekedve védni magunkat. De nem reszkettek-e, hogy isten látogató keze megnehezül a nép vénein? s a földi bosszú meg fogja érteni az égi büntetés mutató ujját? mint ezt mester uram fia, a tógás reméli.

— Hurkot bokájára, Miska; szedte-vette parasztja, mit papol nekünk mint egy fánfütyülő barát. Kösd a katedrába a vendégoldalhoz; monda nyakason az otromba pandur s Fekete Ferkét a templom és egy hasznos élet küszöbéről, az egyetlen öröm teljesülte előtt, vason elhurczolták.

A szelíd szőke hölgy ájultan leomlott. Az oszladó nép pedig más multság után tekintte, mert csóddob, kötél tánzosmenet s vászonlobogóra festett borzasztó

históriák éneke hívta őt s ezen látványokat szintoly hidegen, minden szívbeli különbség nélkül tudá élvezni.

A közelebbi események alatt Vámos kiért társaival. A zsidókert s tizenhárom város közt fekszik a külvásár gödrös utcáival, miknek habarcsos kátyuiba sárvíz idején emberek hálnak. Hosszú sorokban nyúlnak egymáshoz raggatva a kőházak, boltok, tárak, hivatalszobák, miket atyánkfiai, maig is, mind egy lábíg, sátraknak neveznek; s miket a főutczákon kívül, kofával bélelt sikátorok és kutyaszorító szűk közök választanak el. Német-utca felől, mint folyamtorkolaton, folyvást ömlik ki a tarka fővilág; s Kardszag uram kalapboltja előtt, az olajszinű nemes ifjúság fumigálja bajait s a medvebőrt előre nyúzó zsidók törvényesült körmét. Benn az utczákon hemzseggő zaj, zene, zörej, lárma, rakodás, alkú és kiáltozás. Ládák, hordók, zsákok vándorolnak csigán, emberháton vagy görgetve. Együgyű vásárosok állongnak czifra boltok előtt, kik veritékkel szerzett filléreiket négyes árú hitvány gyártmányokért engedik ellopni. Szükség, czélöröm, bámészat, csalás, kérkedés, birdüh, vesztesség, sürgető nyomor és a vásári érdek több jelrajza deríti, nyomja, nyújtja és torzítja az elfoglalt arczokat s e tettető bőség és változatosság özönjén, mint kirívó foltok egy nagy képen, tűnik fel a csúszó koldusének s a toborzók feszes csapatja. Itt rongyos pórnők kényszerítik az eladó vizet, egyetlen czikk levén, mivel birnak; amott szállító parasztok túrik egy otromba sváb szitkát görbesztő munka közt; amott visszavetett árúcskája mellett veszékel a megcsalt pórcsalád. Az idegen fajok, jóllét s elégtelenség színeiben ragyognak, csak népünk jelenik meg mindenütt együgyű, nyomott és nyomorult alak- és viszonyban; s ha hozzávesszük, hogy nemeseink két áron veszik a természetményeikből gyártott czikkeket; ha hozzávesszük a külkereskedők nyomasztó rendszerét, a csalást, árbuktatást, cseles ármányokat

termékeink átvételében: akaratlanul ama kereskedés jut eszünkbe, melyet Amerika feltaláltakor, Európa a hindukkal űzött. És megátkozva a halottakat, kik ezt okozni kezdték, megvetve az élőket, kik tudva vétköznek, szánva a nagy népet, mely tudatlan áldozat: akaratunk megerősödik hatni és küzdeni a nemzeti bűn ellen.

Ily észrevételek közt vezeté keresztül Vámos, társait a vásári tömegen.

A Hatvani-utca felőli végen bitang lovakat árvereltek az őrház körül, melynek zubbonyos mumiái még csak egészségöket sem őrzik saját nejeiken kívül. A dobszó körül, sűrűforra lobogott egy lengyelzsídó kaftány. Nyul Iczik lőtött-futott előre-hátra s hőzseási örömmel apropriálta a kanit, melyet Kopogó, adott szava szerint, minden hiány nélkül elcsapott maga alúl. Odább Harangi Pál ostornyelezte az árokspartra kapaszkodó rozsdást, mert egy kissé sokalta a talyigába ültetett három zsák repczét s nem akart menni. A hatvani kapun fitos orrú, madár szemű, feltenyerelt hajú suhancz hivatalos buzgalommal törekedett kifelé, paszományos kalap, világoskék frakk s villogó vörös nadrágban, mely a tolongás közein keresztül virított. Ki ez ismerős arcz, a dacz és szemtelenség makacs bélyegével? Nem más, mint Pizze Pista, ki borbélyműhelyi minőségéből átalakulva, tigrisi formaruhában végzi ura parancsát. Útba ejté Harangi Pál lovát s a «naturam furca expellas, tamen usque redibit» törvénye szerint, feledve a rajta viruló új méltóságot, vevé hirtelen az ő fanyelű bicskáját s a nélkül, hogy halandó szem látná, beleszelt az egyik repczés zsákba, melynek tölteleke menten a sárba folyt. Pál bátyát más figyelmezteté, hogy a repcze inkább hátra utazik, mint előre; ő pedig káromkodásban véve elégtétet, hogy a bajon minnélőbb segítsen, beült inni egy pálinkás bódéba; mely jelentéstelen eseményből csak annyi a tanulság, hogy az emberi jellem kicsiben-nagyban hű marad magához.

E vidéken is élénkül zszibong a tömött mozaik. Egy hasadt trombitára, mint hegyi zuhatag, törve, rontva tódul és rohan a sokaság, bizonyos fedéltelen deszka-akolba, melynek kapuján diót eszik egy vedlett majom, belől pedig strucz tollas emberfő mártogatja magát kifelé a légbe: kötél tánczosnénak az ő feje. Túl ez alkotmányon, a temetőből, vaskúp látszik ki, Csokonai emléke, mely lemezből szegeztek össze s ha püfölik, igen kong. Ez is jobb, mint semmi. Nehány magányos kegyelete az, mert a nemzet eddig jobban látszik szeretni költészeténél a kovászos káposztát.

A vásár főutcáján, sárral felvert, foszlott tövű bolt előtt Tógyer gazda sepregeté a téglajárdát. Üvegajtáján fuvaros parasztok nézegettek be fogyó türelemmel, kik a szállítási alkudíjt várták. Benn a sarok megett, egy hordó rézpénzen, kopasz, éktelen, durva vonású öreg ült. Otromba csontos alak, zárkozó, mogorva kifejezéssel, szemöld alá vont, földkereső, de mély és ravasz szemekkel. Ugy látszék, egyike a csehek és morvák közül hozzánk származott ama formátlan, buta testeknek, kik vak szolgálásra gépekül alkalmazvák s egyhangú szakmányon kívül mindenre képtelenek. Előtte, ablakhoz véggel fordult csapinós asztalnál, néhány nyuladt képű egyén irdogált merülten tetemes könyvekbe; míg körülök, aláírást váró levelek, csomók, kötegek, pecsétcsavar és egy súlymérő egészíté ki a hivatalos butort. A szoba hátfalán goromba zöld damisz függönyze kiseded ablakot. E függöny a gépies csend alatt olykor halkán, nesz nélkül mozogni látszék... Egyszer ragyogó fekete mankó bútt ki redői közül s félre tolintá félszárnyát. Fehér pehelyágyból, kurta vörös hajú fő pillant orozva ki s rántja vissza magát, ha dolgoznak-e az üzlet segédei? A fő ismerősnek látszik, mintha valaki már beszélt volna róla; alkalmasint Tógyer gazda, Hortobágyon, a börteregető parasztok előtt. Szemöldje tömött, szeme sárga mint a rókáé, arcza szeplős, szája nagy s végei felvonódnak

mosolya közben, mi őt ördögivé teszi. A bolt felett és üvegajtaján, nagy és kis betűkkel írva áll: «Löbl Simon irodája.»

Tögyer pálinkázni futott a szomszéd utczába s távolléte alatt Pize Pista érkezik a bolthoz.

— Felkölt-e már az úr? kérdé az ajtó megett kopasz-tól, miközben üdvözlét helyett, mélyebben fejébe nyomta paszománycsütykét, melybe csak ma iktattaték be hajdonfőre termett koponyája.

A kopasz, a helyt, hogy felelne, nyegegett és inte.

— Néma az a morva; . . . mit akarsz? kérdé Pistától az egyik zsidó diák, ki a pulpituson körmölt.

— Mondják meg az urnak, hogy Szalárdy Lajos nagysága egy órákor itt lesz; s akkorra tisztítsa ki a boltját, mert nem szereti a Nyul Iczikféle embert útban találni; mondá a távozó Pize kevély, megrendelő hangon, nem értve azon titkos uraságot, melyet egy ily félig-meddig seprett bureau, a nagyságos címek felett a mai nap gyakorol.

A bolt hátán régiebb időben nehéz vasajtón vala kijárás; de ez, mióta Löbl az épület belrészét önszobájává alakítá, feleslegessé lön; zárral, vasrudakkal nyugalmaztatván, kívülről fekete bagariával bevonatott. A bolt hátához kívül deszka hordbódé volt ragasztva, melyben egy becsületes gottscheber szokta vásáronként kirakni árúit, sajtot, szalámit s melegövi friss gyümölcsöket. Szegény feje már rég alkalmasb térre költözött volna, de Löbl Simonnal sosem volt képes a helypénzi számolásokban tisztára jönni s vásárról-vásárra zálogot kelle hagynia adósság fejében.

Ez órában gyors rakodás történik a gottscheber árúi között. A hátsó padok ürfittetnek, hogy a leplezett vasajtó szabadon, megközelíthetőleg álljon. Ezt az árú-tulajdonos egyedül s lábujjhegyen végzi, hogy Löbl szobájába szokatlan zörej ne hallják át. Aztán leereszti a bódé tábláit, elzár minden közlekedést s vásárját mára megszünteti.

Működése közben odaért Vámos azon két egyénnel, kiknek kíséretében a belpiaczon láttuk. Az ifjú, egy narancsszín csikú, világoskék nyakravalót nézeget élvező gonddal, mit utjokban hirtelen megvett; a kis poczkos pedig megtöltvén cseresznyeszín tajtját, csillagos bicsakkal kicsihol s arczát hivatalos kifejezéshez idomítgatja.

— Készen van-e ön? kérdé Vámos suttogva a bódétulajdonost.

— Készen uram, felelt az árus, hasonlóan sugva. Ime a kulcsok; ma estig tessék rendelkezni sátrammal.

— Köszönöm a törvény nevében: íme fogadja a kármentési díjt; felelt Vámos, miközben a kulcsot átvevé... Tehát a vasajtó e tájon van?

— Igen uram, mondá a gottscheber; ott, a fekete bagazia alatt.

— Nem lehet-e Lóbl szobájába belátni? folytatá Vámos.

— Azt hiszem igen, felelt a sajtos. A széllyuk alkalmasint nyitva van, csak a bagaziát kell rajta átmetzeni.

— Jól van; tehát távozzék s néma legyen.

— A törvénynek engedelmeskedem; viszonzá az ember s távozzék, magányosan hagyva betett bódéjában a három jövevényt.

Sötét lőn s a fekete bagazián folt kerekedék, melyen Lóbl felől áttört a napvilág.

— Ott a széllyuk, mondá megörülve Vámos. Ha hal-kan a rakpadra lép, egy tollkés segélyével szemtanú is lehet szolgabíró úr.

— Azt fogom tenni; felelé a pipázó köpczös emberke s hely után nézett, hová annak idején, biztosan el felhelyezze lábait.

— Csak a beszédet vehetnők jól ki; aggódék a Singer uram hüvelyébe gombolt nyalka egyén.

— Mitse törődjék esküdt úr, felelé Vámos. A szó tisztán áthallik; a gottscheber régtől tapasztalja s magam is tettem már sikeres próbákat.

— Még ily titkosan, statarialis esetben sem fungáltam; megjegyzé a szolgabíró, miközben magyarkáját levetvén, szellős kényelembe helyezé magát s egy szarvasbőr vánkosra leült.

— Ügyünk fontosabb is, mint minöket statárium tárgyal, mondá Vámos. A bűn sötét és mély; világ kevés van, csak tapogatni kell. Lóbl cseles, agyafurt, mindenre kész. Vele másként nem boldogulunk, mint titkos les által. És ez, hol más nincs, igen jó mód lehet. Velence politikája ebben tartá fenn garantiáját. Mi, tíz helyett, hármak tanácsa, tartunk nyomozást.

— Mi is lehet voltakép a hazai rejtelem, mit e tilalmas titok fed? kérdé asszonyos vágygyal az esküdt, ki az áruádon papírt készítvén, tollat faragott.

— Azt mondanom nem szabad; menté magát Vámos szerényen. Miért a vadnak lármát ütni, melyről annyit tudunk, hogy a vadonban lappang s nyomozni akarjuk. Elég, hogy az érdek nagy; sikerünktől fontos eredmény függ. Ha a rejlő igazságot kivituk, megyénk is nyerni fog. Megszabaduland a családpárt ágbogas nyügétől, megszilárdul az irány s koreszmék törvényes megérlelésében; határozott színt öltend helyhatósági terén s önszerkezetében, melynek változó árnyéklati közt nem kell remegni az ujtószék vak eseteitől.

Esküdt úr, hivatalbeli főnökével együtt, megnyugvék. A titok közelebbi érdekű része különben is fölfedezték. A biztos tisztujítás oly jószagu nyul, mely után vakon is buzgalommal lehet futamodni.

— Amice! ne tolakodjék avatkozással; oktató sütött hajú társát a szolgabíró. Ugy is, ha e néma rendszer, azaz hallgató vállatás succedál s leshelyünkben hasznavehető szavakra kaphatunk: megtudandjuk, miben fekszik a nyul. Most miért törődénk? Kezeinkben a compulsorium, mit Vámos táblabíró úr estaffetán hozatott; s ez nekünk elég. Audita referre: ez kívántatik tőlünk s azt megteszszük. Ha a széllyukon a beszélők arczeit láthatjuk, az még jobb, annál duplábban érdemeljük a

honorariumot. Annálfogva rajtunk nem mulik, csak legyen mit látni és írni.

— Kétségkívül fontos egyének keresik fel ma dél előtt Lőblt, sugá Vámos, kiknek egy-két szava zárnyitó kulcs lehet a nyomozott titokhoz . . . De hallgal . . . mintha nesz és szó támadna Lőbl Simonnál. Esküdt ur, tessék tollat venni; figyeljünk, kérem.

A törvényes bizonyosság hurkás hajú része, miután a sötét sátorban tolvajlámpát gyujta, egy fűgés hordóra teríté selyem zsebkendőjét, hogy feszes nadrága dohot ne kapjon s annak módja szerint leülepedvén, kezeivel íráshoz fogott. Szolgabíró úr pedig felkapaszkodék, hogy a széllyuk megtört világán, a bagaziát éles borotvával kimetélve, a törvényes bizonyosság tanúszemének, rangjához illő kuck in's lockot csempészszen.

Azalatt Lőbl fölöltözék s ragyogó fehér nyakkendőjéhez angol manchester codringtont ölte, mely a rizs-poros áll s pogácsa nagyságú brilliánt gyűrűvel, kiegészíté nagyjából az iparúzó aristocratia stereotyp jelmezét.

Miután a tükörből, a héber udvarok tónusa szerint, egyet nyujtózott: szemlére vette a gschaeftsláda tartalmát, bankjegy és váltócsomagokat, ha vajjon a csavarral leszegzett öntött vasedényből nem vitt-e el valamit az ördög, az ő olajmécscsel virrasztott nyulálmai alatt? Látván pedig, hogy minden azon módon van, sőt a tegnapról eltett, maradékkiflit sem falatozták fel a gonoszok: elkölté azzal reggeli csokoládját, egy zálogban veszett ezüst medenczéből s rágyujtva a kamatlábon felül kapott havannából, annak hamvasztása közben befészkelte magát bőrös nyugszékébe s maga mellé nyujtóztatván fénymázos mankóját, aláirogatá a tollát váró hivatalos válaszokat.

Kilenczet üt. Kezdődnek a hivatalos órák. Kopogtatás a zöld damiszos ajtón s belép egy becsületes arcú, vidám magyar ember, szalma kalappal, könnyű nyári ruhában, barátságos szemmel, fesztelen természetes viseletű. Ugyancsak azon ember, kiről Tógyer, Hortobá-

gyon, a szállító parasztoknak mesélé: miként veszté el birkáit Lóbl és Márk szövetsége. Egyike azon kényelmes, de hajtható falusi gazdáknak, kik maguktól mitsem tesznek a közérdekért, de velök mindent lehet tétetni; kik a népdal szerint, ha vélek bánni tudnak, ingöket is odaadják. E mellett, azon, nálunk ritka tulajdonnal bir, hogy kevesbet költ, mint bevesz; kevés igényű, tehetős módú, független ember. Ez okból örömet hozza nevét érintésbe oly eseményekkel, melyek lármát ütnek s kellemes utóízt, utóhangot hagynak. Örömet szegődik pártfogó segélylyel tárgyak, eszmék vagy személyek sorsához, melyeknek jövője van s velök nevét fenmarasztalhatni véli. Miből önkényt következik, hogy ösztönének, nemes emberbaráti irányt és törekvést adni igen könnyű; a minthogy jelenleg is, főleg azért van itt, miszerint Pestre indítsa felfogott árváit, kiknek irói s énekesnői érdemével akar egykor halhatlanulni.

— Áh . . . Gyapjasy táblabiró úr, szólftá meg Lóbl üdvözlét gyanánt, a nélkül, hogy chenille sipkáját megemelintené, vagy ülésében mozdulna . . . Talán a kétezzer pengőnyi foglalót visszafizetni jött, mit folyó évi gyapjára előlegeztem?

A nyájas jószívű ember megütközik. — Hogyan? . . . mit képzel Lóbl úr? beszállított gyapjum áráért jöttem; felelt hüledezve, mintegy kémelvén, ha komolyan intézte-e koppasztási kérdését a zsidó?

— Tudom, csak tréfál velem spectabilis; válaszolt Lóbl. Miként is kívánná, hogy nedves döggyapját azon méregdrága áron átvegyem?

— A döggyapjut nem is akarom azon árban számítani, de a többit követelni fogom. Hiszen, uram, irott szerződésünk van.

— Ha ha ha, irott szerződés? I igen de tiszta, mosott, száraz gyapjura; a táblabiró uré pedig szennyes, moszatos s több mint tíz perczentet nyom benne a víz.

— A szentháromságért, hogy állíthatja azt? Tíz nap-

pal nyirettem a mosató usztatás után, száraz, rekkenő időben s a gyapjas zsákokat még harmat sem érte.

— Különbén soha se vitatkozzunk róla spectabilis. A vásárbirákkal már nézettem gyapját s kezemnél a törvényes oklevél, miszerint áruja szemét; a szerződés feltétele betöltve nincs; s én átvenni nem köteleztetem.

— Uram ez szörnyűség; mivel a gyapju ára csökkent, erőszakkal engem akar csalni. Ily szembeszökő ármányt apró hajhász, gyalog zsidó tesz, ki marhavásárban jár, s enyvet és fűsüt kölcsönöz g'schäftbe. Azt hittem, nagyobb házaknál óva leszek ily alacsonyságtól.

— He he he, én nem szégyenlek hitsorsosaimhoz hasonlítani, mint a nemes urak a paraszthoz; felelé Lóbl félig hunyorítva, mialatt összevont szemöldje némileg elárulá éles gyűlöletét a születési aristocratia ellen. Jobb lesz nem perelni, ha tetszik, kifizetem gyapját hetven forintjával.

— Hiszen hetvennyolcz pengő s egy aranyra van az alku kötve.

— No hát tessék visszafizetni a két ezer pengőt. Váltója ugyanis tegnap lejárt s ma tizenkét óra előtt beperelhetem. Ezeröttszáz dögbőrért beszámítunk tizenkétezer garast váltóban, a többit két óra alatt kivánom; mondá Lóbl színlelt hidegséggel, egy titkos pillanatot vetve Gyapjasyra, ha nem sejti-e a birkamérgezést, mit ő Márkkal, az ifju baromorvos rovására tervezett?

— Lássá ön, minő becstelen rablás csak az maga. Én egy nemes jellemű védtelent váltok meg az öngyilkosságtól s az érte vett kölcsön hatvan kamatán túl, tíz évi zsarlást iratnak alá, a dögbőrök harmadrész árára. Becsületes agyban eszméje se ötlenék ily czudar haszonkergetésnek.

— Feledé táblabíró úr, hogy kávéházi üzérrel szerződött az Angolkirálynőben, s én csak a kötlevélt vettem meg?

— De ön saját hajhásza volt, ki üstökön ragadva a sürgető alkalmat, kényszeríte elfogadni fosztó alku-

ját; egyike azon fitató rókáknak, kik a nálok erősb zsákmányt, lesben ülő farkasnak hajtják fel.

— Tessék vélekedni akarata szerint . . . Egyébiránt nem épen lovagias, felhányni elvállalt kötelezettséget, mit az ember önkényt aláírt.

— Nem azt teszi-e ön a gyapjúszerződéssel?

— Ah, már az más eset. Itten csalódnám a rossz gyapjában. De ott felvevé spectabilis a jó pénzt.

— Szegény nemzetem, mily törvényes formákban hagyod tenyészni a kétségbeejtésig pusztító rablást!

— Tehát számíthatok váltómra? vagy tüstént bepanaszolhatom táblabíró urat? kérdé egykedvűn az arany-szomj hideg ördöge.

— Azt nem engedhetem, közbevág szorongó aggálylyal Gyapjasy. Nekem több fizetendőm van, mit gyapjum alkujából kell vala fedeznem. Ha beperel, nyakamra rohannak. Váltóimra biztosítás kéretik, s ötszörös értékem mellett kiütend a csőd . . . Szálljon átok a könynyelmű törvényhozásra! . . . Csak holnapig, . . . ma estig várjon ön, mig gyapjumnak árost kerftek.

— Sajnálom, nem lehet. Lelkemre! ma minden garas nélkülözhetlen. A forgalom kicsiny; fizetni valóm sok. Aztán gyapjával hiába indul meg. Már a vásárban rossz híre van; minden vevő tudja, hogy birákkal vizsgáltattam meg. A mostani árbukás idején óvakodni fognak. Más annyit sem ígér; majd csak kinevetik; sőt ha békétlenkedik, az lesz belőle, hogy gyapjának jövő évben sem fog vevőt kapni.

— Szörnyű, szörnyű, e vesztegető rendszer! e meddő eszköztelenség, ez országos egyetértő cselszövény, melylyel a természet körülhálózva van, melyben tengpangni, súlyedni, elveszni kényszerül . . . Uram, nem magamért, az emberi könyör nevében hívom fel önt, fizesse ki folyó áron tiszta gyapjumat, melynél szebbet, jobbat egy természet sem szállított az idén. Visszaléptek a szerződéstől. Elengedem aranyaimat. Hetvennyolczért vegye át, hogy módom legyen a velem hozott

árva ikreket Pestre küldeni, kiket rég nevelek, s kikben az írói és művésznői lángészt kiképezni hazánk javára törekszem . . . Látja ön, ha gyapjumat hetvenért adom, megfosztja istent a czéltól, melyre ez árvákat hívta, megfosztja sorsuktól őket s hazánkat tőlök.

— Mi az efféle jótéti érzékenykedést illeti, az nem az én dolgom, felelé Löbl gúnyosan; s amaz ismert rókamosoly szeme felé rántá szája végeit. Ha hetven forint a gyapjú ára, csak hetven forintig kell a philantropiába ereszkedni . . . Egyébiránt addig is minek?! Egy szó mint száz. Többet nem adok. Másoktól kapnék hatvannyolczért jobbat; látja spectabilis két forintig én is philantrop vagyok.

— Fossz meg hát becsületes szorgalmam csekély jutalmától sovár ragadozó, mondá Gyapjasy úr szoruló ököllet; Löbl pedig modoros közönnyel fizeté le a hetvenével számolt árösszeget! noha öt percz előtt lelkére álltítá, hogy minden garasa nélkülözhetlen.

— Ismerem már, úgymond, a magyar urakat. Egy kissé epések, de szívök mint a vaj mindenfelé hajlik. Szidnak ugyan, szidnak; de a pénzt mégis zsebre körmölik.

Gyapjasy úr vére felforrt e tomboló gúnyra, mit a kényszerítő szükség hálói közt, újszagú nyerseséggel gyakorol rajtunk az uzsorás párt; de egy nemes szándék rejlett szívében, melynek talán kivívható sikerét veszélyezni nem akará, hallgatva tűré a pénzurásági ujdonsült gőgöt.

— Uram, mi végeztünk. Óvjon isten, én óvom magamat, hogy önnel többé viszonyba ne lépjek. De van egy idegen ügy, mi engem mint magyart, mint polgárt érdekel. Engedje ön, kérem, szívét megközelíteni s legyen kész végrehajtani, áldozata nélkül, egy jótétet.

Löbl kérdő gúnyval fordult Gyapjasihoz.

— Szögfalva, mint birói árverelt zálog, az ön birto-
kában van.

— Váltsa ki gróf Csódy, még ma odaadom ; válszóla kurtán a zsidó.

— Őt fölemészté kamat és uzsora. Azt nem teheti ; nem is érte szólok.

— Hát kiért?

— Ön zsidó bérlőt tart álnév alatt az uradalomban.

— Dobszó mellett birja ; legtöbbet igért.

— Nem úgy van uram. Igéretét nem fizetheti, ha csak aranykalászt nem arat földjén. Az csupán vakfító szám, hogy eljátsza a keresztény kezeket. Titkos alku szerint önnek kevesebbet ad, hogy zsarkörmei többet csikarjanak. Ez így nem maradhat az ön veszélye nélkül.

— Nem értem ; szóla közbe Lóbl.

— A birák panaszt tőnek nálam.

— Miért nem kergeté el? én azt tevém s a szolgáló biró is.

— De ha a felhőt sokszor elveri a szél, végre összedől s pusztító vihar lesz. . . . Az ön bérlője, közöttük, velök, általuk mindent erőltet. Szerződik, cserél, kötelez, kereskedik és mindenütt csal. A nép sír, sülyed és dühöng. A falu megrakva zsidóval, kik mindent elragadoznak.

— Azt minden zsidó bérlő teszi.

— És ha a szegény, nyomorát feledni csapszékbe megy, kevert, mérgezett pálinkát ad innia, melynek kábító, vegytani maszlagja erkölcsét rontja, csontjait erőtlentíti.

— Azt minden zsidó korcsmáros teszi ; ismétlé Lóbl egyszerűn, mint igen természetes dolgot.

— Igen, de az erkölcstelenség és szegényedés fenyegető fokon áll. A nép verekedik, s gyujtogatja a zsidókat. Udvara pusztult, kunyhója üres ; kenyere nincs, az éretlen borsót nyersen faldossa tövéről, s adót nem fizethet. Egész héten át adósságba dolgozik a zsidónak ; vasárnapját megrontja, hogy magáért valamit tehesen, s a kapanyélról kidől éhsége miatt. A pap és templom csekély jövedelmét kénytelen elhúzni ; iskolába

nem küldheti gyermekét; tovább költözik, s megátkozta elhagyott telkeit, miket ismét zsidók szállnak meg, át-kölcsonzött jobbágy nevek alatt.

— Hisz a zsidónak is csak élnie kell; veté oda Lóbl, titkon a nyomor és veszély hű rajzaiban gyönyörgve, hogy az Gyapjasynak fáj.

— De nem lopott földön, csalárd kenyérrel, dologtalanul.

— Látom, a nemesség sem tön máskép a paraszttal.

— De sorsát most javítani akarja.

— No hát mig javítná: hadd fejje a zsidó, úgy is elég régen fejjik az urak.

— Nem reszket ön, hogy forradalom tör ki, s az epeláz, évi események meg fognak újulni, csakhogy a zsidó aristocratia ellen? Mint már kitört többek közt Kanizsán a gabonát egyedárzó uzsorások ellen?

— A forrongókat fel bírja a törvény aggatni.

Gyapjasy megrendült e buta, vad, hideg kényúri jellem irányában. Borzadva ismert benne a pénzuraság szokott vonásaira; de akarva még a szerencsetlen falu szabadítását próbálni, haragját, szelid szavaiban megtöré.

— Nem úgy, nem úgy. Ön nyelve elhirtelenkedi magát. Ki oly földhöz ragadt szegény volt, mint Lóbl, ki úgy ismert nyomort, nélkülözést, s ki most bőségben, túlözönlő feleslegben él: nem lehet oly fagyos, könyörtelen szivű az inség iránt; nem lehet oly éhes fosztogató, oly paraszt feszítő Kajafás. Látja ön, nem kérek pénzt, engedményt, nagylelkű áldozást. Bevétele ugyanaz marad, s a nép mégis mentve lesz. Szögfalva önnek harmincz ezerben van, mert annyi az eredeti kölcson. Időnyújtó váltók, uzsora, perköltség nevelék hatvanötezerre. Ebben dobolták el. Igaztalan összeg, de törvényes; azért bírja ön, ha lelke elbirja. Bérlője nem fizet száztól hatnál többet, azt gróf Csódy is megadja, kit a nép szeret s visszakiván.

— Tán hogy új pert vegyek nyakamba, melynek többé biztosító tömegje nem leend?

— Ó pontos lesz uram, én kezeskedem. Első évi bérét kész vagyok e perczben letenni, s gondom leend azt mindig előlegezni.

— Ne fáraszsza philantropiáját táblabíró úr, mondá Lóbl gőgösködő gúnynyal. Nyúl lezikben több biztosságot látok, csak hadd maradjon kezén Szögfalva. Lám ő pusztán lakik a hangyási csárdán, s mégsem fél a paraszttámadástól, mint a spectabilis.

— Mert kóbor betyárok orgazdája lévén, pártjában bízik.

— Tessék vélekedni tetszése szerint . . . Szögfalvát nem adom. Felekezetemet pártolom, mert azt kivált keresztény ellenében, hitem parancsolja.

— No hát légy bitang, bujdosó, csalárd nemzeteddél; mondá keserűlten Gyapjasy, miközben kalapját véve, Lóblt elhagyá. Ne legyen soha hazád és királyod. Légy gépe, szolgája mások czéljainak; s ha gazdaggá hízál és fényleni akarsz: légy nevetség, s gúnyos példabeszéd; mig miként őseid, idegenek földében rohadsz meg.

Lóbl, egykedvű közönnyel vette átkait, mintha társalogtak volna. A szó elrepül, de a nyereség, mit gyapján csalt, meg fog maradni.

Gyapjasy nem tudta, hogy Lóblt Nyúl lezikhez hajhászi viszony, üzleti érdek kapcsolja, hogy vele titkos szövetségben van, s neve és személye alatt sok ügyet vezérel, melyben résztvenni saját képében szégyenl; de megfontolhatná, miként átkánál hathatósabb gyógyszer leende hason bajok ellen a törvényhozó test többsége, mely többség, megyei izgatások után alakul, mely megyéknek ő is jogbíró tagja: de Gyapjasy úr azon tiszta szándékú és nagy számú magyarok közé tartozék, kiket csak alkalom tesz búzgókká, s ha felrázó vezér nem tartja galléruknál fogva, aludni hagynak eszmét, akaratot.

Mig odabenn e sajátszerű alkudozás történt, két feltűnő egyén közelíté meg a tolongó vásári nép között Lóbl Simon boltját. Egyik száraz, nyurga csontalak,

hegyes szakáll, macskaszem, nyitva viselt szájjal, mely tekintetének bizonyos vigyorgó vadságot kölcsönze. Öltözete: kerges bakkancs, térdig pamutharisnya, övig manchester nadrág, nyakig ujjas palást, fején jezsuita kalap, csurgóra hajtott karammal. Úgy látszik, egyike azon spanyol eredetű izraelitáknak, kik még a mórüldözési korszakban ide származtak, s a Bánátban és Mehadia körül maig is ős alakjaikban láthatók. Társa bozontos, szórbeborult képű, közönséges egyén durva ruhában. Azt lehet vélni, alárendelt ügynöke a vigyorgó csontalagnak, mert elejtett csibukját feladá, s hóna alatt kopott bőriszakban málhát vitt.

A Lóbl-iroda átellenében egy sátorszegleten leültek, alkudozni kezdvén galand, ónpityke, fanyelű bicska, s több haszontalanság felett egy gyékényen áruló zsidóval; de az színlő eset volt, hogy fel ne tűnjenek; mert a hegyes szakállú nyurga spanyol, át-áthunyorita az iroda üveg-ajtájára. A néma kopasz, ki a rézpénzen oly mogorván ült, észrevette a megérkezőket. Otromba arczán némi derű nyílt, mely elárulá, hogy e találkozás megrendelt légyott; s visszainte titkosan a jövevényeknek, hogy várják, míg mehet.

Gyapjasy úr távoztával a morva parancsot kapott. Postára viendő leveleket vőn át s egy csomag árjegyzéket, miket apró kereskedőkhöz kelle széthordania. Alig indult kötelessége után s hagyá el az utcát, melyre Lóbl irodája nyílik, tüstént csatlakozék a spanyol zsidókkal s némi szó és illetőleg néma jel után egy raktári zugon át, kicsavarodtak a vásárból, hogy a végutoza megett tanutlanul intézzék titkos ügyöket.

Az iroda megetti bódében, mit Vámos jelenleg velenzei kémleldévé tőn, Lóbl és Gyapjasy párvitája alatt, hajmeredve kezdé esküdt úr ismerni a héber jellemet, s szent fogadást tőn, hogy többé Singer uram ollójával magának nem szabot.

A tornyok tíz órát vertek; s a tizenháromváros szélső ház sorából egy férfi közeledék a körárok pallóján át a

fabódéhoz, mely alig ötven lépésre fekvék a kapuhoz, honnan az érkező vendég kilépett. Aroza fejérsápadt, mélyen beesve! szeme nagy, bűbájos, tele ragyogva igéző rejtelmes tűzzel. Ajka vékony és vérszin, csodás ellentétül a márvány ábrázaton. Jó ismerősünk már, csak a társadalmi öltöny s rendbeszedett forma tevé egy pillanatra idegenné előttünk. Ő az árvahalász, kit nagybátyja Vámos ide rendelt s most a bódéajtón magokhoz bocsáta.

— Felföldi rokonom, megyénkben ismeretlen, mutatá be röviden a törvényes bizonyság előtt. Szükség van rá kitűzött czéломhoz.

Esküdt úr, kiszabadítá fülét kráglijából, hogy jól halljon; ha tán ez alkalommal megcsiphetne egymit a sikos titokból, de Vámos a távolabbi szegletbe voná Szalárdy Ödönt, s hallhatlanul értekezett vele, míg esküdt úr emlékéből foltozgatá a Lóbl és Gyapjasy körömmel nem ért társalgást.

— Nem látott senki? kérdé alig lehelt suttogással Vámos.

— Nem, hiszen szállásom ötven lépésre van, s hatvanezer ember közt, egyre kell vigyáznom: Lajosra.

— Csak addig féltélek, míg atyjával s Lóbl Simonnal ez önárulási próbát megtettük. Ha ő, mint hiszem, szavaiban tanúságát adja, vagy sejteti, hogy Márk általi kinztatásod tudtával történt, meglesz az első nyom, melyről a törvény tovább léphet. És akkor nyíltan felléptetek; nem leend veszélyes a főispánék részéről sem csel, sem erőszak, én védeni foglak.

— Édes anyám mindjárt Lóblhez jó.

— Özvegyi tartását felvenni. A főispán gögje megsérült, mivel birói zárt akarék kérni; a fizetetlen évek illetékéről váltót adott, s Lóblhez utalványozá. Hugom okos nő, én eszelém őt, iparkodjék Lóblt oly nyilatkozatokba sodrani, miket használhatunk, s miknek erejéve! tanuvallomásra lesz kényszeríthető; s remélem, e csel sikerülni fog.

— S nekem miért kelle itt megjelennem ?

— Mert a főispán most tizenegy órakor Lóblhez jövend, rég hallatszott számolatok végett. Ő maga sem véli, mily rosszul áll, mily közel az értéki végkimerüléshez. Lóbl követelései alkalmasint ingerültté teendik, minek mi és ügyünk fontos eredményeit nyerhetjük. És te itt, ajtón át hallva beszélni őt, mint hallád egykor Márk szobájában, s az ajtónyilaton titkosan lesve őt, mint lesett ő téged esztergád mellett: alkalmat veendesz képzeted felmelegíteni, lelked, emléked erejét összeszedni, megfeszíteni, hogy az alakra, mit tizenegy év előtt egy párszor láttál, de mely kebledbe égeté magát, s melyet, mint mondád, milliók között ki tudsz jelezni, ráismerj ; s a sejtett, de még adatokkal nem bizonyítható bűnszövény vezérfonalát kezembe add . . . Féltő kincs ügyünkben minden legkisebb nyom, mihez a sors vezet, mert pesti gyorspostámmal kedvezőtlen híreket kaptam . . . Az irgalom-intézet, melyből Márk számüzetésbe, vagy talán halálra akart hurczolni, nincs többé. Alig van, ki emlékeznék rá. Tizenegy év előtt megszünt abban a kinzó kisdedóvás és orgazdai üzlet. Az épület eladóvá lőn, s dobra üttetett. Most egy csontégető birja, ki az udvar régibb titkairól mit sem tud. Talán szökésed miatt pusztítá el Márk, hogy ha netán fellépsz s az ellened vétkező merény fenyítő tárgyalás alá jövend, ne lehessen vádló bűnjelül a nyomozó igazság előtt. Márk orvos rokona Jefte, ki téged vörösdajka czím alatt kinzott, még az irgalom-intézet árverése előtt eltemetteté. Márk azt állítá, örült, mert végóráiban terhes vádakkal szidalmazá őt ; s azt erősíté, hogy nem természetes halállal múlik ki. A kopasz morvát, ki orfészket kezelte, szélnek ereszté. Jelenleg Lóblt szolgálja, s mint tudósítóm írja, alkalmasint itt van vele a vásáron. De a kopasz sem szólni, sem írni nem tud . . . Különbben sem olyan jellem, kit igazvalló tanukká tehetnénk. Ha biztosabb cselpróbák előtt megközelíteném, csak lármát ütne ; s akkor ügyünk végkép veszve van . . .

A szolgáló lenne leghűbb és haszonvehető bizonyosság, ki a vörös dajkánál a néma kegyencze volt. De ennek holléte ismeretlen titok. A kopasz tudná azt, de vallo-mását okszerűn remélni nem lehet. Talán ernyedetlen szorgalmunk feltalálандja őt. De most cselünknel több kútfő nem ajánlkozik. Arról szó sincs, hogy Márk s kancsi nővére, kivel jelenleg a Király-utozán lakik, valami vallani fognak. Oly rögzött ördögöket önmagok ellen eszközül használni nem lehet. Irányokban vádper-s kész adatokkal kell fellépnünk. Pedig a lehető nyomozat nyakrafőre sietős, mert Szalárdy Lajos, Hortobágyon találkozik veled, s anyád hasonlata fagyalaló gyanúba hozta őt. Tegnap keresett a pusztán, ígérete szerint. Ha nyomodba jövend, mi nem sokáig akadályozható, meg fog győződni, hogy te a feltámadott vagy, kitől ő reszket. És akkor veszve minden remény a bűnt felfedni. Ezt megelőzni törekszünk e hallgatózó les kísérletével.

— Mi okon igényelsz Lóbl és a főispán közti szá-molatnál áruló szavakat? kérdé Vámostól az árvahalász.

— Mert Lóbl és Márk, folytonos szövetségben állanak, a főispán banquierje pedig húsz év óta Lóbl; s mint kinrajzod után beszélted, fejed árát is hozzá utalványozá, hogy kifizesse gyilkosodnak.

Éz értesítő suttogás közben esküdt úr készen lón az okirat kifoltozásával, s miután haját és barkóját egy szennyes zsebkefe háttükréből rendre utasftá: fontos tekintélylyel mártá tintába a nagy rendeltetésű tollat, melynek egy szokatlan büntitok nyitányát kell papirra tennie, hogy őt mindvégiglen halhatlanítsa.

Azonban túl a vasajtón Lóblnél vendég jelenteték. Sugár, könnyű termetű úrhölgy nyitott be hozzá. Szűk ujjú, fedett vállú, sötétkék tibetruhában, hófehér csipke-nyakfodorral, szalmavirágú lengekék kalapban, komoly ízléssel. A hölgy közel látszik negyedik évtizedéhez, de sajátos, megragadó arcz. Fehér halvány bőr, úszó ragyogványú sötét gránát szemek, mély szemöld, kised,

vérszin száj, mely a márvány arcon bájos ellentét. Vonásaiban kiállott bánatok kövesült nyugalma, s női szellemfenség. Ki az árvahalászt egyszer jól megnézte, lehetetlen, hogy e hölgyben anyjára ne ismerjen.

Lóbl, mint udvarias hébernagy, letevé szivarját, de összehúzott szemmel, azon tüvegen, találgatva visszataszítólag nézett rá, mint nézni szokott a fővilág azokra, kiket nem akar megismerni.

— Nemde Czili ténsasszony? . . . néhai Szalárdy Elek özvegye? . . . alig bírok rá emlékezni; mondá alázó mosolylyal, miközben egy kemény szalmaszékre leülhetést inte.

— A szegényt gőg és gazság feledni szokták; viszonzá Czeccilia hidegen, lenéző szemekkel, miközben egy damaszki pamlagon mint illető helyén, ülést vőn.

— Teljes igaza van . . . A világ hálátlan . . . Tudom, sógorát, a kegyelmes urat érti gőg és gazság alatt; mondá fogszorítva Lóbl, s szeplői között vörös pírulatban tört át haragja, a rá irányzott czimekért.

— Én szembe beszélek, nem vonatkozom senkire hát megé, felelt Czeccilia határozottan. Egyébiránt nincs időm önnek szókat értelmezni. Két okon jöttem; végezzünk kitérések nélkül.

— Ha egyiket eltalálnám is, hogy szorultságban van, s a főispán tartáspénzeért jött: másik okát képviselni sem tudom.

— Mert mult bűneit gőg és gazság feledni szokta, ismétlé Czeccilia éles jelszavait, s a haragvó zsidó a nélkül, hogy a mult bűnre hivatkozó czélatot valóban értené, lelkében egy perczre megrebbent, mint minden gazember, ha elismert jellemű egyén, határozott vádjával szemtől szembe bátran meglepi.

— Nem emlékszik-e, folytatá Lóblhez Czeccilia, hogy férjem életében, természetvényeinek adóvevő bizományosa volt ön?

— Elég sokat veszték rajta és miatta.

— Nekem tanum van, ki előtt ön férjem halála után

beszélte, hogy évenként minden ügynökeit ki birta fizetni a tőle kapott tiszta nyereségből.

— Úgy-e, hát ez a bűn, melyet oly fennyen szememre hány?

— Nem; mondá Czeccilia. Csak azért említém, hogy szemtelen szaván kapjam az uzsorást, ki szabados jövedelmeit is elhazudozza, hogy jóttevőjét kiseb-
bítthesse.

— Dologra tensasszony, dologra. A multság elveszi időnket; mondá vigyorgva a képéből keledező Lóbl, kéjt találva abban, hogy aljas jellemétől a nemes nőkebel ingerülve van.

— 18** évben repcezt, gyapjút, gabonát egy trieszti kereskedő ház számára alkudott ön el hitelben, s levéllel ajánlá az alku elfogadást; mondá Czeccilia, nyugalmit telhetőleg megtartva. Férjem nem ismeré a házat, s ön jótállás mellett ígéré átadni a harminczkét ezer pengő forint értékű árúját. Férjem, válasza után néhány nappal ön ügyvédjétől levelet kapott, mely szóról-szóra így hangzék: «Lóbl úr kényszerülvén ügyei végett Pestről sietve távozni, rám bizá az ide rekesztett váltók átküldését». Benne két darab tizenhat-ezer forintos váltó Lóbl S. aláírással kibocsátva. Férjem nem tudva, hogy más Lóbl létezik, de túljó lelkében nem is álmodva, hogy ön a dúsgazdag, kinek különben is tízezerrel tartozék, s kit oly becsületesnek ismert, és hitt addig, csalárd csaló legyen: megelégedék a biztossággal. A trieszti ház ügynöke megjelent, s a természetvény elszállíttaték. Két hó mulva, a váltók lejárta előtt, a ház megbukott, s a ozimvezető Pestre jött lakni. Férjem felszólítá önt, mint kibocsátót a kármentesítésre. Ön először bámult, s csudálkozék, azután haragot szfnle, s zajt támasztott, miként lehete tőle fizetést követelni, holott a váltók alá írt Lóbl S. nem Lóbl Simont, hanem Lóbl Somát jelent, ön szatócs testvérét, ki azokat kibocsátá, de kinek semmije sincs. Férjemet egyiránt meglepte a tetemes kár, s e merész

szemtelenség. Alig tudá hinni, hogy emberszfv, szenvedély nélkül, hideg érdekért ily alacsony bűnre tudjon vetemülni. Alig tudá hinni, hogy igénytelen dús, mint ön, kinek szükségét jövedelme húszszor haladja, ki önzetlen részvét, gyermeki alázattal látszék hozzá, érdekeihez hajolni, s inkább házibarát volt és tanácsadó, mint bérencz és hajhász: ily hitcsaló rókává tudjon fajulni, s harminczkétezer forintért nevét, hitelét, sőt életét vakon veszélyezze, mert hiszen nem találkozhatték-e ingerült egyén, ki ily orcsalót a keserűség első kitöréseiben keresztül löjön? Férjem elhült, elidegenült ön egész fajától, de e hidegség, mielőtt megkövesült volna, sírba vitte, vagy vinni segíté őt, a gyöngé idegű s már akkor beteges testet, kit minden izgatottság rendkívül megragadt s áthatott. Megözvegyülve, árvám javait bátyám kormányzata alá bocsátám, ki önt megperelé, de siker nélkül. Ön részéről bebizonyíttaték, miként a kibocsátó nem Lóbl Simon, hanem Lóbl Soma; miként ön ügyvéde sem ira levelében többet, mint hogy «Lóbl» küldi a váltókat; s férjem válaszában sem vala több meghatározva, mint hogy «Lóbl kibocsátása mellett megelégszem a trieszti ház váltójával;» és így akármelyik Lóbl hamisítás nélkül kiállíthatta azt. Ügyvédem hiába bizonyítá be, hogy felperes Lóbl Somát soha nem ismeré, sőt létéről sem tudott; hogy Simonnal álla viszonyban, s alku válaszával csak őt érté, mást nem érthetett. A váltótörvény betűszerint ítélte, ön tanúi nyomán. Árvám száztól huszat kapott a trieszti ház csödjében; a többit elveszté a nélkül, hogy ön, az orzó csempész, bűnvád alá jőne; ön pedig behajtá ellenem tízezerét, melylyel férjem adósa maradt... Ez jöttöm másik oka, mit ön képzelni sem tudott, mert gőg és gazság feledni akarja, veté utána Czecezilia az erényfenség megvető hangjával. És most irtózom ön rögzött arczkérgétől, mely szemeim előtt ily hideg nyugalmat tud színleni... Igen, ... színleni; mert bensőleg megtöri önt a nyílt

szemrehányás. Kevély lelke meggörbed, s letörpül a véteksúly s önvád terhe alatt, melyet szavam nyomán, megrakott emléke egymásra halmoz.

Lóbl, nem tagadható, meg volt rendítve, s lelke kiforgatva kő héjjaiból. De nem bűnbánat és félelem bántá, hanem sértett kevélység. A tekintélytelen egyszerű nő, ki elvonva él, s kinél egyik uja tízszer gazdagabb: ily éles gúnyban s parancsnoki megvetéssel érintkezik vele. Ó, a milliomos, ki lelkét tette rabbá, hogy ezreken országolhasson; ki hiúság, s birdühének áldozá eszét, álmait: nem élvezhet több földi szerencsét, mint hogy inasai, szállítói, s a váltóüggyédek nagyságolják. Csak az hajol meg nekie, ki különben is görbedt; a többi világ nevén nevezi őt, s ki tőle független, úgy bánik vele, mint ő azokkal, kik tőle függenek. És ha becsületes társaságba, főleg nemes közé téved, azon bizonytalan helyzetnek van kitéve, hogy nem tudja, mikor nézetik le, vagy támadtatik meg. Mily nyomorú táp, mily csekély adó gőgnek és becsváagnak, mely kitűnni akar, imádatni törekszik. Mily sujtó fensége az erénynek, melyet a pénzgyűjtésért elárult; mily alárendelt meghunyászkodás a nemesebb elemű aristocratia előtt, melynek pénze által tagjává tolakodni vélt. A pénzfalók ujdonsült mágnásainak legérzékenyebb szerencsétlensége, miszerint a közvélemény apró szentjei szeretnének lenni, de az látja benne az ördögöt; miszerint készpénzért sem vehetnek hirtelenében egy pár századot, mely a gazdagulás piszkait elpalástolná. Még láthatók szemeik körül a rókaredők, mikkel az uzsora után hunyorítanak; még érzik aranyaikon a gubacsszag; s minden jó lélek, ki velök szembe ötlük, keresztet vet magára, vagy égető bélyeget süt rájuk megvető szemével . . .

E sujtó, alázó érzet bántá Lóblt Czeozilia ellenében; de az embertelen szív peroznyi törődése után feltámadt rögtön ama sóvár gőg, mely a pénzen vehető becsét s erkölcsi fenséget mérgesen irigylé s

mely nyomorú pénzzel s még nyomorúbb daczczal törekszik azokat egyensúlyozni.

— Ha mindaz úgy történt is, — mondá ingerlő közönnnyel, — tettem-e több csalást vagy tolvajlást, mint mennyit a törvény el nem tilt? ha nem törvényesen vétkezem, ítélet hozatott volna ellenem ön keresetében.

Löbl szobája megett a fabódében ezt ságá Vámos halkán az írónak: Húzza alá esküdt úr a közelebbi szavakat.

Czeczilia felboszankodék a kevély önhittségen, mely minden pénzaristocriatiánál divatban van, miszerint a törvény gyengeségeit nemcsak felhasználja, hanem azokra szemtelenül hivatkozni mer. A hölgy márványarozát haragpír futá el, s türelemvesztve szökött fel helyéből, hogy elhagyja az aranyimádó farizeust; de céljai, miket el akart érní, visszatartóztaták.

Löbl mosolygott. Örvendve látá, hogy ördögi jelleme megrendíti az erény türelmét.

— Korán nevet uram, mondá Czeczilia, észrevéve a gúny szembeszökő insultátióját. Azt véli talán, hogy szemrehányásom nem több mint feljáró halott, mely az együgyűt korszakonként kísértni megjelen? . . . oh nem . . . Bűne feltámadt s szája, és körme van, mely vádol, s boszúlni tud.

Löbl arczán elveszett a gúny, s egy tolvajpillanatot vete a beszélőre, mintha megtörténhetőknek hinné, a mit hallott.

— A trieszti bukott ház czimvezetője, ki a hamis csődben sikkasztott pénzt Pesten most apja neve alatt üzletben forgatja, hozzám jött . . . úgy hiszem magától is eltalálja ön, mit beszélt nekem. Elmondá, miként ő Löbl Simonnal kereskedési viszonyban állt, s midőn bizonyos hajósülyedés, nagyobb házbukás, s több hazudott okok miatt csőd alá sietne, Löbl Simon ígéretet tőn, hogy hitelt eszközönd számára, miszerint a neki tartozott összeget lefizetheti. A hitel Szalárdy

Elek úrnál eszközöltetett harminczkétezer forintig, mely árúszállítmányból ő mitsem vőn által, hanem csődbeli egyezkedés útján száztóli huszával fizetett érte árvámnak, hatezer négyszáz pengő forintot, holott Lőblnek nem tartozék többel háromezernél... Későbbben a csőd megszüntetése után Lőbl Simontól követelése a tartozásán felül fizetett háromezer négyszáz forint, s szállítási bér visszatérítését, de Lőbl Simon, noha a harminczkétezer árú természetvényt negyvenen adta el, s mindazt zsebébe sepré, nem akarta igazságos igényeit kielégíteni; sőt ha még egyszer jöend, kirugdosással fenyegeté. Ő hát feltevé magában, Lőbl Simonon saját veszélyzetével is méltó boszút venni; s nálam ez okból jelent meg.

— Rágalom; irigy hazudság, mondá kissé zavarodva Lőbl; ...ki adna hitelt egy bukott kalmár gyanúsításainak? toldá meg gúnyosan, de látszék, hogy a gúny szokott élet elveszté, s aggály és megütközés háborítja elfásult szívé, ily kényes titkot oly határozott ellenség birtokában tudni.

— Még sem hihetem, hogy rágalom volna, viszonzá Czeczilia visszatorlott gúnynyal; mert kezemnél tanu-vallomások vannak, mik bebizonyítják, hogy a kérdéses gyapjú, repoze és gabona egyenesen Lőbl Simon pesti raktáraiba szállítatott fel, s árát utolsó fillérig ő maga vette fel.

Lőbl felkapaszkodék ültéből, s horgas szemmel körülkémlélé a hölgyet, nincsenek-e nála az érintett okiratok?

— Ha ha ha! csak nem képzél ön oly együgyűnek, hogy magányosan szobájába hozzak ellene szóló bizonyítványokat, alkalmat adva erőszakos rablás által magát megszabadítani? mondá Czeczilia nevetve, s gyöngy fogain, vérszín ajka közül, oly bájosan fejezé ki magát a megvető gúny, hogy nem érdemes oly szörny ily szép szácska által kinevettetni.

— Az nem lehet, hiszen kik tanuk lehetnének, évek

előtt mind meghaltak már, ellenveté Löbl, szerepét tévesztve ezen eszes, éber, bátor nőjellem ellenében.

— Még éltökben történt a vallomás, mely hitelesítve van; felelé Czeczilia gyorsan, mielőtt időt vehetne a zsidó zavarából magához jöni.

— Tehát mit akar ön?

— Ellopott pénzemet kamatostól visszafizettetni.

— Nevetséges ábránd!... No de ha nagyon megszorult, s okiratai érvényesek, ... majd meglássuk, ... tán vetek értök valamit.

Löbl szobája megett a fabódéban, halkán sугá Vámos az frónak: Húzza alá esküdt úr az illető szavakat.

— Ha ha ha, tehát mégis érhetnek valamit?! kérde Czeczilia kitörő kaczajjal Löbl gyávaságán, ki nem sejtve a boszúállás megette rejlı füleit, elárulá magát a meglepetés első zavarában.

— Azaz, én mit sem mondék azok értékéről; hogy is mondhattam volna valamit lehetetlenség felett; igaztá magát a kaczaj hangjától felábrándult zsidó; megnyugtatva magát azon gondolattal, hogy unus testis nullus testis, kivált ha saját érdekében tanuskodik.

Czeczilia azon kevés magyar nők közé tartozék a középosztályból, kik határozott életelvvel, önálló akarrattal birnak. Azon rend hölgyei, melyhez tartozék, többnyire alárendelt fejlődést nyernek. Az apai tan, szeszély, házi körülmények, néha a czél, melynek eszközeül szánatott, leginkább pedig az anyára hagyományúl maradt alapeszme határozzák meg a nevelési irányt; de ennek aztán annyira rabjává szövődik a növendék, hogy ritkán képes egyéniségét saját ösztöne szerint kifejtteni. Ez okból lehet ismerni magyar családokat, melyeknek egyike, ágról-ágra kendervető s réczeszaporító leányokat nevel; míg másikában őrjönégésig üzetik a zenetan s könnyen ájulhatóság, mintha a Lévi nemzetség ó törvénye szerint kellene szakmájukat leszarmasztatni. A leányra ekként rátolt, ráragasztott jellemnek a férj többnyire ellenirányt parancsol,

melyet az ifjú nő önerőszak nélkül con amore fel tud öltetni épen azért, mivel az előbbi sem vala lelkének szüksége, hajlamainak kifolyása, s ha már csakugyan majomnak kell lennie, inkább az lesz telivér férjének, mint anyámasszonyért. Innen tapasztalható, miszerint a nő, ki leány korában bőkezű, jótévő s minden ringy-rongyra könnyelműn pazarol, most hatgarasos mosatlan ruhában űzi el fogóval a koldust; ki pipere, regény, táncz, s házi színpadon tölté leánykorát, mint nő lencsét, borsót szemel, minden harmadnap kegyesen beül a templomba; míg nem mindenkinek felnő leányában az anyai kötelesség gondja, s akkor mint egy fazekat, elővevén a rajta véghezvitt nevelési modort (melynek természetéről mit sem elmélkedék), megfőzi abban növendékét a maga leánykori képére és hasonlatára, hogy leendő férje ismét saját íze szerint szakácskodjék vele. Hogy e veszélyes rotatió, ez inkább nevelődő, mint nevelő rendszer, az ivadékon hagyja keze szennyét, nem tagadható. A minthogy minden vak magyar világosan láthatja annak nyomait a nemzeti ifjúság nagy részén, mely, midőn az apai emancipatio után az életbe ki-, a fővárosba pedig betődül és szétnéz, és törekszik tájékozni magát: kényszerül, mint a kigyó, hüvelyéből kibújni, hogy levetkezvén tetőtől-talpig rábőrözött hibáit, helyet adjon egy második, jobb nevelésnek. Azonban mielőtt azt magán és magában bevégezné, többnyire elhanyagul, kedvetlenedik, áldozatul esik; s lesz belőle félig új, félig régi, halfarkon végződő hab-tündér, vagy inkább tökélytelen s hajladozó vegyanyag, mely sem közöszmék támasza nem lehet, sem magának hasznát nem veszi.

Czecziliát nem ily hétköznapi szülék nevelték. Ő nem volt bölcsőjében megrendelve sem kalaposnénak, hogy okvetlenül sipkákat béleljen, sem egy öt lovas alispán nejéül, hogy a kortesektól hagyja magát nyalni. Fejleni engedék hajlamát, benső törekvéseit. A czélkereső ösztönt nem bele hiteték, hanem tért, röptet nyitának a

vele szülött eredeti egyéniségnek. Szabadon nőtt fel, mint ápoltság virág, melyet az okos kertész öntöz és gyomlál, s férgek ellen véd a nélkül, hogy lilium helyett szegfűt erőtetne vele nyitogatni, vagy fehér szirmait kopikékre mázolná. Szabad akarattal választotta tervet, miszerint életét füzendje; eszméket, miket szentjeivé tegyen; s tárgyat, melyhez szeretetével hajoljon. Szüléi csak a hibát vagy erélyt, okot s eredményt, óvpontokat és kötelességet világosíták fel választásiban; s ön ítéletével engedék bíráltni, mit kövessen, mit kell távoztatni. Szóval, saját erején, saját lábain tanítják járni, csak örkezekkel kísérve elbukás ellen. Innen öröklé a belátó elmét, akaraterőt, s határozott, önálló jellemét, mely sem vakon nem rohan divateszmék vagy csábító érdekek után; sem gyáván el nem pártol akadályok vagy áltanács miatt köz- vagy magánczélról, mit megfontolás után magáévá tőn. Innen öröklé a bölcs hitet, a súlybíró kebelét, mely sorsát el tudja viselni, s ha mindent vesz, új világot teremt. Főleg becsülé a függetlenséget. Látá nyomorogni a képzelt szükség s százfejú hiúság rabjait. Azért józanon rászoktatta magát megégni azzal, mit jog és becsület, szolgaság nélkül ad. Jóllétet s örömet, mik e határok közt szerezhetők, szorgalommal törekvék elnyerni; de a lehetővel megelégtelt; s ha mit nem élvezett, másnak nem irigylé. . . Ki érdeket nem kerget, nem félt: nincsen elfogulva, s tisztábban látja az egérüző macskák alattomos cselét, összeütközését, marakodását, mintha maga is közöttük kergetőznék. . . Cze-czilia ilyen volt. . . Fenéig át tudá ismerni a leglappangóbb szíveket, s mindenkivel úgy bánt, miként érdemlé. . . Tiszta, józan ész, s testesült nőerény. Azért mint ritka és szokatlan kivételt, e vastag anyagi korban a jobbak hidegen bámulták, az alacsony lelkek gyűlölvé irigylék; . . . de senki sem szereté.

Lóbl jól ismeré e nőjellem szigorát, ez átható kritikai erőt, s nem volt képes szorongás nélkül vele

együtt lenni. Ó, a jegedzett, szilárd gonosztevő, ki habozás nélkül tudott hazudni, s hidegen hajtá be a hamis követelést; ki zsarnokolni tudott rajtok, kiket megcsalt; ki nagyok ellenében gúnyos és arczátlan, középrend iránt megvető és gőgös: e női erény- s elmefenség előtt zavarba jött. Esze ingatag, fulánkja erőtlén, akarata bátortalan lón, s ha a hölgy éles tekintete szemében olvasott, kénytelen volt azokat lesütni. E független fenség, ezen alázó ellenállhatlan szellemuralgás okozá, hogy Czecczilia előtt szerepét veszttve, tévesztve, a szemrehányt bűnökben elárulá magát.

A nő elárta czélját, mit Vámos terve szerint el kelle érnie; s Lóblt nem akará czáffal ingerelni, midőn áruló szavát visszavoná; nehogy további tervét veszélyezze, hanem papirokat vón elő egy hajlékony sötét-moir tár-czából.

— Itt vannak, úgymond egész nyugalommal, a főispán önhöz utalványozott váltói, mikről már, tapasztalám, értesülve van; miután jöttöm egyik okát eltalálta.

— Mennyiről szólnak? kérdé Lóbl csillapult kedélylyel, de melynek álközönyén átlátszék, hogy gondolata a félbenszakadt tárgyon jár.

— Három évi hátralék, — hat ezerről; felelt Czecczilia.

— Tehát négyezret kifizetek értök; válaszolá Lóbl, visszaesve, mint minden lehető alkalomnál, uzsorási rabló szerepébe.

— Mit gondol ön? kérdé Czecczilia megütközve... Az összeg teljes harmadát lehúzni!? A váltók csak három óra vannak kiállftva. Hisz ez százharminczhárom percent volna.

— Én többet nem adok. A kegyelmes úr hitele százharminczhárom percentig bukott. Jövedelme alig fedi már a kamatokat; fizetéseiben fennakadozik, apró váltóit is folyvást prolongálja; s tudja tensasszony, hogy az ily előhaladásból végtére is csőd kerekedik ki.

— Zsidó körmök közt és kamatok mellett kétségkívül.

— Hogy kívánná hát keresztényileg, hogy a váltókért ez esetben két harmadánál többet kifizessenek?

— Mért nem volt ön ily óvatos, midőn a főispán, első örökét pazarlá? Adóssága akkor is haladá már-már értékét, s mégis ön folyvást aggály nélkül hitelezett nevére.

— Mert tudám, hogy testvére birtokát örökölni fogja.

— Honnan tudhatta ön, hiszen még akkor élt fiam? kérdé Czeczilia sietve, hogy hangja ne remegjen a szívdobogás miatt, mely Löbl haszonvehető szavainál megkapta.

— Márk orvos mondá, hogy bizonyosan meg kell halnia.

— Miként tudhatná azt egy orvos, meghal-e betegje, ki még végveszélyekben nincs? vallatá tovább Czeczilia Löblt, visszakapva szilárd arczkifejezését.

— Mit Márk orvos állít, annak teljesülnie kell; az teljesülni szokott, teljesült ez is; felelt a zsidó, a nélkül, hogy észrevenné, mennyire bement a kivetett hálóba, mennyire másként jár esze és nyelve e nő előtt, mint mások ellenében . . . Különben is az eset oly gyanútlan feledésbe merült, s oly visszhang és részvét nélkül avula el, hogy nem juthatott eszébe félni vagy vigyázni, midőn reá emlékezik. E mellett zavarban tartá a trieszti fenyegető ujdonság, mely neki kárt és gyalázatot hozhat; s eszét egy cseles ötlet tartá elszórva, miszerint Czecziliát rabjává tegye, s üldöző szándékától megszabaduljon.

A szoba megett, a fabódéban, Vámos aláhuzatá az esküdttel Löbl nagyfontosságú szavait.

— Tehát kifizeti-e váltóimat vagy nem? fordítá tárgyát Czeczilia, nehogy túlzással elrontsa, mit oly sikerrel épített.

— Négyezret, ha tetszik.

— Miként lehet ily kicsinykedő egy milliomos tőzsér?

— Haj! én szegény zsidó vagyok, nem magyar uraság, hogy forintom mellett ne lássam a krajczárt.

— Hátha máshoz viszem a váltókat; s elveszti ön illő nyereségét.

— Csak tessék. De tudom, nem teendi a tensasszony. Nem is volna hála, jótevőjét úgy kompromitálni, hogy aláírt nevét ide s tova hordja.

Czeczilia nem tarthatá vissza metsző gúnymosolyát, midőn Lóbl a főispánt jótevőnek czímezé.

— De nem is érne czélt, folytatá Lóbl. Mindenki tudja, hogy a kegyelmes úr tőzsére én vagyok. Hozzám utasítnák, vagy értesítést vennének tőlem, s csak nem kívánja a tensasszony, hogy biztos háznak állítsam azt, hová magam is százharminczhárom percentre hitelezhetek?

— Az önök egyetértő klubbja megtetézi az ördögöket.

— No-no, ne csüggedjen el, mondá ravaszul hunyorítva Lóbl. Látom, a tensasszony nagy szorultságban van. Azt már a trieszti meséből előre gyanítám. Tehát, hogy a vádlott pogány is egyszer elismertessék jó kereszténynek, megszánom önt. Ha mulhatatlanul hatezret szükségel, kölcsön fogok adni a négyre kettőt. S egy üres váltót nyújta aláírás végett, fél szemmel pillantva a várt feleletért gyűlölt ellenére, kit körmei közé akart befogni.

— Tán hogy kettőért négygyel, később négyért nyolczczal legyek adósa, s végre rabja, vad eszköze? Hogy elveszítsem önön az uralgást, mely önt remegésben tartja, s megtöri?... Nem uram! É fensőbbbséget, ez üldöző igényt ki nem adnám kezemből ön vasládájáért. Nekem végetlen kéj megbélyegezni, törvény alá hozni egy aranyfaló farizeust, ki ezreket sanyar, s kinek ezer rabszolga közt csak egyetlen sujtó zsarnoka lehet... Azért tehát most egyszer sem isme-

rem el a vádlott pogányt jó kereszténynek. Köszönöm irgalmát; . . . nélkülözhetem. En nem szoktam kölcsön venni soha. Nincs is szükségem, mint véli hatezerre; s hogy ezt bebizonyítsam, sme vegye át ön e váltókat; négyezerért odaengedem.

Lóbl gőgjét izgatá ugyan az úrnő kitört megvetése, de jónak látta az alkalmat nyakon ragadni, s a helyett hogy feleselne, vagy az elfogadott összeget daczból megtagadná: lelkén hagyva száradni a mondottakat, hirtelen a ládába kapott s fizetett: hogyha már zsarnokát lebéköznia nem sikerült, legalább a behorgászható kétezeret ne szalaszsa el.

— Mégis furcsa, hogy a magyar jellem mind egy húron pendül, s számításom soha sem csal meg; mondá foga közül a tőzsér, miközben fizetett. A szellemfenség és bárányi erény mellett a tensasszony is felcsípi a megleczkézett tőzsér foghagymaszagú bankóit.

Czeozilia megveté e gyáva ingerkedő gőgöt.

— Felvevém ördög, hogyha vádkeresetemben eskümmel kellend jellemrajzodat kiegészítnem, személyes adatom legyen pogány-uzsorádról; mondá nemes haraggal, miközben áttetsző halványságát gyöngé pír lehellte be.

Aztán fölkelte ültéből, s Lóblt üdvözlet nélkül hagyá el. Fordultában ruhája kissé felhajlott, s látni hagyá a kellemes könnyű láb körrajzát, mely a szabályszerű s teljes termetet emelé. Ki őt gondosan végig szemlélte, s a hajlékony szletes modorra, mely sajátja volt, figyelmet vete, kénytelen volt megvallani, hogy Czeozilia, évei mellett is, oly hódító alak, mint a minő erélyes nőjellem.

XXIV.

(Folytatás.)

Alig távozték Czeczilia, az irodából egy segéd jelenté, hogy jöni látja a kegyelmes urat.

Löbl kellemetlenül vevé a hírt. Néhány percze sem volt a Czeczilia által okozott ingerültségből meghigadni, már ott lépé e fontos látogatás, melynek fárasztó és éles végzendői vannak, s melynek eredményeitől maga is tartott. Egy csomag iratot vön ki a vasláda egyik szegletéből, s felbontva kettős pecsétjét, hosszú számjegyzéket tön asztalára, melynek végpontjául beirá a Czecziliától vett váltók értékét. Aztán rendezni kezdé a csomagból a számjegyzék csatolmányait, de mielőtt készen lehetne, kopogtatás nélkül belépett ő excellentiája.

A fabódéből átnézett lopva a vasajtó széllyukán az árva halász. Falszekrénynyé volt alakítva az ajtó belvilága, melynek üvegajtaja nyitva állt, s szabad átfolyást engedé a hangnak, a vékony bagazián át, a nélkül, hogy eszébe juthatna valaha Löblnek az évek óta bútorul használt ajtó iránt gyanúba jöni... Ő az, ő az; inté Szalárdy Ödön néhány percnyi fagyáló meggyőződés után, s leült elnyomni rettegését, szívdobbanásait, melyek a felidézett emlékre megrohanták.

Löbl szobájában magas, száraz termet állott. Fekete frakk-, s hasonszínű pantalonban, melynek sovány szarából fénymázos bőrbe hüvelyzett nagy lábak nyúltak

ki. Fejér mellény, szépen mosott redős ingfodor, s gomblyukában Szt. István kis keresztje. Hosszú, sovány, himlőhelyes arc, melynek sárgafekete bőrén májfoltok mutatkoztak. Fejét magasan fel, csaknem hátratartá. Haja ősz és rövid, bajusza még jóformán fekete, s nyitott íve alatt látni hagyá vastag ajkait, miket góg és megvetés előre nyomott. Álla és orra erős, durva metszetű; szemei kissé kancsalok; s tekintetében szélső és kajánság fejezi ki magát. Ha mosolyog, hideg gúnyba öltözik képe, s ragyogó fogai különös ellentétet adnak sötét bőréhez, mit felül rövid fehér haj szegélyez. A főispán arca általában visszataszító, de egyike azoknak, melyeken az egyéniség, s főjellemtvonások ki vannak nyomva. Főleg büszkeséget, merész elszántságot, s hajthatlan akaraterőt fejezett az ki. Azért költé minden megközelítőben ama szertelen visszatartózkodást, ama félelmet, s fogult alázatot, de olykor daczot is, miket a kevély jellem rendesen elő szokott idézni.

Szalárdy György mint családnyavalyát öröklé a nagyravágyást. Ősei, kikről mindent tudott, előbb külpolitikának, Zápolya óta az udvar érdekében szolgáltak, de egy-egy pazar utód, vagy fényelgő özvegy, mindig eret vágott a bőház kincsein, s így a család sorsa fel, s alábukdácsolt, a nélkül, hogy a magasabb dynastiába léphetne, vagy elszegényednék. György nagyapja, Iván úr, új alapot tervezett a család jövőjének; s végrendeletének első pontjában meghagyá, hogy fia, az öröklött tőkével kereskedést űzzön, s minden áron pénzt és vagyont szaporítva, grófságot szerezzen, elsőszülötti örökösödést eszközölvén szerzeményeiben. A második pont majoresco unokáját kötelezé le, hogy oly királyi hivatalt keressen, mely sokat hoz, de költséggel nem jár, s törekedjék milliomos házba házasodni; mit, ha nemzetet nem nézend, s polgárosztályt keres, könnyen elérhet. A harmadik pontban unokája fiát jelelé ki a földi üdvre, melyben saját hamva is megdicőülend. Ő harmadik ivadék lesz úgymond, a

család grófi koronája alatt. Nevéről már le fogott veszni az új szag; de e mellett három fukar ős szerzeményeit, s egy milliomos anyai hozományt fog élvezni. Házasodjék az első magyar házak egyikébe, mit, ha vagyont nem néz, s szépséget nem keres, könnyen elérhet, s akkor vegyen igénybe pénzt, befolyást, minden eszközöket zászlós úrrá lenni.

A végrendelet első pontját, Barnabás úr, mint kém és zabszállító, csak annyiban nem teljesíté, hogy hivattalt viselt, de olyat, mely keveset hoz és sok költségbe kerül. Egyébiránt a pont második részét, azaz a milliomos leányt elhagyván, a harmadik pontba átvágott, azaz nagy családbeli leánynyal nősült, ki mindenéből kipusztította, vagy pusztítani segíté; örököseül pedig, mint a Márk úr irgalomintézeténél megtudtuk, egy pálinkaárúsno fiát vette maga alá. Mi a végrendelet harmadik pontját illeti, Lajos úrfi aligha elüti a zászlós uraságot, ámbár szájas hazafiságon, és így alapos a b c-én kezdé; de ha elütné is, lván úr hamva meg nem dicsőülhet benne, mert ő nem az ős Szalárdy, hanem isten tudja minő keresetlen vérből származék... Így rántja sokszor keresztül, sőt plane nullificálja a tervező dédek számvetését a nyúllábas ivadék.

György úr, mint már valahol említve van, utazási után, a birodalmi fővárosban, a magyar cancellariánál alkalmazá magát. Itten meggyőződék, mennyivel nehezebb a fővilágban, saját körének elsejévé lenni, mint magyar vidéken, hol őt csengettyús ló, egy vörös guba kieszközli azt. Meggyőződék továbbá, mily gyakorlati alapon épült azon állítás, mit rhetor korában mint propositio majort tanula, hogy qui vult imperare, debet obedire, azaz: ki uralgani vágy, görbednie kell. Őt mint jelentéstelen ujonczot mindenki lenézte, vagy legjobb esetben közönnyel mellőzé, de sokszor és nem mindig éles elmefuttatások paripája is lón. Mind ez igen sérté gőgjét, de látva, hogy a verseny és szerepféltés surlódó érdekei közt csak kigyóügyességgel lehet fel-

jebb csúszni: dacz és torlás helyett hajladozó és hízogó lón, hogy aztán az alábbiakkal fensőségét viszont éreztesse, mint az a bürokratiában rendesen történik. Mind e mellett sem boldogulhat vala, ha ama tartományi csillagkeresztes herczegnő látogathatlan estvélyein ki nem tünteti magát, azaz birtoka, s anyagi bősége illő tudományul nem vétetik. György úr belátva, hogy a herczegnő özvegy unokahugán kívül nincs más lépcső, melyen hamarjában felkapaszkodhassék: jónak látá a nagyapai végrendelet reá vonatkozó parancsát tisztelettel félretévén, milliomos filisterné helyett őt venni nőül. Mindent, mit bira, hivatalt, czímet és rendjelt e leányágon kapott, s azt joggal úgy nézhette, mint menyasszonyi hozományt. Mielőtt azonban apjának ráhagyott kötelességét teljesítné, azaz gróffá lehetne, a kormány változék. Egy lelkes lengyel nő szelleme kezdett befolyást gyakorolni, ki az új korlátnok neje volt; s György úr pártfogója, a tartományi herczegnő egész pártjával háttérbe esvén, előmenetére többé mit sem tehetett; sőt megtartásáért is egy leánykori társnőjének kelle hizelegnie, ki, mint ő, tábornok neje volt, csakhogy nem özvegy, s a közelebbi kormánycserében befolyáshoz jutott. Ezen szolgálatokért György úr lovagias kötelességének tartá neje és a herczegnő szeszélyeit betöltni; s lón belőle híú fénykergető, mire különben is nagy hajlama volt. Későbbben, a kormány újabb fázisaiban, ismét nemtőt kapott egy töredékben, s növő bajai közt folyvást a grófi rang reménye biztatá.

Egyébiránt ezen viszonyok, s azoknak hatása adtak irányt s megalakulást egész jellemének. Irigy és alázatos lón a felsőbbek iránt, követelő és gőgös a kisebbek ellen; szeszélyrab magának, kényúr házában, méltánytalan s mitsem tevő embereiért; s értékí fokozatos sülyedése miatt éles ellensége a pénzuraságnak, mely most hazánkban a születési aristokratia fölé oly félelmesen kezdi erejét csúsztatni.

Különben következetes, elszánt, hajthatlan, s maga nemében tökélyesen bevégzett jellem.

Beléptekor Lóbl Simont egypár kézbókkal felületesen üdvözlé, s kínálás nélkül leült a legelőkelőbb helyre, gúnyszemet vetve a tőzsérre, minőt arra szokás, kit az ember gyűlöl, de nem kerülhet.

Lóbl lekapá chenillen sipkáját, felkelt helyéből, mélyen meghajolt, s bár Czeceziliától még háborodva volt, szelid és alázatos képet mutata, mert annyi haszon, mennyit a főispántól összesen lopott, mindezt megérdemlé.

— Ha készen van Lóbl, végezzünk, kezdé komolyan György úr, mialatt boszúsan csapá el az orrára ült legyet, mintegy tudatva, hogy nem szokott legyekkel lakni.

— Jegyzeteim készek, kegyelmes uram, szólt mosolyogva Lóbl, de e mosolyban, ama kaján tekintetre felelet rejlék, mely mondani látszék: gúnyolj csak; körmeim közt vagy.

— Csak fogjon hozzá, mondá a főispán, kicsinylő közönnyel, de alsó ajkát előre nyomá a megvetés, miből kitűnt, hogy a felelő mosolyt elérté.

— Mielőtt a számvetést kezdeném, tudnom kell, mit végzett excellentiád, Márk úr megneemesítése ügyében? mert ő követeli tőlem, hogy tízezer pengőt számítsak be részéről excellentiádnak, mint a mennyi hasznát körülbelől a kutyabőrnek vehette volna; s mint a mennyi kárpótló díjt szolgálataért, azon esetre, ha nemességét nem eszközlené, excellentiádtól kialakudott.

Vámos a fabódében e szavakat aláhuzatá.

— Minő szolgálat? micsoda alku? kérdezé a főispán hideg, megütköző hangon, de arczán meghalaványult a változó sárgaság, elárulva a titkos haragot, mit Márk pletykasága ingerelt . . . velem nem áll senki alkuban; folytatá szilárdul, mint házi orvosom, megnyeré grófném elismerő kegyét. Annak kérelmére ígértem, hogy teendek egymit sorsáért . . . Egyébiránt a kutyabőr árát

nincs többé oka követelni. S a hivatalos hirlap közelebbi számát nyújtá Lóblnek, hol a kinevezések rovatában következő czikk állott: «Orvos D. Márk urat, a párisi, német, magyar és több természetvizsgáló társulatok kitűnő tagját, szülésmestert, és ritka gyógyszikerről hirdedt férfiut, ki huzamosb időre saját költségén ingyen kórházat, és kiseddóvót alapított: a szenvedő emberiség érdekében bebizonyult érdemeiért, s az orvostan elővitelében kimutatott tudományos szorgalom tekintetéből, ő cs. kir. apostoli felsége méltóztatott nemesi oklevéllel kegyelmesen megajándékozni.»

Lóbl még tovább kezében tartá a hirlapot. Egy czikket olvasott abból némán, mely a fentebbit közvetlenül megelőzé. Aztán arczát ünnepélyes tettetésbe szedvén, kezét egymásba dörzsölé, hogy ujján a briliánt pogácsa szertesztét villogott; s rókaalázattal félhangon susogá:

— Excellentiád nem is adna alkalmat grófi rangját megüdvözleni, ha az ember véletlenül lapból nem olvasná; de hódoló álarcza alúl kifityegett a hivatalos káröröm, mely szavait ilyformán értelmezé: elkéstél jó boldond; ha én lefőztelek, grófkodhatol kopott fringiad-dal... Miután hát a kutyabőrrel bajunk nincs, folytatá Lóbl, Márk úr részéről csak azon kétrendű nyugtatóval fogok számolni, melyet a kegyelmes gróf, és grófnő utalványára neki kifizettem, hozzá értve azon száz aranynyi csekély összeget, mit Lajos úrfi... vagyis ifjú gróf váltójára közelebbi gyógyításaért az orvosnak adtam.

— Kezdje elején, s időszak szerint menjünk a pontokon, nálam akként vannak sorozatba véve; mondá a meggrófiassult György úr, miközben tárczájából egy rövidke, de számokban bővelkedő jegyzetet kivón.

Lóbl bezárta a szobaajtót, orrára illeszté hajszaálcazélba foglalt szemüvegét; s a csomagból kivett számjegyzéket kezdé olvasni, minden pont után gróf Szalárdyra tekintvén szemüvege felett, jóváhagyást, vagy észrevételt várva az egyes tételeknél:

— Nagyméltóságú gróf Szalárdy György főispán, és kir. tanácsos, nemkülönben szent István kiskeresztes vitézének, Löbl Simon pesti becsületes izraelitánál tett, s fizetetlen adósságai:

1. két ezer arany, miket a grófnő, Lajos úrfi születési ajándékaul rendelt Márk orvos úrnak lefizetni, s mik az első computusba azon oknál fogva nem iktattattak be, mivel még akkor a grófné nem akarta excellentiáddal tudatni.

Ez azon díj vala, mit a nagyreménységű rongyok elszülésekor a pálinkaárusnő becsempészett fiáért csipett fel dr. Márk.

— 2. A mellék örökülés előtt nálam tett összes adósság 240,000 p. forint.

— Nem foghatom meg, hogy jöhet e pont számadásba, holott 40,000 természetmény, és lábas jószágok árával rovaték le abból; 200,000 értékben pedig kilencz év előtt átbocsátám ős uradalmim kettejét, miknek ön, habár nevem alatt, birtokában van, s jövedelmét húzza.

— Tán feledé excellentiád, s ha igen, ime az átadó okirat, hogy biztosítá az átvett javak száztóli hatos jövedelmét. Tiszteim számadásait saját kormányzója vizsgáltatá meg, s azokból kisül, hogy bevételem néha öt, néha ötödfél kamatra rugott. Az innen kilencz év folytában eredt, megtérftendő hiányzék: 11,500 p. forint. S e tekintetből hozaték combinátióba az ó adósság... Ha kétkedik excellentiád, itt vannak a számadási kivonatok, kormányzója aláírásával; s egy harmincz fontnyi papircsomót nyujta át.

Gróf Szalárdy visszataszítá azt; s a pamlag vánkosságól odébb vetve egy csomó zsiros gypju-mutatványt, helyét megtörlé, hogy rákönyökölhessen. Aztán egy száraz cabanára gyújtott szivartárczájából. Lehet folytatni; utasítá Löblt szokott kicsinyléssel.

— 3. Márk úrnak fizettem a melléköröködés után excellentiád rendeletére 20,000 p. forintot.

— Fájdalom; mondá mintegy magának a főispán.

— Ki az embernek 25—30,000 évi jövedelmet ad kezébe, annak oly potom ajándék, alig több napszámosi borralalónál.

Vámos a bódében aláhuzást inte az esküdtnék, mint minden haszonvehető igéknél.

Lóbl huzamosan nézett szemüvegén felül észrevétel után; de a gróf hallatlanná tevé tolakodó szavát, szivarfüsttel rejtve el arczain a sárgító haragot, azon bántó meggyőződés miatt, hogy zsidó szövetségben semmi titok nincs, sőt oly rejtelmek is fecsegésbe jönnek, miket sem meghatározni, sem annál inkább bizonyítani nem lehet.

Lóbl tovább olvasott.

— 4. Ennek négy évi hátramaradt kamata, száztól tizenkettejével: 9,600.

— Akkor nyolcz kamatra ígértetek e pénz: mondá foga közül György gróf, lenézve félszemmel a köhéntést színlő uzsorást.

— Igen, azon feltét alatt, ha pénzemhez egy év alatt visszajuthatok. De csak nem kívánja nagyméltóságod a zsidókat á la Pharao sanyarni, hogy tőkétét évtizedekig követelje nyolcz kamaton magánál heverni. Kivált most már, midőn a váltótörvény, mint József eleinket, kiszabadított a rabjáromból. A gróf (e czim jól esék a főispánnak), magasabb ponton áll, de magasb lelkű is, hogysen egy zsidó írgalmát igénybe vehetné; hiszen váltót adott a kérdéses kamatról.

— Tudom, mondá a főispán, miközben irtózáttal vonult odább a szennyes ingtől, mely a kanapé alul lábaig nyujtózott. Csak saját jellemére akarám Lóblt emlékeztetni, mert egy év alatti visszafizetésről, a kamatláb megállítasakor szó sem volt.

A tőzsér nehányat köhintett, melylyel magát becstelenségénél rendesen fedezte, s mely neki a tétlen megvetéssel büntetendő gentelmaneknél szép tőkétet hozott. Aztán olvasá:

— 5. Különféle pincze- és konyhaszállítmányok kül-

földről, mik az utolsó négy évben fizetetlenül maradtak 9600 p. frt.

— Jegyzetemben csak 8000 áll; monda Szalárdy, a kezében tartott papírra tekintve.

— Azon ezerhatszáz értékű küldemény nincs tán beszámolva, mely nyolczszáz negyvenben, a bécsi szállításnál Dunába merült. Pezsgő és más külhoni borok, szeszek, saftok, olajok, eczetek, mustár, tengeri halak, rákok s több efféle. Emlékezik excellentiád, midőn oly rögtön tön újabb megrendelést, de a tisztújítószék aztán kedvére ütött ki . . . Nem remélném, hogy a vak eset kárát törvény ellen nyakamba kívánná sózni; holott casus nocet domino.

— Ez maig sincs hitelesen bebizonyítva.

— A bécsi harminczadkönyv kivonatát még azon évben leküldém excellentiádnak. Ha elveszett, párban ime itt van, melyből kitűnik, miszerint a szállítmány ugyanazon cikkekben ismételtetett.

— Az nem többet bizonyít, mint hogy czimem alatt vámmentesítették a másoktól elfogyasztott első hozomány.

— Tanúiratokat is küldék, mik a megrendelt ládák elsülyedését igazolják — felelé sanda szemmel Lóbl, a nélkül, hogy jogot venne az alacsony csempészgyanúért megneheztelni.

— Azt hiszem Lóbl, azon ládák az akkortájban vajudott, de születése előtt megidétlenült emancipáczió keresztelőjére előlegeztettek.

— Nem, kegyelmes uram; mi minden illető bábát és keresztkomát készpénzzel szoktunk fizetni — viszonzá a tőzsér előkelő mosolylyal, feledve, hogy a becstelemtető kétely ismételteték.

— Tovább, tovább, — utasítá Szalárdy, nem akarva oly csekély összegért ingerültebb surlodásba jőni a horgas körmű hébermágnással, kit bár mélyen gyűlölt, míg körme közt van (pedig mindvégig ott marad), szélsúlyétől telhetőleg kimélni tartozék.

Lóbl folytatá :

— 6. Ezen szállítmányok időarányú kamata száztól tizennyolczczal : 1728 p. frt.

— Hisz a negyedik pont alatt csak tizenkét száztólít követelt.

— Jaj, kérem alássan, az régibb adósságra szól, midőn excellentiád hitele még jó lábbon állt, de bizony most már egy kis lábcsúzt kapott; s csak nem követeli, hogy oly háznak, mely négy év óta fizetéseit megszünteté, tizennyolcznál olcsóbb kamatra hitelezzen. Ez kegyelem lenne, azt pedig mágnás, ha épen ma lett volna is azzá, zsidótól nem fogadhat el.

Szalárdy ajkába harapott a szentelen szómerény miatt, s hátat fordíta a pamlagvégnek, hogy ne lássa a neveletlen pénzaristokratát, ki új fenségét oly nyersen gyakorolja a felette állókon... Lóbl sértő közönyvel folytatá :

— 7. A kegyelmes grófnő utóbbi rendeletére : konstantinápolyi shawlok, boroszlói és schweiczi csipkék, indiai tollak, lyoni selymek, külföldi bársony- és kasemirkelmék stb., stb., 10200 p. frt.

Semmi észrevétel.

— 8. Ugyanannak párisi illatszerek, öltözékeszközök, divatárúk, kilencz tánczöltöny, keztyűk, czipők stb. 1356 p. frt.

Semmi észrevétel.

— 9. Ugyanannak melegégálji növények, négy darab persaszőnyeg, különmemű becses régiségek, érczöntvények, norinbergi díszművek, majmok papagályok s több apróság : 17500 p. frt.

Semmi észrevétel.

— 10. Az esüstnek és ékszereknek csak vámja és portója jó számadásba, mert azokat személyesen rendeli meg és fizeti ki a grófnő, párisi kirándulásaiban. Tehát a fizetetlen vám és portó összesen : 2161 p. frt.

Semmi észrevétel.

— 11. Ugyancsak a grófnő részére vétetett négy angol hintós ló: 3000 p. frt.

— Ezret sem értek — megjegyzé kedvetlenül Szalárdy.

— Hitelbe az is jó — válaszolá alázatos gúnnyal a kopasztó; s a főispán pirulva némult el, hogy ily lelketlen pénzfaló fulánkjait viselnie kell.

— 12. Excellentiád számára egy angol csődör, fegyverek, úri és cseléd formaruhák Bécsből, amerikai szivarok, bécsi lószerszámok stb. stb. 8075 p. frt.

— 13. Lajos úr . . . akarám mondani az ifjú grófnak . . . kérem átosan, midőn e jegyzék készült, még nem vala gróf; innen a tévedés. Tehát az ifjú grófnak excellentiád jóváhagyása mellett, külön hozatmányok a jegyzékek szerint: 3956 p. frt.

14. E fizetetlen bizományoknak időarányos kamata, tizennyolczával, összesen tészen 15900 p. frtot.

— Ez mégis szörnyűség, kitört a főispán, e bőrnyúzó telhetetlenségén. Annyira egy aristokrata sem élt vissza hatalmával, mint a pénz. A zsidó- és mórüldöző spanyolszak, az inquisitió, a velencei tizek, a népsanyaró római patricz, mind semmi aránylag azon kínzó és fosztogató kihágásokhoz, mit a magyar uzsorások klubja kényszerítő körülményeink közt törvény mellett és szerint büntelenül űz és feljebb rugtat.

— Ugyan ne fillérkedjék excellentiád, esék szavába malitiós phlegmával Löbl, vérszemet kapva a fentebbi letorkolások sikere után. Azt véli talán a gróf, hogy én olyan kapaszkodó nyalócz vagyok, ki elég hiú és ostoba szerencseül venni, ha magas uraknak ingyen szolgálhat? . . . Ugyan mit mondana a világ, ha megtudná, hogy ily magas ház még az étel és ruházat árával is zsidónak tartozik, ki azt évek előtt fizette ki. S mégis nem elég, hogy a krajczárokat sehol sem számítom . . . Még forintjaimból is engedjek? vagy épen százaimzeimeimet hagyjam leróni . . . Ily bolondító gombát nem ettem. Én parancsváró szolga és gép vagyok . . . Gép

és eszköz a világ folyamában. . . . de önmagamért. Én szeretem magamat jobban mint más. Szeretem mélyen, elszánva, csábíthatlanul. Szeretem önző ösztönnel, mások kárán s a törekvés minden bűnével, mi a bftón innen esik. Nekem tőkém van s azt akarom, fogom növelni minden szent és szentségtelen úton a végtelenig. El kell érnünk, hogy uralkodjék önökön a zsidó ivadék, melynek bujdosó elein sokáig uralkodtak önök.

Ezen epés, ingerült eszméket oly hidegen, oly alázott modorral mondta el Lóbl, hogy a főispán megborzadt. E kincsgyűjtő sárkány kimutatá foga fehérét, s oly gyáva téren mutatá azt, egy vonagló áldozat előtt, ki már erőtlen lábakon, bukáshoz közel, fentartó kezére szorulva hozzá támaszkodik, hogy a súlyegyent, ha még lehet, el ne veszítse. És ő ördögien reá vigyorog, hogy az áldozat ne merjen hozzá menekülni. És e vigyorgás oly hideg, oly merev és nyugodt, mint lenne a tűz, ha megfagyhatna.

A főispán irtózattal látá, miszerint az uzsorás kényurak ép oly tökélyre fejtik szakkörükben a tettető alaktant, mint más diplomaták. Éltében sok zavart, sok szorongó kedélyt és órát idéztek már reá a túlköltő fényszenv kicsapongásai; de soha oly megrázó bánat, oly csüggeteg és komoly önvád lelkére nem merült, mint most, midőn szemei kezdtek felnyílni. Eddig egyik kölcsönből fedé a másikat; házi szükségait tőzsérhez utalványozá, s kész jövedelméből elszórta magát napi és évszaki multságai közt. Csak most, midőn a halasztgatott végszámvetésre összeszerkezé jegyzékét, szörnyedt el, mennyire sülyedt érzéki fekvében, mennyire lehetetlen a felvett modort folytatni. Ez már magában leverő vala, s most Lóbl kitöréseiből kezdett meggyőződni, ki az, kinek körmei között nyakig van; mennyire más, mint a külső kéreg, a görbedő, igénytelen álarcz, melyet ő ismert; mennyire más e rófs és firneiszos vagy caviarszagú s váltóval béllelt haute-volée, a hiba mellett is, még sokban gyöngéd s lovagias arisztokrátiánál; meny-

nyire nem várhatja e vérszopó vámpirtól, hogy kimélttel legyen sorsa elrendezésiben. Hogy azonban ügyét rosszabbá ne tegye s a kivihetónél kevesebbre ne szorítsa magát, elnyelte Lóbl gorombaságát. Közönyös nyugalom alá takarta a háborgó gögöt s szóttalan arczán legkisebb jelke sem vonult keresztül azon árnyon kívül, mit a szivar vastagabb füstje rávetett.

Lóbl elbámult e kicsinylő hidegségen. El kellett ismernie, hogy az ó aristokratia gögben, tettetésben is nemesebb ujdonsült klubbjoknál, melynek pedig ezekben áll egyik főerénye.

Szünet következék.

Végre Lóbl, türelmét veszttve a főispán komoly és vágásban maradt kedélyén, ingerülve kérdé:

Tehát folytassam?

— A mint tetszik — mondá a főispán egykedvűen, miközben második szivart gyújta meg, hogy a szoba szagát ne érezze.

Lóbl folytatá:

— 15. Most legújabban az új etablissementhez bécsi butorok és függönyzet, párisi tükrök, lámpák, vilárok, két divatos brougham, egy kalesz, négy lószerszám ezüstre, csehüveg-szállítmány, vegwood és csehporcellán, servicek, mind excellentiád czímerével s grófi koronával jegyezve: 18,750 p. frt. Meglehet, az összeg valamivel többre is fog rúgni, ha sietségemben egy mi csekélységet tán kifeledtem. Némely részt innen a debreczeni vásárról spediroztam excellentiádhoz. Elébb nem érkezhettek. Csak félév előtt vevém parancsát és rajzait, midőn bizonyos reményt kapott, hogy gróffá emeltetik.

A főispán észrevétel nélkül hagyá e pontot. Arcza némileg felderült, gondolata elmélyedt, a grófi címűdét látszék élvezni.

— Itt vége a házi költség rovatának, mely tizenöt pontok alatt téssen összesen 133,326 p. frtot és 2000 aranyat; hozzáadva az ifjú gróf közelebbi gyógytá-

saért Márk úrnak fizetett száz aranyat — mondá hivatalos közönnnyel a tőzsér, miután a fentebbi pontra ellenvetés nem téteték; s szemüvege felett feleletért nézett, de a főispán folyvást háttal ült feléje.

E számadásból, sok több között két fótanúság van. Egyik azon szomorító magyar gazdálkodás, miszerint negyvenezer p. jövedelmű földbirtokos négy év alatt csupán külhoni fényűző czikkekre annyi adósságot tud csinálni, a mellett, hogy bevételét másfelől egy fillérig elkölti, s miszerint a fokunkinti merülés intő veszélyében is a helyett, hogy észre éberülve megrántaná a gyeplőt a mélység előtt, könnyelműen rohan az üres czím s fárasztó csillogás szirénei közé. Másik tanúság az, hogy ki a Shakespeare és Sue Shylockját és Jaques Ferrandját meghaladó magyarhoni uzsorások torkába esik, annak idejében okvetlenül el fog nyeletni, mint Jónás elnyeletett a haltól, hacsak késnek késével (azaz lemondó határozattal) ki nem vágja magát, míg keze mozoghat . . .

— Mielőtt a másik rovathoz fognánk, az elsorolt pontokra nézve közleni akarom tervemet. Százezret alakítsunk kölcsöntölkévé s tőle, míg leszállítom, ajánlok száztóli nyolcztat. A felül rugó összeget pedig kifizetem jelenleg, ha tetszik honi részvényekkel — mondá gróf Szalárdy Lőblhez fordulva, s szemén és összevont homlokán bizonyos fanyar nyugtalanság látszék elvonulni, mely epés egyéneknél izgatottság jele s a kitörő szeszélyt szokta megelőzni.

Lőbl azon hideg haragúak közé tartozék, kik soká engedik megmozgatni kő nyugalmukat, de ha egyszer felingerültek, sokáig higgadnak le, s mosolygó arczczal tudnak gyilkosságig menni. Seprős vére felkavarodott az elébbi lázadásban s szinte égett az alkalomért, gorbomba lehetni a körme közt vonagló nemesen, kinek faja előtt, minden értéki súlya mellett is, kényszerű háttérbe vonulni az uzsorás klub. Azért gyönyörgve élvezé adósa arczán az érdekeltséget, mely sokkal job-

ban lázít és rongál, mint a kaján gúny. Sóvár boszú- és ártvágygyal nézte az átváltozott arcot, mint egy fizetetlen váltót, mely ellenségét kezébe adja.

— Mi a száztóli nyolczat illeti, mondá hivatalos idegenséggel, csodálnom kell excellentiád idylli fogalmát, miszerint egész naivsággal tud tőlem ilyesmit várni. Valóban a költők meséire emlékeztet, midőn még öt-hat ember vala a földön s Ábel csak azért is átadta Kainnak kecskéje húsát, hogy bőréből lábtyút csináljon magának... Ma több hasznát veszszük a kecskének. Ritka, s mint a zsidvásári koszperd, divatvesztett cikk ma már az írósvajszivú, vagy inkább romlott májú philanthrop, ki birkáit meg hagyja nyírni az éhesnek s mézes karddal harczol ellenei ellen. Részemről legalább nem tartozom ezen sóhajtó vitézek kegyes táborába. Azon egészséges alapelv nyomán: inkább én, mint más, többet akarok kapni, mint adni; s hol kilátásom csökken, bizalmam is illőn megvékonyodik. Excellentiádnak nem lehet panasza. Annak idejében méltányos valék: de természetesen, a mint excellentiád lejjebb-lejjebb ment, én feljebb-feljebb jöttem. Míg biztos hitele volt s pontosan fizetett, tizenkét perczentre mindig kölcsönzék. Négy évtől, mióta akadozni kezdett, tizennyolczra csaptam, s most, midőn a hitelalap ide s tova végkép kimerülend és csak perre, patvarra nyílik reménység, huszonnégyre adnám, ha adni akarnám, de úgy sem adhatom, mert magamnak is szükségem lesz reá. Minek okáért excellentiádnál lévő minden tőkém-et ezennel felmondom; egész alázattal megjegyzevén, hogy a lefizethetési határnapig huszonnégy perczentet előre tegyen le, vagy váltó által biztosítson; mit annál hajlandóbb lehet teljesíteni, mert ha tartozását betábláztatom, huszonnégyre sem fog mástól kölcsönt kapni, s akkor veszve lesz; ha pedig rögtön perbe fog-nám, csőd alá jöend, s akkor már veszve van.

A főispán haragos csodálattal nézett Lóblre. Meztelenül egész undokságban állt előtte az álarcaiból ki-

vetközött nyervágy. A tőzsér, ki kalandos ifjú korában, viszonyaiba tolá, fészkelé magát, szolgálata kezdetén szegény, szerény és kegykereső hajhász szerepét játszá; ki később, mióta szárnyára kelt s első örökét átvette, folyvást ügynöke, támasza, tartalékforrása volt, ki minden bajt, zavart, véletlen esetet kiegyenlíte s nélkülözhetlen szükséggé és szokássá érlelé magát; ki pénzügyeit pontosan ragaszkodó hévvel s szolgálai alázattal vezeté, ki az értéki súlyedtség örvényéhez vitte, vagy jutni segélte; s kiben mint dúsban, most, a fordulat szorongó pontján, próbált hűségre számíta: hitlenül elhagyá. Elhagyá őt, ki úgy nevelteté, hogy pénzügyeiben halálíg vezetót, vagy legalább támot szükségeljen. Élesen bántá gőgjét azon nyílt vakmerőség, miszerint zsarnoka, fertelmes tetténél, szemébe nevet; mitsem titkolva alacsony örömét, hogy a kizsákmányolt jótevőt tönkre juttatja. Bántá a vastag hálátlanság, mely saját osztályában ily csömörletes nyerseséggel mégsem gyakoroltatik. De mind e mellékeserőségeknél bántóbb volt önsorsa: a zavar, szegény s menekvésí lehetetlenség, mely abban mutatkozik. Mit mond a világ, mit teend családja, melyet a csapás véletlenül ér? . . . Hát még a rangszomj s imádtatás ösztöne? Most, midőn a fenhéjázó végrendelet betölt, midőn az ösöktől leszármazott vágy és áhitat teljesülve van, midőn a család meggrófula s ezen földi üdv fényes élvezetéhez elkészült . . . kell megbuknia. Mennyi gúny, mennyi ellenszenv fog reá támadni, mit eddig tekintélye tartott álarcz alatt; mennyi kárélvező tomboland felette, kiket eddig kevélyen mellőzött s kik miatta mellőzve voltak; mint kell a nagy világból, gyönyör és csillogás nélkül s talán szükség és nyomorban gyalázatával egy látogatlan zugba zárkóznia! . . . Mind ez együttvéve prózaiabb jövendő, mintsem egy hiú fénykóros gyáva lelkét pillanatig le ne roskasztaná . . . Lóbl szavain oly örömet kétkedett volna; oly szívesen engedte volna méltóságát e tréfával sérteni, megalacsonyítani; de

nem úgy kezdé ismerni őt, hogy nyilatkozatát komoly-
nak ne higye.

Azonban nem akará magát elárulni, s könnyeden
ellensége kezébe vetni. Visszaveté a szokott kőarczat,
mely egy pillanatig magára ölté a szív érzelmeit. Ülés-
éből felkelt s vele az oly hajthatlan dacz. Néhányat
lépe s Löbl előtt megállt. Aztán vevé barna békateknő
lorgnettjét s mellén keresztbefont karokkal, némán, át-
szegzőleg nézte őt, mint valamely ismeretlen szörnyet.

A gyakorlott gonosztevő fel sem vevé azt, hanem
hidegvérrel, remegés nélküli, nyugodt, biztos hangon
folytatá:

— A mi pedig a részvényekkel való fizetést illeti, saj-
nálom, hogy excellentiád magas kívánatait nem telje-
síthetem, de nekem magyar részvény nem kell.

— Hogyan? kezdé bámulva a főispán, hiszen saját
maga Löbl, ékesszóló hévvel, erővel árulá szerteszt a
középponti vasutérészvényeket, s adósságom utóbbi átvé-
telénél nyakamba is tolt harmincezer pengő forint árút.

— Az nem egyéb volt börze-nyerészetnél. A ke-
zemre játszott részvényeket eladám, többnyire adó-
saimnak, midőn legmagasabban álltak, hogy feleim
olcsón visszakapdossák a szorult magyartól, ha majd a
részletnapok jőnek s fizetni nem tud. A mint hogy
excellentiád is eladta azokat egyik hajhászomnak har-
mad vesztességgel. Különbén mit forgassak én pénzt
vaspályában, mely előbb-utóbb versenyt állít elő a
magyar pénzpiaczon; holott kölcsön útján harmincz,
negyven, hatvan perczentig kereskedhetem tőkémrel a
törvények védelme alatt?

A főispán csodálata folyton nőtt e szemtelen tőke-
tulajdonos jellemén, ki már nem is tartá érdemesnek
szívredőt a vérevett ellenség előtt takarni; sőt gyö-
nyört keresett abban, hogy önzési szennyével csömört
okozzon.

— Hát a gőzhajó- s állóhidrésztvények? — kérdé
mintegy alkalmat adva a további önismertetésre.

— A híd pihen s gőzhajó sem kell. Jobb, ha azon kevés részvény, mi e két vállalatból magyar köröm közt van, apránként idegen kézbe vándorol. Így siettetve lesz a jövőendő, hogy a magyar föld idegen országok technika provinciájává váljék. Pedig nekünk erre törekednünk kell. Csak így leend az, hogy a folytonos szegényülésben, mi és utódaink bővebb és könnyebb alkalmat nyerünk excellentiátok megtört és fogyott fajában nemzetietlen pénzaristokrátiát alapítani meg... Egyébiránt nem ezeket veszem, honi részvények nevezete alatt; hanem azon korszerű s ránk nézve nyakszegő ipar- s kereseti vállalatok papirosait, miket egy eszénjáró nyakas töredék, socialis mozgalmak útján lerak és szaporít; mindenikében akadálykövet téve kerékünk alá, s mindenikével ásító veszélyt toldva be; hasonlólag az egyetlen serény fecskendőhöz, mely az égő faluban minden kigyúlt lyukat törekszik befojni. Mint minők ipar- és gyáregylet, cukor és kereskedelmi társaság stb. Ezekről irtózik, ezek vesztére tör velem együtt minden becsületes zsidó, sőt máshitű kereskedők is, kiknek csak születése és pénze magyar, de nyelve és érzelme idegen. Nézzen körül excellentiád ezen társulatok részvényjegyzékében, mily jelentéstelen arányban van érdekelve a kereskedőség, kivált zsidóság, a nemes osztályhoz képest. Csak azok szegődnek látszatból azokhoz, kiknek vagy egyéni érdeke kifizeti magát, vagy befolyás útján alkalmat lesnek azon vállalatok megbuktatásához... De hogyan is lehetne másképp? Van esze az embernek, hogy nem húzza orránál fogva piacra a vetélytársakat s nem dédelgeti fel saját pénzén gyűlölt ellenét, hogy végre nyereségiben osztozzék.

Különösen mi magyarzsidók vagy zsidómagyarok, kik jövő uraságunkat akarjuk megépíteni, csak nem rakhatjuk az alap közé idegenek követ, nem segélyhetjük társunkká a bukott telektulajdonost, hogy midőn a ház felépült, salonjainkat elfoglalja s minket kiszorítson?!

Nekünk törni, nyomni, eltapodni kell minden csirázó versenyt és vetélyt, elzárni, betemetni minden felfakadó forrást, mely a pénzt, hatalmunk eszközeit, a nemességhez szivárogtatná s új uralgást adna kezébe. Más nemzeteknél nem sikerült ez élelmes fajunknak, itt meg kell ragadnunk az alkalmat. Midőn pénz lett az uralkodó eszme s a világtörekvés anyagi irányt von: Angolhon lordjai rögtön az ipar és kereskedés terére fordíták minden erejüket. Ott a nemzeti előlátás, szorgalom, éber vigyázat elkapkodott, felhasználta minden tért és alkalmat, a nemesség kezére kerítte pénz- és iparpiacot, elragadozá orrunk elől a jószágú pecsenyét s nem engedé semmi kövér zsákmányba akasztani csempész körmeinket, hogy aztán ellephettük volna mint a féreg, mígnem minden jobb ízlésű ember visszaborzad s eltávolodik tőle, nekünk hagyva az egész martalékot. Tehát Anglia kijátszá kezünkből a jellemünkhöz illő időszakot. Ott a nemesség pénzt szerze magának s úr maradt, a zsidónak koppant a szeme s ostobább népet kelle keresnie, hol nyakára üljön az országnak s felépítvén Izrael hatalmát, élvezzen és uralkodjék dologtalanul... Frankhonban e tekintetben kevesebb akadálylyal lehetett volna az új nemességbe becsúsznunk s játszani a szerepet, melyet ma pénz oszt. Ott az ó nemesség, politikai fordulatok miatt megtörve, kedvét, befolyását veszve, a st. germaini kalitkába zárta magát mint beteg oroszán. De Frankhonban nem a nemesség teszi és vezérli a nemzetet. Ott harminczhárom millió büdös keresztényben egy nyelv, egy érzelem, egy érdek, mely maga rontja vagy maga építi dolgait s idegen kanalat nem hágy fazekában kavarni. Ott felépült a pénzuraság királyszéke, hfrünk, befolyásunk nélkül. Lefeljebb aprószeresi napszámot végzett körül a zsidóság. A franczia korszak meghódolt a pénznek, sülyed és nyereszkeedik, felölté jellemünket, a nélkül, hogy gázsijában osztoznék velünk s nekünk mint nézőknek legfeljebb a tapsolás élve jut,

hogy oly művészileg utánoznak bennünket... Maga átlátja excellentiád, hogy miután más népek így gondoskodnak magukról, nekünk a magyarok közé kelle hátrálnunk, miként «Kibrot-thaavától, hol eltemetteték a kiváló nép, menének eleink Haserothba és megállának Haserothban» Móz. IV. XI. 34. Megtaláljuk Gó'senföldét, hová bujdosánk. Ez a mi bőrünknek való hely, a mi zsebeinknek való hizoda. Igen alkalmas héber conservatorium, melyben a jeruzsálemi fény megnő és felmagzik. Soha egy status sem engedett a speculánsoknak oly bő és könnyű nyereséget, a nélkül, hogy emberi vagy országos czélnak általok hasznot szerezne. A helybeli jellem és viszonyok egészen munkra dolgoznak. A magyar kormány soha sem vezérli a nemzet érdekét. Nem is akarja, de ha akarná is, hogyan tehetné? holott akármily politikai színű egyén legyen élén, rögtön támad párt, mely, mielőtt magát úgy mutatná, hazaárulónak kiáltja ki, népszerűségét, hitelét aláássza, furkálja, szárnyát megnyírja s mikor se ti se tova nem tud mozdulni, saját pártja is odább áll tőle, hogy új zászló alá csapja magát, melynek tartója egy másik csoport által ismét le fog rántatni. Soha egy nemzet se csapongott oly könnyelműen a váltakozó népkegy végletei közt, mint az excellentiátoké. Magát gróf Széchenyit, kit messiásának kiálta ki, mihelyt oly pontra állott, honnan ha népszerű maradand, többet használhat, mint az előtt, már megfeszíti. Sőt Deák Ferenczet, ki minden pártok közbálványa volt, egyetlen toaszti nem jól ejtett, vagy nem jól értelmezett kifejezéseért saját eleme gyanúba vevé. Ezt teendi többi jeleseivel is, kik még jobban napirenden vannak. De ha ezt nem is, bizonyosan megszokja, megúnja őket, közönyössé válik irántok s korán elfeledi. Azért sok jellem, sok tehetség, kényelmei közé, vagy szegény zugába vonja be magát, s elpipázza erejét, mert nem akar taps közt kezdett szerepet füttyön végezni, hogy végre mégis mitse használjon, minek itt legnagyobb

művész is ki van téve. Látja excellentiád, hogyne örülne ennek a zsidó? Nekünk olyan nép kell, mely jeleseit becsülni nem tudja, mely egymással veszekszik. Oh az a bábel zavarja nem hiába tanít minket az ó-testamentomban...! Előbb mondtam, hogy a kormány nem vezérli a nemzet érdekét. Most mondom, a nemzet (vagyis nemesség, mert hisz itt nemzet nincs), maga sem vezérli azt közerővel, sőt absolut többségével sem, mert minden kérdésnél pártokra oszlik, ingerült csapattokká töredezik fel, mi a sikert törli, csonkítja, elernyeszti... No, már hogy kívánja excellentiád, hogy mi Izrael hívei, azon kisdéd magyar pártot, mely annyi zavar és összeütköző törekvések közt, az ipar, kereskedés s több idevonatkozó üzlet rendszerét ki akarja kezeinkből vájni s a statusjövő alapjául a nemzetnek megvédeni, gyarapítani és növelni, mígnem végre bennünket elüt, kitudszkol s a szériüről gyepszélre szorít, mint szorított Anglia és Frankhon, hogy mondom, ezen kisdéd magyar pártot, magunk ellen céljaihoz segítsük, a pénzpiaczon vetély- és osztálytársakul tolamakodni eszközöket nyujtsunk, s kiadjuk a bizonyos uraságot kezünkől, mit a magyar nemesség felett, ha a dolgok maradnak, az idegen pénzarisztokratia okvetlenül kivivand magának?... Ez okon nem kell nekem magyar részvény. Azt minden uton lenyomni, kellemetlenné tenni, a börzéken értékét buktatni, hitelét veszteni törekszünk, hogy az illető vállalatok menjenek tönkre, vagy silány, jelentéstelen forgalmat idézzenek elő az üzleti ágakban, a nélkül, hogy a részvényesnek hasznot, nekünk kárt okoznának. Egyébiránt efféle józan törekvéseinkben tetemesen elősegít maga az iparalapsító párt, mert az excellentiád lőportermészetű faja csupa lelkesedésből is légbe röpíti dolgait, s az üstökös dédek nyírett ivadéka, azért látszik fejét olló alá adni, hogy minden lépten-nyomon egymás hajába ne kaphasson. A magyar, ha más oka nincs, nemes vetélyben is összevész s egymás törekvéseinek vet gátat, akadályt, rész-

vétlenség, gyanú vagy ellenműködés által. Így történt a létező iparköri öt-hat egylettel is. Most gyanusítják a hengermalmot, majd a czukorgyárt, majd a gyáralapítót, külön változatban egyik a másikat, mígnem valamelyik, mely magát a többieknél jobbnak trombitálta, tíz hó alatt, legkedvezőbb évben, alaptőkéjének negyedét elveszti s a párisi börzén, a bukott házak s hitelvesztett társaságok névsorában függ. . . Hála Ábrahám Jehová-jának, hogy így van. Dehogyan veszek részvényt, hacsak azért nem, hogy a társaságot megbukni segítsem. Csak hadd szakadjon pártokra a magyar e korszükség kérdésében is, mint minden más ó és új viszonyaiban, hadd vessen tört, ásson vermet egymásnak, hazudtolja meg egymás ajkán az ígét, kapkodja ki egymás kezéből a zászlót: addig mi szép csendesen felnövünk nyakára az új hatalommal, mint felnő az éj a vöröstányérra, mely nem maga a nap már, hanem csak felvetett képe s a gözskörön, fény és meleg nélkül reszket. . . Mit mond excellentiád ezen hasonlathoz? biz a zsidót is költővé teszi a szokatlan honjellem. . . Ne méltóztatásék kegyelmes szemeit haragba szedni, bizony mondom, nyakára növünk excellentiátoknak, a nélkül, hogy a nemzeti ipart mi fejtenők ki, vagy a kereskedést nagy-szerűvé tennők, csupa pénzforgatással, váltó-csempészet s uzsora útján. Úgy, hogy ha bőven nem találkoznának ily érzékeny életuntak mint excellentiád, kik már minden álöröm és csalgyönyör ingerén túl, csak a valódi, igaz, nemes, gyöngéd, felemelő életet igénylik s csak a vesztegető fényszomjat s kitüntető divatvezetést engedik magukon uralgni, . . . mi nagylelkű és szívű férfiak dolga: . . . halkabban domborulnának magyaryelű tárczáink. De így se baj. Mi és feleink ezer s ezer úton körmeinkben tartjuk a pénzpiacot, az ipart idegen gyülevész nép üzendő s a magyar gazdatisztjeinkké lesz saját földén. Ő vezeti a czímet és zsellérkedik, mi pedig szolgálóknak látszva országlunk. Mily mulatságos lesz az, ha majd a magyar urak, hideg kőszobákba

gyülvöngve, vagy elszigetelve, értünk dolgoznak, ha díszparkjainkba hozzánk küldenek ki, megkérdeztetni, mi és miként történjék? ha mi igazgatjuk a törvényhozó szavát s mondva rendeljük meg, vagy töröljük el a czikkeket érdekeink szerint? Ha majd összes osztályom úgy álland az összes nemességhez, mint én most excellentiád felett s úgy fittyelhet annak, mint én most excellentiádnak! . . . He he he! ilyen a pénzarisztokratia. Nem kívánna excellentiád pénzes zsidó lenni?! Pedig nem csak komoly ügyekbe hat el feleim intéző ujja és hatalma. Mienk lesz fény, divat, kitűnés. Elfoglaljuk a közhelyeket, színházakat, sétányt, termeket, ünnep- és néztereket. Persze a magyarokéit, mert mi közczélből mitsem teszünk saját zsebünkre, hanem kezünkre csaklizzuk, vagy becsempészkedünk a kész érdekekbe. Ünnepet rendezni, kocsizni, lovagolni fogunk, hölgyeink köveket és tollat viselnek, túlragyogják excellentiátok silphidjeit s tónt adandnak a tánczvigalmakban, mik a blasirt nemességnek jobban fognak fájni, mint a közügyek véghanyatlása . . . Hogy tetszik excellentiádnak a népszerű nemes ifjak báljában egy héber díszhölgy, ki félórával azelőtt két garasára turót adott el s bálczipőjét alkonyatkor veszi, hogy lyukas huszasait ne lássa a varga, a czukrásznő fagyaltjára pedig alkuszik? Hogy tetszik a lóversenynél a hódító hajhászözvegy, kinek hizott kezén szétreped a keztyű és fénylő arczhája két oldalt fityeg ki a pamela vagy clarisse kalapok alul, körnöje pedig honn harisnyát foldoz s itten a hőségben kopott bársonyban ül, mely asszonyánál zálogban veszett? . . . Ah mi kék az, hogy ily pozsgás, mázsaszámra mérhető haute volée váltja fel a halvány, gyöngéd, kitisztult bőrű születési aristokratiát. Mily érdekes lesz az, ha egy páholyban érdemes timármester fekteti ki fekete körmeit, másokban egy izraelita nemzetség tizenketted magával tolja ki fejeit mint kas száján a méh, közepén pedig excellentiád fajából más egyén menekül a páholyfenékre, illatszert használva a

csáva- s halszag ellen, melynek tulajdonosi sem színházat nem építenek, sem a művészekért fejeket nem törlik, csak bekörmölték magukat a kikörmöltekek helyére. Mily dicső lesz mindezt egykor egyedáruzni, ha a nemesb ízlés tőlünk elirtózva termeibe vonul és zárkózik, kiürítve nekünk s hajbakapó feleinknek az élv és kitűnés terét és alkalmát, miket mi árcsökentés, vagy túlfizetés útján, de mindenesetre árához, becséhez nem értve fogunk gyakorlani. Mi szép lesz aranyozott lakásainkban, függöny s ajtók fölé ötágú koronákat rakni, estélyeinkbe híni az adós notabilitásokat, s általok kammat fejében költemény, hirdapok s művészet útján divatban lenni, ragyogni, halhat . . .

— Ugyan míg az lenne, tegye félre Lóbl ezt a bödön caviárt, mert fejem kezd szédelegni tőle, közbeszólt a főispán követelő hivatalos hangon s lorgnettjén át, szegző pillanatot vetve a kevély tőkés csufondár ábrányainak.

Lóblt annyira kiüté sodrából e meglepő parancs, hogy a hajdan belerögzött szolgáló szerint, feledve új tomboló szerepét, fülönkapott és ágya alá tőn egy bödön caviárt, mely Lóbllel egy szobában hált s eddig a pamlag tőszomszédjában fülelt és bűzölt.

Lóbl ingerkedő nyilatkozatiból átláthatá gróf Szalárdy, mit várhatunk az idegen érzelmű uzsorásoktól, mily veszélyes hatalom nő azokban a nemzet nyakára. Átláthatá a vastag túlvitt önzést, mely sem vet, sem arat, csak behord, mely előtt végre megszűnik nemcsak ember- s nemzetiség, hanem törvény, erkölcs s család-érzelem és statusczélok s mely kicsapongásiban egyetlen korlátot ismer, a lehetetlent. Átláthatá, hogy a születési aristokratia helyébe minő aljas rabelem cserélendi magát, melynek ősei család-krónikája, rangja, századai nem lévén, de pótlani törekedve, minden szentséget fel fog áldozni, hogy kimosdva gubacs és firneisz szurokjából, pénzéhez illő díszczímekbe öltözhessék fel. Átláthatá, miként ezen elem keze közt, urasága

alatt, idegen érdekek fognak felnőni, melyek temetőbe viszik a nemzetiséget, pedig miért nyereg, ha ló nincs? miért törekszenek jobbaink, ha nem leend nemzetünk, melyért azt teszik? Átláthatá, miként az elemnek nincs több célja, szándoka, mint az elsőséget magához ragadni, hogy a népet, jobban mint valaha volt, sanyarva, az igazgatás rendszerét eszközévé aljasítva, pénzét növelje s pénzén dölyfét, szeszélyeit elégtse ki. Átláthatá, mennyire nem mindegy az a statusra nézve, ha a pénz Péternél vagy Pálnál van, mert Péter talán tudomány, művészet, ipar, kereskedés, nép és közczélok s nemzeti fejlődés érdekében fárad és áldozik, míg Pál csak tőkét iparkodik megszázsorosítani, hogy földet nem művelve, kézipart nem űzve, kereskedést nem emelve, dolog és szolgálat nélkül renyhén lebzseljen a status nyakán, felélvezve, kizsákmányolva, mit mások szorgalma létre hoz. Átláthatá, mily hamis nyugtatvány a váltótörvények eredményi iránt azon felületes jelige, mit sok törvényhozó papagály utánmond: «hadd hulljon a férgese», mert az uzsorások korszaka nem érlelő nap a gyümölcsöző hazán, hogy elfonnyaszsa a férges példányokat, hanem forgószél, mely érett s éretlen terméket gallyastól, fástól örvénybe sodor, hogy zsákmánnyal terheltén kavarodjék tovább a pusztult vidékről... Átláthatá, mily sülyesztő bűne a nemzetnek, e közellen idején egymás töredékivel harcolni, mily igaztalan önmaga s a közérdek ellen, ki az ipar és más korszaki mezőn erejét fogyasztó kiseded pártot űzi, ki az ide vonatkozó eszmék és törekvések sikerét rontja, közönnyel dermeszti, vagy ostoba bűnnel aláássa...

De ő excellentiája mindezt nem látta át, mert a haza és szemei között vastag énje állott. Ő nem látta a törvényes rablót, ki a nemzeti szentséget szabados formákban tördeli zsebére, csak a szemtelen ujonczot, ki egy ősz méltóságra fogait meri vigyorítani. Ő csak azon boszankodék, miként bátorkodik századok óta érlelt nemes vérét felingerelni egy pór húsgép, mely tollszedni

és függeni születék . . . miként pöffedhet rá oly jóllakott göggel, a süthalon leszármazott tengőcz, ki csak nemesek földéről süthet kenyeret s kinek kóbor gyomra, az ő és társai morzsáján hizott fel? . . . Csak azt tartá rangja alattinak, miként önti így szemébe mérgét a hálátlan szolga, ki eddig rejtezve titkon élvezett, hogy urai ne lássák a lopományt? miként tud éles gúnyt, szurós fulánkot mutatni, ki, míg csaló alkalom van, hízog s alázkodik? mily önhittén kérkedik, a csempészett jövőben már képzetileg előre elmarkolászva s habzsolva az élvezet, mit ő és osztálya netovábbnak tart s minek birtokáért élvét, munkáit zsoldba ajánlá.

— Úgy, úgy, Löbl, mondá ellenfeléhez a fentebbi műtétel után, jobb is el nem szokni a caviár-emelgetéstől. Ki tudja, nem hazug próféta-e a korán szólalt kakas, mely zsidókirályságot jövendő? Hátha buknak a százhuszas kamatú remények s meg talál zendülni a babyloni lant ó keserve? Frankhonban megvetés kelez már enyves faja ellen s Rothschild, mint zsidókirály, negyvenezer példány röpiratban koppadt a nép kezén. Angolhonban pedig észuraság tolúl a pénz fölé, ily keleti bölcs, mint Löbl Simon, csak tudni fogja, hogy a közelebbi ministeriumban öt-hat írótag van . . .

— De nem a nemes magyar nemzetnél, hol az írók nadrágtalan páriák, közbevágott Löbl hideg szenvedélylyel, ki a caviár körül tett szolgálattal oly véletlenül megalázta magát s kit e fensőségi csel, tizszerte mélyebb haragra gyujtott. Itt a statusjavak könyvében az ész o-ul vétetik, melynek csak úgy van értéke, ha rend s rang hegyes 1-se, vagy szolgabók háromrét görnyedt 3-sa áll az ész előtt . . . De oly szokatlan is itten a független elme, hogy ha lenne egy, kettő, mely világát sötét bűneinkre vetné, magok gyanúsítnák excellentiátok: hogy az nem több, mint ábrándos költő, kinek tyúkszemét zsidócsizma nyomja. És a költő ellen akadni fog ember, ki tiz forintért czikkellet ír s ember, ki harmincz forintért lapjába veszi, hogy a költő os-

toba, embertelen és kimeszelt sírbolt, azaz farizeus . . . De meg mit ijeszt minket Frankhon és Anglia? Ott a nemzet szorít ki helyünkből, de itt a nemzet van nyakig erszényünkben. Ha kedvünk szerint összeszoríttjuk, nyekkenés a vége . . . Aztán hol pénzszüke nyomaszt, a közerkölcs pedig ki van erejéből véve, fajom nem félhet. S nem így van-e Magyarországon? A szegényítés régi terv szerint foly, épen azért rohant oly vakon hálónkba a pórázunkon vergődő halsereg. Mi pedig az erkölcsöt illeti, e gyöngye asszonyka ellen mindig elég ostrom a szükség, kivált fejletlen népeknél . . . Csak nézzen szét excellentiád, hová vittük egy pár év alatt a közerkölcsöt. Uzsoránk példája elragadt a keresztényekre is. Persze, a siker követőkre talál. Most már vetélkednek mestereinkkel. Úgy hogy bátran utasíthatnók őket, mint az excellentiátok Krisztusa utasítá apostolait: «elmenvén, tanítványokká tegyetek minden népeket e földön». Továbbá, a váltóüggyvédek elfogult papjainkká lettek. Soha Lévi nemzetsége nálok lelkesebben nem prédikált üdvösségünkre. Látná csak excellentiád, mily vetélyhévvel szegődnek minden csempész segédszerepekre, mily ármányzó s elszánt ebhűséggel horgászszák be uzsorás követeléseinket, feledve elvet, vérséget, sülyedő nemzetet, ha hallaná, mily dicsekvő tőzzel védik eljárásaikat a serkocsmákban és több ahhoz illő helyen: «hogy ők jog védői, törvény eszközei, mind egy lábíg igaz férfiak, hogy az uzsorás jobban fizet mint a becsületes ember, hogy ha ők nem tennék, más lépne helyökbe, hogy a zsidó is ember, kinek jogait tisztelni kell» s több ehhez hasonló alapos erkölcsi indokokkal és sophismákkal, pedig ők azt ép oly jól tudják, mint excellentiád, hogy ember ám a zsidó, de egyszersmind polgárzatban él s épen mivel nemcsak ő, hanem más is ember, nem kell neki eszközt nyújtani, hogy embertelenül bánják s mások emberi jogát megfojtsa, elcsempészsze. Noha pedig az ügyvédi karban, a nemzeti ifjuság nagy részét

vesztegettük meg, s vontuk el a honi érdek tiszta észlelésétől: még ez mind csigavér, mi már tovább járunk. A törvényes erőszak, cselt, csalárdságot idézett elő a perszéki feleknél. Most mindenki törekszik a törvényt kijátszani s erélyt, érdemet keresnek abban, minél eszesb fortélyt és furfangot találni. Sőt befolyásunk a bírószékekig ment. Hisz maga tudja excellentiád, hogy több nagyszerű uzsorapert, helyhatósága alul máshová rendelt a főkormány. Azonban úton, útfélen, utcán, közhelyeken, széltire beszélnek feleim ez vagy amaz váltóbíró szives barátságát, ígéretét, pártfogó ítéleteit, sőt legújabbán magasb kegyelmekkel dicsekvék egy bezárt collegám. A szerep át van cserélve, a kullancsok helyett a báránynak kell meghunyászkodnia. Egy becsületes honfit, ha üldöző sors, álnok önzők vétke, vagy jótét és engedékenység miatt kimerül és csőd alá jut, szégyen és erkölcsi megróvás bélyegez, míg fosztogatója az idegen uzsorás, latba sem vétetik s fényes fogatával, paszományos cselédeivel botrányt nem okoz . . . Ha valaki tiz év alatt bonyolódott viszonyai miatt könnyelműség nélkül körmeink közt koppad s uradalmaiból kipusztul, azt mondják: úgy kell neki, mért nem tudott bőrében megférni. Ha közülünk valaki tiz év alatt, semmiből ragadozás által milliomos lett, ezt mondják: úgy kell neki, azért van esze . . . Író és művész fut, fárad, éjez s Szilveszter estjén nem marad fillére, mit újév napon koldusnak adjon, a közhivatalnok teng, nyomorg, nélkülöz s mégis özvegye kéregetni jár, a földbirtokos kétezer holdból nem képes szerény családját ellátni s az igavonó nép éjt-napot egygyé tesz, még sem lakik jól egész év hosszában. Minden munkásosztály sínylik s érzi a pénz szűkét, csak a korhely uzsorás viheti véghez, hogy hat ezer váltó ft. kamatjából a fővárosban keresetág nélkül, kényelemmel éljen, s négy év alatt mégis tizenkétezer pengő tőkét tegyen félre, mint egy hajhászomon történt. Második Endre király korában nem sa-

nyargatták jobban excellentiátok őseit őseink. Pedig ha az üzéreket kútfejekre visszük s kit-kit helyére sorozunk, nem több mint ötszáz család zsarolja Magyarhont. Ennek van alárendelve tizennégy millió ember sorsa, jövője, erkölcsse. Ennek adózik az ország, hallatlanabb kulcs szerint, mint valaha a legzsarlóbb hódítónak . . . Mindez tagadhatatlan tény s mindez közönyösen foly, mintha úgy kellene folynia. A közvélemény nyugton hagyja a nemzetiség órló férgeit s apróságot keres, melyen hajba kapjon.

Ha összetett pénzen olcsó áldozatkát teszünk, vagy tizforintos tanodáinkban magyarul tanítjuk örökösünket, hogy anyanyelven tudjanak csálni, már megtrombitálnak a hírlapok s mi nyugton és dicsőítve gazdagszunk, a nélkül, hogy közérdekre kiadásunk a garast haladná. Sőt magok a sivalkodó honfiak, kik mint a sirály, minden vészt megkiáltnak, mellőzik sírásó szerepünket törvényhozás útján megtámadni. Egy-egy bűntettnél, mely ezerek közül napfényre vonaték, el-elszörnyednek; aztán a phrasisnak vége s mi békén maradunk a gyakorlatban. Persze többnyire adósaink s ezeknek rokonai ülnek a zöldasztalok körül, kik nincsenek arra fejtve, nevelve, hogy mint a rómaiak egykor, saját érdeküket veszélyezzék a t. cz. hazáért s romlását gátolnák, ha fejök forogna is szóban. De sőt eszélyesen óvakodnak köztárgyalás útján érdekeinkkel surlódásba jóni, úgy hogy hatalmunkról, egyes bezáratásokon kívül, alig vétetik más tudomány, mint a betáblázások nyugton hallgatott kötetei . . . No már, ha most, midőn még kevesen valánk, befolyásunk, a kezdet nehézségei közt, oly hirtelen el tudott hatalmasulni; ha minden elemet érdekébe tudott hálózni s a közértemet és érzést hallgató rendszerbe nyugőző: hiheti-e excellentiád, hogy rabjaink s eszközünk szaporodtával, emanczipálni tudja magát az ország a pénzszolgaságból, mely csak egy vonallal jobb az ököljognál? hiheti-e, hogy a születési aristokratia, tétlen sülye-

dése mellett, mássá válhatik czifrán festett mérpóznánál, melyet mi, értékünk felmérésében, tájékozó pontul használunk? hiheti-e, hogy hazudik a kakas, mely zsidó királyságot jósol, mint kegyesen elméskedni méltóztatott? . . . Pedig egy rövid törvényczikk fordítana a dolgon. Felfüggeszteni a váltóképességet, míg észszerű hitelintézet nem rendeztetik; becsvesztést a hat kamaton felül kölcsönzőre, örök börtönt a hat kamaton túl hitelezőre. Mert hiszen ha a magyar ősök, az ókor eszméihez képest, orrvágatást, szemtolást, halált tudtak hozni öt-hat dénáros tolvajok ellen, az országos fajultság gyógszereül: miért ne óvhatnák a magyar utódok, nemzetüket az új-kor eszméi szerint szigorún, a végerkölcstelenüléstől? De hol veszi excellentiád a többséget ily szabadftó utakhoz, holott mi lakából, ruháiból forgathatjuk ki a többséget, miután házainkban laknak, ingeinkben járnak, azaz, fülíg adósak? Úgy úgy; ez menni fog, haladni fog tovább. A népet félig kivettük már excellentiátok kezéből; kiveendjük egészen. Mienk lesz földje, szorgalma, saját személye. Aratunk vetésén, szűrünk szöllejében, leszedjük fája gyümölcseit s végre elsőszülöttét adandja zálogba, hogy eleget tehessen. A magyar még jobban elfogy, szegényedik s szertesztét falvakra pusztuland. A fővárosban ismeretlen gyülevész nép fog kóvályogni: közöttök egy-két vagyontalan magyar, ki másokért dolgozik. Avagy nincs-e már ez kezdetben? . . . A nemzeti ifjúság ivadékról-ivadékra felnövend, félig pallérozva, nyomor közt, kilátás nélkül. Először láz és undor kapja meg s bőszen kérdezi: hát haza ez, mely kevés lakóinak tápot nem tud adni? haza ez, mely szorgalmam s képzettségem után nem tart el? haza ez, melyben a bensülött ősvér minden útról, minden alkalmazásból, minden érdemlési módból ki van zárva, hogy idegen csavargóknak legyen mit falniok? érdemli-e ily hon, ily polgárzat, hogy vakon áldozatja legyek s emberi jogaimat erőszakkal vissza ne vívjam? De ezt csak első

kiábránduláskor fogja kérdezni; aztán megtöri a nyomor s az uralgó erő igájába térnek, azaz érdekeink alá. Elvesztik érzelmeiket, agyuk eszméit s a szabadakaratot. Egymást fogják marni kegyelmeinkért, szolgálóinkká lesznek s nőiket, lányaikat adják el pénzünkért . . . Avagy nincs-e ez már kezdetben? . . . Valóban, mi szobrot emelhetnénk a törvényhozó észnek, mely országát ily bölcsen kezünkbe adá. S még csak képmutatás sem szükséges már. Nem kell rejtve, lopózva, utálat közt járnunk; nem kell elbúvni élvezeteinkkel. Az utozákon hunyáskodott vagy üdvözlő arczok fogadnak. Középosztály iránt gőgösek, nagyok ellenében gorombák lehetünk; kiönthetjük gyűlöletünket, mint épen cselekszem excellentiád kegyes engedelmével . . . Kitarhatjuk titkainkat, leálarcozhatjuk jellemünket, elárulhatjuk osztályunk gyengéit; feleim biztosítvák, hogy nyíltság s daczoló erőszak nem árt, nem ingerel torlást, nem idézhet gyögyszert, mert rabszolgáink egyet nem értenek . . .

Lóbl néhány perczre megszűnt a kívül hideg és nyugalmas, de benn fanyar s kárélvező epekiöntéstől, hogy felkeresse a főispán arczán a harag és kaján gőg vonaglásait, miket azon futkosni óhajtott.

Lóbl Simon, egy becsületes rabbi vásott, de éles eszű fia, gyermekkorát tanodákban tölté s Márknak tantársa volt, mert apja orvosnak nevelé. Kicsiny korában már irigy, haszonleső szenv fejledezék nála, mely később fanatismusig, dühig nőtt. Már az iskolában üzérkedett társai között. Mindsg volt nyalánk csemegeje, játékszerei s ezer csábító apróság, mit hitelbe el tudott adni, hogy a tartozásra nagy kamatokért várokozzék, míg nem végre zálogra kölcsönzött nekik, hogy tartozásaikat kifizethessék. A mellett illő díjakért mindig kész volt hamis tanú lenni iskolai csínyek palástolásában; s efféle több ágú erkölcstelenítő utakon nemcsak lekötve tartá előkelőbb s azért ösztönszerűn gyűlölt társait, mely viszonyt mindsg megalázó alkal-

mul élvezett: hanem egyszersmind szép tőkécskét hozott pályavégén a tanodából, mely további üzletének alapjává lön. Adósai pártfogása által, olcsó feltételek mellett, beszerezé magát háziorvosul egy lengyel grófhoz Gácsországban, hol már akkor Márk, bizonyos hercegi udvarnál hasonló alkalmazásban állt. Itt ők egyetértve, több kipusztult nemes nyalóczok és pénzváltók szövetségében, közkeresetre dolgoztak az arisztokratia kizsebelésében. Többek közt jelesen, saját grófját, furfangos közbenjötte által, tetemesen megcsalni segéle egy jószág vételében, minek díjául ő egy köszvénybe huzott feleséget kapott gschäftben, ötvenezer pengő hozománnyal. Azonban a csalás, hamarabb mint vélte, kisülvén: grófjától csúfosan, közbotránnyal elüzeték, mielőtt lemondási időköre, a szerződés szerint, kitelhetett volna. A kis tartományban, hol közhír s lapok útján bélyege elterjedt, nem lehetett sikerrel maradnia; de különben is jobban megszédte már magát, mint sem kedve volna orvosi minőségben házi kegyelemhez vagy betegek küszöbéhez lenni kötve: s azért eladván oklevelét egy sziléziai izraelita sebésznek, bizonyos bécsi kereskedőházba ment rövid szolgálatra, hogy alattomos uzsoráskodása közben, a váltóüzlet, csel- és csempésztan elemeit és rendszerét alaposan betanulván, szabad szárnyára kelhcsesn széles e világon, adósává tenni minden népeket. Bécsi lak-tában ismerkedék meg a még akkor cancellariai gyakornok Szalárdy Györggyel s általa több magyar mágnás és nemes ifjakkal, kiknek könnyelmét annál dúsabb sikerrel tudá kizsákmányolni, mert a magát földhöz ragadt szegénynek tettető szerény s minden szolgálatra kész Lőblt, mindenki becsületos, részvétre méltó zsidónak tartá. Átíátván pedig ismeretségeiből, hogy a magyar viszonyok és gondatlanság, minden európai országoknál biztatóbb zavart nyujt gazdag halászatra, nem másutt, hanem itt telepedék le s igénybe véve tőkéit, bűnét s elméleti tanát: két évtized alatt

több milliók tulajdonosává lön e szűk pénzű hazában, mit alig hihetnénk, ha élő példák nem állanak előttünk; s ha annyira napirendbe nem volna szöve-fonva ily visszaélés, hogy a regényírónak, ha korrajzot akar adni, okvetlenül váltócsempészt kell írnia, mint kellett a rabló középkorban Cartust s ahhoz hasonlókat.

Lóbl Simonnak idegensége, ellenszenve, gyűlölete tőkéivel nőtt az aristokratia ellen. Látá, hogy pénzei mellett is a közélet piacán háttérbe van nyomva, mellőzve, elfeledve; hol kört és pártot alakíthat ugyan, de láthatóvá nem teheti magát. Folyvást jobban-jobban meggyőződék, hogy fényes kitűnés, keresettség s előkelő szerep, miket sovárszomja oly irigyen kísért, aristokratikus országokban nem pusztán pénzen szerezhetők; s minél lejjebb huzza őt a csempészet súlya, annál feljebb emelkedik alacsonyságán a józan tekintély. Azért kifosztani, megtörni, elmeríteni a születési aristokratiát; úrkényt, hatalmat, igazgató erőt pénzre származtatni: e volt önzésének második ága; e volt a hő terv, melyre feleivel titkos ösztönből, a nélkül, hogy freimaurerként egymást ismernék, összeszövetkezett; s melynek töredékes kivitelében köre és alkalmá szerint buzgón működék. Ezen terv és gyűlölet iskolai évtől életfolyamán át belerögzött, kövesült, belemérgesedék. És ez, oly szívben, mint övé, természetes. Neki mindig előkelőbbek körül kellett ólálkodnia, hogy özéljait elérje s az előkelőség, melynek algépe, rabrugója volt, folyvást ingerlé irigy kebelét. Innen magyarázható, hogy böszszé, dőlyfös csufolóvá lön, ha egyszer-egyszer hosszú fortélyá véget ért s előtte megkoppasztott áldozat feküvék; innen magyarázható, hogy kapzsian éldelé az édes boszut, ha egy-egy aristokratát megbuktatott, melynek fajától Gácsországban meggyaláztatott s melynek vonaglásit mintarajzául nézte a pénzhatalom egykori általános győzelmének; innen magyarázható, hogy oly kaján rosszakaratban, oly hoszszas értekező gúnyban tombolt gróf Szalárdy György

úr ő excellentiáján, pályadíjt keresve előkelő haragjában a hosszú szolgaságért.

Lőbl, midőn kifakadt dühét félbenszakítva, szemüvege felett a főispánra nézett, gyönyörögni a gög megtrött szarvain, csodálattal tapasztalá, miként az, pamlagán, nyújtózó lábakkal, kéjesen füstölve, merült nyugalommal, mintha saját szalonjában ülne, olvassa a hírlapot, mely grófi minőségét tudtul adá nagy és kis világnak. Elcsodálkozáék. Láttá, hogy a főispánt a közveszély képe és rajza meg nem indítja, izgatottságba sem hozza; láttá, hogy ő a hazában csak saját érdekeit szereti; s eszébe ötlék ez okból, annak hiúságát, osztályát, a haute elemet, az olygarchiát, melyhez magát számítá, támadni meg gunynyal; remélve, hogy mégis megrendítendi, felrázza s alkalmat szerez káréhezöz boszuját szorongöz ellenén legeltetni.

— Aztán hogy is féltheti excellentiád hatalmunkat kora alkonyattól, holott egész Európa békéje zsidó kezekben van. Nem jut eszébe, mit monda Heyne: «Hajdan minden zsidónak volt egy királya, most minden királynak van egy zsidaja?» Én hozzá teszem: s minden zsidónak tiz nemese . . . Nem jobban elkötelezi-e a statust a pénzarisztokratia, mint a születési? E mellett idegen érdekek rabja az állodalom, mert adósságait kühlitelezőktől szedi fel, mig amaz kölcsönöz, mennyit az ország akar, hogy aztán gyümölcseit ágastól szedje. Excellentiátok csak kegyenceiknek osztanak tetszést, jóváhagyó mosolyt s pártfogást; de pénzünket az használhatja, kinek tetszik, ha t. i. biztosítéka van s hatvanas kamatra felszedi. Excellentiátoknak a statusok fizetnek szolgálataikért, mi a statusoknak fizetünk a hivatalukért. Igaz, hogy a status, hivatalaival magát is eladja, de legalább olyanok veszszük meg, kik kereskedünk vele. Vagy tán az ész, tudomány ostromát veti ellenünk? mintha biz eddig is független lett volna az Magyarországon! Ha olygarchia szolgája volt a kitünöz elme, úgy sem világított; ha ellenük

volt, nem világíthatott; s most csak nem veendik rossz néven excellentiátok, ha mi, példájuk nyomán, rabjainkká teszszük a tehetségeket, ha nem tilalommal is, megbirhatlan kamatok útján. Pedig az erkölcsi romlottságtól sincs mit remegnünk, ha végre erőszakig súlyed s a közállománynyal minket is felfogat. Erkölcsiség tekintetében semmi új nem történik urasági időszakunk alatt. Hajdan Cleopatra, Tarquin, Pompadour, a velenzói tizek stb. vesztegeték azt: most hajhászok, váltóhamisítók, vásárolt bírák, zsoldba vett szónokok stb. Mindegy, akár a macskát ütjük a falhoz, akár a falat a macskához: csak az erkölcs döglök meg. Aztán mi sokkal kevesb hivatalos személyzetet tartunk s így több elégtelen marad a status nyakán, kinek közvéleményét szükség idején olcsón megvehetjük. És a mi fajunkban nincs meg egy rövidlátó hiba, melylyel anynyit ártott magának a születési aristokratia. Excellentiátok nem türnek kitünést kisebb osztályútól társas köreikben. Mindjárt vetélytársul nézik azt s gúny és mellőzés útján eltolják maguktól; mindig kisebb, szűkebb gyűrűbe coteriázva magukat, mint az önmagát nyeldeső örvény, mely az alacsonyabb habkarikákat távol veri központjától. Sőt most is, midőn ellenünkben félniök, egyesülniök kellene, folyvást szigorban maradnak társas törvényeik, nevelve saját osztályuk keblében hideg ellenszenvet, irigy ármányt s buktató vágyat. Lám a szerény milliomos összeül sáfáraival s azoknak cselédei közt töri meg a paschát és ha valahol jól van dolga, oda telepíti harmadiziglen minden hitfeleit, ha pedig tánczvigalomba hivatik, becsempészi negyedágról is a sógorságot... Abban bizhatnék talán excellentiád, hogy ujdonsült osztályunk meguntja magát a rang, kitüntetés utáni mohó kapkodással. Majd bizony! hiszen mi ujság van ebben? mi kapkodunk, hogy szembe tüntessük csirázó nevünket; excellentiátok kapkodnak, hogy némi aranyesővel életre öntözzék a korhadtt családfát. És ha épen oly veszendő

hitványság az értéki túlsúly, nem tudom, mért tart rá oly sokat a főnemesség, kinek t. i. van? nem tudom, mért nevezi az ellenzék harczát: bellum nihil habentium contra habentes, mit Rotschild vérei excellentiátok mozgalmaira alkalmazhatnak . . . Mondjak-e többet? Azt hiszem, elég világos lábra állítám kegyelmes gróf előtt a tőkések viszonyát, kor és nemzet iránt. Azt hiszem, ha komolyan értendette volna is, mit tréfából mondott, meggyőzőm a rém testetlenségéről, mely hatalmunkat születési vagy észurasággal ijesztheti nálunk . . . Ugy-e megmutatám, hogy előnyeink nagyok s maradást várhatunk? kivált hozzá jegyezve kedveltető hajlékonyságunkat, miszerint most az ellenzéki, majd a conservativ elemhez csapjuk magunkat, hogy érdekeinknek többséget szerezzünk . . . Azt csak remélem, ennyi ok és eszköz ellen nem fog a születési aristocratia, érdemült ó családi származatában túlsúlyt keresni, mert hisz akkor csakugyan felráznók az alkalomfaló szájhősöket s a XIX. század lobogója alatt kinevetnők, bokáig lesujtnók a megtörhetlen kigyót, mely az asszonynak magva alatt is, erővel élni iparkodik. De meg mit akarnak a történeti apák jeles sorával? Avagy ükapám nem épen úgy unokája volt-e az ő nagyapjának, mint excellentiádé a magáénak? Igaz, hogy a jobb ősök a közjóért fáradtak, míg mieink önhasznukat úzték; de már efféléket nem kérdünk s ha kérdeznek, sallangosan feleltetünk ujoncz bölcsekkel, kik sem közért, sem magokért nem tesznek, de nem is tudnak tenni, hanem azt hiszik magukról, hogy a józan és munkás ellenzékhez tartoznak. De különben is minden érdem csak viszonylagos; ki merné valamelyikről állítani, hogy saját súlya van, mint a jó arany-nak? A magyar családok ősei, igaz, hont szerettek, vérökkel védték, tant, törvényt, művészetet, földmívet, kézipart, kereskedést alapítának, mikor hogy lehetett s nevet adtak a honnak, nemzetnek, beiktatták s megtarták azt az európai országok sorában stb. stb. De hát

őseink érdemét ki veheti el? Ők lóbórszállítás útján megcsizmásítják a nép meztelen lábait; törkölyt égettek, hogy legyen buzdító ital a közlekedéshez; cselcsaluton elhorgászták a nemzet vagyonát, hogy bővülködésiben kedve ne jöjjön polgárzata ellen ficzánkolódni; összekapkodták a pénzt, hogy ne forogjon veszendőben garasonként a nép kezén, hanem megőrizve legyen hatalmas tőkékben s kamatozzék idegen földön, mely a honnak ellensége; nem dolgoztak semmit, hogy mástól el ne vegyék az érdemlési módot; megvették a nép gabonáját a nép pénzén, hogy a torkosság miatt csömört ne kapjon s ha isten éhséget rendel, szent keze ne akadályoztassék. Szerteszét sáfárokodtak az országban, hogy a gazda csak annyit kapjon, megnyit a mértékletesség megenged; s ha veszélyben forgott a haza, odább álltak, hogy baj ne legyen velök stb. stb. . . Nem épen úgy isten és ember iránti érdemek-e ezek? csakhogy akkor a nemesség érdemei voltak divatban, most pedig őseinké, miket mi buzgó lelkiismerettel, nyakas surfanggal követünk, üzünk, szaporítunk. Ezekben keres a mai kor nagyságot, erélyt, dicsőséget; miért ne lennének tehát mi a kor mágnásai, kik annak nagyságot, dicset kölcsönzünk? Azért excellentiátok padlásra rakják festett őseiket, minthogy a vályogházzá devalvált kastélyban nem térnek; mi pedig felaggatjuk aranyozott falakra arczképeinket, sort kezdve a származat ivadékainak . . .

Mind hiába! Lóbl Simon, mind ez éles gúny s kaján karczolatok által ki nem vívhatá, hogy irigylett ellenét megtörje, csüggedtnék s hunyászokodva lássa. A főispán megveté ingerlő sophismáit a bitor pöffnek; s vonatkozó mosolylyal forgatott egy rakás kelmét, miket Lóbl, védegyeleti bizományosnak szállíta s miken észrevevé a hamis bélyeget.

Lóbl Simon fokonyként mérgesült, hogy jellemén kifog egy elmerült ellenség. Azt hitte, mint ő görbedt s alázkodott a garasok után, úgy aristokratája meghajo-

land s szabadító kegyeit kéri, ha bukó-félen lesz. Most hőkkenve látá az erőt és fenséget, melyben egy mág-nás, nyomora és vétkei közt is felette tud maradni. Bántá, boszantá, hogy kétség és hanyatlás veszélyiben is önállóbb lelkületű, mint ő fény és hatalom eszközei között. Látva, hogy e nyugvó kiszámított jellem nem fogja magát piszkos kezeibe játékuul vetni: hogy mégis, a hideg kérget, ha fel nem gyújthatja, legalább meg-perzselje, az alacsony boszú pillanati élvét előidézendő; elébe került a főispánnak s közel szemébe néze, hogy tekintete kerülhetlen legyen, megnyomott, metsző gúny-hangon mondá:

— Aztán még jobb, hogy dédeink földekkel nem birtak, legalább ősiségi igényeknél fogva, nincs okunk 20,000 pengőért atyánkfiát meggyilkoltatni; s burnóttal kínálta szavaihoz súlyos aranyszelenczéből, mit tőle kapott első gschäftkor ajándékuul.

A fabódében alá-vonta esküdt úr az illető szavakat.

— Szentelen uzsorás! reszkess gyanúsítani, rákiált Szalárdy egy pillanattig kiesve jegéből; vádad fecsegő rágalom, adatok nélkül, mihez hiteled s bűnjel hiányzik; de én százak eskűjével égethetem reád a rabló bélyeget, negyedízíglén megbecstelenítve unokáidat, kiket magad mellé számítsz akasztatni.

E pillanatban bekopogtatott kívülről az iroda ablakán, egyik héber segéd:

— Nagyságos úr, mondá Löblhez, a kopasz morvát két aldunai zsidóval elfogták; ide izent kiszabadítástért; s egyszersmind fényesen kiállított gyászlapot nyujta be, melyben Hirschl Áron børszedő, szomorodott szívvel jelenti halálát olajba fulladt nagyreménységű fiának, a kis Salamonnak.

Löblt felette kellemetlenül érinté a hír. Ő a kopasz-szal a szövetséges Márknál fogva, szennyes bűnös egybeköttetésben állt, mert hisz egyik beljegye a zsidó jellemnek, hogy magas alkalmak s terjedt üzletek mellett is, szemétre csálhatja a nyereség szaga s dúsgazdag

létére apró és czudar gschäftelésbe kész ereszkedni, ha kezei idegen gép által fedvék s csempészete álnevek alatt folyhat. Most épen ingerült ellenje előtt vevé tudományul, hogy a régi hamiskereset egyik eszköze s osztálytársa törvény kezébe esett. A főispán neki, ha magának fáradságot veend, sokat árthat befolyások útján; a kopasz pedig bélyegző és éles gyanúba hozhatja vallomások által, ha ingerülve lesz; pedig az könnyen megeshetnék, ha kívánata szerint ki nem szabadítja. Nem tudá ugyan az elfogatás okát és kútfejét, de az episod mindenesetre veszélylyé válhatand. E fontos viszony észére hozá kitöréseiből, mikre a gög, ellen-szenv s boszúvágy ragadta. Rögtön megbáná, hogy a főispánnal ennyire ment s juhádzott, alázatos arczczal engesztelő modort látszék felöltözni... Mily nyomorult a vétek- és érdekrab, ha gögöt éreztetni, vagy boszulni akar.

A főispán hasonlóan hűtő alkalmul tevé ingerültség közben e kitérést. Meggondolá, mennyire leszáll főrendi büszke modorából, ha egy uzsorással személyeskedő vitába bocsátkozik. Érzé továbbá, miszerint, habár Löbl, a szövetséges Márk érdekéből, szájról-szájra nem adandja is a szemére lobantott erkölcsi gyanút, sokat árthat mégis, ha tőkét felmondja s fizetést erőltet, mielőtt más forrást kereshetne tőle menekülni. Ez okból eszélyesnek látá, vérét csillapítná, melyet különben is akaratahoz szoktatott, visszavéve látszatos közönyét, fanyar mosolyt ölte hideg ajkaira... Mily nyomorult a kevély patricius, ha félelmes titka van és adós.

— Várjon néhány perczig, rendelkezni fogok; mondá a közben Löbl a segédnek s lebocsátá a zöld damiszfüggönyt, mely az iroda ablakát fedi. Aztán pedig szeplős kezeit szárazon mosva, belehelyezé magát szolgálai rögzött alázatába s adósához fordult.

— Kegyelmes uram, igen messze tértünk, mint épen megyén a zöld asztal körül. Nem csoda, ha bárányszivem felingerül, holott annyi kár, csalódás háborft,

mondá kedélyesen, mintha nem is ő volna, kit öt percz előtt jogosan gaznak neveztek. Kamataim vesznek, tőkéim csonkulnak, saját vesztémre fáradok s vesződöm. Ez a hon, e könnyelmű nemzet nem érdemli, hogy értékét javukra forgásba tegye becsületes tőketulajdonos. De most excellentiád magas engedelmével dologra térek s folytatom a számolat pontjait.

A főispán összefont karokkal, egykedvűn nézte barna békateknő lorgnettjén a képmutató tolvajt, ki lenézőleg rágalmazza a hont, melyben szolgálat vagy dolog s akasztófa félelme nélkül, rövid idő alatt több milliót lopott. Hagyá tovább olvasni felvett jegyzékét, szó és intés nélkül, hidegen átszegő gúnyos pillanattal; egészen a szokott góg s hajthatlan kőszobor.

Künn a fabódében meggyőződék Vámos és Szalárdy Ödön, miszerint a további nyugodt értekezésből nem várhatnak több áruló szót s hasznavehető vallomást; különben is a kopasz morva elfogatásában új kútforrásról vevén tudományt, összeszedék az annyira jellemző s vádkeresetükhöz fontos kéziratot, s halkán, zörej, és feltűnés nélkül elhagyák a godscheber sátorát, melyen kívül esküdt marjult ujjait egyengeté ki a gyorsírás után, egyszersmind a mulandóságról elméledvén szakadt nadrága felett, mely a kisutczai lomha szelindek miatt elrepedt.

Egy óranegyed mulva szokott helyén és modorában árult a godscheber, a nélkül, hogy a sátor fontos vendégszerepét valaki gyanítná.

Lőbl azalatt folytatá az uzsorás számadást.

— Tehát a házi költségek rovata összesen 133,326 p. frt s 2000 arany.

A régibb adósság, melynek értékében két uradalmat kezelek, 200,000 p. frt.

Továbbá július 31-kén 18** váncsodi zálogperben tett egyezségi öszletet kifizettem excellentiád felpereseinek 60,000 p. frt.

Márcozius 24-kén 18** egy szeszgyár felszereléseért,

serházi gépek s több fizetetlen árjegyzékek fejében fizettem bizonyos erdművésznek 25,400 p. frt.

— Megsem indíthatám azon szeszgyárt, a gépezet haszonvehetlen; megjegyzé a főispán.

— Az nem az én hibám, válaszoló Lóbl, miért szednek fel excellentiátok holmi csavargó, nyegle műveket?

— Szeptember hóban 18** az excellentiád kivert haszonbérelőjének megítélt kármentési díjt 27,860 p. frtot utalvány következtében letettem.

Ugyanazon hóban a csalási valótlan vád miatt elkergetett jószágkormányzó részére, törvényes ítélet nyomán, excellentiád megbizásából fizettem 8500 p. frt.

— 18** tavaszán kőfaragványokat fizettem s szállítottam Bécsből, családcozimerrel s grófi koronával a családárbolt, kastély, tisztii épületek s majorok számára 16,000 p. frt.

— Azon módon széttöredeztek, mielőtt felrakathattam volna; mondá a főispán.

— Ki tehet róla? én kifizettem: itt vannak nyugtatóim s a megbizó utalvány.

— 18** év folytában tíz darab spanyol kost, ugyanannyi angol- és meklenburgi magkanczát szállítottam a gazdaság számára 16,000 p. frt.

— Mindedig be nem vevék belőlük néhány száz forintnál többet, a mellett, hogy roppant költséggel kezelem, s fele eldöglött.

— Vigasztalja magát excellentiád, több magyar urak gazdálkodnak így.

— Továbbá több rendű szolgálati egyének költségei és szállítása, konyhához, kertészethez, méneshez és juhászathoz 3756 p. frt.

— Szt. György napkor 8** átvállaltam kifizetés végett excellenciádnak minden addigi adósságait, miket a köztünk tett szerződés pontjai szerint részletekben leszállítottam, mint azt a beváltott kötelezvények igazolják; 205,000 p. frt.

— A grófné ő excellentiájának külföldi fényes útjára kölcsönöztem 14,000 p. frt.

— Nagyságos Szalárdy Elek úr özvegyének Vámos Czeczilia tensasszonyinak három évi tartás díjban excellentiád váltóira hiány nélkül fizettem 6000 p. frt.

— Mely adóssági egyetemes öszlet teszen 716,836 p. frtot; ... mert a krajozárt sehol sem tevém fel.

A főispán rendfthetlen közönnyel hallgatá végig e jegyzéket, mely oktalan gazdaság mellett, szeszélyt, szenvedélyt, fényelgő szenvet, hiú és könnyelmű pazarlást jellemez.

— Ehhez egypár pont jó még rovatba, melynek egyike kötelesség, másika pedig csekélysege miatt egy főúrtól észrevételt sem érdemel; folytatá Lóbl, miközben szemüvegén oly élesen nézett keresztül, mintha a jövendőt akarná látni ... Egyik pont, elmaradott kamatokat foglal magában s negyvenezzer rúg; másik pedig az ifjú Lajos gróf tőlem vett kölcsönét, melynek apró tételei mindössze is tizenötezer pengőre mennek.

A főispán mélyen felingerült. Nyugtót erőltetett ugyan, de arczán elárulá magát a harag. Elsárgult, mintha epébe mártaná, s fehér haja körül sötét pirba szegélyzé homlokát az indulat. Nemcsak a tehetlen pénzsomj boszantá, melylyel uzsoráiban zsarolja, hanem azon merész titkos szövetekezés, melylyel fiát rontja s élet kezdetén, mint őt egykor, hálójába szövi, hogy soha többé ne szabadulhasson.

— Ha az uzsorára nem szólnék is, mondá mérsékel, fiam adósságát el nem fogadhatom. Mit szükség és kényelem kívánhat, megkapja tőlem s kalandokra nem szabad időt vennie, ki hivatalokra képezi magát.

— De ha adós volt, atyja szégyenére nem hagyhattam zaklatások között; s nem is szép lenne sajnálni egy reményteljes gróf ifjú életétől, mit az ember lószerszámra is kivet. Aztán meg excellentiátok csak nem hagyják talán fiaikat fiainktól meghaladtatni. Hiszen gyermekeink már a fővárosban fogatot, paripát, huszárt

tartanak, lakomákat rendeznek, páholyba járnak, haute voléet formálnak. S excellentiád akarná, hogy tizenhat nagyapás fia oly nyomorogva éljen mint egy hazai író, politikus, vagy más alánk rendelt hasztalan egyén? . . . Nem remélem, hogy e potom fillérkedés miatt veszélyezze kegyeimet s tőkém három havi felmondására rögtön kényszerítsen . . . Egyébiránt a mint tetszeni fog. Haném ez esetben lapok útján hirdettetni fogom, hogy adósságcsináló kalandor fiától óvakodjék mindenki.

— Irja a többihez; szakítá félbe gróf Szalárdy, nem akarva az elébbi goromba szócsapongásokat előidézni.

— Tehát e szerint a hitelezett tőke két millióra megy bécsi váltó czédulában, pedig mennyi lappangó adóssága lehet még excellentiádnak? Összes jövedelme körülbelül 40,000 p. frt. E mellett biztosítva nem látom magamat. Ha a két uradalmon fekvő régibb tőkét nem számítjuk, mégis harminczhat ezerre megy évenként a hatos kamatláb, pedig azt nem kívánhatja excellentiád, ha keresztény, hogy értékemet 12% alul nála hevertessem. Ha mint igazságos érdekem kívánná, mai nap visszalép excellentiád, hivatalát leteszi, magányba vonul, jövedelmeit kezembe ereszti s családjával ezer forintból él, mégis vesztenék mellette . . . Azért ne méltóztassék szeretetét, becsülő hajlamát tőlem megvonni, ha hitelemet ezennel felmondom, ha csak huszonnégyszázszólit évnegyedenként pontosan nem fizet.

Löbl fellépése a főispán előtt nem volt váratlan. Az utóbbi utalványokra tett észrevételek s eljárási lemondó vonogatás, mentegetőzés, leginkább pedig a végszámolatot sürgető levelek gyaníttaták azt. Midőn jegyzékét előleg megtevé, világosan látta a veszélyt, mi addig homályos adatokban félig-meddig függött emléken; s Löbl számadása csak oly pontokban különbözik övétől, melyek a zsarlás alá szánt elméjét is meghaladják vérszópó telhetetlenségükkel. Mielőtt Löblhez jött, már gondolkozék, mennyire lehete, szabadító tervről.

Külföldi kölcsönt akart keresni, melynek mérsékelt kamata mellett, ha jövedelmeit okszerűen szaporítandja, még gyalázat nélkül élhet halálíg, s habár fényét, elveit alább kellend hangolnija, a végbukást kikerülheti. Arról, hogy Szalárdy Ödön él s ősjavait ki kell bocsátnia, nem is álmodék. Egy pár nap előtt említé ugyan fia az árva halászt s annak remegtető hasonlatát, de ő kinevette a mesés káprázatot, mely Lajos képzetét csalódtatá. Ekként megnyugovék az egyetlen lehető eszköznél s Lóbltól nem várt, nem kívánt többet, mint törvényes kamat melletti hitelét, mfg olcsóbb kölcsönt tehet. Most ebben is csalódnék; s felette sérté, hogy a hálátlan uzsorást, kinek hamis felszülemlésében egyik tényező volt, kérni kell, ha időnap előtt veszni nem akar.

— Lóbl igen feledékeny jótevője iránt, mondá fogszorítva. Egy pár év előtt még hivatalos leveléből is kiszoríták bókjai a tárgyat. Én voltam a gyám, az atya, a felemelő Isten, s ki tudja mi minden, ki Lóblt dússá, boldoggá tevém; ki megismertetem honfiaiimmal, bevezetém a magyar földre s tért, életet nyitottam a bujosó árvának. De még akkor volt Lóblnek mit elrabolnia, midőn ily tollal írt... Ne vigyorogj megmeztele-nült szörny, folytatá kitörve, az uzsorás gúnyos arca miatt. Ismerlek undok, alattomos kigyó. Éhesen a rejtő gazban csuszál, s jóllakottan kifekszel a napra fullánkodat ölteni reám. De bár sarkaimat marod, ne hidd, hogy erőm ne legyen fejedet megtörni, ha ingerelsz... Egy évig, parancsolom, hogy hitelezőm légy törvényes kamatért. Ha perbe fogsz, vagy betábláztatsz, megtagadom tömegedtől az uzsorarészt s te tudod, hogy akkor igényeid harmadát elveszted.

E kikelés mutatja, miszerint gróf Szalárdy azon patriciusi jellemek közé tartozék, kik önmérséki szűkség s határozat mellett sem tűrik nemtelen lelkek túlzott gúnyját; s az érdek rabjainak ott is parancsolni mernek, hol ők vannak kötve.

Löbl meghunyászkodék s bár váltószékek utján minden jót várhatott, jónak látá ily hosszúkezű ellennel nyilvános harczra nem kelni, miután egy év lefolyta előtt, a pénzharmad veszélye mellett sem érhetne célta. Ugyanazért a kívánt időt megadá gróf Szalárdynak azon feltét alatt, hogy ha addig új kölcsönnel, melynek sikerét akadályozni feltevé, ki nem elégti: követeleéseit betábláztatandja s ellene csődöt kér.

A főispán üdvözet nélkül hagyá el Löblt. Keblében dúló hábor, harag és góg s a sors félelme zajlottak. Löbl küszöbe válvonal lön két élete között. Hátsó megett fojtott irigység, élvek, s imádtatás; előtte tomboló kárgúny, szorongató bajok s kietlen jövő... Meg volt törve hiú lelkében... De azt ki sem veheté észre. Arca az lön, mi mindig, a szokott könyomat. Ajkán ott ült a hideg mosoly, kancsal szemében a kajánság, de mindez nyugalomban, mintha ebédnél ülne, vagy apotheosisát olvasná.

Úgy látszék, Löblnek egészségére vált a kedélymozgalom, mert a főispán távoztával letevéen szemüvegét jószút nyujtózott s miközben okiratait csomagba köté, felfalatozta a csokoládtól felmaradt szarvast. Aztán köteget a vasládába rejté s e mütétnél, hangosan, hideg, ördögi hahotával felkaczagott.

Azonban eszébe juta, hogy a kopasz morva fogva van. Ez mogorva redőt szedett homlokán, s mutatóujját orrhegyére tevé, mely mindig megtörtént, ha ötletet keresett. Tervével a bűn hamarabb készen van a becsületnél, mert előtte minden eszköz szent. Rövid gondolat után, kivőn a falszekerényből egy vesszőbe font üvegkulacsot; az ajtózárt nesz nélkül rátolá, s a vasláda rejtelmek közül kisdud üvegcsét vett elő vékony folyadékkal telvét, minő a férjny. Néhány cseppet önte a kulacsba s megforgatá benne, hogy az edény oldalára tapadjon; s e készület után visszaveté azt pongyolán, gondtalanul, mintha csak úgy hányódnék ott.

Ekkor felnyitá az ajtót s beinté ügynökét.

A héber segéd egész alázattal megjelent.

— Vár-e valaki? kérdezé hivatalos feszszel.

— A váltó-ügyvéd.

— Hadd várjon... Vannak-e levelek?

— Tizennégy érkezett, de csak három vár választ.

Egyikében azon koros izraelita hölgy kér alamizsnát, ki a nagyságos asszonynak tavaly a fürdőkön ápolónője volt. Most kórházban van az irgalmas szerzetnél s hitfeleitől vár, ha kijő, gyámsegélyt.

— Nem kell neki írni, válaszolá Lóbl. Szentelen kéregetőket nem akarok nyakamra kaptatni. Nőm kifizette fürdői szolgálatát; s én, hálával, a bőrzén új divatot nem kezdek... Mi a másik levél?

— Egy hazai művész, idéző keretek alatt, vagyon és pártfogás nélkül kétségbe esik. Segélykölcsönt kér, míg műveiből leszállstandja. Különben el kell hagynia lakát, családját, becsületét s földönfutóvá lesz.

— Miért nem lett hajhászszá, most úrilag élne? Lője főbe magát, mint Haydon, az angol festész. Itt sem szégyenlhet elveszni a lángész, ha Anglia lordjai éhenhalni hagyják... Úgysem lesz nálunk ujság az efféle. Ha Ferenczy szobrász Dunába hánytva műveit s elvándorolt: mivel érdemel a folyamodó többet? A harmadik levélt!

— Megkereső irat az iparegylettől, hogy írjon alá nagysád.

— Küldjön öt forintot. Irja, hogy szűk a pénz, költségem igen sok; s különben sem használok a honi műipart, mert Bécsben minden jobb... Levelezőim mi ujságot írnak?

— Fáy Ábrahám... csabai zsidó, hamis csődöt csinált. Három ismerőst fogadott háromezer pengőn, hogy hazamenetében éjjel rabolják ki. A terv végrehajtatott s két jelenvolt cseléd tanúja lett reá. Másnap csődöt modott, hatvanezer pengő értékig.

— Jól tette, a magyarokon, hol csak lehet, eret kell vágni, mert vérök könnyen buzdúl.

— De a család kisült s Pestmegyénél most foly a nyomozás.

— Az már ostobaság. Irjon testvéremnek, menjen ügyvédemhez. Ő körmös váltóügyvéd, tán kikaparhatja a bajból. Segíteni kell rajta, mert a zsidóság becsülete csökken.

— Semmi rossz hírem nincs. Minden üzletünk kedvezőleg áll.

— Azon urak, kiknek pénzét uzsorára forgatjuk, megkapták-e évnegyedi kamataikat?

— Igenis megkapták a szokott 18% szerint.

— Ezután 24%-ot kell fizetni; mert szükségem van jó hangulatukra.

— Parancsol még valamit nagyságod?

— Gyapjasy ma reggeli nálam létében említé, hogy fizetni valói vannak és lesznek. Váltóit és kötelezvényeit igyekezzék minden áron összevásárolni, hogy körmöm közé jusson. A börzén s hazai zsidószevetségben el kell hiesztelni, hogy áruiban csal, természetnyei rosszak s a szállításban határidőt nem tart. Így nem vesznek tőle s szorultsága közben rohanjuk meg kötelezvényivel... Ez a nyakas táblabiró megátkozott; hadd emlékezzék meg a boszús izraelről.

Lőbl mehetést inte ügynökének,

— Úgy, majd elfeledém, szólítá vissza az ajtóból, mintha csak most jutna eszébe a tervezett eszme. Mint ön hiradá, a kopasz morva fogva van. Okát nem képzelem, de mindenesetre menjen a városkapitányhoz s kérje ki kezességemre. Az a kopasz mindig gyanakodott reám, végre még azt hinné, titkon én izgaték befogása végett s haragjában hazug rágalmat szórhatna ellenem, miket nem örömet hall az ember keringeni. Azért legyen rajta, hogy bocsáttassék ki. Egy pár forintot kivethet ügyében... És ha szabadlábra még sem állíthatnók, beszéljen vele; győzze meg jóakaratomról; hitesse el, miként dolgában eljárunk s ki leend mentve... Addig is vigyen neki egy

itcze ó szilvapálinkát, mit kiválólag szeret... Hol van az a befont üvegkulacs?... keresse valahol ott a szekrényben.

A héber segéd kikereste az üvegkulacsot, nem is álmodva, hogy az már Lóbl kezén forgott s előkészíteték.

— Ügyesen járjon el; utánveté Lóbl, távozást intve ebhű emberének.

E közben ostorpattogás hangzott a vásár utcáján s a sikoltva menekülők között, két szép ló vágatott könnyű phaëtonnal szertesztét vágva, rugdosva a sarat falra és népre. Az urkocsis bársonyzeke, szellegvásznon nadrág, könnyű rizskalap s feszes svédkeftyűben kergeté csikóit. Mellette pedig Piszte Pista ült paszományos tokban, körmén kapaszkodva a vánkós csatszíjába, hogy ki ne fittyenjen a szokatlan ülésből.

Lóbl irodája előtt megállott a fogat. Szalárdy Lajos, gyepelőjét Piszének adva, leugrék s lorgnettjén futólag lovát körülnézve, a nélkül, hogy a sárpettyeket törlené magáról, vagy szivarját elvetné, belépett az iroda ajtaján. Üdvözlét nélkül haladt keresztül a gép-egyének között s nem kérdeve, látható-e az úr, ostorral kezében, kalapozott fővel, kopogtatás nélkül nyitott be Lóblhez.

— Pénz kell, Lóbl bácsi! azt úgy is tudhatja, hogy ily magamforma lángész fizetni csak nem jó; monda otthonos confidentiával, miközben a pamlagon elnyúlt s sáros nadrágját a vánkósrá feltevé.

— De ha nincs! mondá ellenkedve Lóbl s alászegült fővel, felsemvevőleg mosolyogta Lajost, mint szoktuk az ügyes múlovagot, midőn szerepét végezve, a fővenyre bókolni gyalog lép.

— Kinek ad, ha nekem nem akar? ki tud oly ügyesen a pénz nyakára hágni? ki bocsátja gyorsabban közforgalomba, hogy ismét önök vasládáiba kerüljön?... Még ha nem volna is, aláírna, tudom, hogy mástól nekem vegyen... Úgy-e Lóbl bácsi!

— De ha nem akarok!

— Hibázik, nemes gróf — igazilá pajkosan Lóbl.

— Nincs időm tréfálni, mondá s felugrék békevesztve Lajos. Gondolja meg Lóbl bácsi, hogy uram atyámat felizgathatom ellene s ha pénzügyeit máshoz helyezi át, sok zsros koncztól elesik.

— Azon konczokról magam lemondtam.

— Nem értem!

— Majd megmagyarázza a kegyelmes úr.

— No, de magamért is lehet tekintettel. Ily népszerű főre mindig szüksége lesz a tisztelt zsidóságnak; s kivált most, midőn bukni kezdenek már a közvéleményben... Nem tudja Lóbl bácsi, miként X...-tól megvonta hitelét a bécsi bank, mert a kormány maga is megremült, hogy minden eladó birtokot idegen veszen meg s a három perczentes pénzzel tizennyolczat zsarolnak.

— Hibázik, nemes gróf, igazítá pajkosan Lóbl. Új adatok szerint X... újjólag hitelnek örvend. A pénz hatalma nem oly könnyen kiveszthető gyökér s a magyar javakat fajunk körmeiből, ily népszerű fejek nem fogják kivitatni tudni.

— Ne politizáljunk; itt kölcsönről van szó. Adjon Lóbl bácsi ötért három ezret; mondá komolyan az új gróf, pamlag alá rugva ugyanazon kinyujtózó inget, melytől már apja meghátrált.

— Nem adok biz én tizért sem egyet; felelé nyugszékéből Lóbl, miközben ballábát mankójára foná.

— Ez tréfának bolond, valónak otromba; boszantá Lajos, a pamlagra csapkodva ostorral, mi alatt Lóbl képére szivarából vastag füstvonalt fútt.

— Huj be védegyletszag, hebegé prüsszögve a tőzsér; adok én jobb szivart, nem illik e grófi fogak közé, s kérkedőleg nyújta egy száraz havannát.

— Tartsa meg, ez is jó zsidóbúzt oszlatni; s büszkén tasztá el a szivarnyujtó kezét... No ha nem ad az úr, mondjon jó éjszakát infrascriptusomnak, mert azt ugyan a váradi káptalan fogja megfizetni, a hol revocalom; mondá ingerelve, a nélkül, hogy eszébe fogogna azt tenni.

— Ne méltóztassék fizető kezesről szorgoskodni; már én biztosítam magamat atyjánál; visszatorlá enyelgve Lóbl.

— Ha oly goromba volt, kétségkívül adni fog újra harmadában, hogy legyen mit ismét biztosítani.

— Keressen bolondot hitelezőjének, mert pénzemen ugyan nem úrfiaskodik.

— No ha úgy van, hát majd súgok egyet. Ne mondhasa, hogy nem tanult tőlem semmit; mondá enyelgve s rögtön mielőtt akadályoztatnék, füléhez hajolván, fenhangon kiáltá: Lóbl bácsi nyúzni való hunczfut.

Aztán még egy tetemes füstgomolyt eresztett képére, hogy Lóbl orra hernyó módra viczkándott benne s füttyörészve ment ki félrevágott kalappal, maga után csapva az ajtót, hogy a vakolat hullott.

Mennyivel fessebb egy héber arszlán, gondolá Lóbl a távozó után s oly enyelgő kedélylyel, mintha dicső férfinak czímeztetett volna.

Néhány percz után, mialatt orrát a füstből kiszabadította, füttyentett.

Ki már reggel óta várakozék, a váltó ügyvéd, megértvén a parancsoló füttyöt, belépe kalap nélkül, nyájas alázattal s az ajtófélen, mint a közkatona összetett sarkain megállott. Hitvány, miserabilis lény, ki rabszemekkel lesé Lóbl minden mozdulatát.

— Parancsol nagyságod? kérdé hajlongva s hogy kötelessége szerint elég nyájas legyen, egész szája hosszában mosolygott.

— Phüh, de büdös megint a pipaszagtól. Menjen, mindjárt mossa meg a száját. Hányszor mondtam már, hogy ne pipázzék, mikor nagy úrhoz megy.

Az ügyér kirohant s annak rendje és módja szerint megtisztálkodván, ismét megjelent.

— Tegye lábam alá azt a széket, balszáram megszibbadt mankómon.

Az ügyér oda tevé.

— Be van-e már hajtva azon két váltó, mikben

öngyávasága miatt felfüggeszteni engedé a végrehajtást?

— Még nincs, mond szorongva az ügyér. Az elkergetett hivatalnok özvegyének gyermeke ideglázban fekszik s csak egy szobájuk van. Az orvos mondá, dobszó s árverési láрма s nyitogatás okvetlen halált hoz a kisded betegnek. Ez okból halasztá el bíránk a kótyavetyét, míg a gyermek felgyógyul vagy meghal.

— Na hiszen szép törvényes igazság, közbeszól pöffedező gúnnyal a tózsér. Mivel egy koldusbot örökösének tetszik kórságot színlelni, én tűrjek csonkulást jogszerű követelésemben. Mit nekem s a világnak, egy éhes porontytyal több vagy kevesebb? Rá kell vinni a dobot, ha első ütésre lelkét kiadja is.

— Teljes joga, törvényes igaza vagyon nagyságodnak, állítá az ügyér. Én épen ezt mondam a végrehajtónak; de most kényszeríttni fogom a késett eljárásra s dobot veretek a halálos ágy mellett.

Löbl kegyelettel nézte végig az ügyért, mint nézzük a hasoncsúszó ebet, mely hizelgésből lábaink alá fonódik.

— A másik váltóadás fenyegetés alatt kért várakozást; különben uzsorási vádat fogott volna kezdeni.

— Csak hadd kezdjen; hisz ezen apró váltók mind M. H. Müller neve alatt vannak kiállítva nemde?

— Igenis nagyságos uram.

— Nohát öt gyanúsítja s perelheti meg. De meg mit gondolunk azzal? világos adat nincs; adósaink csak nem esztelenek tanuságot tenni, hogy aztán csőd alá juttassuk.

— Jól van nagysád; nyolcz nap alatt igyekszem személyét exequáltatni a családos tanárnak.

— Most vegye át amice térítvény mellett behajtás végett ezen csomó apró váltót, melyeknek egyenkénti értéke 200—5000 között van; óvakodjék elárulni, hogy ezek tulajdonaim; mint eddig, M. H. Müller cím alatt vegye keresetbe; a szokott száztólit kapni fogja tőlük.

— Nagysád titkait egy léleknek sem tudnám elárulni. Kivéven azokat, kik nálam többet fizetnének ; gondolá Lóbl.

— Ezen váltót saját nevem alatt nem perelhetem be, mert az adósnak is ügyvéde vagyok. Hanem átkölcshözöm egyik társam czímét.

Nyomorúlt! négy pengőért épen ezt tennéd ellenem, gondolá Lóbl.

— Szalárdy Vámos Czeczilia özvegyasszony birtokában vannak, ha jól értesültem, bizonyos ellenemi hamis követelésre vonatkozó irományok, miket állítólag egy Triesztben megbukott s most Pesten álnév alatt üzérkedő ház adott ki. Ön ismerni fogja azon asszony-ság ügyvédjét. Iparkodjék ezen iratokat meglátni, ha tán követelés végett emberének adná. Valami holt tanúk vallomása mondatik ott lenni: ki azt eladná testvéremnek, Samunak, egy pár ezer pengőt, azt hiszem, kaphatna érte.

— Biztosítom nagysádat, mond súgva az ember, hogy ha Szalárdyné az oklevélt ügyvédjének adja, t. cz. Lóbl Samu úr birtokába jutand.

Lóbl meghajtá fejét félig-meddig, jeléül, hogy az ember elmehet.

És az, miután jellemének rövid ismeretrajzát adta, mély bók után, sarkán megfordulva, lábujjhegyen kiment.

Nil quidquam publicæ mercis tam venale, quam advocatorum perfidia; emlékezők Lóbl Tacitus Annaleseinek II. könyvéből, melyet diák korában megtanult.

Ilyen Lóbl Simon...

Ilyenek a zsidó és keresztény uzsorások Magyarországon.

XXV.

(Intéző tervek.)

Vámos és az árvahalász, vagy most már Szalárdy Ödön, elégülten hagyák el a gottscheber sátrát. Löbl és a főispán szavaiból annyi és oly kedvező adatokat kaptak, hogy azoknak nyomán mindkettőt vallomásra kényszeríthették s a kopasz morva és más kútfők által remélt és szerzendő bizonyítmányokkal együtt, kivni hiheték a bitorlott jogot, megbüntetni a lappangó vétket.

Feltevék, egyenesen a városkapitányhoz menni, hogy Löbl befolyása ki ne szabadítsa az esetleg fogolylyá lett morvát, mielőtt vallomását veendik. Útközben zaj és vásári tolongás idézte magára figyelmöket, melyhez mindenfelől tódult a tömeg. Látták a nyurga, vigyorgó spanyolzsídót, aldunai társával s a kopasz morvával poroszlók kíséretében s a bőröndöt, mit a zsidótárs viselt, a hajdukáplár hóna alatt.

Vámos magához inté a káplárt.

— Miért vannak fogva ezek az emberek? kérdé csendesen, hogy a kíváncsi nép körül ne tolongjon.

— Ott a sátrak megett összeverekedtek s nekem parancsom van minden gyanús embert bevitetni, kivált ha zajt támaszt, hogy titkos társainak lopásra alkalmat csináljon. Azt hiszem, tolvajok s az osztályon vesztek össze; azért vevém el tőlük ezen bőrtarisznyát.

— Úgy van, tolvajok, erősíté Vámos. Ők felette fontos egyének az igazság kezében. Azért semmi szín alatt el ne bocsássa káplár uram; a bőrdöndöt adja be városkapitány úrhoz, kitől a szoros őrsíztetés iránt parancsot veend.

A káplár büszkén vonatkozik hivatalos hűségére, miközben a nyujtott borralalót markába csempészte. Vámos pedig a városházhoz ment intézkedés végett.

Aznap alkonyatkor egy németutozai derék ház utozajtajából szöke népleány rohant ki megtépve, roncsolt ruhában. Dús haja ziláltn, fényes kék szemében könny s kétségbeesés; arcza sötét pírral foltozva, ajka égett s egész fejében lobogni látszik a zaklatott vér. Ha az ember gondosan megnézte, ráismert azon szelíd szöke menyasszonyra, kinek vőlegényét, Fekete Ferkét, a henczidai jegyző ma reggel a templom küszöbén katonának fogatta. De a szelíd leány most furia volt, öklei rángottak, vonásai dúltak s őrzöngve rohant; csalhatlan jeléül, hogy szörnyű veszély érte, Piszte Pista szorongva futott utána, markában néhány fényes aranynyal.

— Mariska lelkem, legyen eszed, ne légy olyan dühös; vedd el ezeket a szép sárga csikókat, meglásd, Lajos gróf úrfi még többet is fog adni.

— Verje meg az Isten sárga csikóival; majd tudom én, mit kell az undokkal tenni. Vámos úrnál teszek panaszt, csak ő van köztetek, a ki Istent ismer, mondá Mariska kétségbeesetten s mintha égő házból futna, őrzöngve elrohant, mielőtt Piszte Pista több szóval érhetné.

Azalatt az épület egyik szobájában Vámos beszélt a főispánnal, ki a házat bírta.

— Készen van-e ön a mult országgyűlési naplóki-vonattal? az országgyűlés közelg, szeretném, ha elég időm lenne átolvasni.

— Készen vagyok, felelé Vámos.

— Hát a grófném pere hogy áll, első férjétöli fiával?

— Az érdemi tárgyalást elkészítém excellentiád nézetei szerint. Az információ itt van. Jövő törvényfolyamon a per előterjesztetik, de nem hiszem, hogy a jövedelem negyedén túl ítéljenek a grófné részére, mit fia előleg önkényt megígért.

— Majd meglássuk, mondá a főispán szemét összerántva, jeléül miként saját emberének nem engedé meg, érdeke ellen jósolni... Hát a zabomat eladta?

— Igen: sme az ára!

— Burgonyát szedett-e a pálinkaházhoz?

— Nem.

— No bizony, tán méltósága alattinak tartja? Hisz ily csekélységekért nem tarthatok Debreczenben tisztet... Hát itten fiam kosztja, háztartása rendben van?

— Igen, itt a számadások.

— No, van-e még valami jelentés?

— Excellenciád nem is kérdez fő- és sajátlagos feladatokról: fia kiképzési ügyében.

— Házi körülményeim más irányt s tenni valót szabnak fiamnak, mintsem magát többé képezni engedje. Ugyanazért ebbeli kötelezettségétől feloldozom önt s többi szakmáit meghagyva, kérem vegye át nevelőség helyett a cseléd- s háztartási felügyelést, mert évkölt-ségeimet alább szállítom s komornyikot nem fogok tartani... Remélem, szives lesz a kertet is gondja alá venni s grófnémat megkimélni a szakácsi ügyektől pontos kezelése által. Így ön érdemével három egyén maradna ki ingyen fogyasztóim közül.

— Köszönöm kegyelmes uram e határtalan bizalmat, melylyel korunkban ritkán tiszteltetik meg szolgálati egyén; de e szerencsét nem élvezhetem. Magas kegyeit nem kívánom többé igénybe venni s lemondásommal helyet adok excellenciád valamelyik méltó kegyenczének, mondá határozottan Vámos, a nélkül, hogy arczán dacz vagy rosszakarát jellemzené magát.

A főispán megütközék, de persze áruló jel nélkül. Lóblnél kifejtett viszonya különben is keserült hangu-

latban tartá s most el kell vesztenie egy érdemes férfit, ki házához bizonyos osztály becsülését köté, ki sok dolgaiban jobbkeze volt s kinek őszinte, érdek nélküli szolgálata, ügyeiben biztos támasz volt. Tegnap tán nem érdekelte volna úgy e veszteség. Ő sokszor tapasztalá a jobbakat tőle elvonulni, vagy hidegség, távöltartó udvariasság beljegyével érintkezni vele. De gőg és szerencse könnyen megnyugszik efféle tapasztalatoknál. Irigység, fejletlen modor stb. szín alatt magyarázza az idegenséget. Most a jövő sujtó karát emelé reá s minden tekintélyi, társadalmi vagy egyheköttesi csonkulásban, sorsa kezdetét, a jövő természetét látta és érezte. De azért a megindulást nem engedé arczára jönni. Az megmaradt, mi volt: a hideg könyomat.

— Sajnálom, mond udvariasan, de nem éleskedés nélkül, hogy körömben tehetségéhez, vágyaihoz illó alkalmazást nem adhatok. Azt hittem, jót teendek önnel, ha öcsémnek rám szállt örökével magamhoz veszem, s megszűnt kormányzói szerepe helyett álláspontot adok.

— Nem nagyravágyás szólít el, viszonzá Vámos szerényen. Igaz, messzetértünk a kötelességtől, melynek vitelét elvállalám: de tudom, az engemet, ha becsületes vagyok, meg nem alacsonyít. De más tésre szorítottám, mint melyre képes vagyok. Excellenciád méltányosnak látandja másban is, habár szegény s jelentéstelen, hogy határozott elvek szerint éljen és működjék. Helyzetemben el vagyok ütve terveimtől s vannak új céljaim, miknek érdekében maradnom nem szabad.

— És én nem akarom senki szabadságát erőszakolni, mondá halványult ajakkal a főispán. Félévi felmondása alól kimentem; ön e percztől fogva tőlem független.

Vámos illedelemmel meghajtá magát s távozáék.

A főispán nője szobájába lépett. A porcellán lám-

pák méla fénye andalító világgal önté be az árnyvető tárgyakat. Gazdag szőnyeggel (nyáron!) vonva a padlat, ablakain nehéz moir függöny rojtokkal, ugyanazon szövettel borítva mahóni bútorok, néhány római ritkaság, egy bronzkörű servicen pompeji ásványok; egy pár ó velencei szobor a másfélöles tükrök lábainál, két wegwood vázában szedett friss virágok, egy mahóni rakpadon válogatott élő növények stb. elárulák a költséges fzlést; mert ha ideiglenes szállásán, hol évenként egy pár napot tölt, ily kényelmet rendez: minő pompás lehet nyári kastélya, minő fényt úzhat a téli palotában?

A főispánné talpig kivasalt és simított úrhölgy, drága nyárruhában hajdon fővel, egy pár természetes cianával szőke hajában, ült egy balzacon, lábait egészen rányujtva. Szemeiben megőrzött tiszta fény, arca fejjérsárga, nyomaival a használt gyárvizeknek; ajka igen halvány, karjai felette gyengédek s keze szinte félelemig fehér. A nélkül, hogy belépő férjére tekintene, folytatá a párisi Charivarit, mit éppen olvasott.

A főispán leült egy hónaljig elnyelő nyugszékbe s karjain elnyujtva karjait, nejére szegült szemekkel gondolkodék, mintha nősélte eredményeit kísérné emléke.

A lefüggönyözött szoba elzárt és néma volt, mint egy sír. Csak a grófné kezében fordított lap adott néha neszt és egy szép papagály, mely asszonya mellett aggály nélkül mászkált állványa rézágain.

— Ugy látszik, Beatrice, nem igen törődöl intéző tervet találni körülményeink közt jövőnk rendszeréhez, mondá végre a főispán, félórai néma szemle után.

— Hiszen te gyöngédebb vagy, édesebb, hogy sem költségvetési tervvel, házviteli bajjal akarnál kínzani hanyatló koromban, melyhez nem értek, felelé némi keserűséggel a grófnő, ravasz szemeit felvetve a lapból.

— Bocsáss meg, kérlek, de lásd, a baj komoly. Ha már a nevetségét nincs mód, legalább a nyomott ipar-

kodjunk eltávolítani. Még eszközünk volna, a lehető legrosszabbat kerülni, ha beleegyeznél, ha jószágod segédkezet nyujtana.

— Mibe egyezzem? mihez nyujtsak kezet? Nem elég-e, hogy ma estve már beszagoztatom salonomat pipás táblabirákkal fiad érdekében? Azt csak nem követeled édes grófom, hogy papagályomat eladjam, s megcsókolá kedves madarát, mely a balzac karjáról hajvirága után nyult.

— Lásd Beatrice, ha a kétszázezer pengőt, mit nő-sülésünk alkalmával neked móríngoltam, melyek erejéig ősi örököm Löblnél zálogban van s melyet te külföldön négyért kamatoztatsz, holott tőle itt tizenkettőt fizetünk, ha mondom, ezen tőkét adósságunk lerovására fordítsd, a bécsi ház úgyis birtokodban maradna, melyet nevedre irattam. Így csak másfél milliót kellene Frankfurtból kölcsönzenünk, melyek négyszáztólíja mellett botrány nélkül élhetnénk rangunkhoz mérve. És ha még hozzá, azon nemes lemondást ajándékozod, hogy három-négy évig, mialatt birtokom jövedelmeit megkétszerezem, nem telelnél Bécsben s fürdőkre és utakra nem mennél: egészen rendbe jöendnék; s a törlesztő kölcsönt legfeljebb egy uradalom árpótlékával bevételeinkből tisztázva, halálom után nyög és teher nélkül örökösödnél, mondá a főispán kérő s nyájas hangon és a grófnő lábaihoz ült, hogy a családi bizalom és részvét osztozó viszonzását élvezze.

— Nem tehetem George! felelé Beatrice nyájasan férjének s a gomblyukán függő rendkereszttel játszott, mintha legőszintébb áldozatát nyujtná. Mit mondana néném, a herczegnő, agg élte végnapjaiban? mit beszélnének barátnei az udvar körében, ha meghallanák, hogy egy magyar mágnás visszaveszi neje móríngját? nem emlékszel-e, mi mindent ítéltek első férjemről, hogy végrendelet s biztosítás nélkül hagyott a törvény és fia körmében, kivel most özvegyjogomért perelni kell? Aztán meg mit mondanál magad, csak gondold

meg, ha nyomorogni látnál a miatt, mert adósságodat magam tulajdonából fizettem . . . De mégis én annyira szeretlek, miszerint lehetőleg áldozni kész vagyok ; és hogy meggyőződj női részvétemről, három-négy évre, míg ügyed rendbe jó, Bécsbe megyek lakni saját költségesen. Így kiadásod tetemesen megcsönkul, legfeljebb egy pár lovat küldesz évenként s egy kis jó magyar bort német vendégimnek.

Ezzel megcsókolá férje homlokát, mintegy viszon hálaajelt követelve hallatlan áldozatáért.

A főispán elszomorodék. Vegye a csüggeteg érzet s haragvó önvádnak tevé elfogulttá. Életfolytán gyakran érezte ő, mily valótlan részvét, mily gyér hajlam szövi nejét hozzá, mily hideget terjeszt családkörében mint egy darab jég s mily idegen s önző vágyak után eped házi életéből: de azt még sem tudá vala hinni, hogy a sors próba-perczeiben seb és rázkódás nélkül el tudjon szakadni, mint merev szirthegy az elvált kőhasábtól; nem tudá hinni, hogy buktában védkarba ne ölelje, mint öleli a folyondár indáival a roskadó támaszt. Most megismeré őt a szlv fenekéig. Látá, hogy lelke egész szerkezetét érdek forgatja. Érdek s önszeretet. Látá, hogy ez idegen nemzetű asszony nem több, mint nemes kiadásban egyike azon hölgyeknek, kik, míg pusztítható érték van, hizelgve fonódnak ideiglenes barátaikhoz s ha a van elfogyott, szerelmök önmagokhoz fordul. Látá, miként a sors kezében osztozó társ, biztató vigasz nélkül elhagyottan áll s önerejére van szorítva. Hátha még tudná, hogy egész nőselte számolt üzleti terv? ha tudná, hogy a magtalan nő idegen vérnek kölcsönzé el nevét? . . . Komoly bánalom szállta meg; önváddal emlékezék a bécsi herczegnő theaestélyire, hol Beatricevel hálóba szövették; s keblében nehéz sóhaj kelt, de azt ajkain nem ereszté ki, mert nem volt szokása érzelmeit másokkal sejtetni. Megszorítá neje szép kezét, mosolygott s elébbi székébe visszaült.

A siket csend újlag beállt. Beatrice a Charivarit olvasá, a papagály elült s gróf Szalárdy György mélyen gondolkozék.

A salonba könyvvel kezében Örsy Zalánka jött be, a főispán nagynénjének vagyontalan árvája, kit ő örökben tartott s mióta fölnevekedék, grófnéjának körnöjévé tön. A háziúr kegyencze, vigasza, lelkesítő öröme, kinek szelíd, gondúzó enyelgése gyakran elosztatá a komoly élet felhőt; s kinek édes hű lelkével remélte enyhíteni hontalan házában a keserű jövőt. Vidám, eszélyes leányka, ki a ház rokotalan szellemében hű tudott maradni igénytelen s honszerető nemes elveihöz, a nélkül, hogy jótevőit bántaná, vagy nézeteikkel harczba tenné magát. Egyszerű honi kék szövetbe vala öltözve, mely e kiáltó pompa közt könnyen cselédnek hagyná gyanítani, ha a rendkívüli tisztaság, kised, finom kezek s a lelkes, szabad tekintet és mozgalom első pillanatra meg nem ismertetnék lénye nemesb voltát. Most némi aggály látszék árnyalni derült arczeit s szétteltekintve a hallgatag pár között, azon családórák egyikét vélte jelen lenni, melyeknek kellemetlen tárgya és hatalma ellen vigaszt, elszóródást kell bátyjának nyujtania. A puha szőnyegen siket léptekkel futott a főispánhoz, mint egy tánczoló silphid, a nélkül, hogy a grófnő észrevenné vagy venni akarná; s letérdelve alacsony székéhez, hogy arczához emelhesse szemét, karját karjába fűzvé, borongó hangulattal kérdé:

— George bácsi, igaz-e, hogy Vámos úr elválík tőlünk?

A főispán intett fejével, hogy igen.

Zalánka feltünőleg elkomorult. Egy könyű csilláma s a kebel gyorsult pihegése mélyebb részvétet látszék jegyezni, mint a minőt a ház eddig észrevett.

A főispán kérdőleg veté rá szemeit.

Zalánka észrevévé, hogy szűztitka, mit önmagának is alig mert elárulni, gyanú alá jött.

— Ki fog engem a honleányi kötelesség s irány

elveiben ezután oktatni? kérdé önmerült szemmel. Ki fogja hazámat velem ismertetni? ki vezérlend éles ítéllettel, hogy rajzó korunkban túl ne becsüljek eszmét vagy személyt; hogy a gyöngyöt kiismerjem a törékeny habragyogványok közt? ki tanít meg, kit és mit kövessék az önző nyegleség s áltörekvések alakosai között? ki jelölendi ki a nemzeti könyveket, melyek szenvedély helyett igazságban járnak?

A főispán megsimította a kegyenczke arczát, s újlag szemébe nézett, mintha kérdené: nem tetszenek-e tanaim?

Zalánka megérté a vádló szemét.

— Bácsi nem ér rá, hogy velem sokat társalogjon, menté magát. Aztán országnagyra egész hon számít; hogy venném el tőle, én, csekély leánya?... Jobb, ha bácsit akkor keresem fel, midőn felhős kedélye nem akar derülni; így folyvást szeretni fog, a nélkül, hogy úna.

Zalánka mindig el tudá zárni magától a főispán elvтанát, s ha olykor nemzeties érzelmiért vonatkozó ötletekkel éleskedék felette a grófnő, ügyesen átsiklott más tárgyakra, mielőtt ingerültség jöhetne közbe.

A mogorva főúr rámosolygott a nyájas árvára. Arcza elveszté rövid pillanatra kaján bélyegét, de a másik percz visszaidézte azt, s gyöngéden inte, hogy hagyja nyugton.

Zalánka könnyű fonott székre ült a grófnő közelében, s olvasni kezdé hozott könyvét, valamelyik jobb magyar írótól. Vágya, érzelme kiválólag honi tárgyakhoz vontá őt, s itt a hallgatag, rideg nagyúri házban, hol soha nemzeti eszmét nem hallott, hol mindig külnyelveken folyt a társalgás, lelkét csak magyar könyvekben találta otthon. Ha Vámost a család körébe hozták dolgai, boldog volt. A két lélekrokon felkeresé egymást ez idegen elemek között, s kölcsönbe osztva eszmét, érzelmeiket: edzé, lelkesíté, tette buzdította a szívében meghonosult erélyt. Vámos tanította szeretni a

hont, az embereket; ő ismerteté meg vele e léha, sületlen, külsőségek után kapkodó házban a nemesb életérdeket; ő gyujta lelkében öntudatot, erélyt, fenszárnyalóbb ösztönt; s távolléte hosszú közein nem volt más szívhez szóló társasága, mint a magyar írók. Most is olvasni akart, de a betűk értelme összefolyt; lelke kívül maradt a könyv lapjain, esze elmerült a néma fájdalomba, mely váló barátját kísérte titkosan.

— Ugyan Zalánka, mit tudsz találni azokban a magvatlan és nyers magyar könyvekben? mindenikén szaglik a zsír és dohánybűz. Hogy is irhatna magyar úrhölgyeknek, holott a nemzeties tárgy nem több, mint juhászbunda vagy káromlás; s a mi nem ilyen, azt salonjainkból vehetik, miket nem ismernek? . . . Tedd le a könyvedet, olvass fel inkább a Cháriváriból.

Ki tehet róla, hogy a grófnőnek ily előkelő ízlése volt? Ő durváknak tartá a magyar tollakat, s a Chárivárit *con amore* tudá élvezni . . . És a szemérmes leánycának olvasni kellett a szemtelen Chárivárit.

Rövid perczek után Lajos lépett a salonba, csak az imént mosdva, friss öltözékben. Szemei égtek, arca felpirulva, mit a kölni víz nem birt halványnyá tenni, s egész lényén látható volt a félig csillapult szenvedélyláz, melynek csak az elébb kellett kitörnie. Ki az őrjöngő Mariskát dűltan elrohanni látta, akaratlanul gyanúba veszi Lajos reszkető testét, égő szemfényeit, melyek nem az erkölcs szelíd melegétől szoktak így kigyúlni.

Beatrice vevé lorgnettejét a balsac melletti könnyű asztalról, s tetőtől talpig faldosó szemekkel nézte a szép ifjat. Lajos ép termete csábítólag mutatá magát a jól szabott ruhában. Erő és arány szabályos tagjain, fesztelen könnyűség művelt modorában, plastikai tökély minden mozdulatin, a pajkos tűz hódító szemében, s mindez bágyadt, andalító lámpavilágnál, hallgató díszsalonban: érdekes, megragadó alakká tevék őt.

— Mon cher! csak nézd ezt a fiút! . . . Magnifi-

que!... Szebb, mind Alcibiad... Les compliments doivent être naturels: ha fiad nem volna, szeretni tudnám, mondá férjéhez Beatrice néhány percnyi sovár szemle után, mi közben halványka kezét Lajosnak nyújtá csókolatra.

Mi, kik tudjuk, miszerint Lajos nem fia Beatricenek, meg tudjuk mérni, mily női gyöngédtelenség volt a feljebbi kifejezésben, mit ő természetes bóknak nevezett, s mennyi szabadságot vesznek gyakran a tónadó salönhölgyek.

Zalánka félénk pillanatot vetett az ifjúra, melyből sejteni lehete, miszerint oka van, nem becsülni őt; s kapva a szabadulási alkalmon, eltávozék. Úgy látszott, nem örömet van Lajos közelében.

— Mamácskám, irtál-e Márknak? — kérdezi Lajos, miközben Beatrice kezét szelesen megcsókolá, s homlokát nyújtá annak ajkaihoz.

— A levél készen fekszik boudoiromban; felelé a grófnő. De valóban, édes, nevetnem kell babonás aggodalmaidat, egészen Macbeth szerepébe estél s mindenütt kísértő halottadat látod. Csak az még hja, hogy valamelyik Tátrán bástyába menj lakni, miszerint szereped tökélyesen betöltsd... Mitse remegj! Malcolmod nem él; s ha Vámos Macduffá válnék is, Ödön csontjait nem szedheti össze. Márkot én ismerem; ő félig semmit sem végez. Házi orvosunk volt; s tudom, jobban lekötelezém, hogy sem megcsalni akarna. Hortobágyi rémed csak a holdvilágból költözött agyadba.

— Hová tűnt tehát? miért kerül? hol rejtőzik e kijelölt találkozás elől?

— Ki fogná egy csavargó betyár utait ismerni? mondá nyugtatólag a főispán. Meglehet, befogták, vagy valamely bokorban fekszi a verekedés sebeit... Hagyj fel e gyötrő mesével. Végre még köztudomásra kerül, s gyanút, mende-mondát költ a társaságban... Azonban a grófnő levelét el kell küldeni Márkhoz... Mit irtál édesem?

— Hogy jöjjön le rögtön, egy rendkívüli sürgős érdek miatt. Ha itt leend, majd meggyőz és nyugtat. Efféle tárgyról nem tanácsos írni. A betű marad, a szót nem lehet elfogni.

Lajos magához vevé a levelet, hogy reggel postára adja; s elhallgatott a veszélyes tárgyról. Nem akará atyját izgatni, pedig látá szeméből, miként ez ügyben háborodva van, miként maga is kétkedni kezd, s irtózat fogja el a lehetőségen. Lajos engedékeny, elfogult, szinte tulzó tisztelettel volt mindig atya iránt. Talán a grófné oltá szívébe, s fejté ki nála e gyöngéd, alárendelt alázatot, hogy ha egykor, mint ezerszer történt, a véletlen elárulná titkát, ha küldne, hogy ő nem saját gyermeke, hanem családfertőztető váltott vér: legalább szokás, kegyelet, s nyomán szájalom kösse Lajoshoz a főispánt, s vegye élet a tapodó bosszúnak. Azért e csapongó, merész, makacs természet, mely senki, semmi által szabályt és korlátot irányá köré írni nem hagyott, a nélkül, hogy származati rejtelmét gyanítaná, gyermeki szokottság útján, hajlékony, szelíd, szófogadó tudott lenni a komoly, kaján főúr előtt; kímélte őt s remegett tőle.

Most sem czáfolgatá nyugtató szavait; gyöngéden meghajolt, s ülést vőn.

— Uramatyám ebédnél ígérte, hogy iránytanácsaival ajándékozand meg, miket újabb terve siettet; — emlékezteté a főispánt, a ki már akkor szeméit Lajosra függesztve szólni készült.

— Tudod apai tervemet, kezdé fiához. Téged magas rang-, hivatal-, s befolyásra jelölt ki akaratom s az ősi végrendelet. Talpig bajuszos magyarnak kellene mutatkoznod, csepegned a nemzetiségtől, harsognod nagy szavakban, mert csak ez teende népszerűvé. Te már úton valál, s haladásod engem kielégft. Ismerős levél minden osztály előtt, kitűnő szájhős, nyelvforgató magyar, ki a közfigyelmet s véleményt korán és nagyban magadhoz ragadtad. Azonban, mint előttetek ma fel-

fedezém, roskadt körülményem sietést parancsol. Nincs időm várni, míg mostani minőségemben kinövöd magadat, s bálványnyá hízol. Rögton igénybe kell vened az érlelt közvéleményt, s hivatalba lépned válláról, mert emelkedésed, s vele befolyás, bevétel sürgetősb, mintsem halaszthatnók . . . Azonban e kényszerült sietőség nem oly hátravető, mint lett volna ezelőtt. A kormány szelleme más. Most saját férfiai viszi, kik elveit bensőleg vallják, nem érdekűző színből. És ez helyén van. Ha évenként névjegyzékét adná azon nyelves ellenzékieknek, kik megyén s nyilvános életben apostoli tűzzel szájalnak tettei ellen, titkon pedig csúsztató állatként kuncsorognak nála kegyért, hivatalért; ha lapokban közlené áruló irataikat, mikkel e versenyben egymást titkon becsmérlik: nemcsak hasznavehetetlen tömegetől szabadulna meg, hanem hátráltatná a közerkölcs sülyedést . . . Tehát tisztújítást tartok. Alispán leendesz; s a küszöbön álló országgyűlés első követje. Aztán szárnyaidra bizlak; ki oly alkalmas pontról nem tud felrepülni, méltó, hogy rögek közt veszszen. Én sejtém, mi leend ügyem vége Lóbl Simonnál, s számodra pályát szorgolék, hogy gondoskodjál magadról, míg engem dolgom elfoglaland. Mámád dicső jelét adá, mit tehet idegen ész a magyar földön. Nehány ellenzéki tag nevéhez leereszkedék. Salonjába hordta, házaikhoz ment, vigalmat rendezett, hátmegé magasztalá őket, szóval divatba hozta. Jovialis bátyja, a nyugalmazott őrnagy, megnyeré házának kártya s vadászat közt néhány vfg czimbora hajlamát a jeune Hongrieből, s rövid időn a nők befolyása véleménybe kezdé emelni a főispáni házat . . . Ennyi jót, ennyi szíves barátságot stb. persze meg kellene hálálni, s miként lehetne nemesb, illőbb módon, mintha ifjú fiát alispánná teszszük, mondák a tisztújító hősök; különben is e ritka esetben lélekismerettel kedvezhet az ellenzék a főispánnénak, mert fia szabadelmű, elveink véde, a kormány pörölye . . . Készen lón vá-

lasztási egész véleményed. Az ellenzék csak rólad beszélt, ha alispánról volt szó. Akkor az őrnagy terjesztgetni kezdé részemről, miszerint ellenemre van, ingerült vagyok, s nem tartandok tisztújító széket, ha melletted látom a választók többségét. Ez úton azt nyertük, miszerint a radikáltöredék, mely irántami gyűlölete miatt nem szövetkezék, most ellenemi daczból, pártodra állt; a kormány s a conservatív párt előtt pedig igaz, szigor jellemem érdemült, miszerint a közjó érdekében fiamat is kész vagyok buktatni, mint az ő Rómában Titus Manlius. Ma estve a conservatív fél fejei lesznek itt, kik e megye tisztújítást kérő levelét meghozzák. Azt hiszem, hatni fog rájuk, a nélkül, hogy korteskedés színt ölteném magamra... Azonban Gyapjasy is eljő; kegyenceit kérte nálam bemutatni. Ő hiúságból az erősb félhez tartozik rendesen, de ha szavát adja: hű marad. Most nagy kortesed az ellenzék során. Nem akarnám, hogy megjelenjék, mielőtt a másik párttal szóltam. Azért fogadd el egy külsőbb teremben, s ha hamarább jőne, foglalld el ügyesen, míg kár nélkül megjelenhetik benn.

Lajos, mint eszes tanítvány s hálataljes fiú, mély kegyelettel megcsókolá az intéző jóságért az apai kezét.

— De mielőtt a pályakörbe lépnél, itéld meg erődöt igaz szigorral, birsz-e következetes lenni a tettezésben?

— Mint valék eddig, felelt Lajos. Határozatom szilárd, kitartás nem hiányzik nálam, ha egymit kivívni felteszek.

— Azért féltelek csak, mert igen ifjú vagy a polgári téren; s jövőd nem könnyű lesz, ha rokonszenved az ellenzékhez vonz.

— Egyikhez sem vonz rokonszenvem.

A főispán megütközék, s kérdőleg tekintte fiára.

— Az ellenzéknek jellemét gyűlölöm, a conservatívoknak elveit; folytatá Lajos. Amaz egymást falja s

töredékre hasonlik, emez szűkkeblű, s beéri araszos tervekkel. Amaz félig jó, ez félig sem rossz. Egyikben sincs szántság, nagyszerűség.

— Hogy akarsz s remélsz hát velök vagy általok czélt, jövőt szerezni?

— Mint géppel madarat. Eddig nevet fogtam ellenzéki lépen; most hivatalt fogok conservativ törrel. Élni tudó ész az akadályt is eszközzé fordítja. Ezt urambátyámtól tanultam iskoláim végén. Tanultam többet is, mikről egyszer-másszor sokat gondolkozám. S megérlelt elvemet sem Vámos buzgó tana, sem semmi vészérő ki nem forgatja lelkem redőiből.

Szalárdy csudálkozék fiatal tanítványán. Huszonhét évvel ily fagyaló bölcsesség, ily biztos érdeknézet, ily számító terve az elszánt önzésnek, s minden elv s eredmény átgondolva, érezve, nem köznapi példány.

— S nemde tanod szerint a hivatalt fogó tört is elvetended, ha hasznát elvevéd.

— Míg ízesb érdek új eszközt nem szükségel, conservativ bőrömben maradok. De ha jőne idő vagy alkalom, mely kövérebb zsákmányt jelel ipardíjul, biz én tör és lép helyett háló után nyulnék. Benső énem marad; csak modorom változik. S ha a festett vászon árúczikk lehet, miért ne kalmárkodnánk az elvvel, mely mindig azzá alakulhat, a mi divatban van, s azért kelendő?

A főispán tapsolni vágyott büszke örömeiben, bár nem nézheté irigység nélkül a politikus üzért, kinek oly sok ideje van nálánál nagyobbra vihetni.

— Hiszed-e, hogy nem fogsz felolvadni az ellenpárt szenvedélye s szövési között?

— Mint aczél a könnyű szalmalángban.

— Akaraterőd, több ifjú évednél... Nagyra vihetnéd; de féltelek; folytatá aggálylyal. Van egy ellenséged, mit véredben hordasz: a zsarnok élvösztön, csapongó kalandszenv... El tudnád-e úzni e kísértő lidérczet, mely a meghágott magasból leszédít, s ingoványba süpeszt?

— Tudnám, de nem akarom.

— Hogyan? — kérde az apa nővő bámulattal az önhitt ifjú felett, ki egy döntő szenvedély vad hatalmával így mer játszani.

— Nem akarom, mondom. Az nekem főcél, melynek törekvéseim szolgálnak. Közvélemény, rang, pénz, hatalom, befolyás mind alárendelt eszköz, miknek kulcsaival kéj és gyönyör paradicsomához akarok jutni. Mit nekem hideg fény, s alacsonyító bók? mit a kürtölt név, mit az idő elkap, mint a szél a csengetyűhangot? mit nekem a rideg nagyság, melynél a szolga meggörbed, a szabad eltávozik? . . . Nekem élet kell; öröm és élv szédítő tábora, hogy szolgáljon a világ, ne én a világot; hogy birjam az időt, ne az idő engem, mit e földi forma átvezet rajtam. Én magasra török, hogy embert hódítsak, s hódítok; nem hogy imádjanak, hanem hogy örömeiket elvegyem. Dúlni, fuldoklani, undorig úszni kéjben, csillogásban; élni mint Don Juan, mint Alcibiad élt. Megbocsát atyám, ha én czélom eszközeül veszem, mit ön élte czéljául tűzött ki; s elhiendi, hogy ki czélját, mint én, úgy szereti: nem könnyen játszsza el tőle magát vigyázatlanúl.

A főispánt fokoként jobban meglepé e határozott ifjú egyénisége. Ő rég ismeré fia titkos kalandjait; aggodalommal látá, mily bátran, könnyelműen veti lelkét, idejét a szenv hatalmába; de látá egyszersmind, mennyi eszélylyel tudja kezelni érzékeit; s ha czélját érte, mily önállólággal tud uralgni a tárgyon, mely azelőtt rajta uralgott. Azért bizton hivé, hogy ha a különemű kéjek ujdonsága vész, s a betelt kedély más téreket keres, ha komoly terv és irány vonja be az élet mély szerkezetébe, mind ez elmúlik, s kívül marad a levetett hüvelylyel. Azonban most remegve kellett meggyőződnie, miszerint Lajos rabja akar lenni a vele született epicur hajlamnak: s pedig nem vakságból, nem öntudatlanúl, hanem ész és határozat szilárd erejében. Ő, a tapasztalt fő, ismeré a szenvedélyek polyp termé-

szetét; tudta, hogy a meténg hajlékony indái végre megfojtják a csert; tudta, mennyi csáb, mennyi kísértő alkalom nyílik és örvényez fia későbbi körében, mely azt elnyelheti; tudta, mi veszélyek várnak a tüzes, csapongó ifjura ez élvkergető században, mely a dalházak, lovardák, tánczók stb. nyilvános csábjain kívül, a társas élet ezerágú tömkelegével hálóz és fenyeget; látta, minő jellemeket fejt és képezhet politikában és társas életben ez érzéki eszeveszettség, s fiában elszőnyedt a lehető jövőtől.

— Te az epicur szentkedők új rendéhez látszol tartozni, — mondá Lajosnak.

— Mely érzéki elvtársaim boldogságaért állítaték elő.

— Büszke önhívó vagy, s túlbecsülöd eszed, s lélek-erőd. Törékeny csónakkal be akarsz vágni a habtorlatokra, szirt és örvény közé; merész koczkát vetsz egy hamis játékkal, mert a szenvedély az . . . Ne feledd, hogy szerkezeted csak halandó erő; a természet érted nem teend kivételt, s mit senki még nem tudott megbirni, a szenvedély túlsúlya téged is elveszt. Emlékezzél a történetek nagy egyéneire, kiket e vad elem megdöntött. Tarquin királyi székét veszte; Antonius Cleopatra miatt veszett el. S ha a kéj és bűn merít, megbirja-e lelked a Borgia-véget?

— Uramatyám példákra utasít, — mondá túlhiú bizakodással Lajos. Hát még példa nem volt, mi vezérlé az előidők fiát? . . . Nem lehetek-e én példa önmagamban? nem nyithatok-e új példasort a jövő nemzedéknek? nem kezdhettek-e új történeteket?

Ime egy mutatvány a büszke, erejében hívó keleti tűzvérből. Egyike azon magyar ifjaknak, kik siker s kedvezés által kényeztetve, tapasztalat s tárgyismeret nélkül főeknek, elsőeknek tartják magukat sajátságaikban, s önző képzelődéstől biztatva meghaladni vélik, mi másoknak nem sikerülhet. Mutatvány egyszersmind a kor gyurmáiból, miket annak felületes, erkölcstelen jelleme szül és idomít. Tökély és czélfenség nélkül rohanó gép,

melyet ki nem tisztult ösztön vadán hajt. Bomlott erőmű, mely roppant pályakört megbírna, de elszédülve a környező csáboktól, erény helyett a kor bűneiben törekszik kitűnni.

Beatrice helyeslőleg rázta meg kezét az eszméje szerinti salon-lovagnak; s büszkén veté szemét az aggó főispánra, mintha mondaná: nézd ó stilű nemes, az új patriciust, kit én teremték.

— No hát repülj, míg szárnyad nem szeged, ha Icar kívánsz lenni, s atyádat nem követed. Én pályád megnyitom, a pályatér tied, úgy nyersz, miként futsz; mondá Szalárdy . . . De most még, míg rád fér, fogadd tanácsomat, s tisztujtásig közeszmékbe ne avatkozzál, hogy egy vagy másik párt kegyét ne veszélyezd. Légy nyájas, előzékeny, kedvleső, zárkodó; adj alkalmat alispán igényedről szólni, s fogadd el mindentől az üdvözlő bókot.

— Inkább senkitől sem, viszonzá Lajos. Sőt szókat hullatok el, mintha nem kívánnék hivatalba lépni, mintha áldozatul nyujtnám az elnöki terhet. Így elleneimnek fogát töröm fortélylyal; feleim pedig buzgóban ragaszkodnak szerénységem miatt.

Gróf Szalárdy György szótlánul bámúlt a korán felül képzett diplomatára.

— Csökönösi báró Ózugi Orbán, nejével, néhány urak kíséretében jelenté egy benyitó inas.

A főispán karját nyujtá Beatricenak, s vendéget fogadni léptek egy téresb terembe, hol theához gazdag ezüstre terítve volt; Lajos pedig egy külső terembe távozék, hogy Gyapjasyval, ha jó, találkozzék.

Hosszú sovány öreg jött be körömhegyig szabott kaputban. Arcza összeesett iszák, fülei fényesek, szemében bazilisk ragyogás; gyöngye teste csak úgy fityeg lábain; karján padoliai Comtesse Wolfsmaul, kétszáz fontos porhüvelyével, az öreg úrnak hitestársa a halandóság határin belül. Ugyanazon indigena pár, mely néhány nap előtt báró Ózugi törvényes özímével egye-

temben a Hortobágyon keresztül utazott. Utánok néhány fűsült és fűsületlen sötét alakok tolakodtak be; egyik a másiknál elébb akarván a főispán színe elé jutni, mint ezt az érdemes, előkelő, vagy fő főtáblabírói vetélkedő rang magával hozta.

Báró Ózuginé, mint régi ismerős, rövid üdvözlét után tele ülte a pamlagot Beatrice jobbján, s mit szájában hozott, bizonyos cukorcsemegét majszolva, szétneze a theához felrakott enivalók között.

— Ónas Lipót, Űszögi Dávid, Hitvánszky, Buzás, Hiabalovics táblabírák; ajánlá sorban, nejjének a főispán, mint valamely állatmutogató az ismeretlen fajt, s a jövevény gyarmat öt ló-erővel letelepült a ruganyos butoron, kivéve Buzás Mihály urat, kinek egy berlini nádszék jutott, s szőnyegkimélő lábait a vékonyan esztergált keresztfára szedvén, azt menten eltöré.

— Mi ujság megyénkben? kérdé a főispán, hogy vendégeihez illőleg kezdjen társalogni.

— Négy jó ház ismét tönkre ment, felelé Űszögi, kik négyszáz év óta táblabíráskodnak, s gyermekeik gatyás kortesekké lesznek.

Beatrice férjére lopá pillanatát, nem idéz-e áruló pirt arczán a tönk említése?

— Rossz gazdák, s könnyelműek voltak, megjegyzé Hiabalovics. Gépekkel szántottak, kapáltak, rozs helyett repczét természetének, a birkát nyárban is mindig aklon tarták, s jövedelmeiket gazdasági épületekre pazarlák.

Hiabalovics azon kaptára ütött ó magyarok közé tartozék, kik a hagyományos rendszerhez lapúlva, egész életökben árpát és kétszerest vetnek. Télen tavalyi paszuly-, nyáron füstölt disznóval táplálkoznak, ünnepen bővítvén fél font pecsenyével a hétköznapi ebédet. Marhát és cselédet nem tartanak; tiszta inget vásárnapon, vagy közgyűlésre vesznek; jövedelmeiknek három negyedét költik el, a hátralékot zacskóba vartva tevén pihenni. Minden jó eszmét ebrudon kivetnek, újításnak, jólétnek esküdt ellenei, az élv nem szüksé-

gük, s magokat jó gazdáknak tartják. Ekként nem csuda, hogy a szóban forgó házak rendszerét elkárhoztatá.

— De bizony eszesek voltak ők, mondá Ónas Lipót, de pénzhiány, rossz utak, közszükség, csel s más ezer bajok szövék fonák agyon. Áruikat olcsón kellett eladniok, ősi adósságuk volt, rossz évek jöttek stb.

— Meg nem is lehet birni a láb-akapott országos uzsorát; megjegyzé Hitvánszky, a vékony, modoros tisztaságú egyén, kit fő salonhősnek tartnak a vidéken, s kinek száraz, fejér kezén papirnyi vékonyra kopott a pecsétgyűrű, mely százhetven év óta éjjel-nappal a család ujján volt.

— Úgy hát koronként kevésb jut a korteskedésre, szóla a főispán, más irányt adólag a tárgy folyamának, mert tönk és uzsora nagyon friss szaggal boszantá emlékéit.

— Nem mondhatnám, közbeszölt Hitvánszky; a tisztujtó szék azon egyetlen tér, hol a nemes még szájjal és ököllel hős lehet, hol érdek és bosszú harczsíkot talál, s ezt nem könnyen adja. Már itt ujjtövig nyúl a zsebébe a zsidó, habár könyökig váj is aztán érte a mienkben. Meglássá excellentiád, mint foly nálunk hat hét mulva pénz, mintha vizimalom öntené.

— De most folyjon is, helyeslé Üszögi, midőn érdemdús főispánunk fiáért lobog a józan párt zászlaja.

— Hogyan? hát reá gondolnának? kérdé aggódva a főispán, mintha bánataná ezen ragaszkodó buzgalom.

— Ha rá gondolunk-e? szólt Hiabalovics, nyakravalóm is leoldom egy oly vicispánért, mint Lajos grófból lesz.

— De már azért magam is felbontok két vagy három vermet, pedig a nagyjából, ajánlkozék Buzás Mihály uram, mint egy békepontul az otrombaságért, mit épen egy csésze izzasztó (olvasd thea) feldöntésében elkövetett.

Ózugi Orbán, prüsszögve ugyan, de mágnási fönségét védőleg, nyolczvan akó déz-mabort ajánlott, s az

étkes bárónő, mihelyt bársonyajka a kalácsfalattól szólhatáshoz ürült, tépést ígére a sebesültek kór-telepéhez.

— Uraim, e titkos terv engem zavarba hoz, pedig úgy látom, a tűz annyira elterjedt, hogy legjobb akarrattal sem olthatom el; megjegyzé a főispán. Nem félnek-e önök, hogy fiam alatt az ellenzék erőt és szarvat ölt?

— Legyen nyugodt kegyelmes uram, mond didacticus merev nyakkal Hitvánszky. Hiszen nincs ő kényszerülve lázadást vezetni. Neki esze, származata, neve s vagyona van. Maradt-e még nemes a szájaló faszéken, ha fensőbb kegyelem pamlaggal kínálta? Ismerem én őket. Lajos gróf conserválni fog, s ebben túlhaladand édes mindnyájunkat. Hogy is ne? nézzük meg, kikből áll megyéink ellenzéke? Gyapjasy úr csak olyan teszi-veszi ember a politikában; csak ő hírre kaphasson, a többivel nem gondol. Pötyő úr dühöng a főrendre, születési hiúság miatt, pedig tegnap ott hagyá az asztalt, melyhez egy gubás polgár ült; az osztályokat törleszteni vágyik, megbuktatá a paraszt esküdtet. Zabos táblabíró szédülésig szaval a statuskormány ellen a törvény sérelméért, s ellene mindig öt-hat jobbgýpanasz az urbéri törvényhágásokért. Vadkerti Uszubu, Esdrástól Ifflandig minden frázist megmagolt az emberi jogok érdekében, mégis valamennyi cseléd szeme karikát hány philantropi pofonjaitól, Zalánky ajkáról szinte csepeg a lemondás, áldozat, sorsosztó nélkülözés, igaz is, hogy az ige hússá válik szájában, mert ha a földtörvény megbukik, damendineét rendez, s ha egy asietteje izetlen, földig szerencsétlen . . . A többi annyit sem ér. Hiúság, divat, érdek vagy irgység izgatja őket. A kormány ellen féltésből küzdenek, a jogtalan osztálytól féltésből ovakodnak, s a feudalis dacz, mit ellenzék czím alatt drágán rovatoznak, hamis dugáru. A gazdagokat gyűlölik, a proletariustól félnek, parasztjaikat zsarolják, s mert könyvtől, értelem-től távolesve, szájról szájás harmadrész tudomány birto-

kában vannak, főeknek, bölcseknek képzelik magokat, megvetnek észt, irodalmat, egyént, hogy a dicsőrkben sengelton álljanak, s a két araszos ködben ne legyen több isten csak ők. Barátaiknak lázas érzeményt adnak, s később összevesznek egymással; izgatott versenytársak telve mentális rezervatákkal, úgy hogy a rossz kormány örül, s a jó szomorkodik felettök, mert a valódi fejlődés gátjai. Hogy tarthat hát tőle excellentiád, hogy éles eszű fia ily álarozos bachar.sok közt meg ne fogjon öszülni? Azért engedjen fellépni bennünket, hadd nyissunk kört közöttünk egy oly hasznos oltoványynak.

A főispán jól tudta, mily ferde rajz, mit Hitvánszky felvetett, mily kevés való van felületes férczelt vádjai-ban; tudta azt is, hogy az érdemes táblabíró úrnak kétséges perei vannak függőben, melyek alispáni ítélete: várnak, s neki és fiának bő pártfogással kellend egykor és sokszor ezen lelkes dictiót megszolgálniok, de a világerért sem mosolyodott volna el, mert ha az első lépcső elmarad, fiának ugrani kell, pedig ugrani bajos oly süppedő pontról, minőbe a család sülyedni kezd.

— No ha önök nem félnek tőle, s vélik, hogy nevem és elveink compromissióba nem jőnek, én korteskedésbe nem avatkozom; mondá a főispán, s bandsal szemével gúnyosan bírálta a pártvezetők birkajóságát, mely gyapjat és bárányt olló és kés alá ad.

Még egy válogatott beszédet tartta Hitvánszky, melyre a főispán fülét sem billenté, de melynek győző hatalmát nagylelkűen méltánylá, s melynek, miután a kortesavatkozás tárgyában néhány pillangós óvást elkanyarított, a haza javára meghódolt.

— Csak arra figyelmeztetem spectabilis Hitvánszky, hogy a kijelelt alispán párt-titok maradjon, s jó lesz valami figuráns nevet színlelni az ellenzék előtt, mert ha dühök fiamra ingerül, vérontás a vége, pedig szelfd kormányomat nem akarom nemes társaim fogyasztásával megbélyegezni.

Hitvánszky úr szeget ütött homlokára mutató ujjával, s érvényes megfontolás után átlátta az együgyű taktika bölcs voltát, nem álmódva szegény, miként a főispán, épen az ellenzék élénk korteskedéseit fiáért, czélozza s éri el ez úton.

Azonban benyilék a salon, s Lajos, jobbján egy sugárhelvány leányt, balján pedig a jóltáplált Gyapjasyt vezetve, belépett.

Gyapjasy úr leölté a könnyű nyárruhát, melyben Lóblnél láttuk. Kurta derekú kék frakk fényes pitykével, nyakig fejer parket mellény, s talpalótlan fekete struck nadrág tevé salonöltözékét, mely a rossz pakolás miatt makranczos ránczokat öröklött. Ószinte vidám alázattal üdvözlé a nagy urat, kihez hasonlókkal ritkán találkozik, s csak az esék nehezen, hogy hely szűke miatt, bókközben el nem kanyaríthatá kalapját isten igazában.

— Athea kisasszony, árva kegyenczem, dalos énekesnő, olasz tanítvány, valóságos pacsirta, mondhatom remekmű; ajánlom kegyelmességed kegyelmébe; bemutatá a sugár leánykát, s az, bájosan hajolt a társaság előtt viruló arczával, melynek költői fensége szégyenleni látszék Gyapjasy úr együgyű modorát.

— Az író is elhoztam volna, de szerencséje akadt; s elhagyá ma délben a délibáb prózai országát. Nem bánom; ő a halhatatlanságé, hadd kövesse sorsát, folytatá Gyapjasy. Havonként tiz pengőt kell érte fizetnem, s e díjért corrector leend azon lapnál, melynek eddigi vidéki levelezője volt.

— Micsoda író említ táblabíró úr? kérdezé Lajos.

— Hát Tollfoky urat, másik árva kegyenczemet, Athea iker-testvérét, kinek szintugy apja, mæcenása vagyok; ki a debreczeni színpad számára Birchfeifert fordítá, több levelek és talányok szerzője, nagy toasztírozó, jeles egyéniség, sőt verseket is irt.

— Ahán! már így tudom! viszonzá gúnymosolylyal Lajos, tehát azon ifju barátunk, ki a főispáni beiktatáskor a lakodalmast oly híresen járta?

— Igen igen, közbevág Gyapjasy; először táncosnak neveltem, de hibás a bokája; tehát legyen író, annak úgyis mindig ülnie kell; különben is mindegy, csak hír embere legyen. Megvallom, kivántam én is művész lenni, de mivel a muzsa hátat fordított rám, mæcenásság által szeretnék a Pindusra jutni.

Gyapjasy úr becsületes szántóvető ember, kit már Lóblnél megismertünk, minden jóra, nemesre hajlandó, de magától erőtlen, s azért mindenben vitetnie kell, mint saját bizonyítása szerint halhatlanságban is. Áldozatiért, miket köz- és magántárgyak, eszmék, személyek irányában folyvást és bőkezűleg gyakorol, nem kíván más adót, mint hogy neve emlegetve legyen; azért örömet járul az üggyhöz, mely kétheti és két mértföldnyi hírt szerez, de ha választania kell két tárgy között, melyeknek egyike harmadfélnapos notabilitássá teendi, inkább ehhez áll. Tudomány s művészet főleg gyengéje, azaz nemcsak felette gyenge azokban, hanem ebbeli hírcsáboknak ellentállni gyenge. Jeles könyvtára van, pedig sohasem olvas; hirlapokat járát, hogy, ha neve egy más választmány tagjai közt nyomtatva megjelenjen, minél előbb lássa; a könyvajánlatokat vadászsza, vándorszínészeket ebédre hordat, s egy-egy csavargó gépész képtelenségeit rogyásig hallgatja a sublimior mechanikáról. A debreczeni tanoda közvizsgálatait szorgalommal járja, megjelenik a papszenteléseknél, híres patronusa a legatusoknak, megyei ünnepélyekről soha el nem marad, beiktatási küldöttségeknél mindig kineveztetni magát, szóval mindenütt van, hol szembe tűnhet, hol nevét megkérdhetik, egy rá köszöntött áldomáshoz juthat, vagy épen ama megtisztelő sor kaczerkodik reá, hogy tán meg ujságba ki, vagy bejöhet. Hanem aztán meg is kell vallani, hogy magyar ruhája kiáltó és prémes, kardja pedig úgy tele van rakva czi-rádával, hogy ha örököse zálogba vetendi, a helybeli zsidó is megad rá ötven rossz forintot. Ki hinné, hogy ily gyarló hüvelyben annyi szívjóság, becsület, s hasz-

nálható elem van elvegyítve? ki hinné, hogy ily homokkő-alak sokszor becsesb mű a korszak templomában felrakott bálványnál. Egyébiránt Gyapjasy úr, komoly salonokban alkalmatlan málna, nemcsak, mert szeszélyes izlése a közdivattól elüt, hanem főleg, mivel ha szóhoz jut, magát s kegyenczeit oly bőséges tárgyalásba veszi, hogy más ugyan tőle sort nem foghat, hacsak valakit nem viend a mellékszobába, ki őt hallgassa. És ezen társadalmi erélyt jelenleg is igénybe és gyakorlatba fogta volna venni, de Athea a grófnőt és bárónét s köztök főleg Lajost elfoglalá, a főispán pedig a kortesurakkal váltott még néhány szót, s így nem lévén kinek pakolnia, beleereszkedék egy piros szattyán-székbe, várni, míg rákerül illetőleg a sor.

Ózugi Wolfsmaul grófnő nagysága azalatt nevezetes kárt tett a vajas sonkában, s minthogy pihenés nélkül lehetlen lón egy húzamban többet fogyasztania; kezdé csodálattal észrevenni Atheában a gazdag műveltséget, jellem- és lélekfenséget, s ritka bájt, kellemet, melyre Beatrice grófnő figyelmessé tevé. Nem fért a fejébe, miként tudhat olasz-, francia- és spanyol nyelvet oly hazának szülöttje, melyben az ő tót instructorához hasonló paedagog nem tartózkodott? s miként lehet oly módos, szerény, nemes alak egy árva leányzó, hacsak nem podoliai gallyból származék?

Igézőn foglalta el helyét a két hölgy között Athea, az alrendű füzérbe tévedt nemes virág. Jobbról lomha dudva, balról nyirett, fonnyadt növény, s közepén ő díszes pompavirág, műveltség s természet párosult jegyével. Vékony alakja könnyű és hajlékony. Harmatgyenge bőre, sima és fejtér, mint a friss zergetej; karja, válla s a szende ép kebel tiszta és vakító uj alabástsobor, melyre alig lehelt még a levegő. Általában az alak körrajza lenge és súlytalan, mintha földietlen volna, s mégis minden tagja teljes kifejlésben, élet, elevenség szabályos termetén, szelid csáb, s vonzerő szaván, mozdulatin; benne vegyítve van ég és föld kelleme. A mo-

sódott hattyú nem fejérből vékony köntösénél, melynek redőin festőileg fut le a kék öv szalagja. És ezekhez halavány arczain szemérem és ábránd. Fekete szemében ész és lekötő báj; méla pillanatában a lélek mélysége nyílik fel és az epedő vágy, mit arca kifejez, varázs álmot látszik keresni, melyet más talán birt, s melyet újra vár. Egy költő nem válthat jegyet szebb tündérrel.

Athea illem és tolakodás nélkül, de fogulatlanul társalgott. Itélete, eszméi, tárgyismerete jelelé, mily eszélyesen használta fel kevés éveit, mennyi eszmélet, tanulás által fejté, gazdagítá a természeti észet és elmeélt. Szakkörében kivált felette művelt érzelme és izlése volt; annyi tapintattal, annyi bíráló erővel s oly választékos itélettel tón a zeneköltők művei s ferde vagy nemesb divat és közizlés felett észrevételeket a dalművek tárgyában, hogy a főispánné, ki e részben több birodalom fővilágát ismeré, elcsudálkozék ennyi ismeret, ily gyakorlott ész, s mégis oly követelés nélküli jellem kincsein. Tért és tárgyat akart keresni, hol avatottságát, fensőbb képzettségét Athea felett ragyogtathassa. Átvitte a szót a művészet többi ágaira, divat-, társadalmi tón-, főrendi élet- s gondolkozási modor részleteire, előre élvezve a győzelem örömét, melyet ő, az efféle tanok tanult Sybillája az ifju és egyoldalú művésznőn venni fog. De Athea itt is feltárá gyermeken tiszta, de ész és erkölcs tanította keblét. S a büszke úrnő tanulni lón kénytelen egy ifju egyéniségtől, ki átható szemmel bírálta a társadalmi élet téveit, ki nem tud bolondsáig sülyedni, hogy a divat mesternője legyen, ki ráért széttekintni a nőiség minden szerepein, s nem tömjénzi vakon a majmok szabálykönyvét, hanem itél, gondolkodik s világot teremt, melyben lelke és erkölce függetlenül forog, óva fitogatás s változó fogalmak gyáva békőitől. Csak midőn az új olasz szobrászat becséről kérdezé a grófnő, s Petrarca márvány mellszobrát mutatá, melyen a művész névbetűje látszék,

pirult el Athea. Szemébe könny tolúlt, az öröm drága gyöngye, keble izgatva lön, s az élénk derű, mely lelkéből arczára felmerült, néhány perczig elszórottá tevé. De a nők nem vevén észre azt, Ózuginé különben nem sokat értvén a felfogott tárgyakhoz, egy tál befőtthöz folyamodék illő kárpótlásul; a főispánné pedig annyira szerette kő Petrarcaját, hogy ha egymit mondand vala is Athea, nem hallotta volna. Csak Lajos látta a lelki változást, kinek hiú, éles szeme félénken kísérte a művésznök kedélymozgalmait, s kinek tekintete, mint a job-bult vetkezőé, egészen átszellemült Athea körében.

Annyi kellem s kitünő tulajdon, mennyinek Athea birtokában volt, kivált oly meggyőzhetlen szépség mellett, ritkán marad nők között irigység nélkül. A főispánné gyűlölni kezdé őt, s a mily hévvel törekvék leversenyezni, oly éles sérelmet metszett rajta a meggyőzetés. Szurós piquant vonatkozásokat szőtt itt-ott szavaiba a színpadi élet bélyeges köréről, s a társaság mellőző megvetése iránt ejte egy észrevételt, mely a védtelen lánykát, e kevély, idegen körben fájdalmasan vérzé, mignem a másokhoz fordult úrnő megett, a falatozó indegenák szomszédjában, Lajos érzelő ostroma alatt maradna.

E közben eloszlottak Hitvánszky uramék. A theától már in massa megizzadtak, s még inkább azon szorongó helyzettől, melybe őket nagy úr vagy úrnő közelléte rendesen hozá. Eltisztultak tehát egész alázattal minden további baklövések nélkül, kivévén, hogy Buzás Mihály uram, sallangos bocsánatkérésben ujítja meg a főispánnénál a tört szék s theadöntés mérgező emlékét.

Zalánka, ki eddig a csoportozat megett némán s gondolkodva kötött, észrehevé, hogy Athea a Lajos suttogó társalgásától bántva van, s hogy kiragadja feszült helyzetéből, szelsden híta át az asztal alvégére, kedvencz csemegéiben osztozni. Lajos megérté a tervet, s Zalánka daczára átkerülvén a kanapé megett, megizlelé Athea étkeit. A két leány pillanatot váltott Zalánkáéban intó

óvás fejezé ki magát, Athea pedig felelni látszék, miként tudja már, hogy félnie kell.

Gyapjasy úr azalatt szabadabban kezdé lélekzeni, mert a conservativ elem eltávozott. Oly feszült állásban viszonylék egymáshoz a két párt, hogy a legeggyűgyűbb alügyészben Lojola Ignácot látott az ellenzék, s minden darutollas jogászban Demoulin Camilltól rettegtek amazok. Azért, ha közélet vagy magántársaság összehozta őket, gyanú és titkolózás tevő fogulttá egymás irányában, a nélkül, hogy lett volna miért, s ez időtlen túlzás nemcsak az eszmék és akarat közeledtét gátlá, hanem alkalmat adott eszes kormányzónak, édes mindnyájokat saját károokra szépen felhasználni. Az elvről pártra, tárgyról személyre átvitt ingerültség, oly éles fokozatokban származott le gyűlésről-gyűlésre, hogy egy vagy másik párt, saját érdekének vesztével kész ön ellenfelét befolyásában megtörni; minek következtében híres lőn a megye az alacsony visszaélésekről, s hol Rousseau, L'Amenais elve, népfelség, közbirtok csillogtak fényes szónoklatban, nem győzte a kir. helytartótanács védni, oltalmazni az igazott jobbágyot; hol szabadság, jogegyen jelszava lobogott a zászlón: elűzött tiszték, kivert haszonbérlok orvoslat nélkül átkozódtak a lobogó körül; s hol a tulajdon szentsége harsogott a terem egyik ajtajától a másikig, a szomszédos szobában árvák javait kibecsült jobbágyok verítékét ragadozták szét törvényszéki fontos ítéletek; s az értetlenség és szenvedély nyers harozaiban magával együtt másokat, főleg pedig a közügyet, vétkesen feláldozá a hiú nemesség.

Mihelyt Hitvánszky és társai lábukat kihuzták, nyájasan felállott Gyapjasy s félőles bókját, melyhez előbb tért nem talált, elkanyarítván, egész bizodalommal megszólalt.

— Ha több esze nem volna excellentiádnak mint egész vármegyének, ezen emberek megcsalnák; monda a távozókra czélozva.

— De most az ellenzéket fogják kijátszani; felelé ingerlő vonatkozással a főispán.

— Hogy hogy kegyelmes uram? kérdé Gyapjasi, kapva az alkalmon.

— Az ellenzék fiamat akarja első alispánnak.

— . . . Az igaz; . . . hallottam; . . . szóban van, . . . magam is akarom; felelé akadozva Gyapjasy. Ő ugyan mit sem hallott róla s mit sem akart eddig, de hogy mondhatna ellent főispánjának saját salonjában? s a jószívű pártfő s vele az ellenzék e percztől belecsavartaték a tisztujtási kelepczébe.

— Ezt nem csodálhatom, mondá komoly homlokkal a főispán. Fiam ékes szónok s oly feláldozó vezér, hogy tán fejét leadná válláról, ha pártját az által megtartja. Táblabíró urék kapni szoktak ily tűzlelkű hazafin, ki saját boldogságát értők elégeti. Nekem van ez ügyben legnehezebb állásom, hogy kénytelen leszek Lajost kijelölni, mert jobban szívemen viselem megyéim nyugodalmát, mint sem közkívánatának ellene szegüljek s vért és vizályt idézzek a nemesség közé.

— Azt bizony helyesen teszi nagyméltóságod. Isten áldja meg atyai gondjait. . . Már a pedig bizony vért idézne elő. Lajos gróf ritka egy szónok, az ötvenes táblabírákat is rendre elragadja. De hiszen ő érte kardunkat is leveszszük a szegről. Majd meglátom én, ki bír velünk, ha a párt összeszedi magát. Jobb is, hogy ő, mint akárki más. Ifjában mindig több a hírszomj s becsületvágy. Tőle nem félhetünk, hogy átugrik a szomszéd akolba s minket faképnél hágy. . . Istenem, minő szerencse! oly fiatal még s már nagy hírré kapott. Őh tudom, értem, mi az, hírből állani. Én is voltam alispáni székre kijelölve, de a pártviszály úgy hozta, hogy egyetlen szavazatot kaptam; s csak képzelje excellentiád, egy impius cikk az ujságban ezt hirdeté rólam: Gyapjasi táblabíró egy szívvvel és szájjal választatott első alispánná.

Még tovább ömledezett volna a becsületes férfiú,

de a főispán sietett malmára használni a kitört lelkesedést.

— No lám; ezen buzgalmában akarják megcsalni, kijátszani az ellenzékét.

— Azt nem engedi a magyarok istene, sem ólmos korteseink. Hogy is lehetne az? hiszen ha akarjuk, másfélannyian vagyunk, mint a Hitvánszky-párt ebestül, fiastul.

— Igen, ha akarják s hanyagul nem veszik; de ez a bökkenő, mire ők számftnak. Cselből azon álhírt fogják hintegetni, mintha fiamat akarnák. Így az ellenzék látva, miszerint céljában biztosftva van: baj és költség kerülése végett tespedezni fog; időt, alkalmat elmulaszt s midőn késő leend, fog majd kapkodni, mit sem boldogulva többé a készült tömeggel, mely őt megcsalta s a tisztujítás hajnalán átcsereft jelszóra mást választ.

Gróf Szalárdy nemcsak azért szövé ezen hálót, hogy ha az ellenfél titkos iránya, mint annak szükségkép történnie kell, észrevéttetik is, fogva maradjon az ellenzék; hanem főleg, mivel tudta, miszerint ha a két párt közt dacz- és vetélyverseny támad, fia megválasztása bizonyos, még azon esetre is, ha a conservatív párttól elárultatnék. Arról meg volt győződve, miként ezen bonyolódás a tisztujtási rövid időszakban fel nem világul, mert a pártok sokkal féltőbb és elszigeteltebb modorban törnek egymás ellen, mintsem kölcsönös titkaikhoz jutni, vagy a keringő ezernyi hfr közt igazat választani tudnának, annál inkább, mert a tőle vett alapértesülés hitele minden mást kiszorft, a mint hogy efféle diplomatikai számítások szerencséje, a polgári szerkezet minden ágaiból ismeretes.

Mint minden igazán jó embert, Gyapjasyt is csak az nem csalta meg, a ki nem akarta. Ott is könnyen vízre vihető volt, hol saját érdekéről volt kérdés; annál inkább ha személyes ügye kétségben nem forgott, sőt érdem és hír kandikált elő kevés törődésért, mely sor-

sot a nagy uraktól mindig irigyelt. Egész erőből csodálkozték az együgyű taktikán, mely a conservativek irányában felfedeztetett s ez végképen elhatározá, hogy a tisztujításban nemcsak részt veend, hanem minden cserebogarat felzaklat, azt rendez, intézi s vezetni fogja.

— Mégis szörnyűség, kegyelmes uram, mondá kitérve, hogy saját ázsiai véreink mindenha lesben állnak ellenünk. Hanem hiszen most legyen megmutatva széles haza előtt, kinek hírnak engem. Hathatós esküt teszek exellentiad kezébe: fia alispán lesz. Még a héten befutom mind az öt járást; begyűjtöm a szájas hadnagyokat, felkergetem a nemesség véneit; elkezdem. . .

— Csak házamban ne kezdjen semmit spectabilis; közbevág hideg tekintélylyel a főispán, mintegy nyakon öntve a Gyapjasy lelkesedő tüzét. Nem remélem, hogy kortestervek szövegébe akarjon keverni s visszaéljen beszélgetésemmel, mit vele, saját házamban, mint gazda vendéggel folytattam. Tegye, a mit tetszik, kövesse meggyőződését, de engem engedjen maradni eddigi helyemen, azaz közelíthetetlenül minden pártok felett. Végre még compromissióba hozna kerengő hírekért, miket én hallék s tovább adtam, csupa mulatságból, mint más ártatlan tréfákat.

— Gyapjasy meghökkent s bocsánatot kére: de örült magában, hogy a főispán vendégszerető gyöngédségből kiszalasztá azon becses titkot, melyet ő az ellenzék dicsőségére ildomosan fel fog használni. A főispán pedig nyugton maradt korteskedő izgatása után, mert ismeré emberét, kit egy hivatalos szó, tekintélyváltó arcz elámítni képes; s ki csak azért sem hivatkozik reá, hogy hírn és dicsőségben osztály nélkül álljon; megsérteni pedig hogyan merné, holott jelenleg is azon okból van itt, miszerint kegyencze iránt közbenjáró kegyét kikérje.

Mig gróf Szalárdy fiát ily módon egy rövid és halk

beszélgetésben alispánná tevő: azalatt Athea felkölté Lajosban a vágy- és szívelem minden érzelmeit; Zalánka remegett, hogy a szerény, félénk teremtest kedvetlenség éri. Már a Beatrice szurós czélezatai okot adtak megbánnia, hogy nagy úr házába jött. Lajos hevé, izgalmait ismeré; első tekintete, melyet az olvasó észrevőn, elárulá, miszerint oka van őt nem becsülni. Oly szilajodott egyéniség pedig, mely vér és képzelet urasága alatt áll, nem kimél senkit. Láta, mily ábrándos merültséggel néz Atheára, mint fogy el szavában fáradt lélekzete s mily áruló színeket váltanak arczai. Bizonyosnak tartá, hogy mihelyt alkalmá lesz egy pár tanutlan szót sugni, érzelmét festendi, mely azt a tiszta lelket meg fogja zavarni. Egy sohaj, alélt arcz, vagy éppen kézszorítás mind annyi csekélység Lajos ostromában, pedig elég arra, hogy erkölcsös nőszívben örökre sérelmes emléket támaszson. Ily gyöngédségből oltalmazta Zalánka Atheát. Mit fog mondani az éles itéletű hölgy egy előkelő honi családról, melynek körében több oldalról kiméletlen bánatalom érte? mit fog vélni a magyar házokról a finom művész, ki azokról különben is annyi botrányos nyerseséget hallott? ki úgy van értesülve, hogy a dőlyfős magyar művészeit nem érti, nem tudja becsülni, hanem otromba szeszély és garasos kegyelem eszközeül nézi?

Athea okos tapintata észrevevé Zalánka védelmét: s ez előzékeny szivélyt, örködő tészvétet mondhatlan nyájassággal tudá viszonzani. Oly derült, szíves közlekedő enyelgéssel fonódék hozzá, oly bensőséget önte édes hangjába, annyi érzelmet, kifejezést lelkes szemibe, hogy Zalánka végetlenül megszereté őt s az ébredő rokonszeny rögtön barátsággá vált a két szűz kebelben, melynek egyike a honszeretet házi erényével, másik a művészet világhatalmával gazdagon, mint polgár és cosmopolita, de mindenik erkölcsi fenségben szövetkezék össze.

Lajosnak már egy párszor volt alkalma látni Atheát, mióta olaszthoni műutjából megtért. A min Gyapjasy úr váltig csodálkozék, be-betekintett hozzá ozsonnára agarászat közben s a késő holdvilág vetette lovára, ha egyszer belemerült a beszédbe. De Lajosban nem igen volt hajlam epedő ábrándra, Athea pedig költői szerelem tárgyaul látszék alkotva s így erőtlen és mulatag nyomot hagyott élvező szivében, melyet egymást váltó kalandok törölttek el. Minthogy azonban magasztaló híre futott Atheának s a magyar frók azon szerencsétlen szerencséjéhez juta, miszerint inkább félistenné teszük, csak művét olvasni, vagy megvenni ne kelljen: hizelgett Lajosnak ily közvéleményü kegyenczozel ismerősnek lenni s utóbbi együttlétök óta el is olvasá mindazon hírlapi czikkeket, melyek Athea fellépteit fényes hódolattal tömjénzék. Mégis kitünő szellemnek kell lennie, gondolá magában, ha idegenek közt, nyegle szövetség s főrendi pártkegy nélkül ennyire ifjan s feddhetlen erkölcscesel a dalhon koszorúját el tudá nyerni! Mi kéj, mi irigylett sors lenne birni őt, ha majd a művészi tökély kifejlettségekor, kellem és földi báj csábító díszében a birodalom főarszlánaitól védve, imádva lesz! mi kényelem leend a helybeli öröm, ha majd Athea fővárosi énekesnő leszen! Efféle hiú ábrándok tévelyegtek fejében a czikkeek olvasása óta; s jegyzékbe volt téve kalandja között, egy pár hódító carousselt átenyelegni Athea körül, a netán háládatos jövendő fejében.

Most azonban megboszulá magát az erős szerelem s szívrázólag kezdett játszani azzal, ki őt mint alkúbérbe vehető álarczot, kalandokra szegődteté el. Atheát szebbnek látá ma mint máskor, szebbnek mint valaha valakit. Úgy tetszék, új vágy, új izlés ébred fel benne, más forma, más szabály, más törvénye a szépnek, fenéségesnek, mint minő lelkében eddig uralkodék. Mintha most bontakoznék ki a tan és fogalom, mely eddig háttérben homályosan lengett s mely után eszmeképet

keresnie, feltalálnia kell; s mintha ezen forma, szabály és fogalom tökélyes testet, kivített nyert volna Athea alakjában. Ki figyelemmel kíséri önmagát, tapasztalni fogja, miszerint gyakran, ha fájdalom bántja vagy élénk izgalomban forog, sokkal fogékonyabb egy más tárgy iránt. Tán az önszeretet keres olyankor vigaszt és kárpótlást, tán a képzet lobogása gyöngyözi be a megvarázsolt tárgyat: elég az, a hatás ellenállhatlan, a szív éled és fölemelkedik, a vágy terjeng és tisztul s ha birnök, mi minket bir, képesek volnánk boldogok lenni. Ily perczek ragadták meg a Lajos lelkét. Meglehet, a hortobágyi eset, vagy Mariska veszélye s több sötét kalandok tölték el háborral; meglehet, az apai ház sorsa kapta meg kedélyét s tevé át nemesb hangulatba, mely a szép és fenséges gyöngédebb hatályát el tudta fogadni. Athea éke, kelleme mindenestre sokat tón ahhoz. Öltözéke választékosb vala, mint minőkben eddig látta őt. A ragyogó sötét haj látni hagyá a fej szabályos formáját s egy pár vadrózsája ellopni látszék halvány arczairól a gyenge pirt. És a gazdag kedély, a vidám nyugalom, a szabad s illemszerű modor, mikben lelke tükröződék! Lajosnak át kellett látnia, mily magasan áll e költői lény a hétköznapi hölgyein; mily messze álltak eszméi ez istengondolattól; minő új, minő ismeretlen boldogság az, mit ily teremtés vonzalma adhat. És most, midőn a csapongó szenvedély helyén tiszta láng gyuladt; midőn lelke, erkölce vállalkoznék egy ujjászülő világ határiba átlépni, kell ellenszenvet tapasztalnia! mert ő igen is észrevette azt, mint őrizi tőle Athea s mint fonódik az új Zalánkához, hogy óva maradjon. A hortobágyi áldozatnál csak a csáb számvetése, a vér ingere csalódék, mégis mennyi kínt szenvedett. Oh mi annak egész vesztesége a szellem gyötrelméhez, ha a lélek teljes erőből függ a szerelmen s nincs vigasz, nincs semmi remény! Borus kedélyét még az is nyomasztá, mert az aggály felkeres minden elemet, melylyel magát növelheti, hogy Athea

keblében és arczán észrevette a zajt, mit Petrarca szobra ébresztett. A féltés rögtön felnyujtá fulánkos fejét s mint egy éhes kigyó, szívébe harapott. Ó bizonyosan szeret s elajándékozá a föld legdrágább adóját, első szerelmét. Hihetően a szobrász birja őt, ki anyám Petrarcaját véste. Hogy volna remény enyimmé tenni őt, hogy birnám elvonni a művész lelkétől, kinek szelleme varázslatban tartja, kinek emlékét távol és ábránd szentelte fel, kit már égi rokonság tőn szellemjegyesévé s kinek ihletett keblével nem mérkőzhetem én, én a földi gyurma, ki szárnyak nélkül akarok repülni! Oh boldog művész te, ki az Athea szobrában szerelmét érezed, míg én itt, a minta angyalában, a hideg szobrot imádom! Ily csüggesztő eszmék vették meg elméjét. Vágyott a felsőbb, képzetesebb lelkekhez tartozni; szánta mult éveit, hogy vidéki csapongás, könnyen elégedő hiúságnak adta; erőt érzett lelkében felemelkedni s ösztön és csüggedés küzdelmei között hatni, tetszeni törekvék, de mint ilyenkor mindenkin történik, ügyetlenebb lőn kedvkeresésiben, esetlen, unalmas, visszataszító. Vége, vége, mondá magának; baljóslatom sugja, hogy veszttem kezdete ez; a való szerelem boszuland meg csapongásaimért s megdönti jövőmet, melyben hiún biztam, melynek kerekeit apám most intézi.

Ez volt Lajos helyzete, midőn Zalánka ellenörködése közben Athea kegyeit keresé.

— Énekeljen valamit nagysád, engedje élvezni bájdalát, mit Olaszhon nem tud feledni; kérte Lajos Atheát s egy pár ezüst girandolet tőn a zongorára, hogy élénk világában a művésznő kellemét csodálja.

— Ha excellentiája megengedi; felelt Athea mosolygó készséggel, előre örvendő, hogy míg a dalban átadandja magát kedves ábrádnak, mentve lesz Lajos merész mulattatásitól.

A grófné annál szívesben intett tetszést s engedelmet Athea énekéhez, mivel így felvehető azon szere-

pet, melyre egy művészno irányában születék, hogy t. i. kényelmes ülésben pöffel és fanyaron bírálja annak lelkesedését, ki őt és osztályát pénzért mulattatni rendelteték.

Athea ülést vón a hangszer mellett, Lajos le akart hajolni, hogy a nád rakpadon hangjegyet keressen s vele alkalmat Atheához éneke alatt közel fonódni; de Zalánka megelőzé őt s közte s Athea közt válfalul hajolt a servente padjaihoz, hosszan válogatva a jelesb dalművek kedvelt darabjait.

Lajost felette ingerlé a kiszámított eltávolítás. Megvetőleg nézett alá Zalánkára s észrevevé, hogy annak kötényzsebe hajlásközben szétnyilt, melyből aranyzott levélke csuszott félig ki. Boszújában elcsempészte azt, a nélkül, hogy Zalánka sejténé. Hát titkod van te kaján kakuk, gondolá magában; most már leend kapuczányom, ha kedved jó velem szilajkodni; ugyis megnőtt veled számadásom, itt a rovat, melyen letörleszttem s elrejté az elorozott zsákmányt.

Athea játszani kezdett s a társaság meg lón ragadva. A művészno alakján feléledt a szellem, az ihletett erő, mely az ábrándos arcz méla nyugalmaiban szunnyadozni látszék. Az emelkedő lelkesültség egészen hatalmába vette őt s égni, lobogni hagyá ama sajátos, kristálytiszta egyéniséget, mely a földtől elszakadni, az álmodott, a keresett fensőbb világba átolvadni látszik. Szeme ragyogó gyöngygyé lón, boldog epedéssel függé a titkos szerelmen, mely költői lelkek ösztönében él, melynek tárgya ismeretlen, eleme sejtés, érzelme csak vágy, de határa nincs. Csengő énekében oly szívből fakadt meleg, oly lyrai bensőség, mely az érzelem legrejtettebb erét átjárja, felrázza, felolvasztja. Ő a zeneköltő kezéből kivevé az eszmét, indulatot s úgy adá vissza, miként azt nemes lelke érzi, felfogja, gyöngéd szende jellemében a szelid költészetnek. Énekében nemcsak a dallam áltató varázsa, nemcsak a csodálatra ragadó könnyűség és tökély, hanem főleg a

való mély érzelem, a derengő kedély vagy borús szenvedély hódít és köt le. Még ehhez az olympi ifjuság és szépség, nemes női szerénység, szabatos, kellemes mozdulatok! Így jelenhetett meg a múzsa az őspogány eszméjében, midőn először megimádta őt.

Athea bevégzé az első dalt. Működését mély csend, hallgatag bámulat követé, mi őt kétségkívül jobban magasztalá a legzajosb tapsviharnál. Gróf Szalárdy, ki a művészetek hitvány naplopóit mélyen a születési érdem lába alá követelé, felállt és kezet nyujta az ifju szellemnek. Beatrice irigyen merült titkos bírálatba s genirozva lón saját háza, egyénisége felett egy leányvendég ítélete miatt, ki a lelki tökély ritka fokát bírja; s maga Ózuginé, ki a bevett eledelek után bóbiskolni kezdett, lerázzván orgonavirágszín ruhájáról a kuglof morzsáit, kiegyengeté itt-ott a csokrok hurkáit s fel-felüté Atheára álmos szempilláját.

Athea más hangjegyet vón s Meyerbeer Ördög Robertjéből kezdé énekelni a herczegnő magándalát, melyben a váró remény hatalma oly csodás erővel van kifejezve. Lajost átszorítá a féltés lángfoga. E dal a szobrászt illeti, gyötré önmagát. Hah, mily ömledő vágy, mily epedő ábránd fehér angyalarczán. Kellett-e ily szenvedély puszta művészetből? van-e ily elfogult remegő szerelem, ha tárgya nincs? . . . Hát csakugyan semmi vigasztalás? Oly észrevétlenül kell tombolnia szívemben a vésznek, mely egykor felemészt, vagy örültté teend?

Szaggató érzelmei közt, véletlenül reá téved Athea szép szeme; s mintegy megrettenve a háborgó képtől, kérelmes, engesztelő kifejezéssel fordult tovább róla. Lajos szenvedélyes lelke meg lón ragadva; nem állhatá tovább a szemek hatalmát, honnan szerelem helyt szánalom fénylett rá. Önkénytelen ösztön vonzotta a leányka bűvös közelébe; ülése megé akart leülni, hogy bájait közelről élvezze, s a hangjegyfordításnál felzihassa édes leheletét: de Zalánka belátta ozélatát

s megelőzve őt, Athea székére könyöklött, büntetőleg nézve annak válla felett Lajos szeméibe.

Lajos rendkívül megharagvók, tovább nem tűrheté Zalánka ellenkedő daczát s boszúszomjjal rohant a mellékterembe, hogy az orzott levelet átolvassa.

E közben beszédbe eredt Gyapjasyval a főispán.

— Minő eredetű az ön örökbefogadott leánya? kérdé őt.

— Nemes születésű, kegyelmes uram, felelé Gyapjasy. Mátyás idejében virágzó család voltak ősei, de később nagyon elágazott a törzs s osztályok utján elszegényedtek. Apjának alig volt valamije, anyjának pedig még ötödik anyja kikapván quartalitiumát, párnahajnál egyebet nem vitt a házhoz.

— De hát mégis volt ötödik nagyanyja; megjegyzé a főispán.

— Óh igen, felelé büszkén Gyapjasy; az apáknak meg pláne bőségében volt.

— Hogy vitte ennyire a dalművészetet?

Hajlama volt reá. Már öt évű korában, midőn árván hozzám került, Sára néném rongyollott klavirján egyre czinczogott; s alig hat hónapra, a nélkül, hogy valaki tanítná, egy-két cigánynótát magától kelempelt, mit a szolgálóktól hallott. Kaptam az alkalmon, remélve, hogy egykor engem is hírbe hoz s odaadtam a nagykárolyi orgonistának. Későbbben igen kért, hogy vinném fel Pestre, mert már ő többet tud mint az orgonista; de bizony én rosszabbnak ismertem Pestet leírásból, mintsem egy gyermeket rá mertem volna bizni s inkább mestert hoztattam házamhoz, ki egyszersmind Tollfokyt nevelte. A kis Juczi haladt, mert még akkor úgy hittuk s egyszer-másszor vasárnap délután, ha az atyafiság begyűlt, mulatságot szerzett a compossessoratusnak; de Sára néném haragudott reá, mert a kacskaringós trillert szivesben éneklé, mint a szentek hegedűjét és ha egy tisztes szomszédasszony pogácsát nyomott markába jutalmul, fitymálva veté a kenyeres kosárba. Én azon-

ban leginkább aggódtam, mert komoly melancholia kezdte elfoglalni s ebédnél sem járt az esze az ételen. A kertben késő éjjel hallgatá egyedül a fülemiléket s lehet-fogytáig próbálgatá hangját utánozni; és ha a mezőn kocsiztunk, meg kellett a lovakat állítnom, hogy a pacsirta énekét mélán kísérhesse.

A főispán Atheára nézett s elgondolkozik. Csodálta a genius természetét, mely minden helyzetben s eszköz-telenség közt, nyomor, megtagadás, kor és értetlenség daczára megkeresi útját, s lehetőségig kifejti erejét. Megemlékezék sok nagy szellem életrajzaira, kik küzdés, bántalmak, inség forrásiból eredtek, kiket a sors elnyomni akart, s kik mégis mint hatalmas lángoszlop törtek ki a fojtó anyag alul; megemlékezék, mily feledékeny s hálátlan a világ azon áldozatok iránt, kiknek találmányit használja, esztét élvezi. Mily különös az, gondolá magában, hogy egyéniségek kört tudnak nyitni, felemelkedni, a tökélyt elérni, s megfutni a tért, mit a természet elibek szabott, míg az összes emberiség, vagy egyes nemzetek darabos törekvések között, féligmeddig fejtik ki s élvezik egyik vagy másik eszme boldogságát; mi csupán attól van, mert a vezérszemlelmelek lelkét nem hagyják hatni, kormányzani . . . De lennék-e úgy mostani helyemen? eszébe ötlék itt, volna-e tökélytelen egyéniségem mellett fényem, uraságom, érték és bitor-jog, ha ama szellemeknek megengedtetnék nemünket a természet s osztó igazság forrásához visszavezetni? . . . Csak jobb ez, a mint van! oda téve az eszmézet végére, visszatérvén Athea rajzára.

— Rövid időn mestere javallá, vinném a fővárosba, mert Juczi képzetebb már, mintsem ő tovább vihetné; folytatá Gyapjasy a kezdett életrajzot. Én hajlandó valék tanácsát követni, hogy meggyógyítsam a kis leány elégtelen, vágyó aggodalmát, de tudja az Isten, mindig haladt-maradt. Egyszer ló-venni jött hozzám egy olasz katonatiszt, gazdag selyemgyáros fia Milanóból, ki a dalos árvát csodának találta. Többszöri énekpróbák

után úgy belé szeretett, hogy megfélelkezve a lóvásárlatról, sorsán töprenkedék. Adjam, úgymond, egyenesen Olaszországba; ha költeni nincs kedvem, fog ő kölcsönözni, míg a kis művésznő maga kifizeti . . . De-hogy nem költök, mondám én, ha halhatatlanság néz ki a kamatból, s két hét mulva milánói lakos lón a kis alföldi csalogány. Négy év alatt szép összegbe került, míg művészete mellett nyelveket is tanult. Egyszer levelet ír, hogy segélyemet többé nem szükségesli, hogy igen jelentő díjakat érdemel, hogy bálványozva van, s magát Atheának nevezte, melyhez joga volt, miután nevét maga teremté. Aztán egymást válták dicsekvő sorai. Genua, Velence, Padua, Brescia s több műértő városból jöttek levelei pénzzel, melyet itthon tőkésített, s száraz babérlevelekkel, miket díjkoszoruiból szaggatott. Óh de engem nem ez tett boldoggá. Én a boldogságnak örültem, mely irataiból gazdagon sugárzott; én a lélekműveltséget, a tömérdek ész és ismeretet csudáltam, melyre tanulmányi foglaltsága között szert tevé; s a hír és jövődő ragadt el, melylyel az igénytelen gyám nevét fel fogja szentelni. Higyje el excellentiád, hogy ha egyetlen rudas lóval maradnék e siralom völgyén, mégis gazdagnak tartanám magamat a kis Atheával . . . Fél évvel ez előtt egy szép levelet küld, mely minden igazítás nélkül beillenék aranyszáju szent János könyvébe. Megírta abban, mily fájdalmas honvágy miatt beteg, mint szeretne hazájába jöni, s mint kifejtve érzi művészetét arra, hogy országa művelt leányinak örömet szerezzen. Csak egy hiányzik, mond, még a földi boldogságból: hogy hazámtól egy koszorút nyerjek. Megküldé a bíráló czikkeket, megküldé több neves hercegek érdemajándokit jeléül becsültetésének, s igen kért, eszközöljek utat számára az önmertetéshez, mikorra megjövend . . . Én persze akartam utat eszközölni, de bizony nem értem rá; aztán egy-két hatalmas szó többet tesz, gondoltam, mint az apró táblalírás futkározás; azért valék bátor excellentiád

elfogadó kegyét kikérni, könyörögve további magas védelméért.

— Bizhatik bennem, spectabilis. Atheát én a magyar művészetnek nyereségül tartom. Csak alkalmam legyen magát bemutatni, kétségkívül készen a győzelem s dicsőség. A szinigazgatóságnál hathatós ajánlást teszek és eszközölök. Gondunk leszen reá, hogy a napi sajtó érdemlett figyelmeztetéssel hívja fel a közönség részvétét; félév múlva számíthat táblabíró úr, saját nevének országos megünnepeltetésére.

Mialatt Gyapjasy úr a hallhatatlanság bájjitalától szédelgett, Lajos a szomszéd szobában ezernemű eszmetolongástól nyomaték. Az aranyozott boríték czímén Vámos ismerős vonásait találta s rögtön kibontva a feltörve orzott levelet, következőket olvasá:

«Édes Zalánkám! A háztól elváltak, melyhez te kötöttél s nővérem sorsa. A választó ok rögtön fejlett ki, s azért hirtelen kell történnie búcsuzásomnak is. Nem bucsúvét az, csak végszó az új találkozásig. Engem a kedvező végzet int sietni egy tény bevégeztével, mely egy nagy szenvedőt, téged, Ceciliát, engem, mindnyájunkat boldoggá teend.

Ha a főispánékkal Debreczent elhagyád, jövő hó végére menj Ceciliához látogatóba. Azon hó végnapján én is megérkezem; addig fontos okból kell Pestre távoznom. Közelség okáért a lápszigetre hajózom, s azon keresztül sietek hozzátok. Ha ott várnál, kedves lenne nekem; az est úgy is holdas leend, s tudod, mily regényes a vándorláp!

Isten veled keblem gyöngye, türd békén a környező szeszélyt, s ha nem becsülheted, tiszteld a házat, mely hajlékot ad, melynek békóiból szabadság s szerelem vesz által.

Vámos s. k.»

Lajos borzasztóan sejté a levélből, hogy a félelmes alak, kivel ő a hortobágyi éjben találkozék, midőn Vámos léptei attól elriaszták, csakugyan a több mint tíz esztendő halott. Borzasztóan sejté, hogy az árva

halászt vagy Szalárdy Ödönt, kit ő későbbben hasztalan keresett, Vámos vette pártfogása alá, hogy igazait feléleszsze, s házukat, ha Lőbltől menekvés lenne is, végkép megdöntse. Mitsem gyanított ugyan a szörnyű vétekről, mely Ödön gyermekkorát érte, de irtózott az anyagi inségtől, mely a mellékjavak kiadásával rájok tör. A megrohanó aggály első ostromában ki akart törni, zajt ütni, felforgatni Vámos tervével, halottjával, de átlátta, hogy az mitsem segít, ha sejtése valósul, és ha nem: szükségtelen veszélyt intézend elő. Bizott némileg a lehetlenségben, atyja, anyja bátor, biztos állásaiban, s törekvék ebbeli kétségét lehetőleg elfojtani, míg orvos Márk, anyja levelére megérkezők.

A tolongó eszmezavarban rátért a levéltartalom másik tárgyára is. Tudtára adá az, Zalánka és Vámos viszonyát. Ez hát oka, hogy azon koldusnő oly önfeljüleg bánt a jótevő házzal; ez az oka, hogy daczosan megveté nyájas hajlamomat, melylyel gyöngéd, vagy erőtetőbb modorban annyiszor kínáltam. S egy ily rejtett szerelmű hölgy avatkozik boldogságomba? Ő mer emelni tiltó védkezet Athea körül, hogy midőn az üdv megjelent, én mint elátkozott küszöbén kiessem? Ingerült bosszuja önmagát nevelé, de megrohanás helyett más nemű lakolást tervezett. A vándorlári regényes légyotton majd magam jelenek meg. Megakadályozom Vámos, földulom boldogságtokat, s ha a sors akarja, csak kényszerítsen, mindenre a vérig kész vagyok.

Mennyire ily hábor- s indulatvéstől kitelheték, nyugalmat hazudott kikelt arczaira, s mikorra a főispán Gyapjasynak ígérletét tevő, visszalépett a társaságba. Athea még akkor is énekelt, s egy vidám költemény szokellő trilláin enyelgett kedélyes dallama. Lajos szorongva hallá azt, de az imént támadt zaj elnyomá keblében a gyengébb húrokat. Zalánka megé huzódék, s nesz nélkül lábához ejté az áruló levelet, mintha

hajlongásai közben hullatta volna el; aztán eltávozék, Zalánka egy pár percz után helyét változtatá s remegve kapta fel a meglátott levelet. Vérszin futá arczát, de megnyugvék, mert a műélvbe merült társaság miként figyelt volna ily mellékcsekélységre?

Még folyvást csengettek a szép szűz hangjai, még folyvást varázsa köté a figyelmet, midőn kétségbeejtő lárma, zсібaj, robaj tört ki az utczákon. Felzúdultak a félrevert harangok, csörömpölő zaj, kétség, sikoltás támadt s növekedett. «Tűz van, tűz van!» bömbölé egy mély, vontatott szózat: «tűz van, tűz van!» ismétlé ezer, tízezer torok a különmemű hang változó vegyében. A műélvező társaság felriadt, s kiszalada a köz-lázadásra.

Czegléd-utczán égett, honnan a szegény Mariskát esküvőre hozták. Az utczák telve voltak tolongó tömeggel. Minden ablak, szabály szerint átvilágítva, s a tornyokon lázasztón lebegett a vérzászló az égés éji világában. Félrevert csengetyű s iszonyu ordítás hallatszott a főtanoda felől. A machinista diákok törtek előfelé pusztító robajjal. «Lám hazudnak a kapások, mert lesz bor; jól iszik a machinista ilyenkor;» sikoltá az egyik; «nem iszom bort a morgóba, sem a kutya-kaparóba, csak a machina tartóba», ordítá a másik, s végetlen chaoszát a csintalan ötletes felkiáltásoknak, miket a bajt s veszélyt megvető vaderő s eleven pajkosság felidéz s miket a szél és távolság érthetetlen hangtömegbe kavart. Itt sötét ablakokat zudstottak be, miért nem lámpásol szabadító utjokra, amott egy kurjongató kofa telepén robognak keresztül, míg itt-ott két oldalon rudat dugnak a kerekek közé, vagy hátulról bele-ragadnak, ha valamelyik czéh vagy utcza lovas oltó-gépe meg akarja őket előzni, mert az első vizipuskáé a cseberbor jutalom. Őt-hat meghallgatja az esdeklő kofát, s némi naturalékért megvédi a vargainasok kirablásaitól; a letapadt czivist is kihúznák a többi lába alúl, de nem hagyhatják ott a machinát, mert harmincz

krajozár birságot kellend fizetniök. Soha az officium imperfectum, elszántabb hősök kezelése alatt nem lehet; hogy is ne? hiszen legatiót öt legénnyel feljebb választanak, a törvényes király nevenapján meszely bor és félfont hús a tiszteletdíjok, nyáron pedig saját majálisok van, mit ők «kanmulatság»-nak neveznek; s egyetlen bűnök az, hogy a machinariumot minden tűz után újra kell építeni, mert ha hírtelen nincs a kulcs, rögtön szétszedik.

Czegléd-utozát ellepte a nép, különben is tele volt rakva vásári árukkal. A diákság feltarthatlanul rombolt keresztül a favilla-, lapát- s járomhalmazokon, feldöntve az útban eső szekereket. Egy alacsony nádas ház lobogott csapongó lángokban. Az égő nádpehely mint egy tűzes laptá szóródott a szomszéd zsindelys nádtetőkre, a felvert perje s kákaüszök tűz-záport képezett, verve, csapkopva e lángok szelétől. Szörnyű pusztulás várható, ha segély nem érkezik. A nép nyüzsg és lótfut örülten, néhány vasvilla férhet csak az égéshez, mely azt csak bolygatja s terjeszti. Egykét bőrvéder csekély vize ömlik itt-ott ki a vörös lángban, de az csak az eresz széleit éri, s minden siker nélkül loccsan el. A lárma nő, a kétség növekszik, minden arcz csüggedt és rémülő.

Egyszerre megújul a vad zaj. Roham, tolongás kél az emberek közt. «Félre félre, utat, utat!» rikoltnak mindenütt. A félelem oszlik, az arczok derülnek, mert megérkeztek a diákok. A tanoda vizipuskája berohan, s rajta, a levert füstgomolyban, mint egy czirmos fél-isten, a machinista præses. A hajótört nép nem lehet gyorsabb. Élénk, eszeveszett, lázas törekvés foglalja el őket. Néhány a szivattyút húzza cyclopsi erővel; mások vedres civiseket térítgetnek a vízgép öbléhez, mások városi targonczákat osztanak, vagy hordják csurgó ládáiban az iszapos vizet. Egy égő szarufa lecsuszott a ház égett végén; két diák rögtön felkúszott a szikrázó gerendán, s a lángfutotta nádat kezdé

— Félre, félre, utat, utat!

Kuthy: Hazai rejtelmek. II.

leforgatni két petrenczerúddal. «Vizet, vizet!» kiált a leomlott falon egy másik társ, ki a függő szalonnák és kolbászok védelmére mászott. A præsés odalött, s be találta puskázni a kigyúlt kamarába, de két vállalkozó társ, egy ló-hámmal menten kihúzta azt.

Az irtózat és küzdés legnagyobb zajában, iszonynyal futkosott fel s alá s tépte szétszórt haját egy polgárnő. «Hol van, hol van?! Szabadítsátok meg!» Sikoltozott az örütség szakadatlan hangján, s a nádhalom és lehányt gerendák tüzes halmazán át, be akart az égő épületbe törni. Utánna férje rohant, a gyuladt ház gazdája, kiről nagyobb részben a ruha leégett, s merev szemében a vad ijedtség látszék. «Leányom, leányom!» kiáltá gépileg, s mint egy bősüült a padlás azon végébe mutatott, mely most kezde körül gyúladozni. Egy fáradtan lihegő diák, kinek öltözéke a perzseléstől most is párologott, elveté hirtelen kalapját s lekapván egy szájongó civis fejről a báránybőr kucsmát, azt, mint egy sisakot fejébe huzá, s rohant az égő padlásra, hová a házgazda mutatott. A fedetlen kívül csúszott egy lyukig, mit az oltók nyitának a tetőn. Térde le-lecsuszamlott, s a megmarkolt forró nádba fogódzott, melynek belsejét már elfutá a láng, s mely, ha robogó korczvesszője szétszakad, kigyúladva vele együtt a mélységbe zuhan. A házszegélyről ráhanyatlott egy égő gyertyánfa rúd, s báránykucsmáját meggyújtá; egy folt lobogott prémes sisakján, mint egy lángüstök, de a præsés azonnal lelötte azt, mint valami szarkát. Végre bejutott a lyukon; szőke népleány feküvék a szalmán lázas álomban. Dús haja ziláltan, szemei beesvék, arca sötét pirral foltozva, s a kétség vonásaival, ruhája megtépve és roncsoltan. Az életmentő diák tisztán meggyőződék, hogy a szerencsétlent nem a tűz, s riadás üzte a menhelyre, hogy ő ájulási merev álomban van, a gyuladásról mitsem tud, s már azelőtt kellett itt lázba jönie.

E perczen leszakadt a fedél-oldal, melyen a szabadító elcsúszott, s iszonyú világgal rohant ki a padlás-üregben összeszorult láng. A præsés az életmentőre irányzá a gépcsőt, s a mint az a felkarolt leánynyal megindult, folyvást kísérte az oltó vízszugárral. A diák rettenthetetlenül jött végig a szarú-ülésen, átlépkedve a tüzes folyó gerendákat, a martalék élettelenül függött le karjáról, borzasztón süttött rá az udvarról fellobogó világ, s meg leheete ismerni a menyasszony Mariskát, kitől vőlegényét ma reggel katonának fogták; s ki ma este feldultan, furiaképpel rohant ki Lajosék házából. Mentője, füst-, hőség- s terhétől fárasztva a megoltott falrész közelében már-már lehatnyatlék, midőn Vámos megkapta őt, s átölelé tőle Mariskát.

A tűz fokokként megerőtlenült. A lángok lelohadtak, a szarufákat leverték, s a megoltott parázs gyéren kerité el vérpiros udvarát. A diákok perzselve, lucskosan, izzadó üstökkel dőltek vagy hasáltak az üres machinára, kipihenni az éj dicsőségét, míg néhány megczirmosodott collega jóízűn falatozék a száraz nyers kolbászból, mit a tűztől megmentettek.

Már eloszlott a nép, csak a háznép és rendőrök bánultak a romon, midőn egy pár poroszló kötélbe fúzi Mariskát, kit a kút közelében Vámos ápolgatott.

— Mit akartok kinzók az árva felholtal, kérdé megtámadólag a hatóság szolgálait.

— Félre l rákiált mogorván az egyik, vagy önt is vasba verem . . . Ez a lotyó volt a gyujtogató.

XXVI.

(Vallomások.)

Néhány nap mulva nyomozó széket tartott a kaptányi hivatal. Lenn a városház-udvarban szennyes embercsoport, asszonyok, férfiak álltak a deres közleében hajduk között, hajdonfővel az égető napon. Por, piszok adott súlyt hitvány rongyaiknak, s némelyikről párált a fojtó penésznyirok, kinek egész öltözetében nincs annyi ép darab, hova egy garas árú sőt be lehetne kötni. Éhség és rettegés behullt arczaikon, s mint a vizi madaré, vézna és nyálkás egész testük, melyet a rohadt lég végképen átjárt. A deresben egy asszony vonaglott, ki a porkoláb sósvizes korbácsa alatt azt is kész lett volna magára vallani, hogy a Megváltót ő feszíté meg. A többi szerencsétlen a kinzott felkelését várta, ki nekik sor szerint helyt adand.

Utczán, a törvényház előtt nyakvasban jajgatott egy tizennyolcz éves paraszt gyermek. Vérző kezei a bitófához kötve, s nyakán egy kötélen a darab fekete kenyér, mit harmadnapos éhségében lopott. A dologtalan nép tolong és ácsorog körül; köpködik, csípi, gúnyolják, s egy-két jól öltözött rüpok legénykedő Istenszítokkal káromkodja körül, mi tisz annyi bünhödést érdemel, mint a kibítózott.

Mit mondand ily jelenetekhez egy szelidebb korszak? hogy veszi ki magát majd az efféle tömb, a

hires XIX. század rajzában? pedig mily csekély pont az a mocsok tömegben, mely e dicsekvő tizedet foltozza! Hajunk mered az inquisitio tribunaljától, göröcsöket kapunk a velencei öntömlöczök emlékéen, s láz és átok fog el bennünket a középkor iránt, ha kinzó műszereit egy-egy ó-várban megnéztük: s ugyanazért mint nemesebb nemzedék felütjük czimerünket egy-egy akasztóban a falvak végére; törvényes hóhért tartunk, kinek kezében felszentelünk pallost és kötelt; a farkasgúzs, deres, pellengér, seprű, bot és korbács, mindannyi arma et insigniák, miket egy későbbi paraszt ivadék irigyelni fog, s melyek csak annyiban dicsőb-bek a lófarkrakötés vagy felnégyelésnél mert szenvedést hosszú időre, bélyeget egész életre adnak, míg amazok kint és gyalázatot néhány percz alatt végkép bevégeztek. De hogyan gyakorlanók mindezt egész kéjjel, mi, kik úgy gyűlöljük a kort, melyben az egyházi átok alatt lévő temetetlen maradt, holott ha köztünk valaki a század és társaság vétke miatt öngyilkossá lón, eltemethetik ugyan, ha van kinek eltemetnie, de nem a felkent hullák szent sorába, hanem árkon kívül, hogy a disznók feltúrhassák illő eledelül?!

Fenn a kapitányi szobában folyt a nyomozás azon foglyok között, kiket a közelebbi vásár folytatában behoztak. A kapitány, ki a foglyokat vallatá, az irnok, ki vallomásaikat írta, s egy poroszló, ki nyakasság esetében a terrorismust érezhetővé tegye, valának jelen az egyszerű fenyűbútoros szobában.

Többek közt egy vén koldus jött be, alattomos, ravasz tekintettel, kinek gyors szemei egy pillanat alatt bevizslálták az egész teremtet, élesen megjegyyezve nemcsak a hivatalos arczok jellemét, hanem hol, mi és miképen fekszik a szobában. Bal keze mint egy tönk be-kötve, mintha valamely csodás kinövésen végződne, lába felzsugorodva bélpoklos varakban, egész állása rogyant és görnyedő, olyan tedd-ide tedd-oda-féle ügyetlen nyomorult, de képe ellentmondott e lázári

alaknak, ólálkodó szeme élénken ragyogott, fogai épek és erősek, s borvirágos orra úgy nézett ki tüskés szakállal közül, mint róka a nádasból.

Az ellenajtón egy vidéki pórnök lépett be, megcsontított kezű gyermekével.

— Ismered-e ezen gyermeket? kérde a koldust a kapitány.

— Hogyne ismerném, fogát csikarva a vallatott, hiszen a mi fiúnk; s mankójával oda kezdett bicözni, hogy magához vegye.

A hajdú visszarántá előbbi helyére.

— Hát melyikötök fia a bandában? folytató a városkapitány.

— Az enyém, nagyságos uram; állítá a koldus rettenthetetlenül.

— Dehogy az övé az Isten szerelmeért, közbeesék sírva a pórasszony. Csak ellopták tőlem a siklósi vásáron, de egész falut hozom bizonyosságul, hogy az én méhem szülte.

— Mutasd keresztlevelét, ha tied; rivalt a kapitány a gyanús vádlottra.

— Nincs keresztlevele, nagyságos uram, mert pusztán született.

— Melyiken? — kérde hirtelen egy újabb pont.

Az orzó egy pillanatra habozni látszék. — A sárszegi pusztán, — felelé aztán szemtelenül, minden hang- vagy léhlremegés nélkül.

— Ne hazudjál, vén róka, pellengérré jutsz és botok alatt koplalsz, ha nem vallasz.

— Nem bánom, uram, ha szemem, fogam kiszedik is, de a fiú enyim.

— Takarodjál be, ide az ellenszobába, hajdú! jöjjön másik.

A gyermekorzó őrizet alá vétették azon teremben, honnan a pórnök belépett, a poroszló pedig egy asszonyt vezetett be a koldusbandából.

— Melyikötöké ez a fiú? — kérde a vallató.

Az asszony elvörösödék, világosan kitűnt, hogy elkülönözve lévén, nem tanulták be a megmentő tervet.

— A Rucsa Mihályé, — felelé aztán dadogva.

— Ki az a Rucsa Mihály?

— Egy nyavalyatörős, itt áll az ajtó előtt.

— Hát ezt a vén tolvajt hogy híjátok, kit ide beküldtem?

— Az a basánk, Kakat Kádár ő kigyelme.

— Hát hol született ez a Rucsa Mihály fia? — kérdé a nyomozó, örvendve a rabnő áruló zavarján, miszerint alkalma leend a sepredékcsoporttól megmenteni az egész vidéket.

— A dengelegi árokban.

— Tehát nem a sárszegi pusztán.

— Nem a', nagyságos uram, soh'se is vót' arra.

A kapitány visszahozatá Kakat Kádárt s az asszony-nyal háttal össze, velek szemben pedig egy-egy hajdút állított.

— Ha szóltok vagy moccanatok, vagy a banda közé egy hunyorítást tesztek, mindketten a legelső tömlőczben fogtok elrohadni, mondá hozzájuk fagyfaló szigorral... Most jöjjön be a többi bűntárs.

Egy folt gazember lépett be a nyomor és kórság alakos undorában, mindkét nemből s minden szakából az életkornak, csak felserdült leány nem vala köztök.

— Ez a két gyehenna-hasáb elárulta minden titkokat, valljátok meg ti is, hogy Siklóson loptátok azt a paraszt fiút, így legalább a kötélről megmenekültök, dörgé mogorva homlokredőkkel a kapitány s csörgetve kavart a háta megett felaggatott békók s kurta-vasak közé, mintha a legnehézbeket akarná kiválogatni.

A két hajdú merően nézett a háttal állítottak szemébe, kik fogcsikorítva csipkedék egymást hátranyúlt körmökkel, mindenik azt véelve, hogy a másik lőn az áruló. Integetni lehetetlen volt, a hajdúk eltakarták egész arcaikat s a szurony döféshez volt tartva az első moccanásra.

A törbe ejtett csoport összenézett s le lön verve. Némelyek nyelvöket rágták vagy ökleiket feszíték boszújokban az árulók ellen, mások halványan remegtek, míg egy-két térdreesett könyörgőleg nyújtá kezeit, néhány-
nak pedig káröröm- s daczos diadalban rángottak ajkai, hogy kegyetlen basájok törvénykézre került.

— No hát nem vallotok? — rivalt az előbbi hang a késedelmezőkre.

Egy pár megvallá a vád igazságát s kegyelemért esdett, mások tagadtak, átkozódtak, sőt egy-két vad-
szemű betyár, elvetvén kezéről az álkötöléket, agyba-
főbe kezdé öklözni s arczul karmolászni a hitszegő bandát. Poroszlók hivattak s kurta-vasba verték a dü-
höngőket. Most egy szálas nő bontakozék ki a gyüle-
vész tömegből s hátraveté fejéről a vérpiros kendőt, melylyel arca, mint a keleti hölgyeké, szeméig körül volt burkolva. Roppant haja, mit egyetlen szarúnyárs tartott kontyban, leomlék gömbölyű nyakára s nyaka kettéosztva a napsütött vonaltól, melyen alúl vakító
fehéren tűnt ki a rongyokból ifjú síma bőre. Az asszony nem több mint huszonhárom éves, arca szép s tűr-
hetően megvédve szél és nap ellen a burok tekercsében, de torzítva a folytonos irtózat kifejezésétől, melyet a lelkével ellentétben álló helyzet örökölte meg. So-
vány izmai szíjasok, telve az ép inak ifjú erejével, fekete szemölde szinte egymást éri a harag redőiben, foga kifehérik a lélekző szájból, karját fenyftőleg emeli s nagy szeme, mint az áspisé, villámlik a kitört boszú miatt.

— Véget érsz hát egyszer lappangó fenevad — kiáltá szilaj hangviharral, miközben öklével a koldús-
basát fenyegeté. — Átkom megfogott s fiamért most a hollónak adlak. Ne higyj uram e vén istentagadónak, még a biblia is hazugsággá válik mirigyek szájában. Nem hiszem, hogy a gyermeklopást megvallotta volna, de megvallom én. Tizenegy gyermeket orzott, mióta vele csavargok. Eladá őket csatorna-tisztítani, hóhér-

inasnak, vagy a mire vevője akadt. Ha el nem kelt, kisüté egy szemét, elvagdalta kezét, kitörte lábát, megcsonkítá, vagy hunyorral, kigyófüvel, mérges vizekkel daganatot, kelevényt hajtott rajta, hogy beilljék vakvezetőnek s kiosztá a parlagi koldusok közt, hogy felében neki keressenek, kérdjék meg azt a siklósi gyermeket, nem Kádár vágta-e kezét el? nézzék itt köztök ezt a tízéves leányt, alig kilencz hete, hogy anyjától ellopta, már mind a két lába rakva van sebekkel, mert tele verte szegényt száraz macskatövisvel. Az én uram becsületes bojár volt, juhát úgy szerette, mint az istent, harmadéve megittasodott a nádudvari csárdán és ez az ördögborda, ki ekkor dudás képében bitangolt, rávette, hogy lopják meg együtt a korcsmárost. Aztán fenyegeté, hogy feladja, ha velem együtt bandájába nem áll. Mit mindent! Sallangós szűrt, patyolat kenyeret, csakhogy rézvárat nem ígért, míg elcsábította. Én követni tartoztam uramat, mert megesküdtem vele, s csavargókká lettünk. Öt hét mulva befogták mellőlem, nem hiszem, hogy nem ez az alázatos róka árulta el. Magam maradtam egyetlen fiammal s attól fogva nyakamba akasztotta magát, hogy legyen felesége. Esztendőre meg eladta fiamat egy somogyi kanásznak, hogy pénzből kikopott, mert eldorbézólná ez a Krisztus palástját is. Térden rimánkodtam, hagyja meg gyermekem, kész leszek akármilyen kinos napszámba jární, malomba őrleni vagy lopni, hogy árát megkeressem. Nem ért semmit, huszonöt itoze borért od'adta, mert töltelék kellett az égő pokolnak. Azóta megfojtottam volna álmában, de mindig őrizteti magát, ha alszik, fel akartam adni ezerszer, de tudtam, hogy minden bűnéből kibeszéli magát s ha kiszabadul, szent, hogy engem megöl, vagy uram megöleti. De most nem bánom, ha a föld elnyel is. Kezekben van, akasztassék fel, minden törvény nélkül megérdemli. Különben soñse kapják rajta, mert a kigyónál jobban tud csúszni. Hányszor volt már fogva, de mindig összezárták a bandával

s oly ravaszon betanftá őket, hogy mindig kihazudták egymást. Higgyenek nekem, adják hóhérekébe. Szökött katona, hamis passusa van s ruhazacskójában most is ott az óra, mit az elmúlt vásár alatt lopott. Dereka rogyant, de azt csak tetteti, keze be van kötve, mintha elszakadt volna, nem igaz, bontsák ki, majd megtapasztalják, lábát felsugorftja, mintha igazi fekélyek lepnék, kapartassák le csak, meg fogják látni, hogy az nem egyéb, mint tökhaj-, kovász-, kékkeményítő s álkörmösből készült nyomorúság... Ezen szerint bebizonyítom többi vádat is.

A poroszlók, hivatalos parancs következtében, letépték a basa képmutató lábát s a vád valósult, kibonták kezét is s a rongyfoszlányok közepében egy tagbaszakadt ép tenyért találtak izmos öt ujjal, végeiken erős körmökkel ellátva. Kádár dühödten morgott az asszonyra, s tán megfojtja vala, ha bocsátják, de a keresztvas segített a dolgon.

Néhányan e bandából ajánlkoztak a vádló részére tanúságot tenni s a kapitány önkénytes vallomást kívánt a basától.

— Mit mondasz ezekre, — kérde a mogorva vadat.

Kádár neki egyenesedék, egyet csavarított bajuszán s mintha nem is ő volna, kire golyóbis vár, nyersen felelé:

— Mind egy szálíg szemenszedett hazugság, mit ez irigyek koholtak. Hogy is hihet nagyságod ily szemeten kapart gaznépnek.

— Hát a lopott óra zacskódban?

— Ez az urahagyott czanga csente bele, hogy rám esküdhessék.

— Hát a világcsalás ép kézzel és lábbal?

— Nyomorék voltam én a mai szent napig, z isten csodája, hogy így meggyógyultam, dejszen megesett ez az ó-testamentomban is a bélpoklosokkal.

— Hát a többi vád, a gyermekvásárok?

— Sült mese. Még ha ők akartak is valami ilyesbe belekeveredni, én őriztem őket minden kisértettől.

A kapitányt meglepé e szemtelen jellem. Vonásiban, szemében kémlelte, ha vajjon nem tréfa-e, hagymáz vagy örülség neme e daczos vakmerőség, mit tán ijedség vagy mardosó tudat idézhetett elő? de az ábrázat normális typusa, a bátor szembenéző szemek, a színeben és nyugalmában maradt alak meggyőzé, hogy annak kútfeje egyenesen a szív, az átérlelt, rögzött, megkövült gazság, melyet kimélnie nem kell, nem szabad. Gombolyagba köttette az erkölcsi szörnyet s perczenként húzatta összéb a kötél hurkaiban. Mellcsontja begörnyedt, ízei ropogtak s midőn töredelmes bűnbánatát várták, kötődő gúnyhangon dörögge térde közt: — Ha golyóbissá kötnek s ágyúból lönek ki, sem vallok én, mert ártatlan vagyok, mint a megvigasztalt Lázár, kit Jézus vacsorára hítt paradicsomba. — . . . Még egy próbát tőnek, csavarba vették a kezeszárát az útérfellett s fokonként szoríták össze a csontot. Midőn vére elindult, hangosan, de görcsök nélkül, daczosan nevetett: — Ha felnégyelnek is, úgymond, minden tetemem azt rázza: nem, nem, nem!

E makacs, vadlelkű dacz, ez érczies szív és testkeménység, melynek erősb rajza a szép határán kívül esik, mutatja, mennyire czéltalan a büntörvények kínzó hagyománya s hova edzi magát a megromlott egyén, ki tettenkapás esetére ilynemű eljárásokra számíthat. Valóban nincs oka örülnie, ha valaki a nép büntetésről fogalmát végig kíséré, kezdve az ökrész suhanczoktól, kik szoktatás végett egymás botozásában gyakorolják magokat, egész addig, hol a vesztőhely padján legénykedve üti össze bokáját az elitelt.

A kapitány vallomását vevé a hatóság alá tartozóknak, Kádárt pedig mint szökött katonát ezredéhez küldé az okiratokkal büntetése végett.

Mitől a párisi s londoni koldusok rajzaiban mint túlzástól szörnyedünk, íme köztünk minden nagyítás, minden hozzáadás nélkül gyakorlatban létez, az üzlet és gyakorlat nálunk csak annyiban könnyebb és aka-

dálytalanabb, mert politiátlanságunknál fogva minden desertor, rabló, szökött cseléd, betyár s kapakerülő szert tehet úti levélre, az üldöző rendszer pedig gyengébb és hanyagabb, vagy inkább alkalmi és esetleges, jóformán semmi.

Aztán gyűszűs zsidókat hoztak be, kik hónuk alatt viselik hordozható asztalaikat s úton útfélen, főleg városokban felütik azokat, hogy birbics-, gyűszű- s több csalárd játékokkal kizsákmányolják a szegény buta nép könnyelműségét, vagy csepűevés, pántlika-okadásért adóztassák meg az együgyűeket.

— No semmirevalók, megint itt vagytok? — megtámadá őket a kapitány — nem megmondtam-e a múlt vásárkor, hogyha még egyszer bekerültök, mind dobra vonatom bőrötöket?

— Khérem alásan, tudom csak tréfálni méltóztatik, akkor is a teins nemességnek tennénk szolgálatot — mondá egy confidens manchesternadrágú, kinek gyér haja közt kilátszék a szeplős koponyabőr s egy szenyyes bankó fülét ereszté ujja közt keresztül, csábító maszlagul az igazságtevőnek.

— Gyorsan, mi a panasz? — sürgeté a vádlókat a kapitány, sietve tömérdek végezniivalókkal.

— Tőlem elcsaltak birbicsen huszonhét forintot — mondá egy ágrólszakadt szegény szolgálégény — pedig egy rugott borjút adtam érte, hogy napamat eltemtethessem.

— Engem meg jól tartott bódító égettborral, s addig incselkedett velem, míg gyűszűvel elnyerte a gulyához való só árát, — folytatá egy neki keseredett bojtár.

— Nekem meg öt róf pántlikát mért s maga dugta a keblembé, mikor otthon kibontottam, egy darab százrétű paczal volt a papirosban.

A zsidók szidták a vádlókat, de ezek több tanukat hoztak s ajánlák az esküt, azonban a fenyítőszék jegyzőkönyveiben mindennaposak valának a drága madarak.

— Tens uram, ki ne bocsássa többet ezeket a pogány koppasztókat, mert e még a zápfogat is kilopja az ember szájából, — közbeszólt összébb lökdösve a biróelkenésről suttogó zsidókat a bajuszos porkoláb. — Aztán meg kozák ez egy szakadó szálig, hét-főre virradón lefőztek kilenczszáz forintig jegyes kártyával egy purzsás örményt, oda ki a vártán van két bizonyság.

— Egy marhakupecztól megintelen két szilaj tinót vettek s rossz pénzzel fizették ki. A káros rájok ment, de már akkor se pénz, se posztó, mert a tinókat Nyúl lezikhez hajtották a hangyási csárdához, — folytatá egyik a panaszosak közül.

— No csalárd bélpoklosok, most mindjárt adjátok vissza a megfosztott szegények pénzét, — parancsolá igazságos szigorral a kapitány, a porkoláb pedig egyet csavarinta bajuszán s levevé válláról a korbácsot, várva az alkalmat, hogy szükség legyen reá.

— Isten üttsegen! egy garasunk sincs nekünk teins uram, — mondá mellét verve a manchesternadrágos, miközben nyújtott kézzel sullogott az asztalhoz, hogy a vesztegető díjat alattomban oda csempészsze.

A kapitány kegyetlenül körmére ütött egy vaslineával s a vajgató tolvaj kiegészítvén a markában rejtező összeget, visszaadá a kirablottak kárát.

Most a tinók árát a kupecz számára!

— Nincsen uram, ha csak a bőrünkkel nem fizetünk.

— Porkoláb! próbálja meg csak bőrükön azt a korbácsot, nem hántaná-e le a tinók árát?

A porkoláb neki fohászzkodék, a tinók ára azonnal le lett olvasva.

— Mennyit csaltatok össze a vásár alatt? vallatá folytatólag a kapitány.

— Vakuljon meg minden keresztény, ha ezer forintnál többet nem veszítettünk, — mondá ütött körmét szopva a manchesternadrágos.

— Porkoláb, hol az a lefőzött örmény?

— Nobál egymás után, mert mindjárt késő lesz.

— Elutazott Erdélybe, tens uram, de két hétre itt lesz, mert fizetnie kell.

— Tegyétek le mindjárt a kilencszáz forintját, majd én visszaadom, — rivalt haragosan a bűntársak közé a szigorú kapitány.

— Nyeljen el a föld bennünket, nagyságos uram, ha összesen van nálunk harmincz garas, — szószólóskodék a manchester.

— Porkoláb! hegedúbe kell kötni, tán siralmasban fog az nekik szólni, mint a babiloni hegedűk.

— Ha hegedűhúrt hasogatnak belőlünk, sincs itt harmincz garas, — állítá ismételve a manchester.

Két hajdú beállítatott s kezdék fülönfogni a zsidókat, hogy hegedúbe kössék.

— Nézzenek félre egy kicsit hajdú uramék, ha tán bőrük alúl kikerülne valahogy fele a kilencszáz forintnak, — monda egyik bűntárs, megrémülve a kozák mulatságtól.

— No hát egymásután, mert mindjárt késő lesz, dörgött türelmében fogya a kapitány.

A manchesternadrágos összefordult gaz czimboráival, ki nyakravalójába, ki inge alá nyúlt, pénzt tettek össze s asztra olvasák a kilencszáz forint felét.

— Hát a másik fele? — dörgé kérlelhetlenül az üldöző szózat.

— Nagyszágos uram, isthen üttsegen, még khötélre valónk sem maradt már, hogy felakasszuk magunkat. Most is az atyánkfiáét ajándékoztuk el, — állítá erőszakos szemtelenséggel a manchesternadrágos.

— Szedtevette rüherongy Krisztuskergetője, hát te bolonddá teszed az embert, hogy félbehagyatod az érdemlett lakolást? — közbevág türelemvesztve a porkoláb, — kapitány uram, hegedúbe köttessem a zsebtolvajokat?

— Rögtön, ha egy perczig késnek visszafizetni a hamisan elcsalt véres keresményt.

A hajdúk újolak elkezdék a hivatalos kezelést s dur-

vább szigorral, mint elsőbbben, de a gyáva orvosok reszkettek a testi fájdalomtól s kártérítésről kezdtek egymás közt hemzsegni. Újra elkezdődtek az önkutatások, pereltek, köpködtek, döföldöttek, egymás szakállát czibálták: végre letették a szegény örménytől csalárdan elharácsolts összeget.

A kapitány megszámlálta azt.

— Ti jobbulhatlan gazok! e bankó-türetben nyolcz darab tizes ketté van szakítva s egész helyett fél-fél betéve, hogy az olvasott oldalon tíz, huszat számláljon.

A zsidóknak ki kellett egészíteniek az összeget.

— No most meg vannak a bepanaszolt károk térítve, nincs egyéb hátra, mint a büntetés, — mondá a kapitány.

— Igenis megtérítettük, — igazolá sanyarodott képpel a manchesteres. — A büntetéssel pedig ne fáraszsza magát a teins úr, küldjön a fűszolgabíró úrhoz, kihez a mult vásárkor küldött, kitől a passusunk is van, majd elvégzi az kötelességét, úgyis az egy valóságos keresztény Pilátus.

— Desz' oda ne küldje tens kapitány uram, mert avval dicsekedtek, hogy onnan bot nélkül kiszabadulnak huszonnégy óra alatt, ha százszor befogják is, — mondá a porkoláb.

A kapitány meghökkent e különös hirre, s kérdőleg méregeté szemével a bűntársakat.

— De még azt is mondták, hogy pártfogójuk nekik a főbíró, minden nagy vásártól ötven pengőt adóznak számára s ezért szabadalmazott csalást gyakorolnak, sőt ha helyben van a vásár, a főbíró hajdúja is a játzók között van s szükség esetében oltalmazza őket, vagy ha be akarják csakugyan kísérni, urához viteti. Mindezt tudja a strázsamester, egyik legényünknek beszélték ökemek, kit meg akartak vesztegetni, hogy mint az a megyei collega, pártfogójuk legyen. — A kapitány megborzadt e nyilatkozattól. Elkéré a gyűzsűsök passusát s alatta oly nevet olvasott, mely egy távol me-

gyében szájasan szerepel. Szíve elfogódott a bámulat s szomorodás miatt s egy pár notabilitás jutott eszébe, kikről a keringő hír állítja, hogy tőkécskéiket zsidók által adogatják ki undok uzsorára.

— Ez a pletyka nem tartozik reám, majd ha elvetétek itten az illető büntetést, haza kísértetek ahhoz illő levéllel a megyei ispánhoz! de most börtönbe velek! — mondá azután minden további gyanúsító tárgyalás nélkül, hogy az igazságszolgáltatási tekintélyt ne gyanúsítsa az alárendelt nép előtt, melynek különben is izgató hite és fogalma van arról.

E pillanatban egy hajdú lépett be karddal, csákósan s összetevén sarkát, merev állásban a hivatalos formák közt iskolás egyhangon, gyorsan mint a karikacsapás, így szózkodott:

— Ásan jelentem, hogy azon néma morva, kit az aldunai nyurga spanyol zsidóval s annak társával egyetemben a külsővásárban czivakodásért befogtunk s kinek bőröndjét, teins Vámos úr rendeletéből, teins kapitány úrnak beadtuk, rosszul van s a főorvos úr jelentése szerint meg van mérgezve, azt izenteti ű kigyelme, jó lesz a vallatással sietni, mert tizenkét-tizennégy óránál tovább nehezen fog élni. — Ezzel megfordula sarkán s mintha ágyúból lőnék, kitűnt.

A kapitány megizené e sürgető körülményt Vámosnak, ki eleve megkérte őt, engedné meg azon foglyokat saját részére egy igen fontos ügyben megyei törvényes bizottság előtt kihallgattatni, rendelést tevén egyszersmind a vasbanállók vallatás végetti felhozatáról.

Néhány percz mulva felérkezék a városházhoz Vámos az árva halászszal, vagyis Szalárdy Ödönnel és szokott esküdtjével, ki a gottscheber sátrában annyira megborzadt ugyan a zsidóktól, hogy Singer uram szabását többé magára nem ölté, de azért szintűgy formátlan feszes divatruhában volt, süttött hajjal, fehér keztyűjében, fehér fogantyús nádbottal, s azon narancsszín

csikú világoskék nyakkravalóban, melynek minapi hivataloskodásakor annyira örült.

— Hol vannak a foglyok? kérdé beléptekor Vámos, kifejezve arczán azon aggodalmat, hogy a morva hirtelen halálával egyik lehető tanuját elvesztené.

A kapitány a mellékszobára mutatott, hova Vámos, Szalárdy Ödön s az esküdt bementek, ott találták a morvát czinkos társaival s az ápoló orvossal, ki a néma életét fontos nyomozás végbeviteléig fentartani törekvék. Ott volt a kopott bőriszák, rejtett málhájával, melyet a spanyol zsidó szörbeborult képű ügynökének hóna alatt láttunk. Ott volt a vesszőbe font üvegkulacs, melybe Löblt, a férjény méregfolyadékát csepegtetni láttuk, s melybe héber segédével, ki azt nem tudá, pálinkát vétetett a kopasz morva számára, hogyha ki nem eresztik, veszszen el, mielőtt szövetségét elárulná, s ellene valami vallomást tehetne. Ott állott vasban az aldunai spanyol zsidó épen úgy, mint a vásárban látók: száraz, nyurga csontalak, hegyes szakáll, macskaszem, nyitva viselt száj, mely tekintetének vigyorgó vadságot kölcsönöz; csakhogy napsütötte bőre azóta egy kissé megsápadt a börtönlégben. Mellette állt békóba vert kézzel bozontos szörbe borult társa, a közönséges egyén durva ruhában.

A kopasz néma nyögve és aléltnan fekvék egy szalmazákon. Otromba csontos termete görnyedten, a zárkozó mogorva kifejezés, a szemöld alá vont, földkereső, mély, ravasz szemek ugyanazok, csakhogy arczizmai megszagatvák a kiállott görcsöktől, s éktelen durva vonásai még jobban eltorzultak. Félkeze most is védőleg szorítja a levelek s árjegyzékek csomagát, melyet Löbltől vőn által, s befogattatása miatt ki nem hordhatott. Szemei zárvák, csak néha nyitja fel, s ilyenkor mohó vágygyal néz, görcsös karral nyúl égő szomjában a befont kulacs után, mert nem tudja, hogy meg van mérgezve. Az orvos megismeré a férjény hatását, tudták azt is, hogy az üvegkulacsot Löbl

segédje hozta, de mit tesz az? van-e reá tanu, ki mérgezte meg az italt? nem épen úgy történheték-e az a pálinka-árúsnőnél, a héber segéd vagy városi őrhajdú, a kopaszra haragvó spanyol zsidó, vagy épen maga a néma morva által, ki vétkeiért remegve, életének véget akart vetni? Lőbl nem úgy szokta efféle tetteit intézni, hogy önmaga veszélybe vagy csak kérdés alá is kerüljön miatta.

Közönként csikaró szagatást érzett a néma, izmai megteltek görcsökkel, s az erőködésben arcza és torka elkékedt. Ilyenkor a pálinka felé kapott s erőszakosan el akarta ragadni, enyhet és szabadítást várt attól. Az orvos cseppeket nyújtja neki a kész ellenszerből.

Vámos remegve kísérte a kórjegyeket. «Ugyan hova késik a szolgabíró? szörnyű lenne, ha e tanut elvesztenénk»; mondá aggodalommal.

Az orvos megnyugtatótá őt, hogy a fogoly, éjfélutáni két óráig, minden hihetőség szerint élni fog.

Esküdt úr csakhamar hivatalos helyet kotrott magának az asztalon, s selyem zsebkendőjét a fenyűszékre terítvén, feszes nadrágában lehetőségig leült és tollat hegyezett.

A morva fokonként növekedő nyugalmat látszék nyerni az orvos gyógyszerétől. Néha már voltak szabad pillanati, melyben tudott eszmélni, s a környező tárgyak közt különbséget tenni. Körülhordá mogorva szemeit, melyeket a méreg hatása beejtett, ellankasztott; s tájékozá magát, hogy ő rabtársai s idegenek közt van.

Közönbösen látszék venni az arcokat, de midőn Szalárdy Ödönre pillantott, hosszú, merev, izgatott tekintettel függött azon, mintha emlékezni akarna. Ödön fehér-sápadt arczát, s mik teleragyogvák igéző rejtelmes tűzzel, nagy búbájos szemeit irtózáttal függeszté reá. Vérszín ajka rángásba jött a márványábrázaton; félelmesen nézé a megismert némát; vele felkölt a gyermekkori borzalmak emléke, s ezen emlék vissza-

kapá, visszaidézé egy pillanatra a szem és vonások rettegő kifejezését, s arczát egészen hasonlatossá tevé ahhoz, melyet a néma az irgalomintézetben ismert volt. Ekkor felette ingerlő, lázas hatást látszék a morva érezni; szemeit behúnyá, fejét hátraveté, hogy ne lássa a kisértetet. Ráismert Ödönre, s eszébe jutott sorsa változása, melyet annak elszökése reá idézett. Akkor jött Lóblhez a Márkénál sokkal rosszabb szolgálatba; mert Márk rögtön megszünteté a kinzó kisededovás orgazdai üzletét, s az irgalomintézetet árverelteté, hogy a bűnyomozásra forrás ne létezzék. Ödön szökése miatt veszté el egyetlen földi boldogságát, azon elszigetelt leányt, kit a vörös dajka örökben tartott, kinél ő, az elvetett, éktelen, az emberek milliói közt egyedül talált rokonszenvet; ki megérté az ő kétségbeesett néma tekintetét, s a könyör és vigasz emberi hangjain szólt hozzá; s kihez épen azért minden érzelme, ragaszkodása, öröme hozzáfert, ki iránt a konok, mogorva, zárkozó jellem daczára is, nyílt, bizalmas, engedékeny tudott lenni. Úgy nézte Ödönt, mint indokát mind e veszteségnek, s azért irtózott el tőle most, midőn felismeré.

Vámos végetlenül örvendett e jelenetnek; mert meggyőződék, miszerint a morva emlékezik az irgalomintézetben rejtegetett gyermekőrre, most ráismert arra Ödönben, következőleg tanuságot tehet arról, hogy Ödön még élt s Márk kezei közt volt, annak titkos intézetében tartaték sokáig azután, mikor álhalálát közhírré tevé Márk s az idegen testet helyette eltemetté.

Azonban egy zömök, kerekszemű, széles kalapú, magyarkába öltözött középkorú egyén lépett be, kezében kostök s hosszúszerű cseresnyeszín tajtpipával, kiben Vámos örömmel üdvözlé az aggályosan várt szolgabíró.

— Bocsánatot kérek spectabilis, hogy egy kicsit késtem, mondá lihegve, miközben izzadt homlokát

piros koczkás zsebkendőjével letörlé, s szép bűdösköszőn ürömtaplóba kiütvén, egész élvezettel rágyújtott. Ezzel a semmiházi Nyúl lozikkal volt bajom. Egy kani nevű sárga lovat értek a kezén, meg egy marhakupecz hajtott haza istállójából két appropriált tinót, kit valami gyűszösök megcsaltak. Feljelentés történt, s haladék nélkül be kelle fogatnom. Nem is hiszem, hogy öt-hat esztendeig szabadlábra álljon, mert igen sok ellene a panasz. Azt hiszem, Lóbl irányában hasznát fogja venni spectabilis, mert úgy látszik, szövetkezésben áll vele. Mikor benevolisáltam, reá appellált, hogy majd kezességet vállal érte, de biz az nem akar semmit tudni róla. Kezde is Nyúl lozik mindjárt kigyótbékát reá kiáltani, s többi közt állítá, hogy Gyapjasy úr juhát Lóbl dögleszté el Márk segítségével; de tudja spectabilis, az emberre nem tartozik egyéb, mint a mit feladnak, avval is eléggé meggyúl a baja, s diurnumok nélkül. Hanem ha valaki uzsorapert s fenytő vádkereseteket szeretne Lóbl Simon nyakába keríteni, Nyúl loziket illő sikerrel meg tudnám vallatni szokott díjak mellett.

Vámos nem bibelődheték e gazdaságos hivatali buzgalom tárgyalásával; hanem felszólítá őket, a törvényes bizonytságot, éber figyelemmel kísérni mindazon jelt, intést vagy jóváhagyó helyeslést, melynek kifejezésére egy néma képes lehet.

— Minő viszonyban álltok a némával? kérdé a szolgabíró a nyurga aldunai zsidót.

A két bűntárs elkezdett hebegve hazudozni, hogy magát minden vád és fenyték alul kivonja.

— Ne reszketsetek, szóla hozzájuk Vámos szeliden. Befogatástok oka különben sem oly vétkes, csak botrányt okoztatok egymásköztü czivakodástokkal, mi nem vagyunk üldözőitek, bizonyos történet és titok nyomozása végett kívánjuk vallomásitokat. Csupán eszközökül veszünk, a czél nem ti vagytok, az, a mások vétke. Azért bátran szóljatok igazat, ha hibások volnátok is.

A jótét, mit véghezvihettek, megengeszteli a bűnt, mit nemletté többé nem tehetek.

Bozontos czimborája felpislogott alattomosan a száraz zsidóra, s nyugtalan szemeivel nógatni látszék az őszinteségre. Az aldunai pedig kétkedőleg nézett a szolgabíróra.

— Bizhattok hitlenek, mondá a kis zömök, füstborkot pöffentve, mit a spectabilis ígért, én is coramisá-lom. Nem lesz semmi bántódástok, csak adjatok jó benevolumot.

A zsidók meg akarták kezét csókolni, de ő mind a kettőt nyujtá, hogy egyik meg ne csalja a másikat.

— No's no's, régen vagytok-e a kopasz morvával egybeköttetésben? sürgeté Vámos.

— Tíz év óta már nem; de az előtt igen, felelé a nyurga.

Vámosnak épen ezen időszak titkaira volt szüksége.

— Merre, mikor, mettől-meddig, s minő és mely nemű dolgok volt ezen pokolpozdorjával? vevé át a kérdést Vámostól a tömzsi szolgabíró, mintegy próba-jelét adva, mint kell felhasználni a nyomozó szótárt.

— Szállítója voltam evvel a harmados companistám-mal, viszonzá a nyurga. Pestre sosem menénk, hanem a néma hordott le nagy mennyiségű és értékű vegyes málhát Aradig, vagy a Dunán Zimonyig, melyet mi aztán száztóliak mellett bizományban eladás végett át-vevén, Moldvában, Valachiában, s néha Szerbiában is szétoszlattunk.

— Azon dugárúk, megjegyzé Szalárdy Ödön, miket Márk, a pesti tolvaj- és csendbiztos szövetség utján összelopatván: három hóig az irgalomintézet vasas rak-tárában szokott tartani.

— S ezen abnormis üzlet, folytatólagosan és rettent-hetetlenül gyakorlódék köztetek időről-időre? kérdé továbbá a szolgabíró uram, megtörölközvén a phrasis után.

— Szokott vágásban ment a kereskedés; évnegy-

denként átcseréltük, én a beárult pénzt, ő a friss szállítmányt. Könyveink voltak, de a számadás mindig kosarakról vitették, mert ő úgy volt a pesti adófizetők névsorába vezetve, mint kosárfonó.

— Micsoda nyelven beszéltél evvel a némával? kérdé továbbá vallató bölcseséggel a kis szolgabíró.

— Saját nyelvünk van; jelek által tökélylyel kifejezünk mindent, s a legapróbb szótagig teljesen megértjük egymást.

— S a kereszténység rémületére még most is bátorodik folytatódni ezen vétséges czimboraság? vagy mint feljebb kikottyantád, félbe haraptátok már? s ha igen: mikor, miért és miképen? közbevág ismét a szolgabíró, de a kérdés majd torkán akadt, pedig az előbbi feleletet is azért nem hallá, mert ezt fogalmazta.

Esküdt úr felüté fürtös fejét, nyakravalóján egyet rántott s nem akará írni a kacskaringós bombasztot, szolgabíró úr féloldalról odavágott balszemével s a toll rögtön járnai kezdett, csak hogy esküdt urnak saját styljében tette fel a kérdést.

A nyurga izraelita pedig nyakonfogott alázattal felelt:

— Egyszer azt mondá Zimonyban, hogy utólszor jelent meg; mert jövőre fel fog hagyni az üzlettel. Azon ízben nagyobb mennyiségű málhát szállíta, mint rendesen; e mellett egy tonnát megtömve drágaságokkal. Lánccok, keleti gyöngy, drágakő, órák, ékszerek, ó gombok, kapcsok, paszomány, ezüst edények stb. stb. valának abban összetömve, s ezeknek jegyzékét szoros titokban adta át a hozzá mellékelt árszabálylyal együtt.

— Ez okvetlenül akkor történhetett, megjegyzé Szalárdy Ödön, mikor Márk, elszökésem után orvudarát eltörlé, s minden árut egyszerre kellett szétosztatnia; mert azelőtt efféle czikkeket mindig Tógyer gazda hordott el Lóbl Simonhoz egy feketeládában. A morva alkalmasint saját részére csempészte a tonna tartalmát apródonként, vagy az akkori zavarban.

— S miért, hogy mégis össze kell jönnötök ez ide-

gen földön és tartományban, ha már pokolbeli czéheknek vége van? kérdé a nyomozó.

— A tonna-kincs értékéről adogattam számot évenkint itt a debreczeni vásáron, hova a néma, mostani gazdájával eljár; mert szoros titokban kellett árulni, nem volt mód tudni hamar a portékán.

— S bevégezed-e már fináliter, ezen nyakveszélyezettő sáfári számadást?

— Igenis, nem végeztem. Jelenleg akarám visszaadni némely el nem kelt czikkeket, miket drágán tartott, vagy különösségük miatt nem akadt vevőjük. Azonban ő azt állítá, hogy tartozom neki az árjegyzék szerint készpénzzel fizetni, mert az nem bizomány, hanem megvettem alku szerint. Épen ezen veszekedtünk, mikor a nemzetes hajdu urak befogtak.

— Hol van azon detestabilis species factik?

— Ezen kopott bőrszakban, könyörgöm alázatosan.

A bőrrönd felbontaték. Néhány antik szelencze, egy pár keleti dús pisztoly, kövekkel kirakott templomi kehely, egy füzér gyűrű, drága gyöngyösmarkolatú tör, nagy értékű főpapi kereszt, s egy rakás ezüst mosdó-eszköz eszményi sárkányfarkon, vagy mistikus czirádákon végződő torzszörnyek alakjában idomulvák.

Szalárdy Ödönt hideg borzadály futá el. Ráismert mosdókészületére, melyet Márk kísértő szobájában, a holdas örültség fokozataiban használt. A szörnyek torz ábrája eszébe juttatá a sötét bronzrámákat, melyek a halálfejű tűzlovagot, s a fedéllyukon akadt alvajárónót, szobájának kétségbeejtő képeit befoglalák. Eszébe juta a hátratöpörödött, rohadt inyú nyihogó fenevad, mely kísértőn zúgó kandallóját képezé; eszébe jutott a villitánczos óra, a kancsi szolgáló hideg nyírkú tenyere, s nyöszörögve mondott rémes meséivel, az undor, irtózat, rettegő félelem, melyet kiszenvedett, s mintha a bőrröndbeli emlékjegyekkel újra kezdődnék üldöztetése, reszketésbe esék.

Vámos szinte ráismert azokra az árva halász beszé-

lyéből, s repeső örömmel vette kezéhez térftvény mellett a nagybecsű bűnjelt.

A morva görcsök között, nyögve vagy alélt szűnközökben, de mindig szembehúnyva hátravetett fővel feküvők a közelebbi vallomás alatt, hogy ne lássa Ödön emlékeztető vonásait. Ha olykor magához tért, s a nyurga zsidó árulását hallgatta, mérgesen, tagadólag rázta öklét és vad fejét, s egy dühös kitöréskor fogát csattogtatá, mintha szét akarná tépni a hittörő czinkost. Azonban megviselt erei, a szaggatott izmok, egész életmű-szerkezete fokonként fáradt, erőtlennült a méreg és ellenszer harczában. Az orvos jó adag enyhítő cseppeket adott be, sürgeté a kihallgatást, mert veszélyesbűlni látta a jeleket. A morva arczát kiereszté a vonagló rángás. Homloka elsimult s látni hagyá a szakadozó erek kidülyedt szárait. Szemeit megnyitá, s kék üregeiből tompán és mereven, de nyugalommal nézett.

— Barátom, nézz fel, figyelj rám, érts meg jól, szólt hozzá Vámos szeliden, miközben kezét megfogá. Lát'd, mi nem akarunk büntetni társaid vallomásáért. Nem törekszünk rajtad boszút állni, meggyógytunk, könnyű és jó szolgálatba helyezünk, kereseted és nyugalmad lesz, nem üldöz, nem bánt, nem teend szemrehányást senki. De gondold meg, egy becsületes embert tehetsz szerencsésé, kiért az Isten egykor megáld. Nézz fel, ismerd meg ezt a halvány urat, s ints, adj jelt, bizonyítsd be, hogy ő gyermekkorában a vörös dajkánál szolgált, mikor te dr. Márk szolgálatában voltál.

A néma haragosan szegezte szemét Ödönre, kezét elrántá Vámostól, s iszonyú rázkódással intett: hogy nem igaz; egyszersmind védőleg szorítá durva markaiba Lóbl Simon rábizott csomagát, a hűség és ragaszkodás erős zálogául.

A szolgabíró oda akart tolakodni, hogy hivatalos tekintélyvel, s illő szigorral támadjon rá a makacs tagadóra. Ödön és az orvos visszatartóztatták.

— Látod, szegény fejed! megcsalod magadat, foly-

tatá Vámos. Látom, mily gondosan őrzöd gazdád leveleit; te most is híven ragaszkodol Márkhoz és Lóblhez, pedig ők irtózatosan vétettek ellened. Márk kiszabadított a brünni börtönből, de nem engedett soha megjavulni. Folyvást újabb bűnökbe kevert, hogy végkép elkárhózzál, ha tenni nem akartál, bosszúállóan fenyegetett, miként mint szökevényt kötélre juttat. Aztán, midőn már félt vak rabságodat tovább használni, jutalom gyanánt elvert, mint egy rossz ebet; durva elterhelt szolgaságba cserélt, Lóblhez, kinél csekély díjért kényszerítve otromba munka közt kelle végkép előszülnöd. Méltók-e ily rossz emberek, hogy kiméld? érdemlik-e ily állatkinzó gazdák példás háládat? fel tudnál-e ily gonosztévőknek áldozni egy ártatlan szenvedőt? . . . Tégy vallást, édes jó öregem! látod e jótét újjászül; Isten ki fog veled békülni, templomba járhatsz, szeretni fognak, ha betegágyba esel, ápolva léssz, s a jó emberek imádkoznak érted.

A néma türelmetlenül hallgatá végig a beszédet s az előbbi makacs átkodással intett ismételt tagadást.

Vámos csüggedezni kezdett; a szolgabíró nyakvást és husángokat akart hozatni, a többiek megtilták. Az orvos komoly aggodalommal függeszté szemét a betegre. Megtapintá ütérét, s lázas halántékát.

— Az élet igen gyenge, úgymond; egy-két rohamnál nehezen fog többet kitartani.

Minden reményről kezdtek lemondani.

— Istenem, te nem akarsz hinni szavaimnak, beszélt ismét Vámos, nyugalmát megtartva. Sokkal jobbnak hiszed gazdádat, mint a minő; sokkal jobb vagy iránta, mint ő tehozzád. Vétkesen és halálíg hű maradsz hozzá, és ő még sem bizik hűségében. Árulónak, becstelen hitszegettnek hiszen tégedet. Nem bizott titoktartásodban, s megmérgezett, hogy vallomást ne tehess ellene, mert hiszen ismered befont kulacsát, tudod, hogy a pálinkát ő küldé, pedig irtóztató kinaidat a beleöntött méregtől kaptad.

A néma felkapta fejét, mint a szélvész, reszkető karával a szalmazsákra könyöklött; irtózatosan kezdte figyelni, s Lóbl edényére vadán, kétkedőleg nézett.

— Igen igen, mond hirtelen Vámos alkalomhasználva. Visszaélt hűségeddel; becsstelenül megcsala, árulónak tartott, rád süté a gyalázat bélyegét, s most megöl, miután híredet elvette, neved bemocskolta, s koporsódra bélyeget sütött. . . Kétkedel talán? mindjárt meggyőzlek.

Vámos fülébe sugott az őrhajdunak, s egy ebet hoztak be. Aztán megnedveszte egy darab kenyeret a kulacs tartalmából, s oda veté az ebnek. Néhány perc alatt iszonyú kinban veszett el az állat.

A néma rettentő képet ölte. Erőtlen szeme villámlásba jött, gyér haja megmerevült, fogát csattogtatá s erőszakosan szaggatá ki kebléből Lóbl bizományát, a védett iratokat. Ingerültsége másodpercenként szilajult; alig tudott birni roskadt dühével, s a nyurga zsidónak titkos jeleivel inte, hogy hozzanak még egy másik ebet.

Az eb behozaték. A néma felült s magához kecsegteté. Körül vizsgálta, ha egészséges-e? aztán egy darabot tört ugyanazon kenyérből, melyből a másik kapott, s oda veté neki. Egy darabig kémlelődve várt; az eb vidáman, farkcsóválva közeledék, s leste a következő falatot, jeléül, hogy a kenyér természetes, minden élő elem nélkül. Aztán más darabot tört, közepébe önte a mérges pálinkából s beveté a kutya torkába. Sokkal rövidebb idő alatt mint a másik, összerogyott az.

Ekkor dühlázba jött a néma. Felsőkkent zsákjáról mint egy tömeg rugany; de a méreggörcsök megkapták s visszavágták a földhöz. Először rugkapált s bőgött, mint a fenevad, aztán a mint izmai húzódtak, tagjait zsibbasztó marjulás állta el, nyögött, nyöszörgött, végre csuklani kezdé és makogott.

Vámos elveszté a végreményt, Ödön összefont karokkal lesujtva szegzé földre szemét; a végzet nem rendelé, hogy igazolva legyenek! gondolá magában. A jelen-

levők mind megrettentek; esküdt úr plane keblébe rejté megült zsebkeendőjét s lábálóban volt, a judlium alig tudá benmarasztani. Az orvos mindent elkövetett. Gyógyszerét betölté az összekapcsolódott fogak közt, fáradtan dörgölé, s dörgölteté a merev tetemeket; perczenként kísérle az életmeleget, s lehetőknek remélt még egy üdülést.

Hosszú kín után az életerő még egyszer meggyőzte a halált. A néma tudathoz jött, szemét felnyitá, érzett és eszméle, de gyermekies elgyengültségben. Arcza elváltoztatá vonásait, alig lehetett reá ismerni. Szemfényén üveges udvar, vére félig meghülve s lankadt bőrén kitört az enyészet hideg veritéke.

— Térj vissza az erkölchöz barátom, haldokló ágyadon érdemeld vissza Jehovah irgalmát, mely bölcsődben veled született, tégy tanúbizonytságot a szent igazságról; kérlelé Vámos szánó részvétellel s feje alá tevé az üres bõriszákot, hogy magasabb fekvése legyen.

A néma elveté azt s jelek által tolmácsoltatá a zsidóval, hogy miután Márk és Lõbl hitlenül elárulták, kész ellenök mindenre felelni. Aztán kezdett titkos nyelvükön jelek szerint közlekedni aldunai bizományosával, ki mindent szóról-szóra megmagyarázott a nyomozó törvényes bizonytság számára.

— Emlékszel-e barátom a dr. Márk irgalomintézetére, melyben kisdedóvója s üzleti raktára volt? kérdé Vámos könnyű, társalgó hangon, hogy a beteg kedélyét fel ne izgassa.

A szolgabíró hite szerint meg volt győződve, hogy az ő magas nyakú, feszes derekú attitüdejére s involute fogalmazott kérdéseire szigorúbb hűséggel felelend a deliquens; minekokáért magának követelte a deutri pontokat, annyival is inkább, minthogy beszélgetés nélkül a pipa sem esett jól: de Vámos mindenáron maga foglalta el a haldokló tanut.

— Hogyne emlékezném, — magyarázá azonban a néma feleletét műértő rabbija, a pesti Józsefvárosban

sárkány- és örömvölgy utcák közt vala az. Benne laktam s viseltem a dugtári és málhaszállító hivatalt, gondoskodám az örves ebekről, mostam a kosztosokra, udvart sepretem, szóval a legaljasb napszámmal voltam terhelve.

— Ha ott lakál, úgy hát okvetlenül ismerned kell ezt a halvány urat; nézd meg csak jól! Ő is az irgalomintézetben lakott gyermekkorában, próbálj csak reá emlékezni; vonásaira bizonyosan ráismersz, csakhogy most már megnőtt és sokat, igen sokat szenvedett; szólt Vámos ujjolag rábeszélőleg.

— Igen igen, ide nézz jó öreg, én vagyok azon félénk gyermek, kit a te szeretőd úgy szeretett, mondá Ödön a figyelmes némához, remélve hogy a szeretet, kietlen multjának egyetlen fényhuzó sugára, világot vetend zavart emlékére.

— Nem kell nekem semmi tájékoztató tárgy, vagy emlékeztető történet, felelt a nyurga a néma nevében. Jól ismerem én azon urat; mintha most is látnám száraz, súlytalan termetét, vézna, sárgult arcát, ijedős szemeit. Mikor éjjel Márk úr oda hozta, egy kosztos meghalt a káposzta között.

— Mit végzett ez az úr Márk intézetében?

— Gyermeket étetett, — folyt a vallomás; — aztán a padlásról le és felhordá őket kenderhevederben, napközben pedig őriznie kellett.

— Tökéletesen megegyezik hortobágyi beszélyed adataival; sugá Vámos Szalárdy Ödönnek; s nyomon új kérdést tőn a fáradó tanunak. Soká lakott ez az úr nálatok?

— Tán öt vagy hat hétig: akkor Brünnbe akarta Márk úr titkon elküldeni, de a vörös dajka szolgálója, az én felejthetlen jó barátném megszánta s kilopván álmomban a kulcsot fejem alul, a keresztépület hátsó tolvaj-lyukán kiszöktette a kertészek földjére.

— Honnan vitte oda Márk az új gyermek-őrt?

— Nem tudom, mert az előtt nem láttam soha, de

azt hiszem saját házából, mert éjjel öltözetlenül jött vele a gyermek. Erre legbizonyosb feleletet adna Márk úr huga, a kancsi szolgáló, ki akkor nála lakott.

— Hát nem lakik már nála?

— Óh régen; de nem tudom, hol van. Azt hiszem, valami eldugott falusi majorban folytatja Márk urral egykézre a gyermekkereskedést, mert mikor Jefte, a vörös dajka meghalt s az udvart árverelték, a kancsi szolgáló vitte el szekeren a kosztos kisdedeket.

— Nem tudsz valamit róla, nem temetett-e el Márk valami gyermeket ezen úr helyett és neve alatt?

— A barátném mondta, de hihető is, mert oda jöttem estéjén vittem Márk úrhoz az előbbi gyermekpásztor összetört hulláját, ki a padlásról leesett.

— Nem is hallottál semmit a vörös dajkától vagy kancsi szolgálótól, ki a titkos fiu, kivel Márk az előbbi gyermekört felváltá?

— Barátném beszélt valamit, de ő sem tudta, én sem emlékszem. Azonban csak elszökése után gyanítám, hogy igen fontos egyénnek kellett lennie, miután megtudám, hogy Brünnebe akarták küldeni s Márk úr halálosan üldözött a gyermek elszöktetéseért, sőt Löbl Simonhoz csapott szolgálatba; a szomszéd utcákban személyes leírást keringtetett a szökevény elfogása iránt, az udvart pedig három nap alatt nemcsak megszünteté, hanem el is adta.

— Miért nem tettél jelentést, miután láttad, mily fontos érdekek forognak fen e vétkes erőszakban?

— Nem mertem, mert Márk úr rögtön visszaadott volna a brünni börtönbe. Így is gyakran fenyegetett. Barátnémnak is szigoruan megtiltám: senkinek ne merje a kis udvar titkát elárulni.

— Hol van most barátnéd, a Jefte szolgálója?

— Nem tudom. Azóta kívánom a halált s nem is bánom, ha pihenni mehetek. Egy darabig én viseltem gondját; megtanítottam kosárfonásra s csinos szobaműveket készíte berlini modorban, miket nürnbergi keres-

kedésekbe vagy házakhoz maga adott el. De egy éjjel eltűnt; azt hiszem, Márk úr lopatta el, mégis később engem üldözött, fenyegetett érte.

— Nem tudnál-e arczátlan gazember, valami magadnál becsületesb tanut igazítani, ezen Krisztusboszantó vétek országos bebizonyítására? kérdé nyakonkapva a rövid szünidőt a zömök szolgabíró, ki már tovább nem állhatá, hogy rangját, eszét és kötelességét ne gyakorolja.

A néma megrezzent e rivalló megtámadáson. Törött szeméből egy pár könnyű facsarodott ki s jelbeszéde elnémult; reszkető ujjait egymásba fonta pihenni.

— Nem ismersz öreg barátom senkit, a ki az irgalom-intézet történeteiben tanúvá lehetne? felvevé Vámos a szelid kérdezés vonalát.

— Az egy Tógyer gazdát, inte titkos jeleivel a néma; ő hordta Löbltől a fekete ládát s vitte vissza velem megrakodás után. Meglehet, látta ott a halvány gyermeket, de nem hiszem, hogy a titok szövegébe be volna avatva.

A méregtől összetépett morva fokozatos izgatottságba látszék ismét esni. Szemei fennakadoztak, ere feszült, szaggató görcsök jelentkeztek. Az orvos szert adott, de alig észrevehető sikerrel. «Siessetek uraim, mindjárt bevégzi»; mondá halkán a körülállókhoz.

— Tehát csalhatatlanul ismered e halovány urat?

A néma összeszorogató merevedő szemhéjait s inte hogy: igen.

— Kész vagy-e megesküdni reá, hogy ez az irgalom-intézeti elszökött gyermekőr s minden vallomásod igaz?

A néma készséges örömmel intett, hogy igen.

A talmudot meztelen lába alá helyezék, fejére a vallásos imaszőnyeget, egyik kezét saját szívére tévé, másikat az Ödön fejére: mellét megfeszíté a támadozó görcsök közt, érthetlen dadogó hangokat tördelt fel torkában s jellel tolmácsolá, hogy a Jehova nevében esküszik.

Alig tevő rá szavaira a hit pecsétjét, lerogyott. Az erőtető kín összehúzta, majd merevvé feszíté tépett tetemeit. Vonaglása hasonlított a kigyóéhoz, melynek feje a zúzó sarok alá szorult. De a szaggatás nem tartá már soká. Nem volt életerő, mely küzdeni bírjon a halál marczangoló karjával ; összeesett a kimerült hulla, elaluvék s kék fagy vontá be.

Vámos megindulva nézte őt. Egy szétpattant gépet láta benne, mely saját czél s szabadakarat nélkül, másoktól kiszabott körben működék ; melyet az emberi tehetetlen önzés elhasznált s úgy szemétre vetett. Ki merné ezen halotról állítani, gondolá magában, hogy ép oly becsületes nem leendett, ha sorsa jók közé vezet, mint a minő erkölcstelen lett Márk és Lóbl czimboraságában ? Az alárendelt személyek egyénisége legtöbbször uraik jelleméhez idomul s ha azokkal szoros viszonyban együttlétben élnek, mint szokásaikat, úgy a hajlamot, fogalmat, erkölcsöt magokra engedik ragadni. És mégis a fenyítő szigor előtt hányszor vész áldozatul az eszköz, kiből idegen akarat hajtá végre a bűnt ? épen olyan, mintha az érzéketlen gépet okolnák, melynek mestere volt kontár vagy rosszakaratú. Mi, mi vagyunk a természet salakja, mi érdemeljük a földi károhozatot, kiknek birtokában van az eszköz és értelem, ha társaink alacsonyosságára visszaélünk azzal.

XXVII.

(Mariska esete.)

Midőn az aldunai zsidó, bozontos társával a városi őrizet alá visszaadaték : Vámos urat szobájába kéreté a kapitány.

Ifjú szőke leány álla ott, kinek kellemes arczán és természetén néhány nap előtt virító szépség és csin köté le a szemet ; most feldúlt csüggeteg alak, kisírt szégyen-

lős szem s pongyola hagyottság jegyével. Első tekintetre rá lehet benne ismerni azon hajadonra, kit a czegléd-utczai tűzből a diák kimentett; s a hajduk mint gyujtogatót befogtak. Vámos beléptével nyiltabbá lön a zárkózó nőarcz s erő és bátorság mutatkozik azon.

— Ime itt a gyujtogatónő, kezdé a kapitány, kinek esete önt annyira érdeklé, hogy számára különszobát kére s vallatását elhalasztatá, míg láz és ijedezés tökéletesen meg nem szűnik rajta. Orvosi bizonyítvány szerint esze s idegzete már egészen nyugodt, normalis állapotban van; s ezt ön szinte tudja, minthogy nála gyakrabban megjelent. Megigértem, hogy önkénytes vallását az ön jelenlétében veendem; s azért kérem, tessék ülést venni, mert tovább, hanyagsági vád nélkül, nem halaszthatom. Már az magában több, mint hivatalos engedékenység volt, hogy önt, terhes gyanú alatt álló rabhoz, vallatás előtt menni engedém, de tisztelt jelleme kellőleg biztosít, hogy méltatlan iránt nem engedné ily fokig emelkedni pártfogó részvétét.

Vámos köszönve szorítá meg kezét a jeles férfinak s széket vevén maga alá, bátorítólag üdvözlé Mariskát.

A kapitány felszólítá a leányt, mondja 'el röviden, hol lakott, mivel foglalkozék s vannak-e bizonyítványai, mielőtt szűrszabó bátyja házához vette? mert habár azótai erkölcs, szelid, józan, nyugalmas jelleme tanúsítatik is: korábbi időkről dologtalan, tekergő élet s vagyonszerzés vádja alatt áll, mi a gyujtogatási gyanú hihetőségéhez igen nagy súlyt kölcsönöz; annyi-
val is inkább, mert ő gazdag örökével korán szülék nélkül maradt, pedig mint árva hajadon, vagyonáról sajátkezüleg nem rendelkezhetvén, a vesztegető romlottság és könnyelműség nem kis mértéke kívántatott arra, hogy házaló állapotra jusson, cselédül lévén kénytelen irgalmas rokonához huzódni.

Mariska elpirult s kötényébe rejté égető könyűit, miket bántott önérzete a bírógig viitt méltatlan rágalmért ejte. De a tiszta tudat s nemtelen sérelmek izgató

érzete, mely nemcsak művelt egyéniséget, hanem az igénytelen pór egyszerű lelkét is kiragadja a megadó, tétlen szenvedésből s a védelem vagy épen megtorlás ösztönét költi fel: büszke önállást ébreszte szívében s megvetve az alacsony rágalmak meséjét, annak kútfejével együtt, bátor, elfogulatlan hangon beszélt bírójához.

— Erkölcsoőről nincs más tanum mint az Isten és maga jó szivem; de szegénységem okát tudja egész falu, tudná a nemes megye, ha akarná, de tudja a király s ha még van igazság a szegény számára, meg fog vigasztalni . . . Apámuram tehetős jobbágy volt s cseléde csak magam, mert kisebb testvéreimet s szegény anyámasszonyt mind elhordta jókor a temető. Apámuram mindig tele volt panaszszal; az uraság soha felénk sem jött, a helybeli tiszttartóval örök háboruságban éltek a jobbágyok s panaszlevélt hiába küldöztek a földesur után, ha az evangyelisták irták volna is; az mindig elveszett odabenn, mert nem akarták ráírni a szegény igazságát. Egy télen, vágáskor robotba hajtották édes apámat s a völgyoldalban úgy volt kiállítva, hogy a fa agyonütötte. Ugy kell a kutyának, mondá a tiszttartó, mindig hujtogató, szájas, izgága volt; most elállt kolompja a csürhevezérnek. Árva lettem nyolcz éves koromban, házam, telkem, földeim maradtak s szép tőkepenzecsém a helybelieknél, mint az egész falu tudja. Az uradalmi fiskárus el akarta kótyavetyéltetni mindenem, hogy ne legyen baja a tutorkodással; de a tiszttartó nem engedé. A törvény, ugymond, nem engedi az árvát elpusztítani. De hamis teste-lelke; tudta ő, mit csinál: boszut akart állni apámuram maradékán. Egy távol atyámfia elvállalta volna telkemtől, míg megnövök, az uraság és vármegye dolgát, de a fiskárus egyet értett a helybeli tiszttel s azt mondta, hogy nem lehet két telket egy név alá zavarni.

— Ez egyik ága az urbéri magvaszakadt örökösödés erőszakos szaporításának, megjegyze Vámos. A leányárvák elnyomatnak, pusztulnak s legtöbbször mag nélkül

halnak el. Nem hinné az ember, minő nagy különbség idéztetett elő ily csempész utakon az urbéri állományok viszonyaiban.

— Engem magához vett a tisztartó, mintha azt akarná, hogy szeme előtt, gondja alatt nőjek, örökömbé pedig egy korhely sógorát szállítá, ki házam pusztította, kerítésem feltüzelté, gyümölcsfáimat kivágta, földeimet elérte. Engem lealázott mint egy oktalan állatot. A legalacsonyabb dolgokat végeztem udvarában s annyira hajtott, hogy nem bírtam; mindig félnem kellett az elnyomorodástól. Iskolába nem jártam, nem tanultam, nem tudtam semmit, még a templomba sem hagyott menni. Ézerszer keservesen sirtam éjszaka, mikor minden aludt. Hamupepejke sem szenved annyit a mesében, mint én a tisztartónál. Atyámfiái sövényen át kérdezték néha, hogy vagyok? mert az udvarra nem volt szabad bejönnök; s ha szennyes rongyaimat, mikor a többi cseléd lefeküdt, ki akartam mosni a válunál, elrugott, hogy minek ciffrálokodom, nem vagyok én kisaszszony. Így tölt el hat kínos esztendő. Az alatt telkem úgy elváltozott, alig ismertem reá; házamról lehullott a nád, a kút beomlott, a kiskert elpusztula s a régi ól helyén csalán és paréj nőtt. Ha a megboldogult anyák látják árvájokat: az enyim, bizonyosan megsiratott engem.

Égyszer kérdezni mertem a tisztartó urtól, mi lesz örökömből? de rútul leszidott, hogy mit okoskodom?! számot adnak azok, a kikre bizva van, annak a kinek kell. Azonban bíróválasztáskor megtették azon atyámfiát, ki telkemet apámuram halálakor el akarta vállalni. Ő aztán az előjárósággal beleszólt dolgomba, de mikor gyümölcsét nem látta, jelentést tett a nemes megyénél. Mi haszna? atyámfiát üldözőbe vette az uraság, számadása megbukott, jövő mindszentkor kihagyták, panaszomat pedig úriszékre bizta a vármegye, pedig épen a fiskáris volt fő a dologban, a tisztartó veje. Azt az ítéletet hozták, hogy a földesuraság természetes és törvé-

nyes gyámja jobbágyának s ne panaszkodjam, ha kutya bajom sincs. Telkem és örököm a volt állapotban maradt, engem pedig elhajtott az udvarából a tisztartó: oly háládatlan ebet, úgymond, nem akar korpáján lizlalni, a ki megugatja.

Ekkor átmentem lakni saját házámba, korhely sógorához. Az apai hajlékban egy ketreczet kaptam lakásul, melyben anyám idejében baromfiak laktak. Új tutorom nem volt oly kegyetlen. Semmije nem lévén, nem tudott annyi aljas dolgot adni; de különben semmi gondja reám; járhattam ki s be mint egy kórsa eb, melyet senki sem vesz számba. De sírt a lélek bennem, ha sokszor végig néztem házam idegen gazdáját s éhesen kellett lefeküdnöm, míg földem terméséből a tékozló torkig dobzódott.

Azonkívül egy furcsa követelése volt. Nem szenvedhettem, hogy kopott ruhában, vagy szegényesen járok. Azt kívánta, legyek csinos, mint házához illik. Ruhákat vett a maga tetszésére s árát beírta nevemre, mintha kölcsön adta volna. Majd megfizeted, úgymond, ha örököd az urad kezén lesz. Őstelkem pusztult, magam czifra lettem; rajtam virító karton s lelkem tele keserűséggel, olybá néztem magam mint a husvétii bárányt, mit a vágószékre felpántlikáztak. Czifrálkodásom elijeszté tőlem a helység legényeit, kik sorsomhoz képest elvehettek volna; atyámfiái megutáltak a hiú nyalkaságért; s minthogy örökömben garázda és rakonczátlan életet vitt a jövevény gazda, én pedig eltörődve, fogyva, sápadt színben voltam, rossz hír kezdett rólam a faluban szárnyalni. Azt hitték, összeadtam magam avval a korhelylyel s együtt vesztegetjük apám keresményét, azért vagyok olyan czifra, mint egy személy s összeesve, mintha sírból húztak volna ki. Ebből jöhet az a gyanú, mit a téns úr szememre lobbantott. Hiába mondtam, hogy az éhség és bánat csigáz el; megvetett minden, az utcán elfordultak tőlem s a templompad is üres maradt mellettem, a hová beültem. Nem szánt többé senki, hogy magam

hervadok s az őstelek pusztul. Ugy kell neki, maga az oka, mondák az asszonyok; s a birák sem gondoltak dolgommal, nekem nem volt jóakaróm, sem társam, pajtásné: s míg a többi lányok játszani voltak vásárnap, én a padláson sírtam, hogy ne lásson senki, mert tudtam, hogy mindenütt csak rólam áll a szó. Azt tudtam, már föld alá kell bujnom; egyszer el is szöktem szolgálatba, de a kisbiróval kísértettek vissza.

Sokszor odáig vitt a keseredés, hogy szerettem volna a házat rájok gyújtani, vagy félreverni a harangot. Ha mind odahaltunk volna is, legalább vége lenne a sanyargattatásnak. Utoljára azon gondolatra jöttem, hogy megölöm magam; s elmentem a tiszteletes úrhoz. Azt gondolta, lelkem ismérete hajt oda, mert ő is hallott rossz híremről; de midőn dolgomat elmondtam, vigasztalt, biztatott s ígérte, hogy közbenjáróm leszen. Irt is levelet, tán Taljánországba, hol az uraságunk lakott. Három hónapra rá, eljött a legfőbb tiszt. Volt nagy lótás-futás, gyűléskedés; legalább harmincz embert kihallgattak a tiszttartó ellen régi panaszokban. Vége az lett, hogy a tiszt megbukott, mert már megyegyűlésen is sokat pironkodott miatta az uraság neve. Elcsapták szolgálatából, azonkívül sokat kellett fizetnie, mik a számadásban ellene kiszültek. Egész falu majd fel falta egymást, úgy örült, nem tudták meggondolni, hogy ha a hajcsár változik is, ott marad a nyereg az igás számaron. Magam is azt hittem, hogy jobb jövendőm lesz, de bizony látszott az, hogy az uraság is csak magát akarta megóvni a kártól, a telkemtől egész árvaságom alatt senki sem szolgált robotot, füstpénzt nem fizettek, sem a dézsmát be nem adták. A tiszttartó azt appellálta, hogy ilyen restantiák miatt hibázik tiszt szamáda, rútol káromkodék, hogy ő az istennek sem fizet korhely parasztokért s a fiskárus veje segítségével, mert az is kiesett, törvény ellen urbéri tartozás fejében, hozzávév a megye dolgát s adórestantiát, erőszakosan elexequálta minden örökömet.

Tiszteletes úr biztatott, hogy az törvénytelen visszaélés, telkemet okvetlen vissza fogom kapni; keresett is számomra prókátort, de nekem ki kellett a házamból menni, s kenyér és hajlék nélkül maradtam az utozajtó előtt, melynek küszöbét apám uram faragta össze. A malom alatt kellett volna hálnom a falú bolondjával, ha tiszteletes úr, házához nem hí. A jó lélek helyet ígért nekem, de nem vitt rá a lélek tőle elfogadni, mert sok gyermeke van s maga szegény ember, cselédet is nagyon keveset tart.

Ide jöttem Debreczenbe; bár haltam volna meg az úton, legalább nem ért volna gyalázat, mely megbecs-telenlve viszen le siromba. Szűrszabó bátyám fogott fel, s adott dolgomért kenyeret, míg telkem vissza-kapom, vagy szerencsém akad.

Azóta több esztendő telt el. Igazságomat Pontius-tól Pilátushoz hurczolják, még sincsen semmi láttatja. Panasz ment benne a nemes megyéhez, de az szokás szerint az uradalmi fiskárushoz adta, hogy készítsen benne véleményt; az pedig, hogy az uradalom kárt ne valljon, ellenem dolgozott. Ekkor újra panaszt tet-tek, mint a prókátorom mondta; s a vármegye vizsgáló küldöttséget rendelt. Háromfertály esztendő bele-telt, míg ki lehetett őket zaklatni a hely színére; s aztán ismét három hónap, míg jelentést tettek. Akkor az orphanalis szék vette volna fel, de minthogy azon ingyen kell itélni, sokszor hosszú ideig nem lehet rá embereket kapni, kivált, ha a viczispán lágy ember. Azóta folyvást így húzták-vonták a pert, ha volt is árvaszék, más ügyét vették fel, a kinek volt miből sür-getni a dolgot. Azalatt én bánat s veríték közt ettem az idegen kenyeret. Prókátorom azt mondja: rosszabb a vármegye azoknál, kik ellen a vármegyén szájalnak; s ha rájuk biznák a felsőbb dolgokat, tízszer többet vétkeznének azoknál; mert ők nem a nép javát viselik szívéükön, hanem a kisebb nemesség irigykedik s csa-táz a nagyobb ellen.

Most már megúnva a hosszú huzavonát, egyenest a király ő felségéhez irt panaszlevélt, s hiszem is, hogy onnan megjö az igazság, kivált hogy Vámos tens úr is pártfogolást ígért: de jöhet már nekem isten kegyelme is; oda becsületem, jobb volna meghalni.

A végszavak után elfojták Mariska léhljét keserves könnyüi, kötényébe rejté pirult arozát, s oly érzékeny zokogás jött rá, hogy beszélni nem tudott. Visszakapta lázas ingerültségét, mely néhány nap óta fogyasztá erőben, hőség verte át kebelét és fejét, szédülő gyengeség lepte meg, s állóhelyén ingadozni kezdett.

Vámos odaadta saját székét, friss vízzel locsolta égő halántékát, s a leggyöngébb részvét vigasztaló eszméit beszélgeté hozzá.

A kapitány felháborodva kísérte a leány állapotát.

Beszélyéből látá őszinte jó lelkét, s jobbágysorsát, s a végetlen egyéni szenvedést, mit az üldözött leány kiállott. De e rögtöni átalakulása a kedélynek, zavarba hozá. Hová vonatkoznak, kérdé magában, a rabnő homályos szavai? tán csakugyan ő követé el a vádló gyújtogatást, s e vétkére czéloz a meggyalázott sírral? tán a hosszú kétség és nyomor megbontá elméjét, s a kitörő hóborban rágyújtá jótevőjére saját fedelét, melynek eszmével, mint mondá, a nemesség ellen már foglalkodék? Nem érté a viselet rejtelmét, s várta, míg Vámos ápolása képessé teendi tovább vallomásra.

— Légy nyugodt, térj magadhoz! a hit és becsület kiment egész világ előtt; mondá többek közt az alélt hölgyhez Vámos. Fordulj a valláshoz, ha vigaszom gyenge. A bűnt nem önkényt követted el, s isten nem úgy ítél, mint az emberek, hogy a más vétkeért téged büntessen. Ha minden elhagyna is, az öntudat melletted maradand, s átkísér a kapkodó rágalom sárkányfogai közt. Ha az emberek megcsaltak, ha a földhöz hited nincs már, ott van még az ég, bizzál lsten kezében, ő leveszi szivedről a követ, mit a rossz szándékú világ reád hengerített. No térj hát magadhoz;

hiszen ártatlan vagy, az erény eltávolít rólad minden homályt.

— Nem, nem, sira szívszaggatón a feldúlt népleány; ártatlanságomat az Isten sem adja vissza többé. Elborít a szégyen, szemem kiég, ha mások rám néznek, s én nem merem felvetni szememet. Nappalom gyötör, éjem rettegés; ébren gyalázat úz, álmom felriad; nincs orvosság, csak a halálban... Üljenek meg, öljenek meg! végezzenek ki; úgysis gyújtogató vagyok!

Többé nem bírt magával. Hangja feltördelözött a zokogó csuklásban, könnyűje megeredt, hogy szinte ömlék, s a szédítő hőség összeroskasztá, mint rendszeren szokta a bánat és gyötrellem erővételekor. Vámos visszakísérteté magánszobájába, s illő ápról rendelkezék mellé; maga pedig, ismerve azon hatás természetét, mely nagy és véletlen rázkodások által a nőidegzetben előidéztetik, felvilágosítást ígért a kapitánynak, míg a szerencsétlen annyi léleknyugalomra csillapszik, hogy vallomását maga folytathassa.

— Uram, ön kétkedik a kétértelmű jelenet indokán, kezdé aztán, mikor a kapitánynyal magányosan maradt. Szemeiből látom, gyanúsan vélekedik e szerencsétlenről, s nem minden igény nélkül. Egy ismeretlen leány a népből, kinek sem sorsa, sem kitüntetett múltja jó nevelésről nem kezeskedik, gyújtogató vádjával mint fogoly, széke elibe hozatik. Ellene szomszédok bizonyítanak, hogy a kigyúlt ház padlásán lelték a tűz alatt, hová egy pár óra előtt látták mécsessel felmenni. Most, mielőtt a vádra jönne vallomása: lázba, háborba, eszelős kitörésbe esik, mely a lélek ismeretből látszik eredni, sőt mint gyújtogató halált kér, esdekel fejére. Valóban nem is lehet máskép, önnek, fogulatlansága ellen is, a legrészrehajlatlanabb birói jellem mellett, gyanúba kellett jönie. De ne siessen a veleménnyel, vegyen türelmet meghallgatni tőlem a rabnő ritka esetének folytatását, s ítélje ártatlannak őt lelkében addig

is, míg a vádlott esküje, s illő tanúságok mellett törvényesen mondandja ki hozott ítéletét.

A kapitány élénk vágygyal várta a folytatást; Vámos felvevé a félbenszakadt vallomás fonalát.

— Míg az árva pórleány értéke, s vele sorsa és erkölcse, bitor kezek s birói hanyagság veszélyében forgott, védőrt s támaszt jelelt ki számára a jobb gondviselés. Jámbor kézműves jegyzé el Mariskát, s az elégült kebel, kibékülve a súlyos multakért, boldogan várta menyekzőjében a kárpótló érdemdíjt. Azonban a végzet, vagy feslett dölyf inkább, ismét azon osztályt álltá útjába, mely már lelkét és javait elrablá, s melynek éles gyűlöletét keblében viselte. Egy tékozló nemes szenvedélyét költé fel a szép leány, ki még ifjú ugyan, de elég bőpénzű és merész, hogy kalandokat vásárlani vállalkozhassék, s erőszakkal ejtse birtokába, mihez az arany hatalma fel nem ér. E nemes nagy ház származata, sőt gőgje még nagyobb, de azért elég alacsony volt magát oda juttatni, hogy Mariska jegyesétől ütlegeket kapjon. A boszú megtorlásra ingerlé a büszke kalandort. Gazsegédek közbenjöttével sikerült neki a vőlegényt, születése helyén, mint falujából évek előtt megszökött csavargót, az ujonczok sorába iratni. Mariskának a templom küszöbén fogták el jegyesét, s az árva népleány, az árva menyasszony, a kétszeres árva, akkor este, a mátká-kivánat és látás álszíne alatt, a kalandor lakába csábíttatván, csapongó gerjemek áldozatává lön.

Vámos arczán láthatólag elborult a nemes harag, s a kapitány boszankodó részvéttel kísérte ez ördögien tervezett undok gyáva vétket.

— Az áldozat magánkívül, kétségbeesetten futott hozzám elégtétet, boszút, vagy örültség ellen menekvést találni; de én lakomon kívül valék elfoglalva. Mariska dúltan, égő lélekkal, kétség és gyalázat észvesztő háborában tört haza. Az est elfedé őt az utozanép előtt s arczán a mély szégyen áruló bélyegét.

Bújt és rettegett mindentől, nem akart látni és láttatni, borzadt önmagától. Otthon már roskadoztak alatta a térdek; futkosó hideg borzongott erein, félt, irtózott a háznép szemétől, görcsösen kapott a mécs után, s meggyújtva azt, a nélkül, hogy a család valamelyike látná vadán, öntudatlanul rohant a padlásra, elrejtve magát és becstelenségét a bezárt ajtóval; s rohant a házhéj más végébe, hol a szalmahalomba lerogyott.

A harag és átok, kétség és önutálat, szégyen és veszteség harcza osztozott lelkén. Elbódult az égető vérlázban, s szagatott homályos eszmetöredékek kergeték egymást tépett elméjében. Vége, vége, gondolá magában. Elrabolva tőlem gyermekkorom, a boldogság, mások szeretete, értékem, férjem, becsületem! óh bár eszemet veszteném utánok!!... A jobb szomszédból virrasztó ének hangzott át. Egy lókergető genialis úrfi akkor nap tapostatott szét az utcán egy gyermeket; s nyújtóztató padja körül sírtak a megfosztott szülék. Az ájtatos ének töredéke, mint túlvilági hívó dal hatott koronkint Mariska tompult érzékire Óh boldog álmodó, fohászkodék irigy fájdalommal, te már szabad vagy, a védtelen üldözés rohamai ellen. Nem nyom többé semmi, csak a föld, s ennek nyomása ezerszer könnyebb mint az embereké... Mért nem cserélhetek veled, hogy sápadnék meg a hús temető alatt, s ne égetné arcom a sötét gyalázat; mért nem némulhatok meg helyetted, hogy hallgatna el számban az átkozó átok, mely megfulaszt bennem minden szeretetet... A bal szomszédból zaj, zene, ujjongás, kitörő hahoták rezgének által. Boldog menyasszony ülte lakomáját. Mariska új, vagy inkább egyetlen barátnéja, kit utóbbi életköre egyesített véle. Közösen akarták megünnepelni lakodalmukat; hogy közös öröm, közös emléke kösse össze jövőjüket: s neki vesznie kell ezen öröm osztályrésze elől. A zaj elhozá a vőlegény vidám pohárdalát, s eszébe juttatá a szerencsétlennek vesztett vőlegényét. Ez vigan lejt a nász enyelgő körében; az

övé örök megett, hurczolt mogorva társak közt szív-
szakadtnan kéri a halált; ez egy bűbajos éj küszöbén
tánczol, mely család-örömök nappalába nyílik, az övé
vak börtönbe vetteték, melynek ajtajával kívül várt
magától szabadságot, reményt. Barátnéja mámorosan
engedé át magát a szív fejledező édes ingerének, ő
hagymázban vergődik a furdalat s kétség öngyilkos
késztségi közt; barátnéja fején díszhozó fejkötő váltja
fel a fehér szűzkoszorút, övét a gyalázat fátyla takarja
el, s tépott koszorúja temetővirág lett vesztett becsüle-
tén. Ily és ily eszmék özönében örvénylett elméje; a
hábor és forróság kifárasztá lelkét, idegzetét; szemét
vérbefuták a gyuladt hártyaerek, ajka felnyílt, snye ki-
száradt a bódító hőségben, s eszmélete veszni, merülni
kezdett, fokokint zsiabasztva az érzéki tompultság-
tól. Most ismét a virrasztó ének jelent meg, majd a
tomboló nászdana csapott át, s vegyüle be hánykódó
lelkének fáradt szélvészébe. Élő és halott boldog körü-
lem, az örömet élvez, ennek nincs fájdalma, csak én
kínlódom, mint az eltaposott féreg, melyet az erőszak
félig végzett ki. A fordulat és hagymáz harcza meg-
ujult, de már gyengülő csapkodásokban, mint a simulni
kezdő hab. Közte felmerült a nászdana és halottas ének,
mint annyi gyötrő refrain, de már muló hangfutam-
ban fogá fel az erőtlen érzék, s a láz és fáradság álomba
nyomasztá az alélt esméletet . . . Egyszerre vad lárma,
kétség, zaj, sikoltás tört ki az utczákon; felzudultak a
félrevert harangok s lótfutó robogás tódult a ház körül.
Már azt nem hallá Mariska: ájultan hanyatlék szalma-
fekvében, s ha a szabadító diák nem érkezik, álma
halálos lón . . . Alkalmast a padlás záraskor feledte
ott mécsét, mert a tűz azon a végen ütött ki.

Ime uram ez a vádolt története, utánveté Vámos egy
könyút törölve szánó szemeiből. Ez megfejtí a rabnő
kétértelmű kétségét, melynek kitörése bizonyos bűnre
vonatkozik, s halált kért magára. A szerencsétlen rend-
kívül meg van ragadva a gyalázat eszméje által; úgy

látszik, feledi a mellett elvesztett örökét, régi szenvedését, mátkáját, mindent. Igen félek, hogyha eszt nem vesztí is, lehetetlen lesz az életben nyugodtnak lennie a szégyenérzet gyötrelmei miatt. De könnyen történhető, hogy ha izgatottsága feljebb fokoztatik, öngyilkossá leend. Mi legalább, ne segítsük azt elő. Ha mindez, mit mondtam, tanúk és saját vallomás útján kellőleg bebizonyíttatik, siessen ön szabadságát s közvéleményét visszaadni a sokat szenvedettnek, kinek különben is oka van osztályunkról, rosszul, igen rosszul vélekedni; kivált ha értesülend, hogy a csábító, ki ezt okozá, közönyösen neveti átkait. Eszembe jut reá, miszerint valami új angol könyvben olvasám, hogy az arany és gyémánt nem sokkal jelentek meg az emberek előtt a föld héjjában. Valóban uram, csillagunknak azon forradalma nem fokozá feljebb a tökélyt, mert szintúgy kemény gyurmát hozott napfényre, az emberi szívet, a gyémánt világa, s arany tisztasága nélkül. E fajt nem soká eltörli a teremtés, mert ily tökélytelenség bujdosónk végczélja nem lehet . . . Én gondom alá veszem Mariska jövőjét, mint ígértem neki, s meg levén győződve, hogy itt, hol eseményei közajkon forognak, nyugalma nem lehet, a főváros ismeretlen tömegében nyitok számára új életet!

A kapitány, kit az érzékeny eset mélyen érdekelt, kész örömmel ígére mindent, mit a hivatalos lélekismeret különben is kötelességévé tőn.

XXVIII.

(A besztereczi lápvidék.)

Zemplén és Szabolcs közös határiban nyúlik el mint egy óriási tengeroáz, a besztereczi lápvidék, melynek alakja, tére, terjedelme századokig, feneke, forrása, erei, mélységei s zátonyai mai napig mérnökileg ismeretlenül maradtak. Tán a Tisza-öntés vette birodalmába a katlanszerű tájat még fajtánk megülése előtt, s azóta mint öröködött járvány összeszokott a békénhagyó nép szűkült határral; tán tengerfenék volt az elővilág ősvizei alatt, s a benne tömeglő kotúsözön akkor loccsant vissza, midőn a nagyeszmejú Traján, Vaskapunál a tengert kiereszté. Ez utóbbi sejtést költik a vándorban amaz törvényhordta ősz homoktorlatok, mikre a középidő várak alakjában rakta meg rablófészkeket, s miknek feltölt maradványain ábrándhozólag porlanak az álmodó romok.

Ha egy-egy lápvártöredékről körülnéz a vándor e láthatártalan ingó vízországon, az ő mythusz tengeristenének képzelheti magát. A habtalan sík keblében függeni látszik az oszloptalan égív, az arany és ezüst ragyogása habzik és reszket szerteszt, mintha legelne a napfény a csillogó síkságon. A roppant nádasok gazdag növényzetben díszlenek mint annyi zöld tartomány. Ingoványos rétek feküsznek közöttök, millió fészkevel a csúszó lakosoknak, mint annyi gyárvidék, vakítólag remeg téreiken az áthevült zára, s örök zsívaj, moraj,

kretty, fütty, zaj, sivítás hallik a túlszaporult néptől. Távolabb kákás dágványok fogják fel a szemet, kereszt-kasul szelve tágas vízutczákkal. Zombékjai közül a napoló békák melancholikus ümgetése terjed, szélein iszapos rétege fehérlik a csigatörmelékek, fülepte részein fehér patyolatot teregetnek a munkás pókezedek, s meleg porondjában teknősök rakják le súlyos tojásaikat. Itt-ott hideglelés mocsárok ütik fel zöldes hátaikat. Ilványos repedékeiben rohadt nedv szivárog, poshadt nyálkás maradványa a régi kiöntésnek, vagy állott esővíz; s a medresebb iszapon millió vízféreg nyüzsg a megtört napsugárban. Számptalan faja a lerakott apró tojásoknak, mocsári gyíkok, rovarok, félig fejlett műszeretlen testek, s minden szörnyecskéi a bűzhödt égálnak, háborítlan csendben és ösztönnel tenyésznek, míg a sárgazölden bevaradzott tószél, a csúszmászók lomha mozgalmaitól bugyogni látszik; parányképét adva a mexikói mocsártenyészetnek, midőn Columbus Amerikát felfedezte. Néhol a friss partból eleven félsziget lóg le a vizekbe, mintha hűtni ölténé be nyelvét egy-egy lehasalt szörny. Lombos árnyban tartják a nyír-, nyár- és égerfák, melyeknek lábait buja habokkal takarja be a réti nefelejcs. A kövér fatetők, szállása a vigyázó gémeknek; félöles fűvében szilajon kanyarog egy-egy vízikigyó, s ha jövevény lépte zörög a haraszt, merészen ölti ki barna nedves fejét. Most mély csend országol, de ha egy folt vadlúd csap le a szomszéd nádasba s gágogó röptében felkölti a berket, egy percz alatt vad zaj tör ki a magányból, száz nemű visongás riasztja fel egymást, s száz fajú szárnyással lesz tele az égűr. Messze a távol perspektívjében eleven sás között ősznászalak inognak fel a süppedő zátonyról, mintegy intő tornyul a vízi utasnak; közelében rekettye véter fogja el a barna vízfolyást, ezen vesszőfallal fog hétről-hétre halat az ázsiai halász. Odább csikvarsák vannak a zombékfészkek közt széjjel boro-gatva: s az óriás tóparton köröskörül zsoldtalan hűség-

gel áll hadi rendben a vízi birodalom nemzeti gárdája, az éles békator, lovas káka, s a gyékény ezred buzogány erdeje a vízi lilium lobogói alatt, mintha idegen külföldtől őriznék a titkot, mit a tó susogó népe egymás között rejtelmesen cserél.

Míg a lápvilágok látható országán, az egymásba merült s egymásból kifejlő élet rendszerével ily csodás bőségben alkot és alakít a természet bibelő türelme: azt vélné az ember, a sima vizek tétlen tömegében megszűnt a teremtés. Oh nem! ez igénytelen csend látszó nyugalomban még megragadóbb e hatalom ereje. Mikor enyészetnek indul a nyári nap, s döntvényesen fénylik a tó tükörére, a nyugvó özön méhe átvilágul. A barna tófenék világító bársonnyá változik, s megtörve a délest fáradt sugarait, vakító csillám helyett lámpafényt önt a mélység titkaira. Néhol a mult évnek őszi temetése, hulló levélszönyeg fedí a feneket, éles színvegyével a számtalanféle fajnak s hervadásnak. Egyegy gallynak vagy gyökérnek foszló vonalán piros vagy gyenge zöld fűzérben születnek falánk árulékok; néhol a levélretegek nyiladékai között csodás gombaerdők vetnek árnyat ismeretlen tojásfalomkákra, s ezen egész látvány tájképe nem nagyobb egy lóherlevélnél. Másutt a béka-lencse tömött pázsítja lebeg a tószin alatt, s eleven smaragdját napvilággal aranyozza meg a felül eluszó hab; míg a szomszédban bokros tátrány, nyulánk hajszállábú hinár, vagy hízott vízi indák szőnek hálót a kristály teremben: míg alatt tói folyondárok, csaté és sarju-sás rengő bársonya látszik várni a habszűz hattyúfehér lábát. Emitt az úszó lakosok seregei járnak-kelnek a mélység medrében; drágakövek fénye csillog fordulataikon, s eleven játékban nőnek a lágy-meleg hullám közt; odább csigák milliója hengereg egymáson, s túl rajtok sárvirág virít, s a tókirály választott virága, a nymphæa sagittaria két öles szárazon mint annyi zöld kötelen felfelnyujtogatva tojásnyi bimbóit, hogy a vízszinen elteritse fehér koronáját. Ezer nemű

állatfaj és virány, fejlemény, mozgalom, változás, enyészet, s mindez elragadó, mesés foghatatlan pompában mélyen vízszin alatt; de csak távol csendben lesve, mert ha a tolvajkéz fel akarja törni a kristály zárfalet, olvasztott iszappal rejti el titkait.

Másutt a vízözön téresebb síkjain, lassú kitartásban, az ősvilágformáló modorral folytatja magát a teremtés. Szél és habjátéka csendes hullámzatban összever tömjét, nádtöreket, gatz, maszatot, növényt, mit az őszi haldoklaskor vagy ragadozó árban magának elrabolt. A lebegő chaosz anyaggá tömegül, testet vesz magára, elválík a víztől, formába öltözik s kilép a létel országába mint a teremtés második napján. A víz birodalma, a szél és madarak csúszó-mászókkal részvétellel köszöntik a félénk vendéget, s míg az remegve fut az ingatag habon nád- s buzgány pehelyt, száraz őszi levélt, port és fúmagokat hordogat rá a szél, csúszó-mászók rakják az új honra tojásaikat, s a vízi madarak serege reá költ. Alig vett lételt, már szabadságát veszté, a független lakók uraivá lettek, s szolgálni kezdé az önző természetet. Majd gyökereket fon, de még foszló elem, erőtlen a réteg s évi terméke csak gyér fű vagy léha gaz. Már az ember lesi faldokló szemekkel, számít és méreget s jogot keres hozzá, de a szűz föld nem veszi fel a bitorló foglalást, nem bocsát magára senkit a telhetlen fajból, s készebb szétválni, hogy elnyelje a bitort, mint telepet adjon uzsorás szomjának.

Hasonlók lehetnek nagyobb kiadásban Ausztrália éretlen szigetkéi, melyeknek süppedékes laza telepét ember még nem ülte meg s nehéz nedüs légyében mérges csuszók, denevérek s ragadozó fajok tenyésznek.

A besztereczi lápvidék cseretnek nevezi ezen éretlen földgyurmát, melyet összeenyvez a tajték, békanyál s mézgás partveredék, melynek vegyanyagát tózsirnak mondanám, s mely épen azon elem, mit az angol combustible cím alatt nagy sikerrel használ nyereséges tűzi anyagul, mely sokkal czélszerűbb a németek torf-

jánál. Londonból Albert vegytanár néhány év előtt alku-
tervben állt a táj legvagyonosb földbirtokosával, s ügy-
nöke álltá, miszerint e lápvidék combustibleje felette
finom, s oly bőségben készül, hogy nagy gyártelepet
képes volna ellátni.

Végre a még uratlan bozót füvet hajt, vagy mint a
vidéki pór mondja, megszőrösödik. Sás- és kákatövek
szövik össze válatag elemét, fűz- és égergyökér mint
összekötő csontváz nyujtóz- s ágazik szét rétegei között;
majd kövér telepe fokonként meghízik, fűszeres kaszáló
honosul meg rajta, itt-ott felveri az ezüstös rekettye,
ráköltözik lakni a bájvidék millió virága, ifjú dús tenyé-
szet omlik ki méhéből, s hogy ne álljon számúzve a
vihár kezében, fiokká fogadják a szomszéd őspartok,
melyekhez kiköti egy szánakozó szél, s időt ad a rév-
hez gyökérrel fonódni. Azonban független jellemét
mindíg igyekszik megóvni. Sülyeteg felszine folyvást
ingadozik s ha nyugalmasan soká áll meg rajta ember
s barom, lesüpped alatta s törekszik elnyelni. De azért
szolgaságba veszi az éhező bírvágy; diszét gazdag ren-
dekbe kaszálják le évenként, a vigyázó földi ekét is mer
neki akasztani, s magontó barázdát hasít szűz vállában;
sőt a rászokott barom is jár, legel, terhet hord, sőt meg is
tud hálni bizonytalan telkén; de sokszor áldozatul ejti
a vidéki jövevényt, s ha idegen marha téved ólálkodó
ingoványaira, mely erősebben lép, s nem tudja ösztön-
szerűn kikeresni biztosb rétegeit, megijed s elmerül
fenéklen keblébe, mely a zsákmány után jel nélkül
összeforr.

De maradnak szabad testvérei az így megfeneklett
szolgaszigeteknek, s azok az új vízi teremtés legköl-
tőibb eszméi. Felékülve fákkal és füvekkel, zöldbársony
kaszálók virágos mezében, a szellő balzsamát véve illat-
szerűl, delelő szárnyasok ábrándos dalával jár a vándor-
láp a tó kék aranyában. Ha csendes a vidék, nyugton
mereng ő is, átadva díszzeit a hab tükörének; de ha hűs
alkonyon támad a jóserdők haragos zúgása, felölti ma-

gára szokott gyászfátyolát, az elfelhősült ég fekete árnyait, s elindúl a szélben lassú jajgatással, mint nyugtalan özvegy, kinek jegyesét az örvények tündére titkon elrabolta. Mikor bánata megnő az erős vészben, szilaj villitánczczal kereng a tört habon: keblére bocsájtja a villám kigyóit, szép haját megtépi a forgó viharban, s berontva tör, pusztít a vízi erdőkben. S ha szaggatott keblét a vész kifárasztá, dúlt arczczal megáll a csillagos magányban, a tóba hullatja széttört koronáját, s halkán elbeszéli rejtett keservét a méla bölönbika fojtott nyögésivel. Búsan hallgat rá a rejtelmes éjvidék, a nád rengetegje fájdalmáról susog, szálló harmatával az ég megsiratja, s hajnalra könnyéből gyöngykoszorút fűz rá.

Ah be szép költészet van a természetben, míg az emberi faj nyomot nem hágy rajta, de ha a műveltség zsákmányul rabolta, letörlődnek róla az Isten ujjai.

Köröskörül a dágvány és vízmező roppant határain, s szerteszt a zátony- s láppartokon, terjengő nádjövés veri fel, s szorítja a vizet. Nád a főtényező a teremtés kezében, melylyel a consolidatiót eszközli, hol az ki nem hajt a mocsár vizein, remény nem igen van földalakuláshoz.

Ködös távolában a vízi látkörnek egyházromok s porladó lápvárok mosódnak el erőtlen körrajzzal, mely azokat velős érozerőben, s nélkülözni tudó dicsőséggel rakta, a csont, régen földdé lett már. Az unoka emléke visszatér a távolidők kék mélységeibe, s kegyelő ihletet szállít kisszerúségekhez szoktatott lelkébe. Hajdan véradó vezérek őrzék e határon szilaj barmaikat s az Ázsiából hozott becsületet, jármot vetve az öröklésben álló gyáva ellenségre, a helyett, hogy egymás alá ásva áruuló versenyben keresték volna nyomorult kegyeit. Későbbben az ököljog vérfészkei lettek az őshomoktorlatok, de mégis legalább, az erő s szabadság rév- s őrfokai. A Magócsi, Pető, Alagicsaládok viharja rengeté a várkörnyékeket: most csend szántja a sovány határokat, s ha elvet is az év nehány szemet az ősi

dísz s erény maradék-magvából . . . dudva terem rajta. Sehol semmi jele a független nemzeti erőnek ; a földéhez hívebb pórivadék, idegen birtokban vonja a barázdát ; elfajzott urai pedig sárházba költöztek az örvény veszélyei közül, s vérrágó árulással törnek egymás buktatásán fényes szolgaságot venni, hogy legyen mit adni zsidónak a csapszékbe, vagy daczát legalább kivivja dacz ellen.

A «bélföld» hullámzó nádrengetegje közt barátságosan hí a jámbor falvak kálvinista harangja. Szeretszét belát-szik Dombrád, Berencs, Deme (vezér) cser (éje) Patroha, nyugodt becsületes egyszerű nép láp-telepedési. Szomszédi szives egységben élnek egymással, pedig évekig nem mennek egymáshoz, holott némelyikhez a szomszéd helység szava áthallik a vizen. Sok község él csupa lúdtenyésztés- nádlás- vagy csik-halfogásból, marhát őriz, a lapot kaszálja, szántóföldje nincs, a többi is primæ occupationis. Saját vetés nélkül táplálkozik, mint a vízi madár. S e magára hagyott nép mégis oly ügyes. Érzelme, költészete firól-fira kifejté magát a tájhoz alkalmazott tündérregékben, s vallása vigasztaló hit, józan áhitat, sötét nyomasztása nélkül bigottság- s buta babonának ; erkölcse tiszta és szigorú, kebele nyilt és emberszerető ; üzlete egyszerűség és halászat mint az apostoloké ; fogalma s eszközei együgyűk, mert soha senki nem tanítá, de azért élelmes, tehetős, szükségét sosem lát, ha csak marháját el nem sepri a dög, s általában messze elüt azon gyáva, vegyűlt, ronda, lomha fajoktól, melyeknek egyedüli érdeme, a mindent előntő bő szaporaság . . . szeszély-e vagy szolgaszakmány az a természetben, hogy kigyót, békát, férget túlszámban szaporít, míg a nemesb állatfajok lassu tenyészetben apránként kivesznek ?

Idébb, a lápvidék szabolcsi szélében Beszterecz és Ibrány néznek farkasszemet, melyeknek tóvárait hajdan, a néprege szerint, arany sodrony kötötte össze, s rajta a földiektől üldözött tündérek éjenkint egymáshoz tán-

ezoltak csokolózni. A roppant rétközön királyi erőben úszik át a partszaggató Tisza, bő vérét öntözve a tó ereibe éltető elemül. Bodrogköz felől, mint egy holt-tetem nyúlik ki a mocsár országából a Karcsa vize, lomhán szállítva a felesleges vizet; a nép tónak képzeletét azt rest mozgalma miatt, s firól-fira várja, míg száz év elteltével felveri az őr-tündér a kakasszóra vízbeejtett harangot, mely a víz folyását hajdan megállítja, mint azt a költőlelkű Tompa, népünk regéiben oly szépen elmondja.

Középen sík vizek, libegő lápok, náderdők, ilványos rónák, s ismeretlen mélységek között rejtve fekszik Czigánd, mintha az ősnemtő védni akarna annyi eredetiséget az új idők romboló kezétől. E falucsaládnak több mint száz telke van, s földesurának még sincs ott semmije. Robotját leróni bábukon (tutaj) szállítják idegen határra, s mitől más jobbágyok leginkább kívánnak megszökni, ők kizárólag kérik a kaszálást és fuvart. Ilyenkor üres tarisznyával ered vízi útjára a vándor karaván, emigrált telepként száll ki a partokon, hol urbéri munkáját végzendő s a földtulajdonos, mint patriarchalis atya, hajlékkal és élelemmel gondoskodik a rábizott családról. A hazáját hagyott nép nagy karikákban ül az idegen földön, a kor rangja szerint ereszti becsülettudó véneit, s az egyszerű ajándék közjogán testvéri szeretettel tud megosztózni, mint az aranyidő vágytalan szakában. Otthon, nincs felhasábolva földjük irigy mesgyékkal, semmi birtok, semmi váljegy, s háttárvető hantolás nem mutat osztályra. Ezenként kimegy a nép földfoglalásra, mintha mindannyiszor res nullusra tenné kezeit. Felfog és választ kiki tetszése szerint, s mindig testvérileg eligazodnak a nélkül, hogy veszekvés háborítaná a százados békét, vagy bírói ítélet vétetnék igénybe megsértett felektől. Mily örömmel üdvözléné őket a feltámadó Ovid, ki a megsiratott aranykor erényei között, fájdalommal emlékezik az ősemberiség ily gyakorlatáról.

E nép szorgalma egyfokú a becsben patriarchalis törvényeivel. Czímeres marhái díszesek, legtöbb és zamatosb szénát kaszál, a halat iváskor, mert partra verődnek, szabadkézzel milliónként fogja, s mikor ők halásznak, egész vidéken leesik a hal ára. A faj maga költőileg szép; hölgyei vidámak, szerények, s meglepőn feltűnik szabályos vonásaikon a belső nyugalom, s vágyatlan lélekcsend. Beszédük igen eredeti, sajátos és ősi öncsinálta nyelv, melynek kincseit nem engedék az örökös vizek eddig kihordani.

Az egész rétköz egy kis mintája a nagy teremtésnek, mely szakadatlan rotatióban folytatja önmagát. A keletkező lápok földdé alakulnak, s szorítják a vizet; a Tisza évenként kiönti férhetlen árjait s helyre növeszti a megfogyatkozott tengert. A növény- s állatország gazdag tenyészetben omlik elő s táplálkozik az új föld kimeríthetetlen tején. A ligetek sátrai, a rét özönlő virányi, a láp- és tópartok megrakott öblei egész díszvilág; a szín és illatvegy örök élv kútfeje a szomjas érzékeknek, az évszakok minden fordulata ujjászülő időkor az új tenyészetben, s maga a lég folytonosan érleli terhét a millió életnek.

A vízi állatok faja és serege csodálatig ragad. Nap-pal, a rekkenő nap tűzernyője alul elülnek, s a roppant tartomány ezer tévegében csak szárcsák láthatók, bibirkélő vízi tyúk, gólin-szalonka, gólya, bölönbika, s egykét gunnyasztó özvegy gém. A róka és vidrák kerülik a szemet, s a réti vadfarkas húsölőben liheg a náderdő árnyain. De ha a léghűtő est beáll, a szemnyelő vizeken kezdődik az élet, zaj, zörej, mozgalom, mint egy fővárosnak tolongó utczáin. Széles fellegekben húzódik a szalonkáknak több vízlakó faja, hápogó táborral kavarog a récze, s a vadlúd tömege mérföldet elfoglal. És ha a tó forrong, s morgása vést jelent, a szél tele hordja az égürt szárnyasokkal, mintha egy rengeteg hulló leveleit repítné el őszszel. A csapkodó fajok éles visongása, a nyers üvöltözés, s egyetemes

víznépi lázadás félelemig ragad, s bizonyoságot teszen, minő osztályoknak van alája vetve a lápbirodalom.

Ha estve búcsút vesz a feledtelen tájtól a merengő vándor, s a kísértő képhez távolodó útján egy isten-hozzádot mondani visszanéz: szőke köd von fátyolt a nyugvó habország bűvös titkaira. Az alkonyodó nap világa felveti, és a köd lebegő fénytömeggé válik, mintha egy összetört arany zuhatag verné rá vízporát. A tündéri elemben később violaszín habok hömpölyögnek, s ha a látkör félig elnyelte a napot, vérszínű fényben ég a ködös tókirályság. A vízi nép nesze lassanként elmarad, a falvak harangját visszahűjja a szél, szürke sivatagba merül a csoda táj, s a pusztai úton egyedül marad az álmodó gondolat.

Isten veled regék, s boldog egyszerűség pásztori hazája, utolsó vidéke megfogyott fajom közt az őserőnek! Emlémem a század kórzaja közt csendes képedhez visszatér; s lelkem örül, hogy szűz kincseid láthatám, mielőtt az üres műveltség elfoglalt országodba betör, s letörölvén rólad a vezérek nyomait, ezer gyárt, zsidókat, bűnt, zajt, erőszakot, fényüzelmi igát, s nyavalyacsordát visz szikkadt telepedre, hogy a század új szótára szerint boldog, s dicső legyen a szent emberiség.

XXIX.

(Örsy Zalánka.)

Hat héttel a közelebbi események után, e táj Pest felőli oldalán, könnyű neudicsánka érkezett a parthoz a porfelhőbe borult országúton. A tajtékzó lovak lankadtan álltak meg a nedűs part eleven pázsitján, s izgatva pöcsikeltek az árnyatlan állomás melegén. A székéren napsütötte alak bontakozék ki a por oszló fellegeből, hűvös vászon nyárzubbonyban, olcsó rizskalappal. A mint a port elvitte a szellő, Vámos férfias alakját tisztán meg lehetne ismerni. Leugorva, nyugtalan arccal, kémlelő szemekkel indult meg s nézdelt szét a sásas part hosszán, s az apró révek nádfalú öblében.

— Nem látod valahol Czeccilia nővérem új halászáát, az öreg Cziriákot? kérdé kocsisától.

A kocsis nap ellen veté tenyerét, s keze alatt elnézett a vizi környéken.

— Nincs itt sehol tens uram, mondá kis kalapján egyet igazítva.

— Meg nem foghatom, pedig ide rendeltem csónakkal; aggódék Vámos.

— Bizonyosan el van parancsolva tens uram: mert ha beteg volna, más várna itt helyette bennünket.

— De hát ki parancsolta volna el?

— Már azt nem tudom, tán az özvegy tens aszszony; de annyi bizonyos, hogy az öreg Cziriák nagy ok nélkül oda nem maradna. Hiszen mindig dicsekszik

vele, hogy az az új halvány úr ide hozta Hortobágyról, s úgy ragad a tens uramékhoz, mint a gyapjú a bárányhoz.

Vámos, mind a mellett, hogy megszokott ártvágyat s véletlent nyugodtan viselni, felettébb fel lőn izgatva. Nem volt képes ez esetnek kulcsát találni, furdaló sejtetem támadozott lelkében, s futkosva kiabált csónakosok után, ha valahol halász rejlenék a nádban, mintha minden áron a vizi utat akarná választani.

Siket csend nyelte el a kiáltásokat; semmi hang, semmi válasz sehonnan. Vámos türelme kifogyott, ingerült kifakadásokba önté haragját, egyik kifogott lovára pattant, s gyorsan futamlott a tópart hosszában, embert, csolnakot kiabálva mindenütt.

Hasztalan! a vidék pusztá, egy lélek sem volt jelen, rekedő hangjára a vészmadár sikoltása felelt, s visszaroohanva fáradt lovaihoz gyors hajtást parancsolt.

— Hány óra alatt érhetünk haza, ha a lápokat kerüljük? kérdé kocsisától.

— Biz uram, a megtart éjfél, mert a ló fáradt, az utak rosszak, még igen messze van; felelt a kérdező.

— Hogy tartana? hiszen tele holdvilág van, bátran lehet menni; aztán még alig van négy óra délután; nyugtalankodék Vámos a kocsiban.

— Dé'szen ha már négy óra van, úgy csak a hajnal vet haza bennünket; nagy föld ám az ide, osztég meg nem úgy van mint a kerékvágás: hogy e világot általéri, mégis egy tyúk általlépi; viszonzá a kocsis, miközben a rudas strángjait felhányta, nem igen örülvén a lókergetésnek.

— No csak gyorsan Pető, mit sajnálsz úgy az abrak-tömlők lábát, hiszen az enyimek; türelmetlenkedék a gazda.

— Igen, de kocsisuk én vagyok, a ki lelke van, s ha egyszer a bőrön átvirít a borda, engem szól a világ; felelé fogából békételenkedve, miközben úgy közzé vágott a fiatal fogatnak, hogy rövid percz alatt szeke-

ret és lovat porfelhő borított, mintha boszorkány utaznék sebes forgószélben.

Addig, általellenben, a lápvidék felső szélén, egy sásas róna megett nyárerdőtől fedve, két felnyergelt paripa legelt a herehurós réten. Egy félvér sárga kancczán finom angolprics ragyogó aczél kengyelvassal. A délczeg állat nyulánk termete, s okos szemű száraz feje elárulá a nemes fajt, s finnyáskodva harapott itt-ott a gyenge sarjúba, míg társa, egy lovász alá termett erős, szügyes poni, tele pofával falta a kövér mezőt.

Az összes kiállítás úrlovag tulajdonának látszék, ki nek pénz mellett jóizlése is van, de gazdáját hiában keresé a szem, mert két pórlegényen kívül egész látkörön ember nem mutatkozék. Egyik alacsony siheder, fekete strucztoallas debreczeni kalap-, kurta fényes guba-, s lobogó gatyában, a lovakat eteté kézre tekerített kantárszárral, s az erdő-öbölben rekettyés cserje közt úgy vezeté odább egy érfolyás virágos menetén, hogy idegen szemek nem férhettek hozzá. A másik, szép sugár legény, tűzoktollas szürke kalappal, kék, pitykés jankliban, blanc bőr vadásztarisznya oldalán, s kettős Kirchner-sodronycsővel kezében, az erdőközi fűsziget zombékjai közt unalomból látszék vízi vadakat hajhászni.

Egy kerengő sirályt ejtett le az érbe s ezüst szín rokon visongva gyűltek rá társukat temetni. Nyugtalan örvényben lebegtek felette az illatos légen s lövés sem lón képes tovább riasztani a bánat helyszínétől. Kinek kedvet ád a hasztalan gyilkolás, ilyenkor sorba leszedheti őket, mert készebbek halottjaikra hullani, mint sem elhagyni az érzékeny temetést, mielőtt könnyebbülésig kisérték magokat. Ki tanítá őket a baljóslatú fájdalom szavára, hogy a közelgő vész élőérzetében s feleik halálán jajgatnak legjobban?

E két egyéneken kívül üres volt a határ; a lóvezető siheder olykor-olykor keresztül nézett a liget bokra közt, a tó tisztása felé, mintha a közel faluból várna

ki valakit; a lápi vadász szintúgy el-elteklintve az erdőszárnyon át a kákás róna felett; úgy látszék, türelmetlen várakozásban van, mert ilyenkor drága ankerórát von elő zsebéből, mintegy kényszeríteni akarva a veszteglő időt.

E közben hanyatlik az égető nap; két fiatal halász ballagott a falu irányából vontatott léptekkel. Egyik drága ékművű hárfát hozott balvállán gondosan, s megmegállva tanakodó arcczal fejér ezüstpénzt számígtattak egymás markába. Nehány száz öl távolban utánok szép fiatal úrnő jött ki a gyalogút fejeződő szalagján. Könnyűded természetén olcsó honi kékkarton ruha lenggett, fejét mély ernyőjű helgolandi kalap védte hőség ellen, de fürtje kiomlott a fehér burokból a szerelmes sugárban arany habot verni. Arcza vidám, szemében enyelgő szivély, járkelése játszi mozgalom; közelebről ráismerünk, hogy ő Őrsy Zalánka, azon boldog teremtések egyike, kik fogékony és részvevő szívvel, de szellemi túlság s transcendentalis érzelmek nélkül fejlődve, vágyat és eszmét, mely lelkökben fogamzik, valóvá és tetté tudnak érlelni s a csendes elégtelenség derült kedélyében minden csekélységnek képesek örülni.

Hóna alatt könyvet vitt s elhagyva az ösvényt, szökellő léptekkel haladt a hűvös pázsiton, melynek lengeteg selyme enyelgőn hajlongott a hölgyruha-szárnytól vert könnyű lebelben. A két halász a tópartra ért s eloldá tisztított csónakját, mely a sás közt egy bárka s néhány varsák szomszédjában kikötve lebegett. Aztán eleven zöld füvet arattak a csónak fenekére s egész kegyelettel bele helyezvén a rájok bizott hárfát, aszszonyukra vártak.

Zalánka oda ért s beugrott a zamatos fűre. A kormányos ráült a palkonyra, társa pedig csáklyát von kezébe s a sáson átvágott vízúton beindultak a kies vándorlásra, mely most nyugodtan állt a csendes tó közepén, mint egy felékesített menyasszony, ki igér-

kezett vőlegényét várja, saját díszeit csodálva tükrében.

A csónak síkra ért s gyorsan szelé a vízszín ezüst fodrát, mely mosolygani látszék örvendetes terhén. A helgolandi kalap fehér szárnyai lobogtak mint egy tündérezászló s tört napfény villogott a hárfa aranyján.

Kívül, a ligetszélben, guggon leste az uszó karavánt a siheder lovász s éles füttyentéssel akará figyelmeztetni a lápi vadászt, de az már falánk szemekkel kísérte a habtörő sajkát s szabályos ajakán, melyet a kalapkaram árnya alatt napvilág süttött, gúnyos öröm látszék.

Midőn a halászok a háttér mélyében kikötöttek a vándorláp farkán, vállára veté fegyverét a lápi vadász s a bozóton keresztül csaté és vadszeder szövevényin által a lovászhoz hatolt.

— Jót állasz-e Pista, hogy dolgunk rendben van? kérdé a suhanczot, kinek szeme felélenkült az osztozó örömben.

— Csak nem úgy ismer talán méltóságos viczispán úr, hogy a mihez fogok, feliben végezném; felelt ümgetve a fiú, kiben közletről tüstént felismerjük az álruhába bútt Píse Pistát.

— S nem félhetünk semmi baklövéstől? folytatá a kérdést, — kinek az alispán czím s kalandos vadászöltöny igen jól állt, — gróf Szalárdy Lajos, megvergetvén nemes kanczáját, melyen a hortobágyi öntések közt kalandozni láttuk.

— Ha bakot nem lő-e a grófi alispán? én azt nem tudhatom, válaszolá Píse. Én rajtam nem múlik, ha orrunk foghagymás marad a lepénytől; a mi rám volt bízva, megtettem emberül. Az öreg Cziriáknak azt mondám, hogy Vámos izente: a kanyári boszorkányégető hegynél várjon reá, ha éjfélíg nem megy is; mert szándékát megváltoztatá s nem a beszterecki oldalon akar a vályuba ülni.

— De vajjon hiszi-e, a mit állítottál?

— Mint a hiszek egy Istent. Olyan hűséges a, mint

a juhászkutya, inkább a könyökén adná ki a lelkét, mint szót ne fogadjon új gazdáinak.

— Hát az a két halász, ki a kisasszonyt bevitte.

— Visszajön a mindjárt, mihelyt ő nagyságát a libegő lápra kiteszi.

— Mit hazudtál nekik?

— Nem kellett hazudnom. Úgy voltak rendelve, hogy visszajőjenek; mert az öreg Cziriák hozná osztán haza Vámos úrral együtt a nagyságos kisasszonyt.

— De lesz-e csónakom, ha mit sem hazudtál?

— Igen hát; mert azért jó nagyot hazudtam. Kibéreltem tőlök mára a csónakot, mintha vendégasszonyok akarnák odabenn meglátogatni ő nagyságát, a mit addig titkolni akarnak.

— Nem ajánlkoztak evezni?

— De biz igen, hanem odébb adtam rajtok. Az urak eveznek, fillentém suttogva, csak lóduljanak el, ha a csónakot kikötik, úgyis könnyebb inni addig a hűvösön, míg a csáklya rángatná bordáját s a kezökbe nyomtam egy marok fehér huszast.

E szóváltás mutatja, hogy gróf Szalárdy Lajos épp oly feltétlenül, de eddig több joggal, bízik Piszé Pistába, mint akármelyik nagy világi fess garçon sehonnai komornyikjába; mutatja egyszersmind azt is, miszerint az új alispán, az Atheával töltött estély miatt akar bosszút állni Zalánkán, az esetleg birtokába jutott titok következtén.

Azalatt visszafordult a láptól a két halász, Zalánka pedig vevén szép hárfáját, egy égerfa erdő megé tűnt el a lombok sátrában, mely hátat fordíta a távolban hagyott révnek és ligetnek.

Az ismerős magányba sietett, egy festői zugligetbe, melyet s melyhez hasonlókat a vidéki tájszó rónabereknek hí. Félkörben kanyarul be a lápszigetbe egy sima tőből. Tükre világos zöld s körülöntve nefelejcs-erdővel, azurba foglalt krisolithoz hasonlított. A tó felől sötét kákaszegély körzi nymphæa virággal, semmi szélmoz-

zator sem eresztve a kristálymederre. A láp mart be-
nőve halvány tömött gyepvel, mely dudvátlan és tiszta
mint a szálán szedett selyem; a legdajkáltabb angol
pázsit nem mérkőzik vele. E nedűs hantok, hervadás
nélküli örökűsben élnek, reggelenként oly dúsan ter-
helve harmattal, mintha kosárral öntenék közébe a gyön-
gyöt. Szembe az öböllel, tojásdad vonalban éger- és
tölgyerdő hinti félig reá ingó lágy árnyait; s egy ha-
ragos zöld gyepfolt közepén, kávéatlan kútból bugyog
az átlátszó kristály, mit a lápi kaszás buzérnek (buzgó
ér) nevezett. A feneketlen forrást fekete nadálytő
tartja hűvösben lilaszínű lombos virággal; körülé vad
boglárfák nyitja ki sárga csillagait s egy-két árva lilium
halvány koronáját, míg odább a szurokfű piros szirmai
lángolnak, vagy a szappanvirág hajtja meg lekókad
bokrétáját. Az erdőfalat itt-ott meténg s vadfolyondár
futja el, a bozót aljában bolyhos iszalag von lengeteg
szalagot s buja tömkelegben hajtja fel indigókék füzé-
reit az erdei szarkaláb; alul pedig a berek lábujában
nehány csinos boglya nyujtá fel kúpjait, sötétsárga és
zamatos szénájával, mint a jóféle sáfrány.

Itt von ülést Zalánka egy kidölt nyártörzsökön, mely-
nek fehér pamlagát támkarul ölelte néhány fagyaltó.
Hárfáját az élő bokrokhoz támasztá s hozott könyvét
a jegynél felnyitotta. Megette a dalos madarak zenél-
tek, elől a vad méhek altató zsongása s lelke bemerül-
ten a velünk testvérnép édes regéibe.

Régibb költőink bűnösen elhagyák a reájok váró s
őket érteni, méltányolni és követni egyedül tudó és
akaró rokon népet. Isten tudja, minő lábatlan felhőkön
kapkodtak Olymp s az óformák szépségei után, kicse-
rélték érzelmeiket, rokontalan izlésnek kivántak tetszeni
s egy-két idegen ég alatt nőtt babérlevélért megveték
a honi puszták koszorúját; feledve a velek egy csont-
ból lett népet, ki, bár növe súlya alatt költői vigasz
nélkül, fentartá a vért, nyelvet, szokásokat, mik nélkül
nemzet megszűnik faj lenni s a pávatollas szajkó sorsa

vár fejére. Most már jobb csillagok vezérlik a költőt s a háladatos nép figyelni kezd reá. Ő nem tud mást adni, de szívért megnyitja s a szív melegében nemesebb gyöngy terem, mint minőt hideg gőg s pártfogó szerep nyújt panaszos jutalmul. És a nemesség jobbjai hozzá csatlakoznak, mint íme Zalánka, ki átadott érzelmekkel olvasta a vidék ősmondáit Tompa ihletett könyvéből.

Zalánka megett alább-alább szállt a nap, úgy hogy éppen délest középpontján állott. Sugári ráfeküdtek oldalt a tó párájára, melyet a napi hőség már átfűtött s itt sokkal szebb és csodásabb formában állítá elő azon tüneményt, mely az Alföld rónáin is elragadó. A vízi délibáb csillámlóbb ködű, ámítóbb rezgésű s gazdagabb képletekkel bír mint a síkföldi. A varázs-elem tisztább s a tó mint egy hombor tükör megkettőzi és magasabbra veti azt. A tárgyszínek élénkebb vegyben játszanak, vékonyabb, magasabb költőiebb alakokká nőnek; s távolabb függenek a térszíntől, honnan szabadulni vágnak, mintegy egyetemes mennybemenetelt rajzolva a csalódó szem elé. Azon rónaberekből, hol jelenleg mulatunk, csodás kilátás nyílik e varázsra. Zalánka tudta azt s könyvét letéve gyönyörét kereste az isteni játékban.

Atalellenben nád, sástalan vízróna feküdt mérföldnyi távolban gyepmarrtól ölelve. A napfény bevegyült a remegő párákba s megcsalva a látást, kiveté a ködöt az alacsony partra; aztán felveté magasán, mintha a látvány egész szélessége mélységgé alakult volna. E rezgő bűvös elemben lovas kócsagok jártak a tószélen. Reszkető tollaikon szikrázott a fehérség: pusztanapon ki nem állhatja őket a káprázó szemvilág; ilyenkor némileg elmosódik rólok az a vakító fény, de a fehér szín hatyútisztasága felülmul minden bérczi havat. E délczeg madarak örködve, félénken járkáltak fel s alá; a délibáb megnöveszté őket, lepelbe vont hősírn alakoknyulongtak a szem előtt, mintha fehér habszellemek fürdenének ragyogó kristályban; de ha támadó szél veri

fel a vizet, elhajtja magáról az ingó párákat, a kócsag tova száll s az igézet eloszlik. Zalánka reszkető örömmel kísérte a csábító látványt s hárfát vevén dallá a regét, mit akkor a nép költött. Régenten, a boldog jobb időkben, tündérek lakták a belföldi lápokot s a berencsi tófokra jártak el fürdeni. Egyszer a tókirály meglesvén egy örvény alatt őket, ellopá közülök a legeslegszebbiket. Akkor elköltözték lakni az ecsedi tóba; azóta aztán csak nyaranként járnak el a fokhoz fürdeni, de most már félénkek s szüntelen remegvén, csupán árnyaikat eresztik a vízbe; és ha a hab mozdul, mert a tókirály jön, tüstént seregestül elrepülnek onnan . . . A regét bevégzé, de tanult ujjai tovább is a lány hurokba merültek s dalokat énekelt a nép és nemzet nagyobb költőitől, lelkesedve, meleg bensőséggel, örömjegyül miként birja és akarja a nemzeti érzelmet tőlök eltanulni.

Énekét egy fülmile bájos csattogása vágta keresztül. A leánya letévé hárfáját s édes ábránddal, féltékeny vágygyal kísérte a világ legnagyobb dalnőjét . . . Óh be boldog vagy te Athea, kinek magas művészeted megközelíti e mesternőt; ki ezer kebelt gyujtasz szent lángra, ezer vágyat költesz pályád nyomán s a hon századának csodája, bálványa leszesz . . . Óh mily alatt repül gyenge szárnyú lelkem egy művésznő magas csapongási mellett! istenem ha enyim volna azon érdem és dicsőség! . . . De minő irigy önzés ez bennem? hát nincs-e más tér, melyen használhatok s a becsülést kivívjam, csak erőm s akaratom legyen? Mily könnyen hasonlónak lennék azon tehetetlen, durva, gyáva magyar emberekhez, kik írók, művészt csak azért sem fognak méltányolni, hogy övéknél kitünőbb névre ne kapjon; hanem erő és fáradság nélkül ragyogni akarnak, egyedül . . . egyedül; a helyt, hogy örülnének, ha a nemzetnek valamije van; s meggondolnák, hogy azok csak küzdést, kínt, nyomort viselnek kirekesztőleg, dicsőségek pedig az övék is.

Azonban az esti árnyékok megnőttek; Zalánka nyugtalanul nézett a sötétedő vizek távolába, aggódni kezdte Vámos késedelmén; s a veszély félelme, féltés baljós-lata kezdé szorongatni. De mégis tudva az aggály természetét, hogy annál élesebb és gyötrőbb, minél inkább fogai közé vetjük magunkat, törekvék megcsalni kételkedő vágyait. Most ligeti bokrétát szedett, melylyel meglepje szívének lovagját, majd a hárfa keblébe önté tiszta gerjedelmét, vagy a métely lilaszínű ernyős virágát dugdosá a tóba multságul, mely a vízszín alatt kénköszín lángot vet.

Türelme végfogytán állott s közel vala menthetlenül az ingerült gyötrelembe sülyedni, mikor hirtelesen, rendkívüli jelenet csalta meg egy időre lázongó elméjét.

Egy darab éretlen uszó láp kezdett égni a vizen; hihetőleg szárcsatozás szedő pásztorgyerek gyújtá meg. Soká emésztődött a gyökeres cseret, mint valami óriási tapló. Végre tűzkút kerekedék a réteg közepén, majd boglyafeneknyi nagyságra nőtt s tömött bőséggel kezdé felfelé ontani a szikra-zuhatagot, melynek oszlopában millió paránya látszék lételt venni a hulló csillagoknak. Először fekete füstörvény akarta borítani a varázs-mutatványt, de öble fokonként folyvást fehéredett; majd folyó tűzfulánkok kezdtek benne nyilazni, mígnem fel-lövődő lángsudar törte át, bepettyezve szállongó tűz-pelyhekkal. A rémes lobogvány lefesté magát alul a tó csendes méhében s ezen megkettőzött rajz malombálvány alakot adott az égésnek, mely, látkörszínen nézve, a léghen látszék függeni. A hojsza és vészmadár, csüllő és sirályok visítva kerengtek az ismeretlen elem fénykörében; fehér vagy ezüstsztín hasaik kísértetiesen csillogtak a remegő világban s szárnysezegetten hulltak le a tűzbe, ha a hőség véletlenül elcsapta. A lápréteg szélein vérpirosra festődék a habtükrös s mint testetlen folyó-világosság látszék magát közbevetni föld és víz válvonalául. Sok fajú apró hal s a vizi tenyészet for-

mátlan szörnyei ezrenként tódultak oda, mesés arany-és tűzteremtményekül nyüzsögve az átlátszó világban. A cseret súlya könnyülvén a hamvadás által, a terjedő lángok öbleiben pedig forgószél verődvén: megindult a vándorláp, mintegy tűzkisértet, mely önmagát üldözi; s szélverte üstökkel kerengett a tó-pusztán. Tán Phac-ton balesete óta nem volt szebb látványa a földnek, mint az égő láp ha a szélvész úzi. Alul a réteg szélen felfújja a gyökerek pernyéjét, mintha czetszörny tűz-ínye villogna, mely a tavat be akarja nyelni; fején a lángfürtöt hátraveri, mint egy furiának csapkodó hajait s a tűzcsoda hátrálva látszik nyargalni előle. Láng-utat fest a tó a menekvő előtt, a liget s náderdők félénken néznek át a rajtok átszárnyaló vérpiros világon s a tó sötét rejtekeit elárulja a fény, hová éji világ nem hatott a teremtés óta... Apránként elhalad a sík távolon, nem hallik többé a recsegés, robogás, messze úszik vele a táj rettegése; már csak úgy tűnik fel, mint az égő hajó, mit apró örvény közt lánglobogók visznek; míg nem az úszó fény alább-alább merül s végre mint erőtlen pásztortűz kialszik. S a vándor láp könnyű hamva szertesztét száll, a szép hölgy hullája a légben oszlik fel, reggelre a vizen nincs látható nyoma, mintha a szabadság szárnyán szállt volna el költőélet után költőibb hazába.

Zalánka e sajátságos tűzhalál átmentét csodálta végig s úgy vélekedék, hogy az enyészet nem hozhatja elő szebb formáját az átváltozásnak.

Ezen csalódás is elmúlt. Többé nem lehetett a szerelem aggályát elámítani, egész fergeteggel rohanta az meg a leányka szívét. Hol van? mi ok, mi veszély tarthatja őt vissza? őt, ki minden ígéretét betölti s legcsekélyebb fontosságú szavára sem hágy senkit várni? Nem ezen hó végnapját jelelte-e ki, a főispán debreczeni házánál hozzám irt levélben? nem ezt tűzte-e ki Pestről küldött tudósításában, nem kért-e újlag, hogy Cziriákot a tulsó révhez rendeljem? Egy levelet

vőn elő kebléből s a holdvilágon át meg átnézte százszor olvasott tartalmát... Igen igen, neki itt kellene lennie; tán baj vagy betegség érte útközben, vagy tán, óh szörnyűség! a csónak süllyedt el?... úgy van, úgy van! a vizen érte veszély. Különben hová maradt volna a hű, a becsületes Cziriák? ha látra, hogy nem jó, nem érkezik: egyedül is elő kellett volna eveznie; hiszen tudhatta, hogy oly késő nem jövend; ki bizná magát éjben hosszú vízi út bizonytalanságira?

Így, s így törődék a rettegő leány. Szerelme egészen elhité vele a végveszélyt. Órjögő gyötrellemmel futkosott fel s alá a parton, bármely nyomorú rozzant csónakot találni, melybe szállhasson; de nem volt semmi menedék. Sikoltani kezdett segélyért, de a tócsend eltemette szavát; azt hívé szegény, a hang is olyan erős, mint a szerelem.

Végre a csüggedés főfokán suhogást halla a remegő sás közt. Oda tekintte s az égerárnyaktól megszűrte holdvilágban csónakot látta meg a part felé csúszni. Itt van, itt van! kiáltá erőfogyottan s tárt karokkal reszkető örömmel várta őt, hogy nyakába, keblére boruljon, mit eddig soha sem tőn.

A csónak parthoz ért s Lajos kilépett a tiszta holdvilágba bátran, merészen, mint egy szép rabló.

Zalánka ereiben megállott a vér, néhány másodperczre megszűnék benne az élet, a véletlen rettenet megfagyasztá azt. De aztán feléberült, lelke összeszedé erejét, felegyenesült mint egy parancsosztó királyné s rendítő villámmal nézett a megtámadóra.

— Itt vagy tiszta szűze a rejtett éjkalandnak?! ez hát a kigyói erkölcs, mely hajlamaim előtt oly ügyesen el tudott siklani?! Az úr kegyét megvetéd, hogy szolgáljának pásztorórákat oszsz elszigetelt éji magányban; mert hiszen több-e irányomban Vámos egy szolgánál, ha kedvem jó a sógorságot tőle megtagadni s mint zsoldomban állott mindenest tekintem? Te leozkékét adál, ha olykor jó kedvemben tetszétedet kértem;

Atheát óvtad, őrizted, távolftád tőlem mint az ördög-től; na hiszen szép angyal vagy magad itt a titokfedő árnyban, szerelempirosan, társadat várva, mint a fészkelő gerliczell mondá Lajos gúnyosan az önérző leányhoz, kinek éles bírálatú szeme megtörte a szóban elvetett tört.

— Hagyd el a nagy szókat, halljuk, mit akarsz?

— Hogy szerelmemet fogadd el.

— Ha ha ha! felkaczagott gúnyosan Zalánka s a vízi visszhangban liget és náderdők kineveték Lajost.

— Legyen, hát leveszem egész álarczomat, ismerj meg, ki vagyok? felelt ingerülten Lajos.

— Nem szükség vetkezned, lelkedig ismerlek. Vannak kellett volna lennem, hogy mocskos jellemed foltjait ne lássam.

Lajost meglepé ezen bátor visszatörés. Azt hívé: Zalánkát megtöri a véletlen merény s mint tehetlen áldozatot hatalmába adja a segélytelen magány; most meg kelle győződnie, hogy önérzetében éber őr magának s lelkének az erkölcs arszláni erőt ad.

— Te azt véled, játszom, pedig bosszúm megért. Különb is családomnak árulója lettél. Elköltöztél apám házából, mely alacsony sorsodból felemelt, melynek rokona vagy; s idegenek közé fészkelteél, Czecziliához, kit mint fattyúágat oltott törzsünkbe nagybátyám könnyelmű szeszélye; Czecziliához, ki tőled távol esik, nem is rokon, alig több mint ismerős. Ottan titkos szövetségbe léptek, vermet ástok családom alá, ördögi mesét koholtok, egy halottat kihúztok a sírból, meg-elevenítetek, igényt és hajlékot adtok neki magatok közt, felruházzátok jogokkal, tanúkat vesztegettek, hogy nagybátyám öröke reátok szálljon, koldussá legyek én s együtt habzsoljatok a hallatlan közkeresetből! . . . Mily szép ósanya fogsz lenni e lopott családban! Ha ha! de enyim lesz tőled az első csók. Amaz ügyben törvény és börtön bűnheszsze részvéted; de itt magam állok kellemes szerelmemért; mondá Lajos

gyönyörködve a sugár délczeg hölgyben s közelebb lépván a hátráló leányhoz, a holdfény mutatá termete erejét, férfias szép arczát s vadász öltönyében a legdeliebb test csábító kellemét.

Zalánka feddő haragos szemekkel tiltá el magától, de visszaléptében megtartá a lélekjelenlét határozott nyugalját.

Most erős szélroham csapta meg a lápot, minő e vidéket gyakorta átfutja. Nehány fa ketté tört, s a földréteg alatt bizonyos vonalban recsegés surrant el, mintha a gyökerek szakadoztak volna.

— Te mondad, legyen úgy, kiáltott Zalánka szép megtámadójához. Amaz ügyben ítéljen a törvény felettetek; de itt, majd gondoskodom én magam védelméről; s beljebb hátrálva, nyilazó szemekkel néze szét.

— Hiába nézsz, menhely és szabadulás után, közbevág Lajos örvendezve titkon az élvét biztosított tervnek s alkalomnak. Vámost ne várd, Cziriákot elrendeltetem a kanyári hegyhez, éjfélig nem mozdul ki a nádöblből; s gerle-párod nem kap sajkát a meneten, mert minden halászt megvettem előle. Innen se várj segílyt, zsoldomban a csónak, mely téged ide hozott, s Vámos a szárazon haza nem érkezik éjfél előtt; akkorra én lovam hátán viszem a karjaidban talált forró boldogságot.

— Köszönöm, köszönöm, mondá szikrázó szemekkel Zalánka. Tehát jegyesem veszélyen kívül van, óh ennek tudata megvetteti velem a magamét. Hát ármányod tartá vissza tőlem, irigy rabló . . . Igen, igen te kedves jó lélek, vágyam drága gyöngye, te siettél, jövé a hűség kincsével váró jegyesedhez; s harag és gyötirelem tépi most szívedet, hogy ennyit kell esned; de ne félj, a vétek el nem vehet tőled, megvédem jogodat a föld s alvilág ellen.

Lajos előtt mindig megfoghatatlanabb lőn Zalánka, kiben a növekedő veszély, erő és bátorság fokait tovább-tovább fejté. Kétségbe akará őt ejteni a magány s

védtelesség rettegéseivel, s íme az elhagyott küzdő biztosítást, lelkesedést merít saját szerelméből, mely őt elszánttá, hősnővé emeli, hogy még éberebb tudattal szálljon szembe a fenekedő erőszak daczával.

Azonban az előbbi szélroham ugyanazon vonalban ismétlé magát; a ropogás megújult, s a parthosszán széles karéj-föld inogni tetszék.

Lajos mitsem gondolt azzal; édes gerjedelemmel néz é bájos foglyát, ki az ügyesen kivetett hálóban vergődik.

— Annál jobb szép rabom, ha nem esel kétségbe, folytatá önhittén; engem legalább nem vádol a kisbíró, s te is kellemesebb emléket jegyezhetsz mennyasszonyi naplódba a vándor lápi éjéről.

Zalánka megvetéssel fordítá el arczát, s Lajos háta megett keresé szemével a kikötött csónakot, de a viyázó vadász figyelmezett arra, s ha galambja szöknék, útjában elkapná.

— Úgy, úgy, jer szívemre, te az elhagyott tó vendég királynéja! Mért remegsz, mért vagy oly félénk, mint az árnyék, hiszen boszúm nem öl; lehet-e nemesebben büntetni, mint ölelő karokkal? Jer, jer, a liget hí, a hold nyájasan kér; mondá Lajos kellő szenvedélyel, melyben a boszú gúnyos vonása félreismerhetlen volt, s határozottan kezdte közeledni a beljebb-beljebb menekvő hölgy után.

— Vissza! kiált Zalánka némi ijedséggel, s fenytő ujját parancsnoki szigorral veté fel. Ha közelítsz, ha érinteni mersz, nyakadba ugrom, mint vérszopó párducz; elébb megfojtanak karjaim, mint te erkölcsömet, reád fonódom, halottá szorítlak, mint az éhes boa, vagy vonni, sodrani foglak, mint az örvény, az örültség erőt adand karomba, te nem birsz ellentállni, s magammal rántlak le a tó mélységébe.

— Mily szép temetés lenne, mondja Lajos gúnyosan mosolyogva: egy tündér kebelén hullámsírba halni! De ezen szerencsét el nem érem soha; te nem birsz

velem, nyúlánk ifjú szép őzecske, haragod Dejaniráé, de erődben csak Zalánka maradsz. Küzdelmeid csak elvemmet nevelik, ah mi dicsők vagytok ti hölgyek az átok s harcztívás pillanataiban! . . . ki is kívánná egy ájúlt vagy alvó nő szerelmét érezni, vagy valami bárgyú olvadót, ki az egymást érő sóhajban elalélt? . . . Jer, jer harcra tehát, az gyúlasztja bennem a reszkető gyönyört.

Lajos e szavakkal határozottan sietett Zalánkát elérni, s tárva vitte karját, hogy első rohammal felölelhesse őt. Zalánka utállal nézte, fenséges arcát haragvér lepte el, vadan széttelint körében, látja, nincs menekvés s egy szabadító terv ötlött eszébe, mitől maga is elszörnyedt. Mindez rövid pillanat eredménye, mely alatt Lajos gyorsan és ingerülve közelst. Zalánka léldőleg hátrál, hogy beleugorhasson a feneketlen buzérbe, mit a nadálytövek lombos virága fed; Lajos rohan, hogy megelőzze őt, Zalánka hátrálva szökött odább-odább, de irányt tévesztve megbotlik a fehér nyájtörzsökben, hol olvasni szokott, s visszatarthatlannúl reá hanyatlik. Lajos alig volt már négy lépésnyire. Szép szemei égtek, keble reszketett, karjait kitárta, hogy szívhez szorítsa őt. . . . Zalánka sikoltott s védőleg nyújtá kezét maga elé.

E pillanatban szörnyű csapással ront elő a szokott szélroham. Szárnya keresztül vág az erdön, az éles harsanás harmadszor fut végig a lápréteg méhében, szétszaggatva annak gyökér szövegeit, a part karélya Lajos és Zalánka közt elválk, s az uszó láb, nyárpamlagán viszi a megszabadított leányt.

XXX.

(Czeczilia családja.)

A két föld folyvást távolodék egymástól. Zalánka magához jött ijedelméből, s hálaadólag térdelt a szakadt part fűvére. Ott az éger és nyár erdő sötét sátra előtt egy imádkozó hölgy szétbomlott haj s égbe emelt arcczal a hold gyöngyszín világában; itt deli kalandor a lép-szakadékon kíséző szemekkel a hiusult boszú s vágyó gerjedelmek égető pirjában, s köztök a sötét tó fekete kék vize rakva csillagokkal . . . megragadó tájkép!

Alig egy óra mulva, a rév megetti ligetből, két lovak vágtatott ki a tófokok között; egyik könnyű vadász ruhában s egyenesen ülve, mint a nyíl, másik ragyogó gubában, vállán kétcsövűvel s lónyakhhoz hajolva, hogy ne fogjon szelet.

A révtől errébb pedig hosszú, keskeny ladik hasftá a vizet, s tisztásra vergődve a parti sás közül, mint a sebes bűvár úszott az árnyék és holdvilág közein, gyorsan haladva a megszakadt lép felé, melyen Zalánka várt szabadítást. A ladik orrában Vámos ült, komor arcczal, vigyázó szemekkel; s midőn a vizen hozzáig hangzott lódobogásra nád és bozót nyilásin elnézvéen, a lovakokat megismeré, vonagló ököllel fenyegetett a vészhozó kalandor után. A ladik farában Cziriák csáklázott a legbuzgóbb iparral. Éles fehér üstöke, épen úgy, mint Hortobágyon, kibúvik a túri süveg alól, arcbőre kérges, mint a répa-hély, öltözete nemzeti

ing s réz gatyá, de keblében tiszta szív, mint az olvasztott arany. A ladik tovább-tovább repült s már beérezte Zalánka látkörébe. Vámos üdvözlét inté szalmakalapjával, melynek sárga színe a hold fényen messze elvilágolt; Zalánka pedig fehér kendőjét lobogtatá a partról, s míg a ladik közeledék, virágokat hinte a vízszínnel jegyese útjára.

Nem messze ezen tófoktól észak és nyugat közt, merről a révhez jött, feküdt egy csinos park. Úgy látszik, hajdan dísz és nagyszerűség volt ezélezve elrendezésében, most haszonhajtó telekké lón átalakúlva, csak annyiban tartva meg parkias jellemét, mennyiben tekervényes utak oszták fel, s főtömbjei körül kaszálóknak meghagyaték a gyep, sőt dísz-szegélyekül virágos gyógyfüvek voltak ültetve. Térei, melyeket hajdan virágfoltokkal tarkázott angol pázsit fedett, művelésben állnak. Kövér porondja legjobb kertiföld, s buján tenyészik benne a gondviselt növényzet. Többnyire hüvelyes vetemények foglalják el a táblák hasábjait; néhol kukoricza, czirok, burgonya, bécsi tök, a partos oldalon sárga- és görögdinnye, egy széles lapályon pedig roppant fejekbe borúlt káposzta, s marharépa ültetvény. Mindenütt rend, tisztaság, siker; a parki folyam partján, melynek csatornája a tóból jó s tóba megy, hosszú végváznak vannak nyujtóztatva, miket dallos parasztleányok fehérítnek, a vetemény közt foglalkodók, míg vásznak egyszer megszárad. Néhol zöldséget szednek fel s raknak puttonokba, hogy a szomszéd piaczkákra vigyék; másutt beültetik a megürült ágyakat, odább kapások bibelődnek a másodtenyészettel, a háttérben huszonnégy szép alföldi tehén hallatja kolompját a kövér legelőn. Szinte szokatlan szorgalom az apróbb birtokú nemesek vidékein, az egész kép és mozzgalom hasonlít egy kis texási ültetvényhez.

A parknak csak egy rejtett öble hagyaték régi rendszerében. Porondos fehér út visz oda virággal gazda-

gon borított szegély közt. Válogatott fajok, egymást váltó virágzatúak, de mind honi égtáj flórája, melynek tenyészetéhez gyomláláson kívül semmi árp, semmi üvegház, s semmi költség nem kívántatik. Az út lombos fák alatt kanyarog s végre sűrű juhar- és bignóniatömbön keresztül gyöngy színiú híd visz át egy gondosan tisztított róma szigetre, melyet vadgesztenye s fenyű tömötten vesz körül, árnyaival védve az eleven zöld éden örökös flóráját. A legszebb fű között ragyogó nedűs virágcsoportok égnek vagy tarkálnak lengő koronáikkal; úgy látszik azonban, előkegyet bírnak a halvány hortenziák, s néhány ritkább faja a georgináknak. Jobbra egy roppant cser mohos karja közé gránit-emlék nyújtja fel sugár kúpját, megkoszorúzva az élő lomboktól e felirattal «Elek»; átellenben vele, törpe jázmin közül emelkedik fekete márvány talapon kisdéd fehér szobor, mely mosolygva alvó gyermeket képez, e bevéselt névvel «Czeczilia». — Közepén a virágszigetnek füves völgyecske mélyedett alá, melybe csigaösvény vezet le. Fenekén egészen elfedve szem elől, csodaszép és gazdag nyílásban virágzott egy bokros rózsatő a páratlan bájú centifolia semperflorens. Tövét faragott kőszalag foglalá gyűrűbe, mintha bokrétának volna összekötve s a szalag szárnyain ez egyszerű vers írva:

Bár alacsonyan s felejtve
Légy hálátlanul elrejtve,
Te vagy fő disze kertemnek:
Képe az elzárt érdemnek!

Asszonyos gondolat, de épen azért gyöngéd s fel-emelő; s itt annyival inkább, mert a biztató jelmondat asszonya sorsára látszik vonatkozni.

A park gazdaságos ültetvényein felül virágkert képezi az udvart, fűszeres illattal környékezve a hársba borult ó családházat, mely sokszor lakatlanul szállott fról-fira, csak akkor kapva néhány évtizedre egy-egy vendéget, ha valamelyik másod-harmadszülött, mellőzve

körétől, vagy bántalmakat kapva a fővilág zajában, e félreeső zúgjószágba feledni és feledtetni vonult. Az udvart jelenleg délignyilóval befutott gyöngyszín rácso-
lat választá el a baromfi-majortól, melynek tágas telkén
ezernyi ezer házi szárnyas zszibongott fel és alá, míg
messze a domb alatt seregestől lepték vidám ludak s
réczék, mindnyájan majori zsellérek, a fürdők felszínét.
A közel szomszéd dombon pedig gazdasági udvar ter-
jeszté le nyárhasábos kerítvényeit. Olcsó, de tatarozott
épületek, csontos szálas ökrök, finom egészséges birka,
a szénás kertben bőséges tavalyi takarmány, s mindezek
körül vidám, jól táplált, tiszta öltözetű cselédség, ki-
csinyben ugyan, s mérsékelt földbirtok arányában, de
példaadólag képezék a rendet, szorgalmat, hozzáértést
s jutalmazó jólétet.

E házban lakott Czecezilia, melynek birtokát a fő-
ispántól, szerény özvegytartása mellé kiköté, hogy
közel lehessen férje s kis leánya hamvaihoz, kik az an-
gol park rónaszigetében feküdtek. Földje oly kevés volt
e kisdud részjószágnak, hogy alig érdemelt volna gon-
dot és szorgalmat, de ő haszonbérle a falu egy részét,
sőt örökét eladván, földeket is szerzett, s mióta Ödön-
ben mindenét elveszté, a gazdaság ölü gondjaival
akarta megcsalni epeztő bánatát, védve, ápolva, tanít-
gatva az addig magokra hagyott jobbágyokat, példát,
pályaképet nyitva az értetlen és rest földbirtokosoknak,
s néhány év alatt tompúlni kezdett az emlékezet töre,
bőség környezé a szerény gazdasszonyt, áldása lón
alattvalóinak, dicsekvő híre a vidéki hölgyeknek, elé-
gülsége önmagának, menyire a kirabolt szív az lehet.

Vámos elcserélte örökét egy odavaló közbirtokossal,
hogy nővérenek szomszédja lehessen. Mennyire hiva-
tala, s önkénytes foglalkozásai engedék, ki-kirándult
az igénytelen magányba, tett, rendezett, javasolt, tisz-
tába hozá birtoktársi közt a jogviszonyokat, véghez-
hajtata a tagosztályt, felügyelt a nép biráira, segíté
őket pénzzel, tanácssal, vállalkozások alapításival, ok-

Reggelibeze vala terítve egy terebély bárs alatt.

Kuthy: Hazai rejtelmek. II.

tatá, serkenté s gyakran példájával maga vezérlette, úgy hogy a nép fokonkint jogait értő és gyakorló, nyomtatástól óvakodni tudó, megyei visszaéléstől ment, szorgalmas, elégült családdá lőn s a helyett, hogy ősi gyűlöletét urai iránt fiaiba átoltotta volna, imádkozni tanítá őket azokért.

Egy pár héttel az előbbi czikk eseményi után, reggelihez vala felterítve Czeozilia udvarán egy terebély hárs alatt. Nagy kerek asztal bevonva ragyogó fehér kamuka abroszszal, a házinő saját szövetése, megrakva tej-, tojás-, vaj-, burgonya-, friss kalácscsal, szóval mind olcsó, de tiszta s szletes helybeli étccikkel. Az udvar lábujában a falu birái, néhány koszorús parasztleány s az iskolatanító mindkétnemű jelesb növendékeivel.

Kevés vártatva kilépett a házból a család, a helybeli kálvinista pappal. «Éljen kegyes urunk!» kiálta összesen az ünnepi csoport. «Barátotok, édes fiam, nemcsak uratok», mondá a Zalánkát karon vezető Vámos. «Éljen új földes asszonyunk!» folytaták amazok a szíves üdvözlötet. «Pártfogó barátnétok»; igazítá őket Zalánka pirulva, s míg ő sorra beszélgetett a koszorús dísz-leányokkal, Vámos kezet szorított a nép véneivel, kik otromba szidalmak, dúrva eltasztó bánás alatt öszültek meg legnagyobb részben. A ludimagister dictióhoz készült, melyet Mária Teréziától minden úri lakodalomnál meggyomroztak, de Vámos elengedé az izzasztó szakmát. A nép képviselői takarékos lakomához fogtak, a család pedig pappal s tanítóval körülülték a hárs alatti asztalt.

Czeozilia foglalt helyt közepén, a szép termetű úrhölgy, kivel már Lóbl irodájában találkozánk. Fehér, halvány bőr, sötét granát szemek, örömtől ragyogvák, mély szemöld, kised vérszín száj. Mellette Ödön fia, a márványarcz, s rokonvonások ugyanazonságával, mely csalhatatlanul megismertet bármely idegennel anyát és fiút. Mellette Zalánka öt héttől Vámos boldog neje,

nyulánk, hajlékony szőke hölgy, szája eleven és piros, mint a szászorszép, s kezei kicsinyek, egy-egy almába lehetne rejteni. Nyugtató elégtét boldog szövetségben látunk a sokat szenvedett párt; a hölgyet, ki hogy szerelmét kivívja, kész volt gyalázat, inség, éhhalál félelmével, szökve titokban kibujdosni az életadó házból, rettegést, nyomort, gyötrő éjeket cserélni jólétért, s egy süppedékes bozót vadai közt várni a jegyest, vagy halált; s üdv érzetében látunk a férjet, ki elviselve rablánczokat, kínt, kórt, felkeresi a baljóslatú leányt, ki azokba dönté, megvetve szerencsét, életet, minden éjjel koczkát vetett a halálnak, fontolva, híven, ellentállhatatlanúl, hogy a malom-szigetben fentartsa azt, ki szerelmeért magát feláldozá.

Egész társaság arczán előntve az egyszerű boldogság, mely kevésből kevésben meglesi élveit; csak Zalánka szemében némi elfogultság, mely szerény szűzeknél az eskü óráját rendesen követi.

Évi gazdálkodék a reggeli körül, s oly vidám derült arczczal, oly öröm-osztó, enyelgő kedélylyel tudta az egyház tagjait, szép napát, férjét és sogorát, kiválóan pedig a minduntalan piruló Zalánkát ellátni, s oly édes gyöngéd tréfákat súgni el-elvont fülébe, hogy az új menyasszony ellenállhatatlanúl átfoná ölelő karjával, s felderülve a boldogság szorongatásiból, visszakapta lelkének eleven, vidító, játékos jellemét.

Mikor pap és tanító egy füzér szfvből fakadt, jó kívánattal, (melyből a gyermekek, mint olajvesszők te asztalod körül, semmi esetre ki nem felejtettek) haza távoznak, s a család magányosan maradt otthonos körében: Czeccilia, az angyal testvér égő örömmel szorítá meg az új pár kezét.

— Ti mindent birtok már, mit sorsotok adott, s mit tőle vártatok, mondá érzékenyen; de fogja-e Ödön szenvedési díjúl még jogát élvezni, mit tőle hallatlan véték orozott el? utánveté aztán, s fájdalmas borulat húzódott arczára, mely terhét egy pár könnycsephen ejté el.

— Nyugodj meg édes Czilim, vigasztalá Vámos; a sír mélyebben fel van törve, mintsem halottját többé elrejthetné, a lepel jobban szét repesztve, hogysen titkát megvédhetné. Igaz, hogy pesti utam sikertelen volt; nem tudtam rejtekére jönni Márk kancsi nővéreinek, s hiába nyomoztam a vörös dajka szolgálóját, kiket a néma jó tanúknak vallott, de én nem csüggedek. Oly ügyes egyéneket biztam meg, s annyira nem kimélék semmi áldozatot: hogy biztosan hiszem őket feltalálni; annyival inkább, mert a morva gyanítása szerint a kancsi aztán is kisededővót tartott gyermekkereskedés végett. Bécsben intézkedtem a fő rendőrségnél; lehetlen, hogy azok kívül legyenek a monarchián; oly alárendelt lényeket árulás veszélye nélkül nem bocsáthatott Márk messze magától; ha pedig a birodalom határin benn vannak, lehetlen lesz soká lappanganiok.

— Hát Márk hogy viselé magát, midőn a főispánné levelére lejtött, s a rettegető gyanút megtudá?

— Rendkívül meg lón zavarodva. Zalánka tanúja volt lenn töltött napjainak. Alig hinné az ember, hogy törhetik úgy meg egy, bűnben megkövült szfv. Igaz, hogy már aggul, esze, lelke belefáradt annyi szövénybe, s a jólét, nemesi kiváltság s hirhedt közvélemény élvét és adaját kívánná már nyugodt csendben bitorlani. Azonban igyekvék aggályát palástolni, nevette a pokolbeli mesét, biztatá, bátorfítá a főispánékat, de rögzött arczait megjegyezé a mardosó tudat. Borzasztó is leend sorsa, ha elégséges vallomások mellett kereset alá jó, mert könnyítő büntársul mégsem állíthatja gróf Szalárdy Györgyöt maga mellé. Az el van ámtva s húszezer pengőig megcsalva, mert Márk elhitéte vele, hogy Ödön valósággal meghalt. A főispán csak az Ödön örökét veszti el, gyilkoló befolyását aligha lehetend kézzel foghatólag bizonyítjni, s reá főben járó ítéletet érlelni. De Márk nem igen fog elkerülni halált vagy örök börtönt, ha minden,

törvényes tanukkal lesz vádba állítva. Azóta folyvást nő mogorvasága. Kémeim úgy vették észre, tőkéit beszedi; alkalmasint szökéshez készül, ha a fejlemény kényszeríteni fogná, hogy más tartományban más alak s név alatt telepedhessék meg, mint már kétszer tevő; de én őrzöm minden lépteit, csak a halál vehetné ki boszúm kezéből.

— En Lajostól rettegek folyvást; mondá borzongással Zalánka, megemlékezvén a vándor lápi éjéről.

— Lajos nem folyvást oly dühöngő, mint midőn haragja vagy szenvedélye kitör; nyugtatá nejét a boldog férj, szép ajkát csókolva. Lajos nincs az egész esettel tisztában; látta ugyan Ödönt Hortobágyon, s háborgató gyanút költött rendkívüli hasonlata Czilihez. Tudja azt is, hogy te nálunk lakol, de zavarban tartja a mese, mit Ödönről hiesztelék, hogy gyermek korában elbolyongott rokonunk, mit házassága is igazolni látszik, mert Czeczilia csak nem engedne oly gazdag igényű örökösnek mesés pórhölgyet elvenni. A mellett Márk esküvése, hamis bizonylata, új tanúságai régi halálodról kétségét oszlaták; az ügyünkben történt vallatásról pedig hitelesen mit sem tud... Lásd édes Zalánkám, az éles szemrehányást, mit ő neked lápi megrohanásakor e titokszöveg érdemében tőn, maga sem hiszi. Az inkább meg-megújuló gyanú, mit lát mondani ki vele, s a harag, reám és reád, hogy apját elhagyva, mint valami rejtett ó-szövetség kötelezettjei nő életbe léptünk. Különben ő nem sokat hiszen már a rémes mesének, aggodalmait úgy is örömmel feledi, ha élve van, az pedig mindig van, mert keres. De ha búvárkodnék is e titokban, önszeretlenül tovább fonva az őt fojtó hálót, törekvését Ödön ellen irányzaná, könnyű leendő más útra térítenünk. Őt egyedül az örökségi féltés izgatja, mert mind a mellett, hogy apjának értéki rozzanását tudja, nem véli javait végelmerültségben, s azt hiszi, oly hatalmas helyzetben eszközöket teremtené jövőjét kívágni.

Ha Lajostól az anyagi érdek ingerét elveszszük, nem marad többé indoka téged üldözni, mert hfr, becsület, vélemény, az ő hite szerint, nem fog családháza részéről ez ügyben veszélyeztetni, de meg ezek másodrendű hatások lelkében. Már pedig őt könnyű örökségi igényeitől megfosztanunk; őt nem Beatrice grófnő szülte, mint tudjátok, hanem egy pálinkaárusnő csempészett gyermeke, mit bizonyítani eddig is jellemző adataim vannak. Ha hát ő Ödön ellen tör, tudtára adandom ezt, meg fogom fenyíteni e szennyes titok dobra s törvényre ütésével, mely őt nemcsak neve- s örökétől meg fogja fosztani, hanem lehetetlenné teszi felemelkedését rangban, hivatalban, mit pedig jelenleg apai terv szerint is, bukott jövőjének védezközeül vett. Néhány hét előtt alispánná lőn, néhány hét mulva országgyűlés, és ő, ugyanazon pártszerkezettel okvetlenül követté leend; s többé nem kétkedik pályaköréről, mert esze sok van, előtte pedig semmi szent, ha tervéért kell feláldoznia. Megyénket most kiüté sodrából, korszaka alatt ezer visszaélés fog minden ágra becsúszni, de az csak mulatag romlottóság. Én és Ödön az eszközre térendő jobbakkal visszaidézendjük a közjót, igazságot, hogy virágzóbb fokra emeljük, mint volt e megye valaha.

— Hát a főispán miként vélekedik rólam? kérdezé Ödön.

— Márktól könnyű móddal engedi magát megnyugtatni, különben is képzelődési rém-mesének tartva az egészséget. Most ágensekkel tervezget éjnapon, törlesztő kölcsönt iparkodik külföldön felvenni, hogy a csődöt, s Lóbl nemesfaló boszúját kikerülhesse. Már vett is némi ígéretet s reményt, de úgy hiszem, Ödön ügyfejlése miatt elkésik a kölcsönvét segélye, s annak is úgy kell lennie, különben az uzsorás rabló megkapná törvénytelen zsákmányát, s ha gróf Szalárdy javak nélkül marad, a hitelező ház veszítené becsületes tulajdonát.

— Hát Beatrice grófnő hogy fogja viselni a lemon-

dás áldozatait? ez élv- és mulatsághaló hiú teremtés, ki egy arab shawlon meg nem váltaná két falu életét? közbe szólt Czeccilia Vámosnak.

— Ott hagyta grófját a sár közepén. Felköltözött Bécsbe, honnan különben is mindig elégtelenedve jött le tavaszoként. Most fényesebben élhet, mint valaha. Pere eldőlt a főtörvényszéken első férjéitől fiával, de számára özvegytartásul kevesebbet ítéltek, mint az ifjú gróf per előtt önkénytesen ígért. Ekkor a fiúra ráment Beatrice; rémültére tudtul adá, miként nem gyermeke a boldogult mágnásnak, kinek uradalmait most örököszi czímmel bitorolja, hanem váltott fattyú, kit ő tétetett maga alá, mert magtalan volt. Dühösen fenyegeté, hogy származatát el fogja árúlni, álarozát letépi, nevét elítélteti tőle, jólétéből kivetteti, s gyalázat és nyomor bélyegét s rongyait akasztja nyakába. Az ifjú kétségbeesék saját énjé felett s szerződésre lépe a bőrét levetkező kigyóval, hogy fele jövedelmét annak haláláig évenként átadja. Ebből Beatrice húsz-huszonötezer pengő forintot húz; a mellett gróf Szalárdy jegypénzetéből, egy brüsseli bankból nyolcozezeret, a bécsi ház pedig birtokában van, melyet szinte a főispán móríngolt. Gazdaságra, hazára, emberiségre félfüllérnyi kiadása nincs, a birodalmi fővárost saját házában lakhatja, s jövedelme biztos. Kell-e ennél egy Beatrice nemű asszonynak több boldogság? fog-e vele gondolni, ha férje, jóltevője, inség, nélkülözés szorongatási közt végbukástól reszket? bántja-e lelkét, ha családját gúny, gyalázat éri? csak ő merülhessen bőség-, élvezet-, fénybe, s csilloghasson régi körének salonjaiban, hol egykor, mint vagyontalan vendég s irgalom-morzsákon táplálkozó család-kölöncz, harmadszerepű vala?

— Nem feledkeztél meg édes sógor, a hortobágyi tanúkról? kérdé a szerény Évi utánvetőleg, midőn másnak már nem volt több kérdése, kezét adva az azt nyújtó Vámosnak.

— Nem, nem, te kedves, hű teremtés; adá feleletül. Nyúl leziket kihallgattatám Lóbl és Márk viszony-szövegére nézve. A hortobágyi pásztor-embereknek s fuvarszállítóknak szinte vallását vétetém, kik Ödönnel ottan társalkodtak, s tudták jól az időt, melyben őt a pesti kalváriánál találkozó parasztnő lehozta. Ezek is igen érvényes tanúságtételek, s szembesítés végett ide rendeltetem őket, mert nem tanácsos Ödönt most még fészkeből bocsátnunk.

E közben elvégzék az udvar lábában lakomájukat az üdvözlő nép küldöttségei; búcsúvét végett feljöttek a családasztalhoz.

Vámos apró iskolakönyveket osztta ki a gyermekek között.

— Tanuljatok, úgymond, hogy szüleitek és én tovább szeressünk. Szeressétek egymást, mint jó testvérek, ne árúlkodjatok egymás ellen, mert annál nincs rútabb, hanem ha valamelyik hibáz, a többi tartóztassa vissza, s adjon jó példát önviselésével. A gyengébbet gyámolja az erősebb, a restet serkentsék a szorgalmasak, s az okosabb oktassa a bárgyút. Így aztán jó emberekké nőttek fel, s nagykorában visszafizeti szeretetével, a kinek most javára voltatok. Gyakran meglátogatlak titeket, mint azelőtt, s ki megkülönbözteti magát, jutalmat kap.

A gyermekek eltávoztával közelebb inté Vámos a nép véneit.

— Tegyétek fel kendtek kalapjaikat, mondá nyájasan. No, biró uram, hogy, mint van a helység?

— Békességben, tekintetes uram; felelt a biró bátor tisztelettel.

— Ki van-e osztva a díj, a múlt évi legkitünőbb földmivelők között?

— Igenis. Tavaly már kétszáz köböllel több lett a határ termése, mint harmadéve; pedig rosszabb időjárásunk volt.

— Hát a marhakiállításnál ki kapta az ezüstpénz-jutalmat?

— Egy féltelkes gazda. Olyan rugott borjai voltak, mint egy két esztendő s bika, pedig a mellett káposztás kertet vett tej és vaj árából.

— Próbálták-e a burgonyaültetés módját, mit a múlt tavaszon magam mutogattam?

— Igen, vagy öt gazda. Annyi termésök lett, alig lelték helyét; az idén már minden ember úgy ültetett.

— Hát a trágya másodvetés szokásba jött-e már?

— Egészen. Ha valaki rest, minden kicsúfolja; ha pedig elkésik vagy jószága gyenge, közös segítséggel meghordatják a földjét.

— Úgy látom, takarékmagtárra nem igen szorútlak az idén; majd minden zsellérnek azon módon meg van betett tizedrésze.

— Mert takarékosan tudnak gazdálkodni; mióta tensuram, meg az özvegy tensasszony tanítja, vezérli ezt az árva falut, minden megváltozott. Nincs itt rest, se éhes, vagy aki adós vón! Most már örülnek a gabona árának, mit a tensasszony el fog adatni a falu takarékmagtárából, miután látszik, hogy az aratás jó lesz.

— Van-e a csapszékben sok adóssága az adózó népnek?

— Mióta kivették a csapszékét a zsidó kezéből, egy csepp tartozás sincs; pedig több italt elfogyaszt a helység, mert jobb módja van benne.

— Megfordul-e gyakran a falúházánál a járásbeli szolgabíró?

— Mióta tens úr közbeveté magát, elégszer. De most új restelláció levén, az új tisztet még nem ismerjük.

— Adó vagy a megye dolga nincs-e a helységre túlróva?

— Nincs biz'a, tens uram! Mitől fogva kegyes volt panaszunkat a nemes vármegyére vinni, nem tapasztaltunk afféle igazó kihágást.

— Hát ellenünk nincs-e panasza valamelyik jobbágnak? Nem történt-e húza-vona a földes uraság

nevében? ispán vagy hajdúk nem tettek valamit az új törvények ellen?

— Egy pálczaemelintést vagy robotvakarftást sem, hálát adunk az igaz istennek, hogy ezen úri ház jobbagyi lehetünk.

— Fogja biró uram, itt egy csomó jövő évre szóló mezei naptár, ossza ki a szegényebbek között, de vigyázzon, olyanok kapjanak, kik tavaly elmaradtak. Vegye át e néhány könyvet is; újabb gazdasági munkák nép számára. Olvasatni kell a gazdákkal, a mit nem értenek, a jegyző vagy ispán megmagyarázza. Aztán meg kell őrizni a helység könyvtárában a többiekkel együtt. A Vasárnapi Ujságot jövő félévre is megrendeltem számukra.

Egy pár hatyúósz birák szeme könnybelábadt; megemlékezének a helység múltjáról, midőn ő törvények szerint, durva, telhetetlen urak úzték, zsarolták a kipusztult népet, nehéz iga, éhség, bot és vad butaság nyomta a falu adózóit, de megemlékezének a szomszéd helységek alig valamivel jobbult jelenéről, s a kitörő hála térdhajtó hódolatával járultak a jóltevő család kezeit csókolni, de egy sem fogadá azt el annak tagjai közt s Vámos kézzsorfással bocsátá el szeretett barátit, kiknek gondját s ragaszkodó szívét a végzet ő reájok bizta.

E közben Zalánka a koszorús leányokkal ismerkedék meg. Elkérdezte mindenik nevét, sorsát, foglalkodásait. Résztvevő gyönyörrel hallá tőlök Czeccilia nevét áldadni, nem színből, hizelgésből, hanem indokolva. Némi gène-t érze, hogy neki nem juta eszébe csekély emlék-ajándokot osztani, mint kedves férje tevé; s a helyett a koszorús lányok által ígéretet tón a helység szüzeinek, hogy a ki mátkájához ágyat s fehérneműt, saját szövése, fonása s hajadoni szorgalma után visz, nászasszonya leend s lakodalmát ingyen kitarlja.

Alig mentek el a birák, egy himlőhelyes, bőre-reszü cséza döcögött elő, négy személyből álló konya fülű,

vemhes fogaton. Elöl, a bak helyén tarsolyos huszár ült, kinek horpadozott pléhkardja mérgesen villogott a kósza napsugárban. A cséza szíinig tele volt ülve három emberrel. Balról a kis, zömök szolgabíró, mint házi vagy kocsi gazda, mellette szép, fodros hajjal az esküdt úr, ki közeledtükben szűk keztyüket vonszolt melegtől megdagadt sötét ökleire; elöl pedig egy pipacsszínü nyakravalós egyén, kit még nem ismerünk, de kit Vámos mosolyogva vett észre.

Leszállván a recsegő járműről, felhőt vertek magok-ról porzó kendőkkel s beköszöntek a szíves vendéglátó családnak. Évike rögtön elfutott rendelkezni az üres gyomrokról, a jövevények pedig menten leültek a hársfa árny alá, hogy valami módon el ne fáradjanak a sok ácsorgásban, úgyis csak hat órát kuczorogván még ma a szoros csézában; az esküdt azonban ama szokott elővigyázattal élt, hogy selyem kendőjét alá-teríté.

— Megérkeztünk biz ott spectabilis, mondá szolgabíró úr, miközben kostökjét öklén megpofozva, cseresznyeszín tajtjából rágyujtott. A tanuk is mindjárt jönnek két szekérel; vagy kilencz dülővel elmaradtak tőlünk, mert egy kicsit gyenge a vontató erő, s lovuk megszedült.

Az idegennek fél füle fekete selyembe volt kötve, s bármint türtözteté magát, szörnyen fútt. Prémes, világoskék kancza-mentében, fehér sujtásokkal, almaszín zöld, szűk magyar nadrág s borjubőr csizmaszár, gombos rézsarkantyúval, nem is bolondság ily forraló hőségben. Ezen atyánkfiát egyébiránt, tetszett a sorsnak, mint kurta nyíri nemest a világba beszólfítani. Azonban magasabb rendeltetést érezvén gyomrában, hatodrész őstelkét egész instructióstul, azaz garagyástól, bodzafástul együtt, nagyreményü ifjuságának kezdetén megette, aztán pedig jobbra-balra lengyeleskedett, azaz ázsiai természetü házaknál több-kevésb időre vendégnek felcsapván, evett, ivott és aludt. Egyszer-kétszer

el is adta magát, de haszonvétlensége miatt ismét szabad lábra kapott. Többek közt egyik tulajdonosa agárért cserélte, új gazdája pedig elkártyázta, míg nem ismét későbbben egy füstös gubán kelt el. Tökéletes haszonvehetetlen, de enni és hazudni borzasztóan tud. Instaláció, statutio, restauráció, követválasztás, nagy temetés, disznótor, keresztelő, lakodalom, templomszentelés, szóval minden torkoskodás alkalmával ott van, s mindig a státus vagy társaság bolondja. Részéről újabb időkben felette állhatlan kóbori természetet ölte, egy helyben világért sem marad, s azért nekünk sem lehet vele bővebben megismerkednünk; egyéb iránt a vidéken mindenki szereti, mert jókedvet viszen és nem kér semmit. Családnevét századik sem tudja, a közvélemény Pipacs Gyurkának nevezte, mert színet igen kedveli s ritkán van a nélkül, miről nyakravalója jelenleg is bizonyoságot tész.

— No Gyurka, ugyan kivetkeztél bőrödből, mióta nem láttunk. Lám, mint megszépültél! mondá tréfásan Vámos, végig nézve sikoltó uniformisán.

— Hja, spectabilis! ez új aquisitio, azóta ám bot is fűtyült húsom körül, tisztújításunk volt, új viczispánt ettünk, vagy akarom mondani tettünk, felelé Pipacs villogó arczokkal, kapva az alkalmon, hogy szava sort foghat. Ezt a kancza-mentét s uszubu-nadrágot meg ilyeténképen kaptam vala. Megmérettem magam Samulével, a zsidó szabóval, s váltóra elvezettem tőle a pofonlútt mondurt. Hogyne adtam volna váltót hetednapra, mikor Modry szolgabíró ígérte, hogy ha megtartjuk, ki fogja fizetni. De biz ő kicseppent, s a váltóadósságnak nem akadt ura. Modry ellensége lett szolgabíróvá, s minthogy választáskor lehuztam a kortesek hátáról, jeles személyemet odaitélte, a zsidrák olló alá. De Modry nem volt rest surfangos eszével. Engemet bedugott mellékszobájába vagy harmadmagammal; oszt a zsidó szabót magához hivatja, s elkezd mocskolni, hogy miért üldöz engem? A zsidrák henczegett, s

Modry addig-addig bosszantja, ingerli, hogy a czérna-bök-harapó elkezd engem hunczfutozni. Akkor kirohanunk a mellékszobából, neki a szabónak, hogy meri a nemes embert hunczfutozni? A dehonestatióra actiót azonnal felnyomtuk. Samule megijed, s hogy perelni és száz pengőt veszíteni ne kelljen, elengedé hetvenes kontóját, igaz, hogy huszonötöt sem ér ez a lótararó.

Ezalatt Évike visszatért, friss reggelit emelve jövevényeinek, egy megrakott táczán. A törvényes bizonyosság ült, de Pipacs Gyurka fanyalogva pislogott az idylli czikkekre.

— Tán valami egyebet parancsol, kérdé Czili mosolyogva, ki kárvallott képét észrevevé.

— Bizony mást kérnék én nemes tens asszony, ha rászabadítnak. Ó szilvapálinka, egy kis jó szalonna, egy tuczat zöld foghagymával, meg vagy két itcze bor csak inkább megjárna kotyogós gyomromat, mint fél pohár tejfel.

A két ifjú nő jóízűen mosolygott, s őszinte vendégszeretettel rakták körül György lovagot a szittyareggelivel.

— Meséld el már azt is, mi lelte a füled? felszólítá falatozás közben a kis szolgabiró.

— Bakatell az egész, kezdé rögtön Pipacs. Hogy Modryt megtartsuk, lobogót meszeltem egy ócska ponyvából s megeskettem reá minden kortesemet. Szép sereg volt pedig. A botforgathatók száma ráment másfél százra, ide nem számítva csonkát, bénát, özvegy asszonyokat s kik úgy elítették magukat, hogy ülésnek raktuk a szekéren. Az ellencsoport vezére untalan diffamált, hogy Modry parasztimádó s én csábító vagyok, ne higyenek nekem; s egy-két józan közvitézem már szédelegni kezdett, de kihúztam zsebemből egy ócska contractust, megbizonyítottam, hogy országgyűlési credentionálisom van, abban parancsolják, hogy Modry szolgabiró legyen. Ezen ravasz ellenfelem összecsapja kezét. «Isten vagy pajtás! gyere, hadd súgjak valamit»;

általkiált tárt karokkal hozzám, s én mint valamely okos székely lófő, azt hívén, hogy hozzánk akar térni, kimegyek a swadronom szélére, s odatartom fülem, hogy belesúghasson . . . Persze elharapta, hanem hiszen hasznát veszem annak, ha ki nem nőne is. Aztán a tilókus, a ki kúrált, hánytatót adott be, mert mondja, kigyógyult azzal egy vinczellér is, kinek a térde volt megsrétézve.

— Hogy maradt ki Modry, ha zászlója is volt? kérdé Vámos mosolyogva, az asszonyok kedvéért, kiknek kedve telt ily híres korteshadnagy beszédmodorában.

— Csupa félreértés tette földönfutóvá azt a vitéztlő atyafit. Pedig mit el nem követtem? Legharsányabb torkú kortesüket egy pár spionom oly rekedtté itatta sós puncscsal, hogy a választási ordításkor sihegve tátogott, mint az ősz varjú. Éjjel meg mint az ölfát, átszedtük a kerítésen vagy harmincz darab kortesét a vetélytársunknak, sőt ellopattam tőlök három kosár tépést, mit a sebesültek számára tartottak; de nagyon einschlagos volt a Modry bora s minden kortesemnek megveszett az esze . . . Előre betanítám őket, hogy majd a teremben, ha kucsmámmal intek, legyenek csendesen, hogy torkuk ne romoljék, ha pég kendőt rázok, ordítsanak mint a fenevadak. Ők megfordítva tették. Mikor főbirónak volt candidálva Modry; kucsmám intésére iszonyúan visítnak, pedig hiába, azt el nem üthette; mikor meg a kendőt rázom, fülelnek, mint a hal, s Modry ellenségét megteszi a pártja.

Azalatt odaérkezék két szekér, megrakva tanúkkal. Ott voltak a jószivü hortobágyi szállító parasztok, kik Gyapjasy úr elölt juhainak bőrét teregették. Ott volt Tógyer gazda, dobnak használható májbőr csizmái s insurrectionalis rongyaiban, melyet Lőbl egy szegény nemestől ráfogott csalásért exequáltatván, neki ajándékozta, s fertály év végével beszámítá tizennyolcz forintba, holott harmincz garast sem ért. Ott volt a

János, a füredi nyeregcsináló is, az irha-ködmönös vidám, rövid ember, ki egy személyben kocsis, gazda, szíj- és kerékgyártó lova szekérénel. Öszvérfajta agyagcsatakos lovai közül csak három jött vele, a negyedik lefizeté már a halandóság súlyát. Velök jött a keleti szépségü Dudás juhász; fordított subáján ott függ a facsobány s balravetve pötyögős dudája, melyre egy kecskefő mulatságosan van kivarrva. Mellette ült a kenesei gulyása friss szalonnazsírban kifőtt inge-gatyájában, térdig érő szűrrel s csillogó, kent hajjal.

Vidám pusztai nép, mind jó ismerősek a hortobágyi eseményekből, kiket Ödön kedvkereső szeretettel fogadott, körül telepítve az udvar lábában, a birák asztalához, hogy megvendégelje őket a hajdani emlékek boldog átváltozására.

De a zömök szolgabíró nem engedé még most a lakomát. Józanon végezzék, úgymond, a lélekismeretes dolgot. Ki látta azt, teli hassal esküdni? A tanuk beballagtak az udvarházba esküdt s szolgabíró vezérlete alatt. Vámos mindnyájokat üdvözlé; a füredi ködmönöst pedig megállítá egy szóra.

— No János, örvendetes dolgot ujságolok kendnek. Bécsből leküldték már a kend igazságát, pedig akkorra várta, mikor meg lesz fagyva a temető alatt. Földes urasága tartozik visszaadni telkét, miből kibecsülték.

A vidám emberke megszorodék, de ez a mély öröm valóságos jele, midőn jótett s nagylelkűség a szívet meglepi.

— Az Isten megfizeti, hogy boldoggá teszen, ha én elébb meghalnék, mint meghálálhatom — mondá lágyult hangon, s szemében és arczán oly igaz tisztelet nyomai látszottak, minőt egy romlatlan, természetes kebel kifejtteni képes.

— Hogy van sorsa mostanában, mióta nem láttam? — szólta meg Vámos, hogy kiragadja őt a néma alázatból.

— Mindig alább-alább, tekintetes uram, de'szen nem félek én, csak a telkem visszkapjam. Már nem volt

egyebem egy rossz vityillónál, s három rossz gebémnél, az is egyik karórágó, másik csillagvizsgáló, a harmadik meg cseberbehágó.

— Hát a negyedik hova lett?

— Elmaradt az úton, a bőrét begyűrtem hátul a kasfarba.

Vámos feltevé magában a becsületes iparkodó Jánost kölcsönnel segítni, de jelenleg óvakodék ilyesmit előhozni, nehogy vallomási meghiteltetés előtt ügye iránt elfogulttá tegye. Ödön s a ködmönös bementek a házba a többi tanuk után. Ottan szembesíté őket a hajdani árva halászszal a törvényes bizonyság.

A kis szolgabírójt jól ismerjük már hivatalos buzgalmairól. Vámos iránt, mint kinek esze, véleménye kitűnő hatásnak örvendett megyén s tisztujításokon, különben is megkülönböztető szenvet s kötelezettséget képzelt magában, e rejtelmes bünszöveg tárgyának pedig nemcsak azért volt hajlandó magát elfogultságig átadni, mivel hírneve országos eseményekkel jövendett egybeköttetésbe, hanem a vagyonörökösödés érdekéhez illesztett díj, hivatalbeli eljárásaiért, annak rendje és módja szerint meg volt ígérve. A hortobágyi tanúkat is, tehát oly részletező szigorral s a bőbeszéd rekedtségig vitt szórszálhasogatásával űzte és fűzte, hogy ezen, már csak mellékes vallomásoknak csupa szembesítő meghitelesítése álló estig tartott a nélkül, hogy a tanúknak levegőnél egyebet magukhoz venniük engedett, vagy maga, citromos vizen kívül más tápot halandó kebelébe helyezett volna.

Kevés vártatva a többi tanuk után az öreg Cziriák is felkullogott, mint berendelt species facti, kivel Ödön árva halászi minőségében félig-meddig szolgálati viszonyban állott. Ősz bajusza és szemöldei mint kréta-pingálás retekszínű arczán, hátán az apjáról maradt kendertarisznya gyékény pórászokkal, s kérges inge könyökig felgyűrve, mintha most is hivataloskodnék, azaz halászatban járna.

Vámos, ki a még folyvást falatozó Pipacs Gyurkával a hárs árnyában ült, magához inté az öreg halfogót.

— No Cziriák, hogy tetszik ez a mocsáros világ?

— Mint a kecskének a só, teins uram, — felelé süvegemelintve a vidám öreg. — Csík, hal van annyi, mint a bűn, asszonyom meg jobb a falatkenyérnél, nem hiszem, nem pünköstkör küldötték a lelkét.

— Hát meg van elégedve a sorsával?

— Egy száz fontos harcsa se jobban, ha így megy, még a bajuszom is ki fogom pedreni. Van véterem, varsám, szákom, bóném, két nagy gyalom, csónak, csáklya, szigony s ezek az én ekém. Dolgom van elég, s ha uraságom szakmáját leróttam, másnak vetek hálót, felében. Olyan szerencsém van, mintha az Úristen fizetgetné vissza, mit a nyolczszáztizenhetedik drágaságban az éhenhalóknak hitelbe kiadtam. Igaz is, hogy tudom ám a nyitját, hol van a hal fészke, úgy ismerem már itt minden ziget-zugot, mintha ebb' a tóba születtem volna, oszt meg könnyű is itt fészkére akadni, mert bőség okáért minden fokot «Cziriák öblé»-nek lehet nevezni.

— Ekként jól megy dolga?

— Ha tovább is így foly, még csizmában járok. Bezzeg meg tudom most a porczyót fizetni, s anyjukom szemét sem eszi ki többé a keserű füst, még gyökeret sem vertem ebben a lágy földben, s galyabítottam már magamnak vityillót, most meg a fiamnak kötök egy jól bélelt kunyhót, ide szállítom menyestől, mert nagyon az orrába vette, hogy Lajos urfi menyasszony korában vagy kétszer nyaggatta.

— Igaz, Cziriák gazda, most már elmarad kend a Lajos urfi ajándékaitól.

— De van keresetem. Bölcsen átláttam én, mit a teins ur Hortobágyon egyszer-másszor mondott, kegyelem s ajándék nyomort nem irt ki. Leköt, alacsonyft, sikere elmulik, mint rövid esőnek. Hasonlít egyszeri fűtéshez kemény tél hosszában, utána még der-

— No Czirikák, hogy tetszik ez a mocsáros világ?

Kúthy: Hazai rejtelmek. II.

mesztöbb a fagy . . . Tökéletes igaz, munka kell a szegénynek, aztán meg igazság. Magyar embert sohasem láttam én még koldulni, ha dolgot kap s ha éhezik is, inkább lopni megy, mint az ajtófelen itt-ott kuncsorogjon. Ajándékból, szegény feje egyszer kiségti magát, s eszköz nélkül megint benne a hinárban, s újra arra tátja száját, hogy majd kihuzza más. Ha pedig dolgát megfizetik, hozzá lát, s túrók lepény után nem kell koplalni, de kenyere megvan minden nap egyformán. Czeczilia teinsasszony ismeri, hol fekszik a nyúl, Lajos úrfi nem tudja, hogy kell rakni a feneket s hárá biznák, mind hegyire állítná a boglyát.

— Mégis úgy hiszen kend neki, hogy minap is majd végveszélybe kevert huszárja szavára, — mondá Vámos megbocsátó szemrehányással, a vándorlápi eseményre vonatkozólag.

— Mert nem tudtam, hogy alattomos álnok. Eddig tűznek, víznek szemtül-szembe neki ment, ha kellett valami, ki gondolta volna, hogy oly erőszakos ember hazudozik is? hiszen a farkas sohse avatkozik a rókaszokásba . . . De volt is ám eszem, úgy-e teins uram? mert csak felgondoltam, hogy éjjel nem tesz olyan hosszú utat a ködös tó vizén, s jókor eliszkoltam, hogy a csillag feljött, csak azt kellett volna még felérnem észszel, hogy révünk helyett a libegő lápnak vegyem az utat.

— Most már se baj, Cziriák! menjen az urakhoz s tegye le a hitet, — utasítá Vámos az öreget, maga pedig kitölté Pipacs Gyurkának a második palaczk utolsó poharát.

— Hozzatok még egygyel, ha iszol, Gyurka, — mondá töltés közben.

— Inkább egy kis szilvoriumot, úgy aztán rá bort, hogy még egy kis szalonnát ehessen, mihez jó lesz foghagymát is hozni, — felelé Pipacs, házias bizodal-mában, melylyel öt percz alatt mindenütt otthonivá tevé magát, s minthogy a hölgyek már eltávozának,

bocsánatot vett kancza-mentéjét levetni, meglegyezvén magát két oldalon.

É közben Czeozilia, önalapította kórházában tevé meg reggeli szokott látogatását. Közel a majorhoz, szellős halmon állott egy téli ablakokkal jól ellátott kised ház, kövér gesztenyefák körében, melyek télen véstől, nyáron hévtől oltalomban tartják. Czeozilia a tiszta pitvarkából egy kézi gyógyszerárba nyitott, melynek rendezett padjain sorban álltak feliratokkal ellátva frek, vízek, ragaszok, mind házi készítmény s egész halma a vidéken termett gyógyfüveknek, mik kötés, heggesztés, fürdő s többnemű használat eseteiben sikerről ismervék.

Czeozilia két tégelyt vón le, szemvizet egy kristályhengerben, s néhány csomagot a száraz füvekből, s mindazt e célra rendelt kosarába tevé, átment a pitvaron a kórterembe. Olcsó, de magas, száraz, s igen tisztán tartott falak, bő és gyakran szellőzött levegővel telve. Benne tizenkét sásból font nyoszolya, miket a helybeli nép készített saját betegeinek. Köztök szükség esetében, a földön még egy-egy beteg bő fekhelyet kaphat, de most a nyoszolyáknak is fele üresen van, úgy megkevesedett a nyári betegek száma, mióta Czeozilia mérsékletes élet- s pontos elővigyázat-, elemektől óvakodásra oktató a népet. A nyoszolyákban tiszta egészséges ágynemű, melynek haját, tokját a férjhezmenő hajadonok szövék, fonák, tollát, pelyhét pedig a lúdtenyésző helybeli pórnők tartozott ajándokul adják. Az ügyeletet egy nyugalmas agg özvegy vezeti, ki a szenvedők iránt rokonszenvvel, kegyelettel érez, s ki utasítás nyomán ápolja, kezeli a Czeoziliától naponként meglátogatott betegeket. Őr gondjaiért a takarékmagtárból von illő táplálékot, segédeül pedig változtatva alkalmaztatnak azon helybeli nők, kik már a kórintézet jótétét élvezék, s e mellett a helybeli bába hetenként kétszer, vagy ha szükség, többször tartozik megjelenni felei között.

E nemes gond, s emberbaráti intézet egész rendszeréből kitűnik, miszerint a gyöngéd s eszes Czeccilia nem fitogtató kegygyel kaczerkodik közvéleményért, nem akar félig-meddig végzett baj s nyűg muló áldozatán osztlan dicsőséget aratni, sem érdemlenekért, önségély és csatlakozó járulat nélkül magát folyton növekedő teherrel igázni, hogy darab idő folytán meg-unva gondot és költséget veszni hagyjon, hanem eszközt az intézettel eszmét és közjót s alkalmat nyujt jobbjainak, hogy saját betegeiket ápolják; élő példákban rendez oktatást, hogy mit egyes szegényház kellőleg végezni nem képes, vállalat útján közérő viselje s mi önerejükéből kitelik, ne várják bárgyu és resten Istentől, vagy szánakozó szivtől, hogy végre is nélkülözniek kelljen azt, hanem fogjanak hozzá s tegyék meg. Ő megalapítja a kórházat, rendszerére felügyel, sőt, míg értelmes vezetőt képezend, eljárásait is örömmest végzi: de úgy alkotá az egész intézetet, hogy kellékei, szolgálata, folytatási eszköze, fentartó és biztosító gondja a népen feküdjék s ne ingyenvetett irgalmat kelljen hunyáskodva köszönetnie, hanem büszke lehessen a betöltött kötelesség érdemét érezni, szomszédaik között példaadólag ébreszteni. Czeccilia művelt szivvel, itélő tapintattal birt átlátni, hogy a nép és birtokos nemesség közti viszony természete, ilyenmü kötelességek gyakorlatát feltételezi, hogy ilyenmü szálakból fonódhatik azon, egyezségi kötél, mely nemcsak a földbirtok s jogviszony jövőjét biztos révhez kapcsolja, hanem együtt érző nemzetté fűzendi a válatag elemeket, melyek mint a rossz téglá első ütésre szertesztét porlanak. Es habár nem törekvék is e prózai enyém-tiéd szakban pátriarchai ábrándokat megtestésíteni, habár nem akart is apa és gyermek, vagy osztályos rokonok közti viszonyban állani alattvalóival, s átruházni rájuk saját árvájának elrabolt örökét: de zsarnoka sem volt vérző rabszolgáknak, nem csatogtatá rájuk vadállatul fenekedő fogát, sem szükség-

telen önvédlet örve alatt megtámadó pontokat nem keresgél, hanem állott velek, mellettök, s felettök, mint jó szív- s józan észhez, mint jobbágy- s földes-úrhoz illik és kell, ha veszni nem akar.

Midőn a kórházba lépett Czecczilia, enyhület és öröm fejeződik ki a betegek éledő arczain. Tisztelet s bizalom olvadt össze bágyadt szemeikben, minden jele nélkül azon hitlen közöny- s tartózkodó félsznek, melylyel szegényrendü betegek, a megvető, hanyag, s gondban és kérdésben fukar orvost többnyire fogadják. Czecczilia, mint bátorító szellem jelent meg köztök, részvét és biztatás balzsamát hozva szavában és nyájás szemeiben, mely gyógyszerárban nem árultatik. Nyugtató okokban türelmet, kétség-oszlató tanácsadásiban annyi vigaszt tudott előidézni s észszerű szelid bánásmódja oly feledtető varázsszal bírta enyhíteni a fájdalmat, nyomort, hogy betegei szinte sajnálattal váltak meg a kórházról, melylyel Czecczilia közelebbi érintkezéseit is el kellett hagyniok.

— Jobban van-e szemed, Rebeka? — kérdé egy zöld selyemmel fedett szemü szép leánytól, miközben szereit letéve, ágyához ült.

— Már nem szúr oly élesen, — felelé a leány, — de érzem, hogy tele van még vérrel, s ha nap hozzá fér, erősen nyilallik.

— Lásd gyermekem, hogy is tudtál oly balgatag lenni? mint elrontád magad, — viszonzá Czecczilia szeliden, miközben a selyem-lemezt épkézzel emelé, hogy a szenvedő szemeket meglássa.

— De mikor azt mondák a faluban, hogy szebb leszek, ha lánczfű-gyökérrel mosom a képemet, — menté magát a szép ifju gyermek, s fájdalmasan zárta el pilláit a világosságtól.

— Pedig épen az hajtotta szemedbe a vért . . . milyen hivékeny vagy! hátha irigy társad csak azért javasolna valami mérges szert, hogy arczodat elrontsd, s ő nála rútabb légy? ! Aztán szebb volna-e a bepan-

— *Jobban van-e szemed, Rebeka?*

csolt bábu, mint a természetes szépség? Épen te beszélted, mennyire megijedtél az oláhtemplom képeitől, mégis bemázoltad magadat, mint azok . . . A szépség úgy ér valamit, ha a leány semmit sem tud róla, különben a hiúságért minden okos legény kinevet, s olybá tart, mint a rakamazi boltot, melynek ajtajára bazsarózsa van festve, aztán benne kindruszt árulnak . . . Most már javul szemed, csak használd a vizet, im itt a friss tépés, szemvizet is öntök a csészébe, de ha megszabadulsz, többé hiú ne légy, s óvjál másokat is e piritó hibától.

— Elbeszélem minden pajtásnémnak, hogy lánczfűgyökértől ne vágyjanak soha megszépülni, — mondá hívó megadással a kis leány, s Czeczilia meg volt győződve, miszerint az egyszerű gyermek szava és példája jobban megölel a falu nemzedékében a hiúság ragályát, mint egy kilencz rőfös feltulipánózott okoskodás.

— Hát kend, Timárné, könnyebben van-e? — kérdé a közhen a gyógyító angyal, megtapintván a szomszéd ágyon fekvő halvány nő üterét.

— Biz édes galambom, teins asszony, nem viszem én többször kútra a korsót, olyan gyenge vagyok már, mint az árvacsalán; osztán mintha mindig a hideg lelne, hogy lelkem is reszket.

— Az Isten jobb, mint te, édes lányom, ki benne nem bizol, meggyógyítja azt is, ki maga okoz magának nyavalyát. Miként kétkedhetik egy keresztény asszony? ki marad melletted, ha elhagyod az Istent. Vallás a nők vigasztaló angyala, ha magad hitlen vagy, lehet-e keresztény leányt nevelned? pedig két gyermeked van, ki büntető ostorul nő fel nyakadra, ha szivükből Isten félelmét kiirtod. Lásd, betegség mindenkit érhet, jó és rossz együtt van a gondviselés igazgató kezében. Tövisek között rózsa terem, s a rózsa alatt ismét kigyó rejlik. Aztán nem magad vagy-e betegséged oka? Negyednapra felkeltél az anya-ágyból. Ez már nálatok köz szokás. Hisz az igen jó, el

nem kényeztetni magát az embernek, megedzeni arra, mit a természet bir, de te, édes leányom, első felkeltekor kenyeret dagasztál, s magad bevetted. A gyenge szerkezet nem birt még annyi törődést, okvetlenül meg kelle betegülnöd. . . . nem könnyebb volt volna a háznépnek azon egy sütést mással végeztetnie, mint most hetekig nélkülöznie két dolgos karodat? de meg annyit szenvedsz? hogy kell idegen bérkezekre adnod kedves gyermekedet, a nélkül, hogy felügyelhetnél rá, mily könnyen történheték vala, hogy örök nyomort huzassz nyakadra, ha én nem vagyok, ki orvostól gondoskodhattam, mert efféle bajon házi szer nem segít? Mennyi ép, erős, dolgos asszony elronthatná így magát! Én megkértem tiszteletes urat, hogy bölcs igéivel óvja meg ez önmaga elleni vétectől a vigyázatlan népet. . . . Egyébiránt üttere bátrabban ver, homloka sem oly lázas, Isten vele, édes leányom, csak vegye tovább a szert, holnapután ismét jó az orvos, bízzék Istenben, meg fog gyógyulni.

— Angyalom, teens asszony! adasson ennem, megmered a nyelvem, úgy kívánom a gyomorerősítőt. Egy kis zöld almát, vagy kövér disznóhúst legjobban megenném, de beérem ugorkával is, ha egyéb nem volna, — kiálta nyöszörögve a harmadik ágyról egy jól táplált, köpczös, pozsgás pórnő, ki épen lázban hánykódék, hogy vakszeme zöldült, s fogai vaczogtak.

— Majd biz enni valót, hiszen most is rázza a hideg, — felelt mosolygón Czeczilia. — Épen azért fekszik kórházban, mert kívül nagyon nyalánk. Nem szégyelli magát, egész faluban nincs több beteg, ki gyomrát rontotta el. Ha százanként ette az éretlen szilvát, most tudjon koplalni. Hat hét mulva ehetik disznóhúst, addig pedig itt vannak a füvek, láz után beköti vele a segédnő, — s azzal átlépett egy vászonfalon a férfiak osztályába, ott hagyva a torokos kornyadozót, ki hiába próbált kövér disznóhusért néhány sallangos kérelmet még elkeríteni.

— Hogy van a takács karja? — kérde Czeccilia halkán a segédnőt.

— Nem gyógyítja meg azt az Isten se, mert a világos rontás, — mondá szemét felvetve egy sötét arczú, fekete vérű, nagy, barna paraszt, ki azelőtt takaró alá vont fejjel, aludni látszék.

— Minő babonás kishitőség az ismét? — mondá szeliden Czeccilia, szánakozó mosolylyal nézve a nehez vérű rásztkórost.

— Nem kishitőség az, hanem szent való, — felelt mogorván a takács. Olyan igaz, mint hogy ebből a vaczokból temetőbe visznek, a Sánta Pila rontott meg, mikor négy nyüstös vásznát ki nem adtam hitelbe. Olyan sötéten nézett rám, mintha a kéményből pislogott volna, aztán meg a ház végénél megfordult, s balkezével megfenyegetett.

— De uram Isten! hogy ronthatta ezzel meg Takács gazdát?

— Miért támadt hát karomon harmadnapra, épen pénteken éjszaka ez a kelevény?

— Mert sűrű a vére, tisztítani kell, ... sokat ül, sokat haragszik, nem beszél senkivel, s többet iszik, mint kellene.

— Iszom biz én, mert úgy is elveszek, még harmincz esztendősem voltam, azóta soh' sincs egészségem.

— Higyje el, szégyenlenék oly babonás lenni, okos mesterember létemre. Nálunk már a gyermekek is ki-nevetik, ha valaki boszorkánynyal ijesztgeti őket, nem hiszem, volna a faluban Takács gazdán kívül élemedett ember, ki babonára adjon.

— No, én megittam a levét, akarom vagy nem, állnom kell, hanem hiszen csak érjem életben Lucza-nap éjfelét, kiviszem Pilát a karádi égető hegyre, ha mindjárt kantárnak szabják is bőrdömet a seprőparipához.

— Mutassa csak karját, . . . asszonyom! bontsa fel a kötést.

— Hiába nézi a tekintetes asszony, nézettem én már azt özvegy gólyaszemmel, fekete fecskével, nem ér annak semmit, mentül jobban gyógyították, annál jobban dagadt, — mondá türelmetlenségig izgulva a vaklelkü rásztkóros.

— Hogyne dagadt volna, — mondá Czeccilia, ha kuruzslóhoz ment. A tetemtódó (toldó), keresztes bodza, s in-nyujtó fű nem minden testi bajon segít, pedig jósbanyájok csak ezekkel gyógyít. Most czélszerű írrel kötözik karját. S ha szorgalmasan bevesz, két hét alatt felgyógyul.

— Fel bizony, mert deszkát árultok a föld alatt. De'szen tudom én, hogy holtig való járvány az ilyen rontás vége. Szegény embernek nem adnak hitelt, pedig csak mi látjuk, mi történik velünk. Tavaly is ráült egy gyermekre a fekete macska, soh' sem lett többet csont a fél térdében. Sulykosnét meg télen lecsalták a kengyelérhez, s a zombokon halt meg, másnap hozták haza.

— Igen, mert részegen megfagyott.

— Dehogy részegen! vállán minden körme helye meglátszott a sánta Pilának, én meg láttam, hogy éjjel két fejérség egy nádszálon háromszál gyertyával repült vele . . . Hát mikor engem minden este egy fekete ló kíséretett haza, seprűfarkkal s homlokán tükör volt?

Takács gazda kifogyhatlan leendett az idétlen idézetekkel, mik a környéki népbabona maradványaiból lelkébe tapadtak, s miket sötét, szellőtlen rögeszméi közül kiverni sem nem akart, sem nem tudott: de Czeccilia betiltá a folytatást.

— Nem akarom üres rémeit egyenként elkergetni, Takács gazda; most kérem, hallgasson, s ha a kórházból kimegy, szünjék meg a nép közt babonát hinteni, egyetlen beteg lelkű ember képes lenne egész vidéket, e józan szabad fejű népet, vakság hírébe keverni.

E közben kibontá Takács karját a segédnö.

— No nézze, győződjék meg saját szemeivel, mint

— Csir, csir, csir! — kiáltá Évike kosárral kezében.

Kuthy: Hazai rejtelmek. II.

lohad, mint megfehéredik a szederjes vérelem; két hétre lábra áll, s dolgozhatik: mondá Czeczilia a győzelem nemes örömével.

— Ne higgye tensasszony; boszorkány ravaszság! innen elviszi Pila a kelevényt, hogy másuvá tegye, meglássa, holnapután horgasinamra olvassa.

Czeczilia, a nélkül, hogy reá figyelne, írt ada a szerencsétlennék, s decoctumát megnézve távozek.

— Hát még kérem átosan, kiált utána rivalkodva a Takács, Tarcsán is feljárt egy boszorkány, mert az átkozottak nem tudnak meghalni, oszték oszt' felásták, somfa szeget ütöttek a fülibe, úgy maradt meg a koporsójában . . .

— Ne darálj annyit, biz az eb is megdöglének tőle, mert úgy megnyomlak, hogy jobban megérzed, mintha boszorkánynyal álmodnál; szólt egy szomszéd láb-törött, ki már javulásban volt, s erőt érze, ígétét, szükség esetében végre is hajtani.

Mig Czeczilia szánat és irgalom szerepében népét boldogítva önérdemét nevelte: addig az új családtag, Zalánka, s a szerencsés igénytelen Évike gazdasszonykodó üzletben oktató, formálta, fejté és gyakorlta a jobbágy hölgyeket. A majorudvar gazdag gyarmata volt a baromfiaknak; piros ajkú, kék szemű, fehér arcú libák, alacsony termetű tipegő réczék, kevély hidalgók kakasokból, csirkék, gyöngytyúkok, sikoltozó pávák, temérdek pulyka és kappanok, vidám tollász-kodó nép jó húsban, erőben, örök tolongással, mintha Noé omnibusza akarná egy másik özöntől megvédeni a házi szárnyasokat.

— Csir csir csir! pi pi pi! libu libu libu! kóta, kóta! kúr kúr kúr! kiáltá Évike kosárral kezében, s a fellázadt tömeg futva, sikoltva, szárnyon vagy talpain tört, rohant, iparkodék a kis gazdasszony köré! majd lefogták szegényt, de az eleven termetke, védegyeleti pecsenyés ruhájában, mint valami fiatalka gyöngytyúk sürt-forrt, szerteszt sikamlott a forradalomban. Kijel-

geté a hízni valókat; persze egy bóbitásra sem esett a halálos sorshúzás; azután befogatá a ludak századát, hogy hattyúi egyenruhájából leméllyeszszék a szokott évnegyedi adót, maga pedig számba akarta venni az izgatott tábort, de százszor is elől kellett kezdenie, mert a pajkos közlegénység — fegyvet nem ismerő szabálytalansággal kárált, kergetőzék, s ugrált keresztül-kasul egymáson, mígnem a kis Évi toporzikálva kényszerült felhagyni a commandó-szóval, éhesebb időre hagyván a számbavevő miniszterkedést.

Aztán bement a kender- és lenművelő fészker alá, mely a major felvégén kőlábak közé vont deszkafalból volt kerítve. Hosszú sorban dolgoztak a lányok, kiket ő egyenkint nevérol ismert. Alig térült-fordult, már egytől-egyig sorba köszöntötte. Mindeniknek tudott valamit mondani, tőle kérdezni; tréfálni, enyelegni, egy-két szót cserélni, s mindezt vidám, nyájas, fogultlan színben és kedélylyel, tartiság és követelés nélkül, úgy, hogy a pórleánykák bátran, szabadon, tartózkodás nélkül társalkodtak vele, tanultak tőle, elbeszéltek együgyű ujságaikat, nevettek, danoltak saját modorukban, s végtelenül szerették, becsülték a vidék legnépszerűbb földes-asszonykáját.

— Jól megdörzsöljétek Borcsa, sarokkal kell gyúrni, hogy jól kihulljon a pozdorja s puha legyen a kender, ne olyan merev, mintha sodronyszálakból volna összegyúrva; mondá egy erős pórleánynak, miközben sarkai alatt, saját kezével megigazftá a csomolygós csepűt. Aztán siessetek; tegnap is csak tizenhat kila lett meggerelve, mit mondanak rátok a menyecskék, ha jobban nyúlik a nóta, mint a fonál? ... Haddsza a gerebent Panni, ... így húzd a len fejszálát ni! s nem kell szorosán befonni, hogy kérges ne legyen, magam akarom a télen megfonni, hogy szebb kamukám legyen, mint ezek a semmiházi idegen gyártmányok ... Erzsi, te meg kösd erősebben a kacs végét, hiszen így kibomlik; pedig tudod, azzal tartják, a mely lánynak

kenderkacsa elfoszlik, menyecske korában eleji a kontyát... Hát ez az apró eszköz miért oly kóczos? héj Sári, Sári! ha a hajad úgy tartanád, az anyád pártája is utána nyódnék a magadénak. Lám Kati mily csinos gombolyagokba tekeri a csepűt.

Így igazítá a munkás házigyárt az ügyes szakértő kis gazdasszonyka, de panasza, sürgetései mindig epe és gúny nélkül, szeliden folytak, s tanítgatva az okszerű kenderkezelésre, melyet a nép magáévá tőn, s kevésb erővel, több haszonnal szebb vásznakat szótt-font rövid időn, mint a környék asszonyai. Évikétől nemcsak rossz néven nem vették művesei a javító vagy helytelenítő észrevételeket, hanem magok kértek, tudakoltak szakmai ügyében intéző utasítást, vagy gyakorlati mutatványt egy vagy más modorban, mit a vidám Évike mindig örömmel s fontos szakképzettségi részletességgel tett, beszélt, mutogatott, úgy, hogy közte s a lányok közt a legbizodalmasb tanító s tanítvány közti viszony fejlett ki, melynek folyamában a tanulmányi komoly perczeket vihal, robaj, kedv, tréfa, csintalanság váltogatá fel, legkisebb túlhágása nélkül az egyszerű illemnek.

— Juli megfontad-e már a tavalyi keresményt, kérdé szóba állva velök, miközben kötését kivette, s gyakorlatlan ujjával halkan, de nyugvó türelemmel kötögetni kezdett egy picziny főkötőt.

— Meg ám kis tens asszony (mert nagynak Cze-cziliát nevezte a falu), olyan erős fonalam van, mint a hegedűhúr, pedig vékonyabb a lószőrnél; mondá egy furcsa, kis pisze lány, felütve fejét a dörzsölők sorában.

— Mégis fonal, hát mért nem szövetted meg?

— Nem akadt rá pénzem, mit napszámmal keresék, beraktam takarékpénztárba, a nagy tens asszonyomhoz; magam is átlátom, sok igaz van abban, mit annyiszor előhoz, hogy ifjan kell keresni az öreg napokra, s addig egy fillért se költsünk mellőzhető helyre, míg a legszükségeseb félre nem lesz téve.

— Így hát mellőzheted a vásznat?

— Oh jéh! de hogyan? annyi van már nekem, hogyha ma férjhez mennék, se kén az orsót egyszer is kinyújtnom! pedig azt mondák a lányok, az új tens asszony kitartja a lakodalmát, a ki maga fonta a fejr-neműjét.

— Hohó Juli, nem azét, ki csak font, hanem a ki szőtt, varrt.

A kis pisze elszomorodék. — Úgy hát rozskalácson megyek az uramhoz, mert én hamar árvaságra lettem, anyámasszony nem ért rá tút vagy esztevátát adni a kezembe, elébb kikísérte a harangszó. Azért nem tudok oszt se varrni, se szöni.

— Majd megtanítlak én, igérte Évike; de egy feltét alatt, hogy te meg más árvát fogsz arra megtanítani... Hát ti lányok feldolgoztátok-e a tavalyi részt, mit a napam dolgán kerestetek?

— Én már el is adtam, mondá Kati, ponyvának vette meg a szomszéd uraság, mert nem fonat az ám soha egy szálát is, hanem a mije nincs, a szomszéd-ból kéret.

— Én is eladtam, közbeszólt Borcsa, olyan szakasztó-ruhát fejrítettem belőle, mint a hó; Sári meg kéztörlőt szabott a vásznából, meg lepedőket is; de azért eladott vagy kilencz borzsákot.

— Mégis hasznos hát így részibe művelni a kender-t? kérdé a fiatal Évi, mintegy tapintva azok közvéleményét, kikért az egész terv kigondoltaték.

— Oh lelkem kis tens asszony, hiszen hogyan volna? mondá elől egy jóképű özvegy (egyetlen nő a kenderkínzó köztársaságban), ki a kontynál fogva minden köznyilatkozatnak hivatalos szája volt. Így legalább megruházkozhatik az is, kinek földje, marhája nincs, hogy kender-t vethessen; aztán meg a nagy tens asszony gondot visel reánk, hogy a mit keresünk, sikere legyen.

E közben folyt, haladt, égett a munka; csinos négy-

szeg csomókban rakaték össze a kész mű, külön a fej, kacs, apró szösz és csepű, mindenik saját alakjában kötve, fonva, vagy göngyölítve; csupa öröm volt szétneézni a raktéren annyi tisztán munkált, ügyesen rendezett len és kender között, miknek aranyló halmai simán ragyogtak, mint a szálán fésült tömött szőke haj. Évike elégületen járt-kelt közöttte, s ha egy-két órai működés kócozval, pozdorjával belepte a fészert vert földét, rögtön kiséprék azt, hűvössé locsolva, hogy tükörtisztá lón, mint egy fővárosi virágyár műasztalai.

Zalánka új iparágat szándékol megghonosítani a faluban, ő a selyemtenyésztés iránt törekvők előre kedvet gerjeszteni a helybeli hölgyekben, hogy jövő nyáron annál több eredménnyel kezdhesse meg üzletét. Szalárdy Elek még mikor Czeccziliát nőül vevé, ennek szelíd befolyásával, szeder-iskolát alapított, melynek csemetéit évenként utak, dülők, tábla-hasábok hosszában kiültteteté. Férje halálával Czecczilia úgy át tudá származtatni jobbágyaira a faültetés kedvét, s annyi szépet és biztatót tudott mesélni a szederfa-tenyésztés jövőjéről, hogy minden szorgalmasb gazda azzal kerítette körül telkét s tagosztályát. Most már az ápolt fák ezrei teljes díszben álltak, s józan számítással lehetett arra egy jelentékeny selyemtenyésztést tervezni, mely az azt tanulni kezdő népnek, mindjárt az üzlet elején, buzdító jutalmat lesz képes jövedelmezni. Ennek vezetését magának tartá a fenkölt keblű Zalánka, ki mások kárán s példájából tanulva meg a kergető szenvedélyek s fényűző élet öncsaló nyomorát, erényeit pedig saját szívében díjazó tapasztalatában növelve: az elvont, de nyugodt boldogságú családéletben, főörömeül tartá az édes hon virágzatára, bármily közvetve, bármily kisdud helyköri sikerrel munkálni és hatni.

Olcsó téres csűr vala épülőben bogártenyésztéshez, melyet a lenfészert pótoland szükség esetében. A háló és nádrácsokat magok a helybeliek készíttik, s e közben előre több ismerethez jutnak magyarázat útján, melyek

az üzletre vonatkoznak. Zalánka a házi selyemfonógárban tanít már. Czecezilia néhány font gubót tenyészte a végett. A géporsók mellett csak két-három üstben van meleg víz, melyen a rángatott gubók összevissza táncolnak, annyival is inkább, mert a porleánykák szokatlan kezén meg-megakad az alig látható szál. Zalánka tanári türelemmel jár-kél, magyaráz, mutogat közöttük. Egyiknek ujjain igazgatja a nemes szálakat, másikat a kerék egyenlő hajtására oktatja, harmadikat ismételve tanítja, miként kell a lefont matringot megszáraztani, kicsapni vagy fonathá tőrni. Arczán oly elfoglaló ügyszeretet, annyi elégtelenség a leggyérből sikernél, s oly odamerült figyelme szívnek és léleknek, miszerint e hölgyről senki sem mondaná, hogy főház szőnyegeit hagyta el, hogy ezüstbe borult asztalok s rendkereszttel csillogó társaságok közül vonult a tóvidék csendes magányába, s város-tébolyító operákat cserélt a hallgatag falvak esti harangjáért.

Így és így foglalá el magát boldogan s boldogítva e három nő; e mindannyian különböző egyéniség, kik nőerény, honszeretet, s háziasság közös kapcsaival fűződtek lélekrokonokká; s kiknek napjai előbizonyosságot tőnek, miként mind az együgyűbb elme, mind a művelt szív s emelkedett lélek, a nép és természet körében tud találni sok szeretni valót s egyik sem szorul a festett városiakra, gyártott boldogsáért.

Az egész család egymást ölelő összhangban élt. Mindenik tag közosztályra vitte örömét, s ha fájdalma lett, biztosítva volt, hogy őszinte részvét enyhíti sérveit. A férfiak közügy és gazdaság érdekében kivitt eredményeiket; a nők a nép- és házi boldogságot, rendet, kényelmet, jólétet tekinték külfoglalkozásul: de a mellett nyitva állt szívök a benső lelki élet minden gyöngédebb örömeinek, s egy nap sem mulék el, hogy többféle czélzott működéseik közt a családszeretetet szívhez szóló körét, úgy mint a természet ifjító kellemét fogékony kedélylyel ne élvezték volna. E mel-

lett jutának órák a gyönyörrel tanító irodalomnak is; ki mit olvasott elő, kellemében adta elő az élénk hatásnak vagy közösen ismétlék sikerültebb művek felolvasásait; míg másfelől a szívnemesítő művészet gyakorlatával tarták életben a kebel költészet-derítő családásait. Zalánka festett és hárfázott, Czeozilia tökélylyel játszá a zongorát, Évike pedig eredeti meleg bejegygyel éneklé a dalokat, melyek vele nőttek fel, melyeket nem eltanult a néptől, hanem vele együtt érzett, s eszméit, multját, saját szívvilágát tartalmazák. És ha a park gyöngyszínű padjain vagy a centifolia semperflorens körül Elek, a kis Czeozilia sárjánál estenként holdvilágon ültek, s dal, hárfahang, hallgató határok felkölték a merengő ábrándot, emlék és kegyelet eszméit, ájtatos bölcselet, s a tiszta szív félelmetlen lemondása szentelé fel őket. Szóval a tett és törekvés, munka és élvezet váltó órái közt úgy tudák felosztani a muló napokat, hogy minden érdeknek éltek, minden viszonyt igénybe vettek, mi a nemesb életszerkezethez tartozik, s minek betöltetése az emberi rendeltetésben fekszik, minek következtén vidám, elégtől, hasznos tagjai lettek nemüknek, a helyett, hogy resten, izgúlva, gúnynyal és idétlen vágyakkal gyötrődtek, vagy másokat bántva, sértegetve, s azoktól kerülve, ingerült kedélylyel számúzóttén sóvárogtak s sorvadoztak volna . . .

Jóformán lealkonyodott, mikorra a tanúesketés véget ért. Vámos néhány használható pontokat nyert az adatokhoz, melyek Ödön jogviszonyait illetőleg, a Lóbl titkos kihallgatása, s a kopasz morva vallomásai által már kezénél voltak. Főleg a Lóbl elleni vádkereset bizonyítványaival gazdagult, s erkölcsi öröm lelkesíté emberbarát-szívét, hogyha a végzet nem segélylené is Ödön jogérdekében a legnyomósb^{an} tanúkat megtalálnia, legalább a vérszopó uzsorástól megmenthendi elhagyott honát.

A zömök szolgabíró rendkívül pipázott, pedig a

leves már az asztalon volt, s ő reggeltől nem evett, mely nála ép oly ritka és tűrhetlen, mint a földi halál; esküdt úr pedig kirántá feszes frakkjából a zsebtükört, s egy zúgban rendre utasítá konya hajfürtjeit, mert hol ennyi szép és ifjú hölgy van egy rakáson, szentségtörés leendett csapzott hajjal osztozkodni az eledelekben.

Pipacs Gyurka erőnek erejével maga rendezte el az udvar lábában a hortobágyi szállstmány terítékeit, mert úgymond ő a korteseknek tanult asztalnoka, s elővigyázatból fatányért, czin poharat rakott a békés pusztai parasztnak, nem is képzelhetvén, miként lakhatnának jól vér nélkül, ha nemes társai sem állhatják meg, hogy lakoma közben egy-két koponyát fel ne pattantsanak, mint valamely champagneis palaczkot.

Midőn szükségtelen szolgálatával készen lőn, nemcsak fáradsága miatt, hanem hogy könnyebben nyelhessen, megtágtá pipacsszín nyakravalóját, s oly lompos csokrot talált hevenyészni belőle, hogy egész begye harmadik falura virított, aztán pedig neki törülközvé, leereszkedik az urak asztalához, melyet Czeczilia, ismerve jeles vendégeit, tizenkét tál éték elviselésére kárhoztatott.

Azt vélhetné keresztény gyomor, hogy oly embernyújtó reggelizés után, minőt Pipacs atyánkfia, és nemes társunk az úrban, véghezvitt, lehetlen lesz friss víznél mást ebédelni: Pipacs kineveti az ily gyarló okoskodást. Arcza ugyan a kilenczedik tálnál s több rendű és színű poharazás után tökéletesen felölté a cinnóber pírját, úgy hogy saját képét felköthetné nyakravalónak, de azért nyelve mint a szélmalom, s szeme forog, ha a tizedik tálát behozzák.

Az asszúborok sorozata közben nem folytathatá tovább lelkesedését, s összeegyengetvén kebelén kanczamentéjét, mennyire a csokor engedte, vérben forgó szemekkel szónoklani kezdett: Kinn ácsorogván pedig, bukott esküdtből bőrkupeczozé hanyatlott Kuka Vespa-

zián vérszerinti sógorom sövény kapujában, hogy ne kelljen kurta nemesi rendeltetésem szerint egész nap éhen őrzeni az ökörjáromszeget, felvetetem magam az idáig pofozó vagabund czézára, mely már az ótestamentomban hosszú fuvarra járt, s hihetőleg Illés prófétát is mennybe döcöggtette. Ezen kirándulásbéli revelatió pedig annál vérmesebben örvendek, mivel nemcsak gyomromat statutionaliter megterheltem, hanem, a mint fülhegyre vevém, e vendégszerető hajlék fedele alatt véletlenül lakodalom esvén, magamat a legale testimonium előtt rangom szerint le is ihatom. Minek okáért ezen vitéztlő családot nem tekintem másként, hanem mint ama fényes fiastyúkot a kerek vidék egén, melynek most csak öt csillaga látszik, de ha az ember négy-öt esztendeig nézi, kibukkannak ragyogó csirkéi . . .

Pipacs a piruló hölgyek daczára, okvetlenül fogytig elemezi vala toasztját, s a ragyogó csirkéket, ha a rajkó-banda be nem ötlük az előszobába, s oly rettenthetlenül nem kezd trombitálni, hogy sem ígérlet, sem fenyegetés el nem tudja hallgattatni.

XXXI.

(Egy ifjú úr.)

Több mint másfél év telék el a közelebbi események után. Ki valaha saját körében, ön napjai s egybeköttetése ágazatai között, másfél év nyomait híven felkereste: tudni fogja, mennyi idő az; . . . sokkal több magán események, egyes családok s egyéni sors alakultában, mint nemzeti történet vagy világfolyás kezei előtt. Hány remény feneklik apró nyűgök békőszövegében, mely másfél év előtt erő és dicsőség fényutait mérte? hány ismeretlen arcz hord felemelt szemeket a rang világában, mely észrevétlenül vetegedett hálót az álarczos tömeg közt? Hány eszmét, törekvést, irányt cserélt ki a végzet igazgató keze; hány viszonyban s családtéren találunk omladványt vagy félbenhagyott torzot, melyek virágzásban álltak, vagy jogos alapon voltak megkezdve? A halál s változás birodalma alatt másfél év sokat alakít, csak az érdem marad ugyanazon súlyban és értékben, de mily ritka az! s mennyivel inkább az ép szem, mely azt való alakjában látja, az évtized, mely látni akarja!

Ezen érlelő korszak történetünk szövedékein is elhinté az idősödés jegyét. Mindenik ház, mindenik egyéniség, mindenik viszony, a mi csak ide vonatkozik, fejlődött, haladt, bonyolódék saját természete szerint. A szorgalom gyümölcsöket hozott, a szenvedély érlelé a sülyedést, a szeretet örömeket termett, a részvét

... néhány borobódlt izraelita dugla össze fejét.

hálát szült, vagy virágban mutatá sikerét, az érdem közvéleményt szerze, vagy másokat boldogíta legalább: csak Ödön titkai maradtak régi állapotban, csak Vámos nem bírt az időnek hervadozó szövevényei alatt nyomokat találni, melyek a két főtanúhoz, Márk nővére s a vörös dajka cselédéhez vezetnék.

Mindent, mi rejtett vagy nyilvános rendszer útján hallgatag fürkészetre megpróbálható volt, költség és fáradság kimélete nélkül elkövetett már, erőszakos lármát, kényszerítő vallomásokat nem akart csikarni; tudta, Márk romlottabb erkölcsű, hogyses hamis eskü által kisebb veszélyből is kész ne lenne kibúvni, pedig mihelyt a törvényes üldözés szagát megérezndi, ha el nem szökhetnék is, a két hölgyet elveszteni, s akkor az ítéletet indokozó bizonyságok lehető forrása végkép be volna temetve.

Egy estve, a pesti Wurm-kávéház hátsó zúgában néhány borotvált izraelita dugta össze fejét, mindennapi apró tőkés, elegáns hajhászok, olcsó, kéz alatt vett-szedett fényűzéssel, kik már régi nyúzó társak voltak, s mint holló a dögre, rendszerint összekarogák egymást, ha vagy egyenként nem bírtak valakit vérig koppasztani, vagy kétes színe volt elhorgázott peccsenyjöknek, azaz kevesebb biztosság, hogy sem nyolczvan-száz perczentet dobón is összeverhessenek.

— No hát nincs kedve ezer pengőt adni Salamon Vetter? kérdé egy piócza-ajkú fiatal a legöregebbet, kinek tátott szájevége habosan fityegett a sok fecsegéstől.

— Hát miért nem adsz te? felelé Salamon.

— Hiszen adok ezret, Simeon is kettőt, de lám négy kellene.

— Máskor nem veszek a g'schäftbe, ha szemem lógná is; az egész ember gyanúsnak látszik előttem. Szalárdy Lajos; hisz az apja is oda van; Löbl kegyelméből nincsen még csőd alatt; ha két hónapig meg nem kapja Frankfurtból a törlesztő kölcsönt, menthetlenül dobra ütök még aranyos ruháját is.

— Mennyiszer mondjam még, hogy nem az apja kér. Anyja Bécsben lakik, tele van arannyal, mint a zsák, s ez a szeleburdi tartja a madzagot. Ha nem akar fizetni, leszállítjuk az üveges hintóból, de hogyan fizetne, hiszen úgy tékozol, mint a bibliai fiú. Most adhatunk neki, majd őrizzen aztán disznót, mint amaz elődje. De mondom, hogy fizet.

— Fizet bizony, viszonzá kigyó-mosolylyal a ravasz Salamon, mert adósságát kölcsönnel fedezi. Itt van az én könyvem, hol betűrend szerint beírják az adós nevesek, kik zsidó-kézen vannak. Ni, milyen hosszú sor van a neve után, pedig még csak fél éves jövevény.

— Mindössze is tán hatezer pengő. De milyen nagy befolyású fiatal létére; egy évig volt követ. Aztán követnek sem tesznek gazon szedett embert.

— Megtesznek bizony téged is, csak nevelj bajuszt, tagadd, hogy zsidó vagy, s költs harminczezet.

— No, de ily úr? mondá egy zsugorodott képű, ki a piócza-ajkúnak folyvást szemébe vágott, hogy Salamont minden áron húzza be a g'schäftbe.

— Mintha nem döglött volna már sok ezrem rálábú csődökbe, több uraknál!? én egyedül olyan helyre adok csak negyven száztólakra, hol két huszast kér, a kinek tallérja van, s annak is a fülét a kezembe adja.

— De házasodik is gróf Szalárdy Lajos; milliomos leányt akar hozni Bukarestből; szólott ismét egy czin-gár koppasztó a rábeszélők közt.

— Azt Lóbl g'schäftelné, hogy rebachja legyen, s pénzét biztosítsa, melynek egy része csőd útján elveszne az apjánál. De kell is ennek a kanczakergetőnek házasság? hiszen most is a híres énekesnő pazar pompájára szed, vesz adósságot.

— Mit gondol avval Vetter, mi csak nyúzhassunk. Egyébiránt nem hiszem én, hogy Athea jó szót adna neki.

— Dehogy nem, állítá Salamon; hát mért láttam

színpadon nyakában azon smaragdba kapcsolt tíz sor kelet-gyöngyöt, mit a Müller neve alatt én adtam Szalárdy Lajosnak pénz helyett váltóra?

— No lám, hát mégis hitelezett már neki!

— Száz perczent haszonnal; de megvettem rajta: ezerötszázig lerántám a szakállát.

— Higyje el, hogy most is megveheti. És ha elveszne is, többet nem veszélyez, mint mennyit bőrén nyert. Ezerötszáz pengőt húzott ki zsebéből, s ha ezeret visszaad, ötszáz zsebben marad. Tudna-e Salamon Vetter oly hitlen zsidó lenni, hogy keresztény ellenét, annak saját pénzén megbuktatni ne törekedjék?

Salamon figyelmezni kezdett, s harcz keletkezők pénzsomja és gyűlölete között. Az apróbb uzsorások félszemmel összevágta egymást biztatólag, noha nem merték szokott fogásaikat mind kimeríteni, hogy túlsággal gyanúba ne hozzák, s végre elszalaszszák a megöszült rókát.

— Igen, igen, milyen mestermű lesz azt a lobogós díszhajót örvénybe rántani; milyen hizlaló káröröm, mily élénk multság zsidó piacon s kávéházi apró klubbjainkban. Ismét veszve egy híres keresztény; megfojtva egy kutya, ki egymás közt marakodik, mégis minket ugat... Salamon Vetter ily érdemet tehet, nemcsak kára nélkül, de nyereség mellett! s mégis vonakodnék? Mit veszthet zsidó Szalárdy Lajosnál? alig van köztünk két hitelezője, az is kétszeresen behúzta már tőle veszendő tőkét. Zsidók rántják csődbe, mégis keresztény hitelező veszít, egyikkel buktatjuk a másikat, s hitelező és adós mind rakásra döglik... Salamon Vetter; mégis tudna vonakodni!?

A klubb többi tagjai, ki-ki saját modorában, ráestek a vén Salamonra. Lett lárma, henczegés, érthetetlen zibaj, de gróf Szalárdy Lajos nevét mindig oly tisztán s hallhatóan mondták ki, hogy minden idegen, ha nem akarta is, kényszerült hallani; mert ez is egyik eszköz az aláásásban, ha valakit már célba vevének.

Végre veszekvő osztozások után, melynek fele színlés, fele komoly ingerültség, rá hagyá magát beszélni Salamon, s levonva előre három hónapi kamatot száz-húsz pengő forintokban, kifizeté Szalárdy Lajos ezres váltóját a pióczaszájúnak, nyolcz darab százassal, melyet mint a kezén keresztül ment mindenféle bankót, szokott bélyegével megjegyzett.

Ki ezen klubbot beszélni hallotta, azt vélné, Lajos a végsőkön vonaglik, s a holnaputáni csőd küszöbén menthetlenül sikamlík befelé, pedig annyira áll attól, jelen segédforrásai közt legalább, mint akármelyik hajhász; de már az így szokás, ha valaki önálló uradalmak nélkül, zsidók közt néhány száz forintot kerestet. A hajhász czimborák sürgeték Salamont, hogy tíz-húsz tallér sápot egyenként kapjanak, mert Lajosnak a pénz tíz percz alatt kellett, s nekiek nem vala, hogy magok adjanak; Salamon pedig gyúrta, törte, gyalázta Lajos névhitelét, hogy minél veszettebb híre futamodván, másunnan ne kapjon, s maga verseny nélkül koppaszthassa.

Mitsem álmodva Lajos, hogy ily csekély hirtelen segítő kölcsönök miatt neve csalárd naplopók, s becsület-irtó férgek mocskos száján kereng s gyaláztatik, kényelmesen szivarozék frótermében. Kandallóján hatot mutatott a roppant márvány-óra, s ő felpillantó figyelemmel kísérte lassú mutatóját, mintha siettetni vágynék. Előtte alvófélen pislogott a kandalló parázsa, elvéve a terem világát, melynek pompás bútorzata, töredékesen mutatá fel tűztől megaranyzott nehéz körrajzait. Tömött rojtú sötét függönyök burkolák magas ablakait; falán állat- és nőképek, Anglia legújabb aczélmetszvényei; egy-egy szobor vagy márvány díszoszlop az aranyzott szegletekbe állítva, s szertesét, olvasó- vagy játékasztal körül különszinű hőr és gyapjú, bársony nyugszékek, pamlagok, melyeknek lábait angora- vagy párducz bőr ölelte körül. Olvasó asztalán felmetszetlen frank és angol könyvek, a statusgazdászat,

s publicistai eszmék conservativ elvű íróitól, néhány olvasatlan száma a Times és Journal des Debatsnak, hajtásában maradt Budapesti Híradó, s honi divatlapok, melyeknek operai előadásokról írott hasábjai mutató ujjal felszaggatvák, a mohó olvasás jelével. Egy esztergában metszett rakpadon néhány vont csövű cél-
lövő pisztoly schnellerrel, egy pár bajvívó belga cső; közelében egész rend drága csibuk letámogatva, s ékes állványon soknemű amerikai szivarszekrényvel, négy vonalban pedig ragyogó tajtpipák, miknek kupak során tűzszín fénycsíkot vet a gerjedező szén.

Egész felszerelés drága, s vannak közte jeles műdarabok, de semmi honi cikk, azonban túlságig gazdag, s öntvény és nőművekkel, ék- és dísz találmányokkal annyira elöntve, hogy asszonyi ízlést, puhaság jegyét ölt s küszöbéhez kötött monomant jellemez, ki másutt mitsem élvezhetvén, mindent termébe igyekszik begyűrni vagy kalandos kéjvadászt, ki ízletével, kényelmeivel kaczerkodikni akar.

Lajos unottan ült a sötét magányban, míg kívül esős havat kavart a februári szél, s csapongó szárnyával olykor megverte ablakát. Végre csengetett, s lámpát hozata. Barna barkójú ölmagas legény hozta a bronzlámpát, zöld vadász ruhában ezüstre, komoly és tekintélyes, mint egy királyi csatár.

— Elpusztult már házamtól az a pletykahordó kofa? kérdé Lajos mogorván a vadászt.

— Písz Pistát érti méltóságos grófom?

— Igen, a hálátlan levegő-fogyasztót.

— Elment, de holmiját itt hagyá. Instánciát akar beadni, úgy reméli, hogy méltóságos grófom megkegyelmez neki s visszafogadja.

— Soha; felelt ingerülve Lajos. Málháit, ha nem viszi, rakd ki; kérni se próbáljon, szemem elé ne merjen kerülni.

A vadász kiment; Lajos frasztalára helyezé a lámpát. Néhány szép szobor állongott azon s támla-

rámákban hölgyek arczképei, massiv íredény drága porcellánból, egy agg helvét óra, s több csecsebecséi az freszközöknek. Lajos levágta magát asztalához a kemény blanchbőrszékre, kihúzta a közép fiókot. Jobbra a szegeleten, egy öntött gyík alatt válasz-váró levél feküdt szétbontva, tegnapi kelve, következő tartalommal:

«Uram! szobaleányom hallá az ön jockeyától, hogy aquarellben festett arczképemet, többekéi között frasztalán tartja, s gyanítani engedi, mintha tőlem bírná, a leleplezés jogával együtt. Cselédpletykát nem szoktam forrásul használni, de kérdésemre, melyhez ily hírt után igényülve lettem, mások is meggyőztek. Azért sietek megtenni az óvó tilalmat, sokkal lovagiasabbnak tartva önt a nőbecsület kérelme iránt, hogysem tagadó alkalmazásával, más utat kényszerítsen választanom, s mit nem örömet tennék, gyöngédlen hiúsága alúl, magamat, önkörében, nyilatkozat útján kimentenem.

Athea s. k.»

Lajos kivőn egy halvány arczképet a közép fiókból. Noha nem volt tökéletesen találva, az ábrándos szemek, s szenvedő arcz méla fenségéből, rá lelete ismerni a bájos Atheára. Mily hitvány eset, mily ég és földközi távol az eredeti kellem s utánzott máz között; gondolá Lajos magában. De melyik képiró tudna tökélylyel visszaadni arczot, lopva ügyeletlen mozgalmában, a vonások változata közben kell leragadoznia? s különben is lehet-e anglyalt festeni a föld színeivel? . . . Egészen amaz epedő, láng szenvedélylyel függött a képen, melylyel a debreczeni tűz estéjén atyja termében kísérté. Érzé, hogy akkori sejtelve valósul, hogy félelmes hatalom köti, ragadja a varázs-delnőhöz, melynek lánczaiból nincsen lélekerő kibontakoznia, hogy mélységek nyilnak a nővő szenvedélyen, hogy nem lesz védhorgony az örvény orsójában, s a fején elcsapó áradat reá temetkezik. . . Merengése közben ingerülve lőnek vonásai; a tegnapi levél jutott eszébe,

s kikapta azt a réz gyík alúl, hogy válaszoljon reá, de mielőtt tollát tintába mártaná, visszatette azt; a szégyen és küzdelem elhalasztá a gondolatban szünetlen változó felelet sorait.

Zár alá rejté a borzasztó levelet, s mintegy szóródásból egy csinos éktokot nyitott fel, melynek atlaszbéllésén párisi név és bélyeg aranylott. Igen drága karperecz volt abban; benső világa behúzva azur zománcczal, s rajta nap-hold szín felelő drága kövekből és gyémánt csillagok, kívül pedig éjfelete emaille, s a perecz koronáján tiszta smaragdokba foglalt ősz istene az agg időnek, kaszája alatt óra-lapot tartva, mely soha nem hibázó pontossággal járt. Lajos elégült mosolylyal nézte a remekmút, melynek különöz eszméje mesteri sikerrel volt kivive; s gondolata e perecz jövőjével látszék foglalkozni. A ki tudja, hogy a smaragdot és fekete színt Athea kiválólag szereti, könnyen azon véleményre jöhet, miszerint az ékszer reá van számítva.

E néma jelenet nemcsak azt magyarázta meg, miért küldé el Lajos Píze Pistát, hanem azon furcsa természetű viszonyt is, melyben Atheával állott, s ha Salamon zsidó tíz sor gyöngyét és szavait egybeveti az ember e közelebbi körülményekkel, alig képes megfogni, miként ékesítheti magát Athea Lajos tulajdonával?

Míg Lajos némán szeretgeté a másodsor kezébe vett képet, fölörpült megette a másfél öles szárny, s széles paszományú inasa előtt belépett az előszobából Beatrice. Fehérsárga arcza, s halavány karjai most még gyöngébbek, szeme, fogai ragyognak, keze a finom keztyűben kicsiny s félelemig fehér; úgy látszik, e nőt nem emészti önházának sorsa, mert mióta férjét elhagyá, folyvást ifjodik. Fehér, reszkető kócsagbaratt gyémántokba fűzve, s szőke fürtei közül gazdag briliánt fény töredezik át drága függőiről. Öltözete lyoni barna bársony, melynek kövér redőit granát színre

festi a lámpafény. Keblén gyémánt bokréta, karjai rakvák köves pereczekkel, miken csomókban lóg a divatfüggelék. Fényüző szelve nem látszik lankadni a telő időkkal, sőt gyermekies növekedésben áll, mert füző zsinórja is legújabb találmány. Bejöttével még egy lámpát s gyertyákat parancsolt, magát pedig belemeríté egy sötétpiros pamlag karéjába.

— Nagy ebédről jövök, mondá Lajos kézcsókjának fogadása közben. Az asszonyok egytől-egyig szerelmesekek beléd, ki nem fogynak dicséretedben. Henyélydy grófné állítása szerint legszebb kocsid, díszfogatod, livréd, s paripáid vannak egész Pesten. A burocratiában ki sem mérkőzhetik veled; módod, formád, udvariasságod beillenék akármelyik udvarhoz, s ezt valamennyien ráhagyák.

— A farsangon cotillon-tánczosa voltam Henyélydy-nének, felelé Lajos, miközben egy szomszéd pamlagon magát pongyolán elveté, fénymázos lábait maga alá rántván. Egészen divatba jött az elhagyott asszony, olyan tarajos lett, mint az ágaskodó kakadú.

— Ha ha ha! de mindegy, csakhogy szeressenek. Mindenbe bizhatol, ha nőknek tetszel. Ők szépen, haraggal, csel- vagy erőszakban rábirják, beszélnek férjek uraikat s azok vagy akarják vagy nem, melletted sürgetnek. Eleven példa az apád, mit tehet a férfiak irányában egy nő . . . Nagyon jó úton vagy, csak ámitsd folyvást őket, ha kineveted is. Már mindenik eszt magaddal hurczolod, szeretnék egymást összetépni az irigység miatt. Hogy is ne drága telivérem, te csábos Don Juán, ha anyád nem volnék, tán beléd szeretnék; mondá hizelgősen vállára fonódva, a mi tőle, ki jól tudá, hogy Lajos nem fia, kissé túlságos volt.

— Csaby tanácsosnő nem volt-e ott? kérdé Lajos végig simogatva Beatrice vállölelő karját.

— De igen édesem, vetélkedett magasztalásodban.

— Farsangon kivívtam, hogy díszhölgye legyen az ifjak báljának. Első esetben ért conservatív asszonyt

ily tisztelet, azt nem feledheti, meg így alkalma lett fukar Janiától legalább egy bécsi öltönyt kicsikarni.

— Nagy kópé vagy mon cher! mégsem merne Csaby ellenséged lenni, mert Arabel minden nap szemére vetné titkolt parókáját... Apropos! a kis czingár orángutang, marquise Lunèvre imád még superlatív grádban, győzelmed a tábor sorompóin is behatott.

— Ha ha, csak képzelje mama, mindig à la tartar, vagy espagnolesa ment a páholyomba, ha átengedtem neki; pedig nem egyszer addig vihogott, hogy kiejtett vendégfogát könyöklőmön hagyta.

— Annál kevésbbé akarhat harapni, édes drága szépem.

— Büszkeségem az, ha viseletem, mama kívánatait megközelítheté.

— Comme il faut mon cher! Kielégtesz!... e tapasztalat kifizetése azon merényt, hogy február végén öt napra elhagyám éretted a fenséges Bécsset. Bécsbe jöendsz mon cher, pedig rövid időn. Hogy is maradhatnál sokáig, te ritka díszvirág, a dudvás konyhakertben?...

— Magnifique? hiszen mama átvehetné Pompadour szerepét. Most hát nincs más hátra, mint megkérnem az anyák legszebbikét, hogy adósságomat született kegyessége szerint fizesse ki! mondá sima hangon Lajos, miközben Beatrice keztyűtlen kezét szerelmesen nézte közbe-közbevetett csókjai közt, mintha annak eléggé át nem ismerhető szépségét csodálná.

Beatricét meghökkenté ugyan a frankdrámai véletlenséggel jött pénzkérés, de keze csodálásától nem akarva visszahozhatlanul elriasztani őt, mérsékelt szemrehányással támadt rá.

— Ugyan csunya mon cher. Újlag adósság? már másodszor hat hónap folytában! Hova tudod tenni? atyádtól szép apanaget huzasz, pedig azt hallottam, kártyán is sokat nyersz; s mennyit kifizettem már én helyetted?

— Lám angyaljó mamám, csak nem élhetek úgy, mint egy tót diákból termett concipista? Én, kinek ereiben, legszebb anyám magas kegyeiből hercegi vér buzog (Beatrice elpirult), kinek anyja a birodalmi fővárosban salont nyit, az udvar köréhez tartozik, . . . lehetnék-e összevont, zugba dugott, ignorált medve, kiről egy harmincz forintos ó mágnás ezt kérdeje: ki az? . . . Nem, nem, édes mamám, ezzel tartozom nevednek, szárinazatodnak, ó fényednek; miattam egy foggal se állj alább a hercegi lajtorján, mint nagyanyám állott. . . De mily szép, mily tekintélyes, mily ellenállhatlan hatalmú ma ezen arcz mamám! a komoly fenség, szeléd tekintet, s mégis parancsoló szemek! Valóban kedvezőbb napján meg nem mutathatná magát az irigy pestieknek.

Lajos még tovább fűzte volna hizelgő szavait, bő és szakadatlan folyamban, míg Beatrice az első hatás ingerültségéből megjuhándzott, de őt a mondottak is annyira érdeklék, hogy alkalmat vón a tükör végett felállani, meggyőzendő magát, Lajos bókjainak való-sága felől.

— Hiába indokolja, igazolja adósságait édes pazarló Alcibiádom, mert az habár arszlánias, mindig hiba marad; mondá Beatrice közeledtében, elégülten mosolygó arczczal, mert maga is úgy látá, hogy ma csakugyan jó színben van.

— No de megbocsát angyaljó mamácskám, hogy dicsőségeért vétkeztem; folytatá felkelve Szalárdy, miközben Beatrice fürtjét igazsítá, mintha kellemét élvezné.

— Mit érsz bocsánatommal, ha ki nem fizetem? kérdezé a fokonkint lekötött hiúság.

— Megbocsátni vagy fizetni az mindegy hercegi véreknél; viszonzá megtisztelő büszkeséggel Lajos.

— Bizony pedig se kedvem, se pénzem fizetni, mondá ismét komorúltan Beatrice, megkapva a mindjárt kicsikarandó ígéret kellemetlen következésétől.

— Nem úgy, hanem úgy hercegi mamácskám, engemet büntetne, s magát bosszulná meg. Ha schatulját nem fogja megnyitni, hiába visz Bécsbe. Nyomorult összeg miatt Pesthez kell ragadnom, mert ha kimozdulok, lárma és izgatás támad hitelezőim közt. És látja, legokosb, legszebb angyal édes anyám, ha Béctől elmaradok, ki fogja élénkebb divatba hozni házát, magát, hírét, ünnepeit? ki torlasztja meg a malicieuse sérelmeket, egyik-másik mellőző úrhölgyön? ki fog annyi özvegy s szalmaözvegy nőrokonnak ügyes, imposánt világadó lovagjává lenni? s ki egyenlítendő oly sok apró hepe-hupát a mamai család salon horisonján, mikről annyiszor s oly érzékenyen panaszkodék már?... Aztán meg ... jó, hogy eszembe jut, ... hiszen mama meg akar házasítani; ... ha csakugyan oly gazdag azon bankár leánya, majd visszafizetem a menyegző után.

— Ott is hálóimat téped, ellenveté kaczerkodó czáffal Beatrice. Azt mesélik Bécsben, Bukarestből hozasz milliomos leányt.

— Lőblt bolondítom az atyám kedvéért. Ha nem biztatnám őt, hogy eljegyző tervét rokonszenvvel veszem, rég csődöt kért volna mamám férje ellen, s akkor közös nevük szépen sárba esik; holott így időt nyerünk törlesztő kölcsönnel kivágni magunkat.

— Hát hajlandóbb volnál választott menyemhez?

— Jó mamám szlése szentírás nekem.

Beatrice, kinek különben sem volt komoly szándéka megtagadni váltott gyermekétől az adósságfizetést, e könnyelmű házassági alkuban végkép megengesztelődék. Azt hívé, e két személyből álló társaságban csak ő számít s kereskedik alkuvó felével, csak neki van önző terve (miszerint Lajost Bécsbe törekszik erőszakolni, hogy holt háza megelevenüljön, s társalmi kigyók s alakosok ellen ijesztő krampusza és mumusa legyen); Lajos pedig szívfenekig őszinte és feláldozó, kinek egyetlen törekvése, anyjának tetszeni. Ha e sa-

játszóság jellemet fürkészi, vagy az intéző tervek estjén tett vallomásait mélyebben észleli: át foghatta látni, mennyire valótlan Lajos szájában minden tett ígéret; mennyire nem is jár eszében bécsi lakás vagy házasság; s egész jelen csataterve mennyire a pillanati szükségostrom ellen forog s intéztetik... Senkit vakká tenni! nem könnyebb, mint önző és hiú hölgyeket.

— S mennyi azon adóssági öszveg, melynek borzadalmos súlya? kérdé Beatrice tréfás pathosszal, gondolva, hogy a nélkül is jól ráijesztett már szorongó kegyenczére.

— Anyácskám schatuljához csekélység, viszonzá Lajos karjába fonódva, miközben Beatrice szép kezét tenyerébe nyújtóztatva még egyszer megcsókolá.

— Mennyi, mennyi? még kedvem el nem megy; sürgeté a grófnő állát veregetve a sima instansnak.

— Kilenczezer pengő; felelt Lajos egész alázattal.

Beatrice indulatba jött az összeg száma miatt, de már itt büszkébb volt, hogysen ajánlkozó kegyét újabb vitázással visszatartsa. Nehányszor végigment a terem szőnyegén, aztán kezét hálacsókra nyujtva, magasan felemelt arczozal, mosoly nélkül, komoly szemnyomattal mondá: — A pénzt tíz nap alatt leküldöm, de mindenesetre utolsó leend.

— Lajos nyakába, kezére, sőt tulzó tettetésben lábaihoz borúlt a legjobb, dicsőbb, páratlan anyának; s ezen bohózatot annál örömeőbb játszá el, mert tetőtől talpig meg volt győződve, hogy e segélyrovat semmi esetre sem leend utolsó.

E műkedvelői színészkedés közben, eljött a színi előadás ideje. Beatrice gyertyákat tétetett egy tükör elé, rendbeszedett magán minden kellemeket, s gyárvíz szépsítette arczát és szemeit vidám nyomatba helyezé, mint egy boldog menyasszony, ki kérőjét csak esküdtnek hitte, holott szolgáliró.

— A mint reggel mondám, a mai operában páholyvendéged leszek; mondá aztán ragyogó keztyűjét

húzza kis kezére. Már csak meghallgatom ezt a pesti csodát, kiről annyit beszél vagy százötven ember, és három szerkesztő, hogy előfizetők feje megfájul már tőle. Atheát nem láttam, mióta Gyapjasy Debreczenben a főispánra tolta, de meg nem foghatom, hogy csinál furorét az együgyű verkli, no persze provenceben fapénz is jó, az ily épicierféle haute voléának.

Lajos örült a véletlennek, miszerint esetleg Atheára tért Beatrice, mert már törte fejét, miként fonja be egy lappangó tervébe; felette ingerlé e sértegető gőg s magaskodó irigység; más úrhölgy talán nem is mondhat vala ilyesmit még társaságban sem, hogy ellene kiméletlenül ki ne tört volna. Azonban őrizkedék megbántani azt, ki szeszélyeiért éppen most vet sárba kilenczezer pengőt, s ki még azonkívül anyja is, következőleg újabb huzavonáinak kitéve marad.

— Mon dieu! hercegi mamácska, jó hogy valaki nem hallá; mondta Beatricéhez enyelgő sughangon. Atheával Pesten nagyon vigyázni kell; képes volna az ember népszerűségét kockáztatni, ha őt kritizálja. Okos, bolond, apraja nagyja, cadet, diák, tudós, csirizfaló, dandy, crème, aggbordák s az ingyenjegyesek dühödt legiója érte küzd, disputál, lő, vág s vetélkedik apotheosisában; s mégis ach ridicul, annyira nem tudának menni, hogy csak egyszer kocsin haza huznák; persze provenceban paraszt-lázadás van, de fogalmuk nincsen fensőbb méltánylatról.

Beatricenek igen tetszék e kicsinylő gúny; nem ismerte fiát, hogy ő képes, imádottjáról is körülményekhez képest így szólni, és hogy e gyanús kezdet után okvetlenül önző tárgyalás fog bekövetkezni.

— Becsüllek mon cher, mondá az elégült anya, nem is lépek egyet sem darab közepéig, lássa meg az elkényezett donna, hogy nem érte megyek színházba; s leült a pamlagra, hogy szavát megtartsa.

— Mégis, drága mamám, nem volna eszélyes magas közönyét ily ingerlő modorban mutatni; a pesti nők

fognák izlésöket megbántva érezni, ha mamám kénytelen surrogatnak bélyegzendi azt, mit ők falánkul élveznek. Sőt úszni kell a nagy folyammal. Midőn a tömeg dühödve van, legkönnyebb tőle dicsőséget nyerni. Pártolni, kegyelni, kijelelnie kell mamámnak Atheát, s ez úton nemcsak ő vele fogja éreztetni, miként, minden vidéki hirecskéje mellett, mélyen egy főrangú hölgy alatt áll, hanem a nép előtt osztozni fog dicsőségében, mert a kegyelő neve a kegyenczével együtt jár. És ezen szerep hercegi mamácskámnak annál jobban áll, mert a kis parlagi csalogány, magas salonjában keresett először észrevétetést, emelő kegyet, segélyt, közvéleményt, a mint hogy atyám közbejötté szerzé meg neki e színpadot, híre, szerencséje küzdhomokját.

Mindezt oly színlett bensőség, oly rábeszélő szükségességgel adta elő Lajos, hogy Beatrice nem is álmodá, hova czéloz, hova vág ezen garçonni tervezet? s mint a hiúság minden ágán, úgy itt is le hagyá lépezni dicsszomjas lelkét.

— De miként tüntessem ki? csak nem kérhetem meg versekben saját menyeműl!

— Ha ha ha! mily sós, csipős élű ötlet; hízeltedék Lajos, levéve anyja barettjéről egy reszkető pehelyt. Egész világ elismeri, hogy mamám ily tárgyokban elemés, találékony, gyöngéd, utolérhetlen! Csak akarnia kell, hogy minden bécsi nő irigyelje nevét, mit ötnapi Pesten mulatással, a magyar közvélemény lármás ajkaira játszott... Apropos! Nem sugta meg Henyélydy grófnő, mit ajándékozott Athéának?

— A koldus! még az is pártfogó szerepbe tolja hitvány nevét? Ugyan mit adhatott, ha csak elébb ő nem kapta mástól? viszonzá fitymáló ajakkal a meglepett Beatrice.

— Tíz sor keleti gyöngyöt smaragdba kapcsolva; felelé Lajos.

— S maga ma is utánczott rococo nyakéket viselt,

— *Mon Dieu, ez superbe! . . . ezt magamnak tartom.*

Kuthy: Hazai rejtelmek. II.

melyre avatott szem egy ölnyiról ráismer; mondá Beatrice megrovó keserűsködéssel, pedig maga sem hitte, a mit állított.

— Alkalmasint maga is emlékül kapta, közbeveté Lajos vonatkozólag; s minthogy Henyéldynek szemei élesek, nem mervén viselni, elajándékozta.

— Egyébiránt legkönnyebb alkalmi ajándékokkal negélyleni pártfogó szerepet, kivált ha egyszersmind megúnt málhától szabadulunk vele; megjegyzé a grófnő, folyvást ingerülten, hogy azon művészet iránti kaczer pazarlással nem ő hiuskodhatik.

— No lám, angyaljó mamámnak mily szép alkalma van, izletét ily tolakodó provencei chineserin felett túlragyogtatni! izgatá Lajos az irigy nőkebelt.

— Hogy érted azt, kérdé Beatrice figyelemre kapva.

— Ha teszem, valami újszerű, sikerült remek művet adna Atheának emlékül, melyet a tónadó világ tőle irigylene.

— De mit? azért költsek? s utánjáró gonddal fáraszszam magamat? ellenveté a dicsvágyó grófnő, ki nek különben kedvesb feladatot sosem nyujthat a kínálkozó alkalom, mint ha főrangú hölgyet valamiben felülmúlhat.

— Én már gondoskodám, felelt udvarias bókkal az előzékeny Lajos. Mamácskám gond és kiadás nélkül áldozhatja e szerepéhez tartozó adót. Ime itt van a hercegi emlék, melyet Atheának fog ajándékozni; s felnyitá azon csinos etuist, melyben ama nagybecsű, s különcz eszméjű karperecz rejlék.

Beatrice meg lön lepve. Kívül-belől át meg áttekinté a csodaszép művet, fel és leforgatva a közelvett lámpavilágban.

— Mon dieu! ez superbe!!... ezt magamnak tartom! inkább majd mást küldök helyette a pesti trillázó kegyencznek.

— Eh! mamám csak tréfál, felelt gúnyolódva Lajos. Ily comódiantinhoz illő különcz csecsét, ily kiáltó

színpadi gondolatot, miként tudna hercegi karjain eltűnni!? Mamám! az égiektől adott æsthetica szellem, s e tarka perecz!!... de mily együgyű vagyok, én komolyan czáfolom, mit egy tónadó úrhölgy sarcasmusa mond.

Beatrice maga is elhitte, hogy e legsósdabb pompamű csakugyan bohóc csecsebecse, s menten megirtózott tőle, noha foga fájt rá; pedig ha sejtené, hogy Lajos czélja nem más, mint féltett emlékjándékát Athea számára visszavitatni, okvetlenül még ma karjára kapcsolná.

— Tehát mama holnap magához kéreti Atheát, fogatom rendelkezéjére áll, azt küldendi érte.

Beatrice nem tőn semmi ellenvetést.

— Aztán, ismert espritjével megérteti vele, hogy ő ugyan e szerény igényű városban bálványzott notabilitás, de azért sokkal alantabb áll azon főcsaládnál, tudniillik a mamámékénál, melynek az ő gyámtyja Gyapjasy, oly feltétlen elkötelezettje, s mely őt pártkegyei által jelen fényköréhez juttatá; s következőleg annak minden tagjaihoz, és így hozzám is (ki virágzó ifjúságom mellett különben is tekintélyben állok), ragaszkodással illik hajolnia, s erkölcsi gyöngéd kötelesség, mindnyájunkat, mások felett minden alkalommal kitüntetnie.

— Ne félj mon cher, megértetem én vele úgy, hogy harmadnapig sűrni fog mérgében; kapva az alkalmon, hogy mosdató szappanja alá veheti, kit már első találkozásakor nőérényeiért irigylett.

— De sűrőba ne fakaszsa mamám; még majd hírbe hozná; aztán meg, hogy fogadhatna el tiszteletadományt, ha elébb megbántja?

Beatrice nem tőn semmi ellenvetést.

— Végre a szükséges ellenvetés után szépen megdicséri kedves jó mamácskám őt és művészetét, bizonyossá teszi a hatásról, melyet rágyakorolt s méltánylat jegyűl, mintha csak akkor ötlenék eszébe, komor-

nájával kivétet egy etuist, azaz ezt itten, s felkapcsolja Athea karjára, különösen megkérve, hogy ha az őt kegyelő család emléke és hajlama kedves előtte, minél gyakrabban viselje azt színpadon.

A grófnő nem volt idegen mindazt a mondottak szerint végezni; mindenesetre hízelt neki, hogy Henyéldy grófnőt felülmulja kegyében minden költség nélkül, s egypár hétig izgatni fogja távozása után az osztályabeli hölgyek irigységét; nem gyanítva, mennyire más kútfőből fogja származtatni a mende-monda azon karperecz kétes dicsőségét.

— Tehát holnap reggel szállására küldöm ezen ékszeret, most pedig menjünk színházba, nyolcz óra elmúlt, alkalmasint túljár felén az opera; mondá felkérőleg Lajos, s az etuist felnyitva íróasztalára tevé, hogy minden szétnéző szem bele botoljék, aztán pedig feladá Beatrice palástját s színházba robogtak.

Ki a grófnő fukar önzését férje viszonyában, s jelleme és élete minden ágaiban ismeré, könnyen csodálkozhatnék, hogy lehet hajlandó egy pazar kalandornak adósságait saját schatuljából fizetni, ki neki nem is fia, s kihez csupán a ráhazudott viszony s az ahhoz külszínleg kötött kötelesség, de semmi érzelem nem csatolta? Azonban Beatricet az adósságfizetési alkuban kifejlett indokokon kívül, egy gazdag tartalmú számítás tevé Lajos iránt engedékenynyé. Remélte tudniillik, miszerint férje, miután uradalmait Lőbl követelései alul törlesztő kölcsönnel feloldozandja, észszerű és fukar gazdálkodás útján magát még kivágja, s (míg ő Bécsben bőség és élvezet közt osztja idejét) terhetlen örököt eszközözend fiának, melyet ő mint özvegy kezelni fog, vagy Lajossal, a szokott mód szerint, a születési titok ijesztgetésével megfélemez; mert hihetlennek tartá Márkkal közös bűnét kivilágulhatni, arról meg rég meggyőzte magát, hogy mostani férjénél jóval tovább élend, sőt kettős örökével, egy harmadik férj oldalán, tán még szorosban az udvar-

hoz csempészheti magát, mely sóvár lelkének eldorádója volt.

Alig tölt félórát a közelebb véghezment jelenetek után, többszörözött kopogás, beszéd, közeledés hallott a lépcsőkön. Az előszoba benyílt, s Lajos lehajtva bársony paletotját kívülhagyá vetkező társait, maga pedig a szobába rontván kalapját elveté, s belevágta magát egy vérszín nyugszékbe. Társai, az egykorú barátok, zajosan követék. «George!» kiáltott izgatottan Lajos.

A vadász belépett.

— Híjjátok elő a kertészt, kitől virágokat szoktam vásárlani.

— Fú és csap a havas eső, méltóságos grófom.

— Bérkocsit kell venni; menjen a lovász, s a kertész maga jöjön.

A vadász kiment, teljesedésbe venni vett parancsát.

— Ez még is botrányos rendetlenség; kezdé aztán izgatottan Lajos. Hetenkint összevissza változik a játékrend, s minden harmadik előadás ki van cserélve. Ki várta volna ma ismét, hogy a hirhedett dalmű helyett másik fog adatni?

— Még pedig, a melyben fel nem lép Athea; mondá boszankodva egy szép sugár pajtás, ki a kandallóban lobogó tüzet gerjesztett.

— Ezt orvosolni kell, különben untalan orrunknál rángatnak, s a színészek egerei leszünk, kikkel ők játszanak; közbeszólt a harmadik, fűszeres gomlyot vetve a gyujtott szivarból.

— A mai est bűne tied, Lajos! mindenható kegyencz vagy Athea körül, s mégis megengeded, hogy a társaságot megfoszsza magától; monda egy negyedik, kinek figyelme a tárczájában olvasott bankjegyekbe merült.

Lajos hallgatásban igazolá a hízolgó véleményt, de belül szemrehányó gyanú furdalá, vajjon nem az izgatottság tette-e Atheát hirtelen beteggé, miszerint a

tegnapi tiltakozást kellett megírnia; s e titkos gondolat arczára idézte azon epedő fájdalmat, mely Athea ellenszenve miatt, a megvetett szerelem gyötrelmeivel nála meghonosult.

— Szeretlek, de irigylem Atheát; folytatá a tárczás. Annyi kellem, könnyű szerény modor, s oly igénytelen búbáj, ritka egyéniség; játékában pedig non plus ultra kedély és művészet.

— Valóban szűkkeblűség tőled Lajos, teremét egyed-áruzni; szemrehányá a társak egyike.

— Az igaz, lehetlen tőle elfogadást nyerni. Foglaltság, házi baj, betegség, családviszonyok, távollét s ki tudja, mi minden? Szótár birná elsorozni ezer ment-ségeit, mfg végre az ember türelme ki nem fogy, s felhagy az ostrommal.

— Sőt egy virágot sem fogad el férfitúl, ha csak színpadra nem veti; megjegyzé a másik.

— Hírét jobban védi, mint hattyú a tollát.

— S Lajosért mindez kivételt szenved.

— Okvetlenül szerelmes bele.

— S pedig egyénileg, nem körülményeibe.

— Világos... Hány dúsabb hódolatot utasított már el!

— Melyek tán csillogóbb körbe kapták volna.

— Vagy legalább jobban bélelnék a schatult.

— S a helyett hogy Lajost kiütné nyeregből, minden bajtárs eltöri lándzsáját.

— Egyébiránt előjoga is van, miután atyja párt-fogása hozta a színpadra.

— Szinte pangó közöny kezd már uralkodni Athea iránt, a magasabb elemű férfitársaságban.

— Alig látni őket páholyban tapsolni; mi is csak Lajosért teszszük.

— Boszankodnak a mindent mellőző kijelelésért.

— Köszönet, hogy a tömeg ilymire nem ügyel, különben néma házban hangzanának a csábnó dalai.

— Könnyebben lelnének szót a napi hasábírók, a tomboló tapsvihar variáns synonymjeire.

— Mit mondasz ezekre, irigylett lovagja az operasaisonnak? kérdé végre egyik a mélyedt házi úrtól.

Lajos úgy színlé, mintha gondolati kötnék le figyelmét, pedig hiúsága nem engedé komolyan visszautasítani az irigy véleményt, melynek semmi igazságos alapja nem lehet. Ő betolakodék ugyan az angyal Athea óvott magányába, mert annak gyámatyja Gyapjasy, kötelességeül tevé elfogadását, s jó szíve nem akart hálátlan-nak látszani gróf Szalárdy György iránt: de komornája vagy növendégek nélkül egy pillanatig sem bizá szűz keblét Lajos jelenlétére. A művésznő rajzó imádói, kiket első fellépteivel táboronként költött, minden lépést, legapróbb körülményt pontosan ismertek, mi a közös bálvány ostromára vonatkozáék. Ők legjobban ismerik s ellenőrzik egymást, egyik a másik szerencsáját rontja, tör és áskálódik s kit boldogulni vélnek, közös ellenül tekintik. Ez történt Lajossal is. Tudták, hogy egyetlen ki elfogadtatik, ki a szép Atheát egyszer másszor játék után lakára kíséri; meg voltak győződve, hogy emlékajándokit viseli; s ha Athea szeme olykor Lajos páholyára tévedt, ha hangja megrezzent, s zavar és gyűlölet miatt összepirult, csalhatlan jeleül vették kitört érzelmének. Lajosnak tetszék e balmagyarázat, s hol többet nem tehete, mindig kész volt azt beleegyező hallgatással örökíteni. Nemcsak hiúságát hizlalá e tévely, mi őt, a társaság jelesej felett kitünteté, hanem reszkető szerelme, s a féltő gyötrelem, némi biztosítékát találta abban; remélni engedve, miszerint ha vetélytársak kelleme, ostroma vele nem versenyezhetik, egykor mégis sikerülhet a hideg bálvány szívét meghajlítani, vagy legalább a szánat és könyör alamizsnául színlett kegyet nyerni.

A fentebbi kérdésre sem felelt volna semmit, de eszében forgott a pirító levél, s kétkedő lelke is gyanakvék, nincs-e társai közt egyik árulója, kiknek szégyenhozó szaván a levél alapult? Azonban nem akará megfosztani magát, határozott igazmondósággal az önző

remény s közönség csalódásaitól, melyet az, reá nézve oly édesen vélt.

— Tévedtek ti édes jó barátim, felelé egyszerűn, féligmeddig ellenvetésképen a fentebbi tárgyalások nyomán; hogy ez oraculumi kétezség, biztosítsa ugyan, ha tán társai a valót sejténék; de hárlító szerénységül vétethessék azon esetre, ha a közámulat még csak-ugyan tart.

— Bár irányomban tévedhetnétek úgy! mondá komoly meggyözdés hangján a társaság egyike, miből kitünék, miszerint az elegánsabb körök, mikben ők forognak, folyvást valónak hiszik Lajos szerencsését.

— Nem összepirult-e utolsó felléptekor, midón rád tekintve látcsövedet magán találta?

— Nem felvette-e az immortal koszorút, mely páholyodból repült?

— Nem karodon vezetted-e haza ugyanazon dalműből?

— Nem egész délutánt nála töltéd-e következő nap?

— Nem éjzenét adtál-e ugyanakkor ablakai alatt?

— Nem viselte-e többszöri fellépteiben a gazdag gyöngyöt, mit te ajándékozál, mint fogja viselni ezen karpereczet is, ha legközelebb fellép, mert hisz a gyöngyöt is ezen helyen láttuk? kérdezé végre a szép sugár pajtás, miközben kezébe vette az iróasztalon felnyitva hagyott etuist.

— Miért kalamoltok mindenbe? közbevágott Lajos tettetett zavarral, mintha önmagára boszankodnék az ékszer óvtalan kinnfeledéseért, s el akarná venni barátja kezéből, hogy zár alá rejtse. De az nem adá azt. Sorról-sorra, kézről-kézre járt; szoros, részletes szemle alá véteté, hogy okvetlenül ráismerhessenek, ha egykor Athea harmatdad karjain fog az dlszleni.

— Ki nem tudok békülni a mai esettel! felkiálta töprenkedve Lajos. A hirdetett dalmű elhalasztása, Athea hirtelen jött rosszulléte aggódtatá őt. Vajjon nem ellenem van-e izgulva? nem azért vonakszik-e

fellépni, hogy gyűlölt szemeimmal ne találkozzék? nem tervezi-e végszabadultát ostromaimtól? nem akar-e szokatlan módhoz nyúlni híre érdekében, mi engem, szándékos czélzata nélkül, meggyalázand? Ezernyi kérdés borult-merült nyugtalan szívében, mert a vak szerelem, kivált ha kétkedik, kimeríthlen forrása a bal-magyarázatnak, mihelyt félténie, vagy gyanakodnia kell, pedig arra minden legkisebb körülményt indokul ragad.

George jelenté a kertész megérkeztét, s az intett jelre he is bocsátá azt.

— Van-e sok és szép virága? kérdezé Lajos.

— Van grófi méltóság, mondá a haszonleső német; s a mi kertemből nem telnék, beszerzését magamra vállalom.

— Képes lenne-e reggel hat órára egy kisedet nősalont felkoszorúzni, de úgy, hogy egyszersmind bokrétákkal töltsön meg vázákat, a szőnyeget behintse egészen megszedett virággal, s fonadékok környezzék az ajtót?

A kertész gondolkozáék, számtani látszott, honnan mennyi virágot kaphat. «Ha cameliáimat, s egyéb drága példányokat szabad lesz használnom, kitelik».

— Éppen akarom, hogy mindent használjon, mi a pesti kertészettől telik.

— Kié a feléktendő salon? kérdezé a kertész.

— Athea kisasszonyé; de vigyáznia kell, hogy készület alatt fel ne ébredjen, s meglepje a tréfa, midőn salonjába kilép.

A fiatal urak dicsérték Lajos gyöngéd és költséges ötletét; a kertész pedig más szobába kérte egy magányos szóra a házi urat.

— Nem hiszem, hogy Athea kisasszony bebocsátna, grófi méltóság, sugá, midőn magok voltak. A minap sem akart helyt adni a virágbokrokknak, miután kérdezte, hogy kinek küldeményi. Férfiaktól nem illik ilyesmit leánynak elfogadni,

— Titkon szóljon a komornájával, viszonsúgá Lajos. Kérje meg nevemben, ő mindent megtesz értem, s elintézi a dolgot, hogy minden megtörténjék.

A kertész távozott, Lajos visszament barátai közé. E közben játékasztalt készített a vadász, bevilágítván azt a lejjebb vont függő lámpával. Az ebédlő-teremben asztalt terítének theára, és hideg franciaia étkekhez, egy rézhűtőbe pedig moët pezsgőt raktak jég közé, míg Lajos házgazda-tiszt szerint fáróbanknak vetett néhány darab százast, melyeken az öreg Salamon bélyege messziről megismerszett.

Az ifjú urak még folyvást a szép karpereczet nézegeték. A fentebbi jelenetekből kiderül, minő viszony létezik az erényes művésznő s e hiú úrfi között; kiderül, mi módon és okból tudta Lajos rávenni Henyélydy grófnőt, hogy Salamontól vett gyöngyeivel megajándékozza Atheát, mint Beatrice megajándékozandja karpereczével. Meztelen látszanak az adatok, melyek után az ama viszonyra vonatkozó félreértés alakul és fejlődik; újabb példáját adva annak, mily igazságtalan lehet a közvélemény, még ha indokolva látszék is lenni. Mily méltatlanul rovatik meg az ihletett művésznő, ki minden időt, tehetséget a szorgalomnak áldoz; a szerény, házias angyalnő, kinek erényéhez egy vonalnyi árny nem férhet. És még mennyi újabb kútfő balmagyarázatra, ha a tündér-éji virágdiszitmények híre fut; ha ama karpereczet Beatrice sürgetéseire színpadon használja, s ha Lajos kocsiában meglátják, midőn anyjához vitetik, pedig hogy meglássák, kisértő ördöge gondoskodni fog. Az ártatlan hölgyjellelem, mielőtt észrevenné magát, oly összevisszafont szövegébe lesz bonyolítva gyanú- s rágalomnak, hogy saját mentségére hitelét elveszti; s hiába nevezendi meg a vádló ajándékok igaz eredetét, költött ürügynek fog az tartatni, melylyel lovagja, megszánt áldozatja hírét védni vállalkozik... Lajos végszámfása oda vonatkozik, miszerint ily erkölcsi bukás végfokai-

ban, a magára hagyott erőtlen nőszív, hogy legalább őre és támasza legyen, kétségei között, karjaiba fogja vetni magát.

Alig hinné az ember, hogy ezen úr, ki a közügy gondjait kérte és vette vállaira, hiú szenvedélyek ezerféle üres vagy alacsony üzleteire lopja el lelkét és idejét. A jellem baljegye, mely fokenkénti erősödés által már természetté vált, sohasem hazudtolja meg magát. A fősvény fukar marad, ha Anglia adósságát neki fizetik is, a részeges bort kér, ha bár tenger istenévé teszszük; és a könnyelmű épen úgy eljátszik egy virágzó nemzetet, mint a tört sarkantyú rézgombját.

Azért alig lehet statusra veszélyesb, mint ha fénykapkodó, hiú, szenvedélyes, epicur hajlamú önző egyének horgászszaak el a közhivatalokat. Efféle lelkület minden vizet saját malmára visz; bizalom, vélemény, hír, ész és hatalom, mindannyi gyilok kezében, melyet a közjó üterébe döf, hogy falni való vért onthasson magának.

Dölyfe, erőszakja, vagy rejtett árulása önmagát neveli, mint az ó római hydrops, mígnem a szörny megnő, térkörét körmébe ragadja, s zsarnok lesz belőle. Mind egy akármí eszméhez, akármely felekezethez tartozik, szerencsétlen az ügy, párt, vagy testület, mely magát kezeire bizta, vele és általa nincs, nem lehet siker és virágzat, mert ha rosszabb lenni alkalmat nem vehet, legalább gőgös marad és hiú, dolgainak mélyen és egészen nem adja át magát, s legjobb esetben pangást, hervadozást idéz fel körében.

Lajost bensőleg megismerők, midőn intező terveik közben atyja előtt vallomásokat tőn. Ime az egyéniség ugyanaz maradt, mint akart maradni; s csak lázasztó akadályok kellene, hogy szörnyeteggé legyen, vagy lehetlenségek, hogy szörnyű véget érjen.

Egyébiránt az éj igen vigan ment el. Lajosnak nem csak igen jó étvágya, hanem excellens szakácsa szokott lenni; barátjait pedig rendszeren a legpénzesebb körök-

ből tudja válogatni; s e három tényező közbenjöttével éji két órára felségesen evett, dicsőket ivott, s hatszáz aranyat nyert, a mi különben nála mind nem ujság.

XXXII.

(A kancsi.)

Ekkor tájban, azokra nézve, kik e történetet részvétellel kísérik, érdekes vendégek érkezének Pestre. Esti hét órakor, következőleg nyaktörő sötéttel, jött meg a Fehérhajóhoz a debreczeni gyorskocsi. A kerékagy s küllők közé fagyott ilvány és agyag meghízalva újabb sár-rétegtől az oldalhegyig felverődött csata, megpántolt repedék nyújtón vagy talpakon, s kötelekbe fűzött erős szakos törés a saráglya karján, a leküzdött pálya mindannyi sebhelye, eszünkbe juttatják a hortobágyi utat, hol fuvaros véreink csoportjaival egykor találkozáink.

A gyorskocsi bőr barlangjából alacsony, zömök ember mászott ki, száján, mint mordálycsóból füstöt lövöldözve cseresznyeszín tajtékpipájából; utána nyalka termetű fiatal úr tette magát földre, ki épen most göndörlté ki utolsó fürtjét a bőrpióczából, melybe útközben haja tekerve volt. Ámbár pedig rókatorkosában nyüttes állapotban villogott a narancsszín csiku világoskék nyakravaló, menten rá leheté ismerni a feszes nadrágú esküdtre, ha szolgabiráját elhibáztuk volna is. Itt levén a működő legale testimonium, semmi meglepő nincs benne, hogy a bőrbarlangból Vámos az árvahalászból feléledt Szalárdy Ödönnel együtt előbuvék, nagyot nyujtózván a bordanyagगतó üléstámlák után.

Vámos mielőtt szobákat nyittatna, csengeté a házi bérszolgát, s félreintvén a lépcsőzet megé, suttogó halk hangon bizományt adott ki, melyet úgy látszék, jól meg akart értetni, mert hosszan magyarázta. A bérszolga

sietős készséggel rohant ki a kapu alatt; Vámós még egyszer visszakialtá útjából.

— Mint mondtam, jól vigyázzon; tudja meg pontosan, otthon van-e dr. Márk, és ha igen, ne is menjen be a szállásába, vagy ha bement s ott találná: kérjen gyógyszert vagy színeljen valamit: ha pedig otthon nincs, beszéljen szolgálójával s hűja ide rögtön; csak azt mondja neki, hogy felérkezett a hortobágyi úr.

Azonban jövevényeink felhuroczkoddak a Fehérhajó férgecs szobáiba, holott esküdt úr, tetemes mosdások után rangjához illő hüvelybe öltöztette magát, s nyakrafőre színházba akart illanni, kivált miután megtudta, hogy bohózatot adnak.

Vámós karon kapá illanása közben.

— Kedves barátom, legyen szives velünk elviselni az est unalmait, holnap aztán, vagy mikor dolgunkat végeztük, a hol akar, inkább páholyt veszek, s kölcsönzők számára vagy két operaguckert; de látja, most fontos eljárások várják, nem tudom, melyik perczben, tán egy-két óra mulva kell végrehajtanunk azon kihallgatást, melyért feltörődtünk, s melytől annyi érdek végkifejlése függ; monda szeliden, miközben a felkráglizott bohózatkedvelőt kanapéra nyomta.

Esküdt úr nyájasan ajánlkozék a halaszthatni vélt tiszti eljárásra, de lelke izzadt a megtagadás miatt, s szemeiből látszék, mily keserves áldozatba kerül neki a hivatal.

Azonban a bérszolga visszaérkezék, s magával hozta a megrendelt szolgálót. Sovány, nagyszájú leány, sápadt rostos bőrü, gyenge szemü s félénk tekintetü; ki öt régiebb időkben vizsgálta, emlékezni kezdett vonásaira, hosszasb szemlélet után eszébe kellett jutnia, hogy a Hortobágyon látta, s felismeri benne a Poltrást. Alakja hasonlft a betegállapotihoz, csakhogy ajka most nem rángatag, szeme nem merevény, szemhéja nem akadoz fel, s arozában nincs örökös remegés. Ezen különös ábrázat általában elveszté kísértetiességét, annyival in-

kább, mert holt képét nem torzítá természetlen festék, mint midőn először láttuk őt, de bágyadt, erőtlen kifejezése, színvesztett ajka és arcai mutaták a kimerültség s kiállott szenvedések nyomait.

— Van-e jó dolgod? megszólítá Vámos részvétellel.

Midőn Vámosnak kezet csókolt, felélénkült komoly tekintete, s piruló ereit elfutá az élet. A hála öröme lelkesíté az egyszerű kebelt.

— Hogy ne volna, felelt igazoló hangon a leány. Betegségem egészen meggyógyult, mióta a kórházból kijöttem, görcsöm soha sem volt, sem vér láttára dühösségbe nem jövök. Gyenge vagyok, az igaz, de azért tudok dolgozni, mennyit kötelességem hoz magával.

— De Márkhoz rossz helyre szereztetek úgy-e?

— Felette rossz ember, viszonzá a Poltrás, de örömmest szolgálók nála jótévőmért. Fukar, dühös, álnok s igaztalan; koplaltat s béremet elhúzza; lehetetlen lett volna megélnem nála, ha a tens úr ajándékából nem tartom magamat.

— Nem jött-e nyomába, hogy én játszottalak házához?

— A világért sem. Azt hiszi, félbolond vagyok, kit más el nem tart, kinek fapénz is jó, s azért mentem hozzá. És mivel minden üldözést, húzavonát szó nélkül szenvedek, nem is igen czirkál utánam, baromilag elterhel parancscsal, de aztán dolgaimra hagy.

— Hát reád bizott ügyemben tapasztaltál-e valamit? volt-e nála kancsi nővére valamikor, vagy nem sejteted-e, hol lakik? életben van-e?

— Nem tudok semmit; mióta nála szolgálók, semmi jele, nyoma sem volt, miből legkisebbet gyanítani vagy következtetni lehetne.

— Hát a vörös dajka szolgálója, kinek személyes leírását úgy a szádha rágtam?

— Megismerném százezer ember közt utozán, templomban, akárhol, de sohsem jött előmbe, sem Márk úrnál egy szót sem szóltak felőle.

— S Márk viseletében sem vettél semmi különöst észre? vagy nem nyomoztad esti kijárásaiban valami szokatlan új helyre? folytatá kérdéseit Vámos, aggódva a cselvetés sikertelenségein.

— Ez előtt három héttel egy havazó estvén levelet hozott egy rongyos napszámos; azóta nagyon nyugtalan lett Márk úr; felelé a Poltrás.

— Küldött-e választ azon levélre?

— Nem, csak egy üveg orvosságot.

— Kérdezted-e a napszámostól, honnan jött a levél?

— Igen; azt mondta egy betegről.

— Mért nem tudakoztad bővebben?

— Tettem száz kérdést is, de egy szót sem felelt.

— Mit tón azóta Márk?

— Egy darabig semmit, csak hogy izgatott volt, sokszor éjszaka is behítt, hogy takarítsam ki a szobát, pedig tisztább a tükörnél; bizonyosan félt magában lenni. Hanem ma két hete, mikor a kórházak napi jelentését elhozták, mert mindig hordatta, rettenetes boszúságba jött. Sohasem láttam oly dühösnek, majd felfalta még betegeit is, a kik hozzá járnak. Azóta sokszor kiment este. Én a tens úr rendelete szerint, mikor lehetett, utána lopóztam; elkisértem a Dunáig, onnan csónakba ültem utána, de a budai parton mindig bérkocsit vett. Azoktól tudtam meg, mert számukat megjegyzém, hogy az . . . kórházhoz jár, de nagy baja lehet, mert a kapu alatt suttog mindig egy betegápolóval, s elégületlenül jó vissza. Azt magam is látom, nagyban töri fejét, mert hajhászát magához hivatá, s parancsolta neki, hogy legfeljebb egy hónap alatt mind beszedje, a mi pénze még uzsorán kinn van, akármennyit kelljen engednie, hol az idő nem folyt le egészen, néhány adóst pedig meg is idéztetett, sőt a hajhász eldoboltatta már köztük némelyiket. Azonban Márk úr késő estéken zárt ajtó megett szed, vesz, tesz, rakosgat; írásokat is égetget talán, mert vagy két reggel papirhamvat leltem a kandallós kályhában. Pénzét pedig

mind aranyra váltja a hajhásza; talán bizony el akar szökni, mert a hajhász Bécsből hozott egy útilevelet, hogy majd ő utazik más országra véle, mégis Márk úrnál hagyá.

— Hasonlít-e arczban Márkhoz a hajhász?

— Nagyon; a természetben is.

— Vámos ingerülve hallgatta a Poltrás tudósításait. Homlokát komoly redők lepték el; zsebéből egy levelet vón elő, melynek következtében Pestre jött, s látta, hogy kelési napja tökéletesen egyezik a Poltrás azon adatával, melytől fogva Márkot az . . . kórház körül ólálkodni állítja. A gondviselés csodáira gondolt, s a remény sugára derfíté át arczát, hogy végre diadalt szerzend tán a vétkezőkön, s Ödönt visszaadja jogviszonyainak, mikből a hallatlan bűnterv kitépte.

— Hát most hol van Márk? kérdé némi szünet után a Poltrástól.

— Alkalmasint ottan, mert ilyenkor szokott odajárni.

— Menj haza, s légy szemes, mit teend Márk, ha visszaérkezett; azt hiszem, még éjfél előtt megszünik örkdő szereped.

A Poltrás menni akar.

— Még egyet! utánszólt Vámos. Mariskáról még sem tudtál semmi hírt venni, kit Debreczenből felküldtem s szolgálatba állítám?

— Lehetlen nyomába akadnom; míg ott volt szolgálatban, sokszor voltam vele; de hogy terhe növekedett, halálosan szégyenlte magát. Bizonyosan azért szökött el szolgálatából; . . . talán meg is ölte magát, mert nem hiszem, hogy azóta engem fel ne keresett volna.

Vámos egy könyűt törle ki szeméből, mely a népsors iránti részvétből fakadt . . . «No csak Márkot figyelmedbe ajánlom»; mondá a távozónak.

Vámos jól tudta Márk régibb s folytatott készületeit, s eleve rendelkezék arról, hogy szökése lehetlenné váljék; ha pesti kémeit megcsalva a határvonalokig elillanna is, ott várja a csalhatlan veszély. Őt csak az . . .

kórház meséje izgatá, s azon összevágó körülmény, mely a levél s Poltrás közleményeiből egyhangúlag kikerekedék. Maradhatlan lévén ennyi izgató érdektől, esküdt urat köpczös főnökére bízá, hogy bohózatba ne ebláboljon, maga pedig télruhát kanyarítva nyakába, átkelt a Dunán, s bevágódva az első batárdba, kihajtat az . . . kórházhoz.

Innen az egyházon, egy szűk sikátorban, üres bérkocsi várt a havas esőben.

— Kit hoztál? kérdé Vámos a hatardjába menekült kocsistól.

— Nem tudom; felelt az egykedvűn.

— Honnan jó?

— Pestről.

— Hova ment?

— A kórházba.

Ez ő! gondolá Vámos magában, miközben a közel kórház előtt megállítá kocsisát. Az ajtót félig nyitva találta, mi ilyenkor szokatlan, s a bejárat boltozata alatt, hova a lépcsőlámpa félig bevilágított, két alakot láta rejtélyesen egymással suttogni. Midőn Vámos a lépcsőzeten felkanyarult, az egyik suttogó, alacsony termetű, gyors járású férfi, szemére vont magas kalappal, hátra kanyart bő gallérköpenyben kisuhant mellette az ajtón, mint egy elcsapó fecske, a másik pedig egy hajadon fejű ifjú betegápoló bezárva utána a kórház ajtaját, elérte őt a lépcső fokain. Vámosnak eszébe jutott a Poltrás tudósító híre, s meggyőződék a pontos igazságról, mert a beburkolt, s fedett arczú idegen termetében, Márkéra ismert, s észrevevé a gallér nyilatán éles szemeit, miket a kalapkaram árnyából ő reá szegezett.

— Kit tetszik keresni? kérdezé Vámost az őt beérő ifjú, egy tömött hajú, széles fejű szláveredet, apró alattomos szemekkel.

— A gyóntató páttert; felelé Vámos egyszerűn, miatt keményen a kérdező szemeibe nézett.

A betegápoló egy ajtóhoz vitte őt, melynek szemöldökén sárgult ó papíron «pater Sebastian» felirat látszik a folyosón függő lámpa árnyas világában.

— Itt lakik, tessék bemenni; mondá a vezető, miközben a kórházajtó felé indult, s Vámos bekopogtatott.

— Tisztelendő úrnak köszönhetem e nagy érdekű levelet? kérdezé kölcsönös üdvözlés s ismertetés után, kivonva zsebéből azon iratot, mely már a Poltrás tudósításihoz tájékoztató magyarázatul szolgált.

— Igenis én írtam, mondá nyájasan az öreg lelki atya, miközben faggyúgyertyáját elhamvazá s Vámosnak a kemény szórkanapén ülést ajánlott.

— Ebben a Pestre sietés feltéte alatt, különös érdekű felfedezés ígértetik nekem, mely nem csak a fenyítő igazság kezébe adand diadalt, hanem családom néhány tagjainak jogviszonyát rejti.

— És az tökéletes igaz; felelt őszinte örömmel a jó Sebestyén atya, melyből kitűnik, hogy szerzetének nemes szelleme, a másoknak használni, szívében testet ölte fel.

— Siessen tisztelendő úr, alig tudom perczig nélkülözni az izgató szerencsét, minek kifejlése után tizedektől várok.

— Két hét előtt kezdé pater Sebastian, hanyatlott korú nőbeteg kéredzett kórházba. Beköltöztetéék, mert vala üres ágy, más kérdés pedig sosem fordul elő a felvétel körül. Orvos helyett gyóntató papot kívánt, s természetesen velem érintkezett. Formátlan kancsi asszony, igazott testű, dugult sárgabőrű, semmi jelével a valahai tisztaságnak, nagy titkot akarok a tisztelendő atyára bízni, mondá nekem, midőn négy szem közt valánk. Micsoda hitfelekezeten vagy, kérdezém tőle. Izraelita, felelt ő. Úgy hát nem fogadom el gyónásodat, hacsak meg nem térsz, mert bűneidet meg nem bocsáthatom, viszonzám én.

— Az elég gyöngédtelenség volt tisztelendő úrtól; közbevágott Vámos, remegve, hogy e hiterőtető szigor

miatt maradt vagy maradand öröktitokban ama nagy érdekű igazság.

— Ez nekem felesküdt kötelességem volt; menté magát pater Sebastían. Egyébiránt a kórhölgy nem tön semmi ellenvetést, úgy látszék, sokkal többet gondol teendő vallomásaival mint ősi hitével. Jól van, úgymond, szívesen leszek keresztény, különben is undorral kell saját feleimtől elfordulnom, kik nemcsak a keresztényt, de saját sorsosikat, családjaikat, Mózes törvényeit, magát az Ábrahám istenét csalni, megtagadni, önzésük árújává tenni vetélkednek.

— Nos, nos a vallomásokra!

— A keresztség felvétele után, következőket beszélte, kérvén mindazt feljegyezni, nehogy elfeledjem s bűnhödetlen maradjon, kit ő meg akar boszúlni. Lengyelzsidó családból eredtem, úgymond az asszony, Lemberg közelében. Atyám vak és más üzletre erőtlen lévén, rongyszedő volt a vidékben s nyolcz gyermekét semmiben sem gyakorlá annyira mint a koplalásban; de azért dolgozniok nem engede, mert úgymond, isten választott népe nem azért teremteté, hogy magát törje mint barom, hanem esze által tartassa el magát ellenségeivel. Idősbik bátyám, egy Löbl nevű rabbi pártfogása mellett, annak fiával az egyetemet kitanulván, házi-orvos lett Gácsországban egy hercegi háznál; többi testvéreim pedig egyenként szanaszét oszlottak hat-hat huszassal, azon apai parancs kíséretében, hogy koplalni, nyúzni, csalni tanuljanak, de ha árokban kellend is mint az ebnek megdögleniek, apjuk nyakára soha egy perczig se jöjjenek. Azt hiszem, mindnyája megvagynosult, különben felkeresendék nővéreiket; így kikerülik őket, hogy alamizsnát ne kelljen adniok. Orvos bátyámról napról-napra fényesebb híreket hallottunk. Először, hogy szép fehér gyolcsingben s drága ruhákban jár, aztán az udvarnak egy haszonbérlejtével közkereseti társaságba állott, majd ismét, hogy hercegének, idegen nevek alatt saját pénzét uzsorák mellett kölcsönözgeti;

végre, hogy nevezetes tőkebirtokos, Löbl tantársával, ki már grófi házorvos volt, egy kézre dolgozik s néhány pénzváltók szövetségében, magok és több kipusztult nemes nyalóczok befolyása által, az aristocrazia kizsebelését nagy sikerrel űzi. E közben én, Jefte nagy-nénémnel nyomorban tartottuk zsémbes, fukar s kevés pénzét elásó apánkat. Egy ízben szerencsém akadt volna férjhez menni. Kétszáz váltó forintért elveende egy galandhurczoló, kinek málháit társai ellopták s megbukott. Irattam bátyámnak az öreg rabbival igen szép levelet, kértem érzékenyen, adja kölcsön nekem a kívántató menyasszonyi hozományt, idővel ha Jehovah segít, majd visszafizetjük. Durva, goromba választ küldte a rabbinak; hogy merészel, írni, azon szemétféreg engem bátyjának nevezni? nem ismerem őket s megtiltom, hogy nevemet valaha szájokba veendjék. Aztán tudók meg, hogy már akkor hitét változtatta s Márk nevet vőn fel; mint vőn most is, magyar nemessé létekor, csakhogy rajta veszett azért rögzött neve. Azonban Löbl orvost, grófja, bizonyos csalásért elűzvé, Márknak is, a szövetség félelme miatt, mfg késő nem leend, pusztulnia kellett s jóhír és meglehetősen vagyon birtokában költözék ki Valachiába, a legkérgesebb szívű megrögzött bűntevő, hol néhány év alatt értékét megkettőzé, nevét tovább-tovább vitte és rendjelt kapott. Sőt ottani laktában bizonyos szerződést kötött egy dúsgazdag czimborával annak születendő leányára, kit, ha csakugyan születnék s felnövend, nőül fog venni. Azonban most hallom, Löblre mérgesen fenekedik, mert azon leányt valami gróf nejévé akarja szerezni, kinek apja neki sokkal adós . . . Azalatt a szegény család, melyből a fényes gazember származék, alább sülyedt inség s hagyottságban. Olybá tartatánk mint a belpoklosok; saját feleink kikerülték házunkat. Vak atyám ásott pénzét ellopták s ha koldult kenyereünkből ebédlénk, a fukar kétségének Tóbiás átkait kelle hallanunk. Irtunk, könyörgénk ismételt izekben a ragyogó tolvaj-

nak, mondánk, nem akarunk sugáriban foltokul feltűnni, egybeköttetéseiben megszegyeníteni, alázó eredetét világa előtt elárulni; titkon, álnév alatt, rejtve, hallgatólag eltemetettségből esdeklünk alamizsnájáért, mentse meg kinos éhhaláltól az atyát, kinek csontjait viseli, a szívet, melyen az ő vére, fogantatása előtt átfutott; de nem is válaszolt. Elaggott apánkat rongykereső utozása közben fergeteg érte utól s egy sövény alatt halt meg. Azonban a vérség elleni bűnt még tovább tudta vinni; eddig csak megtagadt s veszni hagyott bősége közepett, de vétkeinek társaivá nem tőn. Hogy semmi ne hibázzék s jellemének teljes rajzát kiegészítse, megtevé azt is. Valachiából Pestre jött, mielőtt a gyanakvó törvény üzőbe vehetné, mint fogna elsökní innen is, ha körmeimet utána nem feszítném, hogy torkon ragadjam. Kigyói sikos tekergőzésiben fel tudott csúszni egy főispáni házba; hírt, közvéleményt, kapós orvosi szerencsét szerezni rövid időn; házakat és hírlapokat nyert meg; tisztelendő atyám bizonyosan fogja ismerni őt; ki előtt volna Budapesten Márk neve hallatlan? Összeszövetkezék a főispánnéval a főispán ellen s midőn házából elvált, az eszköz, alkalom, ismeretség, ezer szálai közt, mint a pók hálójának középpontján, elkezdé bűneinek üzletét, összeszöve fonva magát és viszonyait Lóbl Simon hajdani tantársával, ki már akkor Pesten rég települt s roppant értékű uzsorás vala. Engemet Jefte nagynénével, a családi bűnbánat s boldogító kegy álszíne alatt magához csalt Gácsország inségei, de egyszerűs mind nyugalma közül: rokonokul fogadott újól, de azt titokban kelle tartanunk, hogy hitünk és aljas eredetünk emelkedéseit ne akadályozza. Azonban néhány rövid hó azon irtózatosságot hozott, miszerint a szörnnyeteg kezében nyerekedő koczka, szabadakaratlan rabnókké süllyedék, kiknek vak megadással kell bűneiben eszközöknek lennünk. Váltott gyermekcserék, uzsora, orgazdaság, méregkeverések s a huza-vona és alattomos merény minden ágai tevék üzletét,

melyben nemcsak díj és osztalék nélkül kényszerülénk segédeivé aljasulni, hanem véráruló gőgje bércselédek gyanánt tapoda bennünket. A felébredés első szakában irtózva tevének szemrehányást, akarók elvonni tömött vétkeiktől. Próbáljatok csak, úgymond, pártot ütni, már hálóban vagytok, társai bűnömnek, osztályosim a törvény s ítéletben, sorsosi a bakóbárdnak. Remegve tőle, titkos boszuja s méregkeverékeiktől, mint a boa igézettjei rohantunk önvesztünkbe, de biztatásai, ígérete, a szájából kecsegtető jövők s régi üzletének folytonos sikere el is butíták nőkeblünkben a bűniszonyt, kiszédék a furdatat fulánkját s bizonyos reményvigasztalással altatának el, hogy ha állítása szerint üzletének nem soká véget vet s nemességet kapván, minket kikeresztelkedtet: közös családi jólétet élvezendünk idegen földön, messze e borzasztó élet szinpadától . . . Csálódtunk! nem ismertük még. Van-e sátán, ki oly alacsonyig tudjon gondolni, mint ő cselekedni képes? Midőn az ígértőltek közelében hívénk magunkat, Jektét méreggel megölte. Igen igen, megölte, most is látom kinos rángásait, kidiódzott szemét, kötélle dagadt ereit; az nem lehet természetes halál! A főispán öcscsének egyetlen örökösét akarta örüllté tenni, hogy birtokát amaz örökölje. A tébolyítás nem sikerülhete, a gyermek anyja útban volt hazafelé a tengeri fürdőről s megérkezéttel veszve leendett a húszezer pengő, ez ördögi merény bűnbére, veszve a nagyúri kegy, sőt fenyegeté a kivilágulás és nyomán a hóhér. Tehát halottnak hirdeté s eltemettetve helyében mást, őrizetére bizta Jektének, honnan a gyermek elveszett. Ezért kelle Jektének halnia. Árulónak vélte a szörnyeteg, hiába esküvék Jákób hitlenül el nem hagyott istenére, pedig meggyőződheték vala Márk, mert a szolgáló, ki a gyermeket megszabadítá, elszökött . . . Nagynénem halála után még szörnyűebb lön az egybeköttetés. Márk mogorvább, szigorúabb volt hozzám mint valaha, Jektét mint vérárulót átkozta koporsójában s mintha bennem

Élne Jefte, engemet üldözött a megboszult vádért. Megszűnt minden remény; ígélet helyett vad parancs, kilátó vigasz helyt fenyegetés kényszerítte igája alá s nehezdedő sorsomban nem volt kivel enyhítő szót cserélnem többé, legfeljebb Jefte hamvaihoz fohászkodám. Végre, látva, miként Márk dühét a bűnhődés félelme folyvást lázasztja: rettegve, hogy éltem Jeftevéget ér, titokban elhagyám Márk bűnbarlangját s szülőföldemre menekvém, hol két kezem után kenyeret reméltem s lehető nyugalmat Márk nyomozási ellen, mert a tartomány, mely annyi vétkeket fedte, könnyen őt árulhatandá el, ha abban nyomaim bizgatja. . . Nem akarom tisztelendő atyámat több mint tizenkét év keserveivel untatni, a babyloni fogság nem volt eleimre nézve borzasztóbb, mint nekem azon kor. A föld, melyen tartózkodám, polgárok helyett megrakva rongyos koldusokkal, kik egymás kezéből kapkodák a földes kenyér falatjait. A forradalom nyomai folyvást élnek és növelik egymást. Azon vidéknek nincs ábrázata, mintha isten a zűrzavarban felejtette volna. Romban fekvő városok, bozottá vadult falvak, melyeknek odvaiban a kigyó együtt lakik az emberrel s szántatlan határin elszaporult vadak kergetik a kiéhezett pórt. . . Sorsom folyvást rosszabbá lőn, időm is eljárt, egészségem bomladozni kezdett, reszkettem, hogy apám halálával halok meg, mint a kivert eb, sővény alatt, kétségeim között, akaratom ellen, mindig Márkra szegült emlékezetem. Hallottam, igen jól megy dolga, nagy becsületben van, nemességet kapott; bizonyosan húszezer pengőt is, gondolám magamban, mert nemességét épen azon kéz mozgató, melynek azon összeget kellett fizetnie. E szerint minden titok maradt s meggyőződheték Jefte hűségéről, tőlem sem reszkethet, ha ily hosszú nyomorban el nem árultam őt. Ó-Budára utazom, feltevém magamban. Még Márknál laktomból vannak ott némi ismerősim, kikkel Márk viszonyban állott. Valamelyiknél meghuzom magamat halálig. Márktól nem kérendek egyebet

a legfukarabb állati tartásnál, csakhogy az országúton ne rohadjak el. A multak titkait nyelvem alá ásom; pedig irataim vannak; miért bontanék fel ótetemetőt, hogy az élők között dögvészt okozzak. De Márkot nem akarom, nem fogom soha látni, veszszen magának és a lelkiismeretnek; majd számol vele az isten, kit elhagyott . . . Ezen határozattal jöttem ide. Lábaim nem birtak s a legolcsóbb fuvarra felment tizenkét évi keresményem; midőn egy óbudai napszámoshoz beszálltam, fél forintom maradt. Felkerestetém a gyógyszerészt, kihez Gácsországból ajánlatot hoztam, hogy ha Márk itthon nem lesz, ne veszszen el, mfg jó. Ezzel irattam levelet, alázattal fejezve ki a fentebbi szerény kérelmet. Megirattam, csekély alamizsnája soká nem kellend, hogy beteges vagyok s igen olcsón válthatja meg testvérét, az apjához hasonló haláltól . . . Csak képzelje tisztelendő atyám! a napszámostól, ki leveletem vitte, egy üveg gyógyszert küldé válaszul. Igyam meg, ugymond, ha beteg vagyok. Elborzadék ugyan, de a hitnek egy sugára világtott bennem. Azt vélem, hogy mint más romlott kebelben, maradt még egyetlen magva a megjobbulásnak; hogy annyi évek furdalati után, megragadja engesztelő alkalmát a bűnbánat s ki egész világot eltaszítá magától, családjának egy töredékét legalább a sfron innen visszafüzi száműzött lelkéhez, hogy legyen egyetlen ajak a földön, mely róla átok nélkül szól. Csalódtam! elfeledém, hogy Márk zsidóból tért által s a keresztség nem moshatta le a lélek szennyét, minthogy az merevült szennylélekké lön . . . Azt hittem, mondom, hogy pártfogásba vesz s e gyógyszert csak előre küldé. Hitemben a gyógyszerész is megerősített. Az üveg tartalmát megvizsgáltatám vele, nem méregkeverék-e? Mert Jefte története eszemben forgott. Erősítő szer, állstá ó megvizsgálás után. Ezt vettem három vagy négy napig s epedő fohászszal vártam szabadító intézkedéseit. Azalatt elfogyasztám a pénzmaradék utolsó fillérét s a napszámos

felmondá hajlékát, ha nem fizethetek, mert, úgymond, csavargók kiveszik tőle fekhelyemet. Azonban egyszer virradóra kezembe vevém gyógyszeremet, s úgy tettszett, valamivel többecske van benne, mint előtti estvén; s alján is némi üledéket véltem sejteni. Ki Márkot mint én, úgy ismeri, ily esetben könnyen gyanúra fakad. Bizonyosan kicserélteté az éjjel, mert hisz annak ezer látatlan keze van, mindent tud, hall és lát, mi őt érdekli, a nélkül hogy őt látni lehessen. Nem vettem be többé s másnap a gyógyszerész újabb vizsgálata azt bizonyította, hogy az üveg nem az s a kicserélt szerben gyilkoló méreg van. Nálam az üveg, az irt bizonyítványnyal . . . Kimondhatlan gyűlölet támadt erre bennem. A harag és undor, mely bennem szunnyadozék s minden izgató kísértete a régi emlékek s az új szenvedésnek késztet és ösztönöz megboszulni az erényt, a közigazságot, családomat, magamat. Ha ő így meg tudá tagadni a vért, megtagadom én is. Felfedem vétkei, elárulom irtózatot multját s megtanítom rá az ámsított világot, ki ő, az elhírhedt, becsült, megnemesített gazember? És ha magam börtönbe jutnék is, ha bűnül tudatnék a kényszerített szerep, melyet a műveletlen, nevelés nélküli s alárendelt nővér Márk parancsára a bűnhődési szövevény félelme alatt játszott; mégis ki fogok törni vallomásaimmal, legalább lelkemről lehengeríttem az öntudat követ s miután nemletté tenni lehetetlen, megigazítom vétkeimet s e hálátlan szörnyet például adom az igazság kezébe. Azért tisztelendő Atyám, a szent szűz nevében kérem, melynek leányává tett, vagy hallgattasson ki törvényes formában, vagy idézze fel azon urat, kinek azon álsírba temetett élő halott, családjához tartozik s itt a tens tábláról úr nevét említé. Ide megy ki a kancsi kórno gyónása, minek következtén kegyedet saját érdekében felsietni kértem; befejezé hivatalos komolysággal elmondott szavát pater Sebastian.

Vámot az emelkedő öröm foglalta el. Alig tudta

megköszönni az irgalmas férfinak részvevő és gyors eljárását.

Lehetlen volt azonban a történet azon lélektani fejletére nem eszmélnie, miszerint az annyi időkebe s leplekbe beszótt titok a miatt nyert kellő világot, mivel a fukar és hálátlan bűntevők erőszakosan akarták elfojtani eszközeiket s szükkeblű terrorismussal kezelék azokat, a helyett, hogy bőkezűség és méltánylat utján a titok őreivé iparkodtak volna tenni.

— Itt van-e a kórházban a vallomástevő asszony? kérdezé Vámos pater Sebastiant.

— Igen is, folytonos felvigyázat s gyógyrend alatt, de naponként veszélyesen gyengül; épen ma mondtam, hogy ha még holnap választ nem veendek, ki fogom hallgattatni érvényes modorban.

Vámos rendelést tőn, hogy a Fehérhajóban maradt társai rögtön jöjjenek.

— S azóta nem tapasztalák tisztelendő urak Márk ólálkodásait? kérdezé aztán az ájtatos atyától.

— A beteg igen félt s könyörgött is nekem, hogy szoros szem alatt tartassék kórágya, mert Márk üldöző keze az oltár szentségtartójába is beférkezik. Ez okból az igazgató egy ápolót rendelt saját őreül. Különben a szerzet mondott titkaimról mitsem tud, mert a gyónó csak kegyednek engedé felfednem.

— S azon ápolóba lehet tökélyesen bizni, hogy vesztegethetlen?

Pater Sebastian kérdőleg s agálylyal nézett Vámosra.

— Nem tarthatni-e tőle, hogy azon folytonos erőtlenség Márknak becsempészett lassu mérgétől jó?

Pater Sebastián, a nélkül, hogy felelne, futott a kórházba s kiszólván az ápolót a beteg kancsi mellől, parancsot adott ki, hogy míg vissza nem jöend, a küszöbön senki be ne lépjen. Ha a kancsi ágyát zöld vászonfal nem szigeteli el, a gyóntató atya észrevehető vala, miszerint az ápoló, ajtóbenyitáskor, ijedtében kijönté a kanál szert, melyet épen beadandó vala s

elkapván a széken álló gyógyüveget, helyette zsebéből másikat hagyta ott. Ki tudja? tán ha azon adagot beveszi, kebelében viszi sírba a törvényes vallomást.

Azonban megérkezék Ödön s a legale testimonium. Midőn a kórterembe mentek, dévaj robogás tört végig a folyosó szárnyán. A beteg ór kergetett egy szomjas collegát, ki, míg ő egy alélt beteget megfordulni segítte, boros korsóját a szélső ágy alul kicsippentette. Utólérve az italkedvelő dominust, kar ki kar, hónalj szakadtából viaskodtak a kancsón, mignem a töredékenységben hozzájuk hasonló cserépedény füle tövestől az egyik kezében maradván, a virrasztó nedű mind a két confrater érzékeny rövidségeül, a padlaton felmersthetenül végignyújtózott. Míg a betegőrt e kegyes kitérés a terem küszöbétől távol tartá, az ápoló, kit pater Sebastian Vámos figyelmeztetésére kiintett, beszökvén a betegek közé, egy nyoszolya végén a földön meglapult, ellesendő, mi fog történni e szokatlan csoportozat által.

Vámos megállott társaival a kancsi kórágynál. Ébren feküdt az álmatlan, gyengesége miatt; a vékony takaró átmutatá aszott körrajzait, mintha csontváz vontá volna magát alatta össze. A lenge, hálónemű vászonfal zöld homályt vetett rá, melynek vonala arcját megosztá, annak felét az éjlámpa világában hagyván. Törődött üres kép, ajaka gombás, szája beesett s csaknem fülekig terjedő. Arczbőre rostos, porusaiban látható szőrökkel; szeme kancsal és kiholt. Látszék rajta az ifjukori formátlanság s hogy szokatlan nyomor szűrte meg. Egyike azon teremtményeknek, kik körül önkénytelenül e kérdés meríti fel magát: miért állítá elő a természet? mért nem hagyta nyugodni az undort nem költő semmiben? . . . Az ápoló látva, hogy kihez jöttek a váratlan vendégek, azonnal kitünt.

— Asszonyom, itt vannak az urak, kikkel beszélni kívántál, kiknek titkaidat felfedni akarod; megszólítá őt pater Sebastian.

A gyóntató ismerős hangjára feltekinte a kancsi. Eleven mozdulattal von más helyzetet rozzant termete, arcza felélénkült, szeme fényesen fordult körül a társaságon, látszék, hogy meg van indulva s lelkének még rejtező ereje összeszedi magát.

— Ismeri-e a tanú ezen urat? kérdé hivatalos módonban a zömök szolgabíró, miközben Szalárdy Ödönt a kancsihoz vezette.

Ödön formája sokat változott, alig tartott meg valamit a régi kifejezésből. Annyi szenvedés, annyi melancholia, annyi néma foglalkozás az elzárt lélekben, egészen más jegyet, jellemet adtak arczának. Haja is meggyérült s benne ősz szálak mutogaták a kora vénhedést. Csak szemében maradt meg a delejes búbáj s csak a régi ijedezés nyomai, átalakult vonásaiban. Ritka szem találta volna el, ki őt gyermekkorban látá, hacsak Czeczilia hasonlata útba nem vezet; de a kancsi, ki oly csodás egybeköttetésben élt vele s ki ébren és álmaiban ezerszer képzetében forgatá vonását, kinek furdaló lélekismerete kitörölhetlenné edzé az üldözö képet, mindjárt emlékezék.

— Hogyne ismerném? felelt villanyozva, miközben a hozzáhajlott Ödön arczait száraz, hidegnyirkú tenyerével megveregeté. Mint egy kövér herbécs: szoktam neki mondani, midőn Márknál az ijesztő szobában leveletkeztetem, de szegény úgy reszketett, mintha vesztőhelyen bontanák ruháiból.

A vallomás oly rögtön s minden előkészületi szer-tartás nélkül kezdődék, hogy esküdt úr selyemkendőjét sem terítheté alá, hanem lehevenyészvén magát egy kopott szalmaszékre, térdén jegyzé a jegyzendőket kétvégen faragott írónnal.

— No, de nézze meg jól a tanú, nehogy Márk elleni bosszujában idegent ismerjen el a helyett, kiről vallást akar tenni; szólítsa a kancsit pater Sebastian szeliden.

— Az ez! az ez! a kis Ödön úrfi, kövbevág a beteg

növő élénkséggel, hiszen ébren vagyok, eszmélek, emlékezem. Ez itt tisztelendő atyám, kinek meggyóntam, mikor a szentszűz leányai közé felavatott; az ott Vámos úr, ki az Ödön urfi anyjával gyakran volt nálunk, midőn a halott betegsége, halála, temetése felől tudakozódtak; e pedig itt a szegény Ödön urfi, ki nálunk annyit szenvedett, kinek nyihogó gyapjas kandallóján meggyujtogatám a kábitó barátságveget, ágyánál borzasztó boszorkányokról meséltem, ablakába kísértő lidérczül csonkatollas bagolyfiat rejték s rettegései közt titkon őrzöttem, hogy senki meg ne közelítse.

Ödön emlékében felköltek a néhai iszonyok, s mint kiállott kín és hábor képei szoktak sötét óráinkban, megrázták lelkét, melyet már a kancsi veregető keze fellázasztott.

— Tudja-e és ha tudja, adja elő a tanu, miért bánt dr. Márk oly középszázadi istentelenséggel Ödön urfi-val? — kérdé sietős buzgalommal szolgabíró úr, nehogy más valaki ujlog megelőzhesse.

— Hogy húszezer pengő forintért őrültté tegye, — felelt határozottan az éber és öntudatos kancsi.

— Be tudná-e bizonyítani a tanu, hogy e pokoli merény csakugyan alku fejében követteték el?

— Itt a fejem alatti irományok közt van Márknak első nyugtatványa, melyet Ödön urfi áltemetése után, a húszezer pengőről írt, de mivel rögtön ki nem fizettetett, íróasztalában tartá s én titkon elvevém, hogy ha osztoztatni nem fog, fegyverem legyen.

— Hát arról nincs-e valamely kézzelfogható species facti, miszerint Márk úr Ödön úrfi helyett, más halandó hüvelyt temettetett el?

— Jefte néném, kit Ödön urfi Vörös dajka név alatt ismert, midőn halálos ágyon kinlódék s azt Márk mér-gének tulajdonítá, kihallgattatá magát éjjel titokban, mielőtt gyilkosa oda érkezett, s bizonyrágot tőn róla, hogy az irgalomintézetben leesett gyermekért adá ki halottul, Ödön urfit pedig oda cserélte az ő őrizete

alá, míg maga Brünnben vagy Prágában járt, hogy az urfinak sikkasztó helyet készítsen, mert megölni nem akará, hogy későbben is pénzt csikarhasson általa a főispántól, de aztán az urfi, mielőtt elszállíthatták volna, elszökött. Jefte vallomása is fejem alatt van, végórájában, mikor Márk úr, kínját nem nézhetvén, az ablaknak fordult, inte nekem, hogy lábainál van valami, oda akarék nyulni, de megtiltá, s midőn nyujtózató padon volt, találám szalmazsákja alatt azon irományt. Egyébiránt azok igaz voltáról magam is igaz hittel tanuságot teszek, mint szinte arról is, hogy Márk az orvosi consiliumtól helybenhagyott gyógyszereket mindig kicserélte, s Ödön urfi örülséget hozó italokat kapott.

— Nem adhat-e utasítást a tanu, hogy a Vörös dajka néhai szolgálóját, ki a kérdéses időben következőleg tekintetes és vitélő Szalárdy Ödön úr mártiromsága alatt, nála bérben tartózkodék, melyik szegletében lehetne feltalálni a nemes megyének, országnak, birodalomnak avagy világnak? — kérdezé továbbá a kis szolgabíró neki szelesedve az örvendetes sikertől, melyet egyenesen és egyedül ozikornyásan nekikanyar-gatott kérdéseinek tulajdonított.

— Azon leány a Jefte néném örökben tartott árvája volt, kit Galioziából segédül hozata, nehogy az itt fogadandó ismeretlen cselédtől az udvar titkait féltenie kelljen. Most már az férhez ment, Prmedzowban lakik, férjének neve fel van jegyezve leveleim között, de Ödön urfinak személyesen el kell hozzá menni, s előadnia az elszöktetés minden körülményit, mit ő senkinek, még nekem sem mondott el. Erről fog ráismerni, kinek kelljen vallania, különben majd tagad, mert azt fogja vélni, hogy tán Márk üldözi, vagy a néma morva törekszik még egyszer kelepcebe keríteni.

— S azon méregüveg is megvan, melyet Márk a tanu orvossága helyett becserélt, a gyógyszerész bizonyítványával egyetemben?

— Itt van fejem alatt, egyébiránt Márk írószekrényében, balra felül egy földszinti rejtett fiókban egy egész rakás oklevelet lehetne találni, melyek őt saját alakjában fogják ismertetni. Galicziából és Bukarestből maradt adatok, Lóbl Simonnali egybeköttetéseit tárgyzó jegyzetek, bizonyosságjelül használható levelezések, hogy a magtalan főispánné gyermekeit ő szeregette, s több, Isten tudná, mi minden papiros titkos írásmóddal, de melyet Prmedzowban lakó szolgálónak férje ismerni fog.

Még egy sereg részletező kérdéseket tőnek a szövevényes multakra vonatkozólag, melyekre a kancsi, világosan, tájékozó határozottsággal felelgetett, s melyeknek tárgyalását esküdt úr ki-kinyújtó háttal és karokkal hűségesen feljegyzette.

Végre kinyilt és felfakadt az igazság és szabadulás forrása, melyet az oly hosszú és kínos időkön keresztül, az ármány, erőszak s árulási szövevény eldugva és betemetve tartott. Ödön és Vámos boldogító könyüket sírtak egymás ölelkező vállain, s szemeikben új élettel vidámodék fel a gyászviselt lélek, mint midőn hosszú vész s utánmaradt borulatok után illat- és színderüvel nyilik a zártkelyhű virág a kibukkanó napra. Érzékenyen ölelék koszorúba a gyóntató atyát, s Ödön e világölelő lélekváltozásban, feledve a multak bosszura lázító rémalakjait, kiengesztelődve kegyetlenség és bűn jelenetei iránt, békekezet nyújtott a kancsinak, s lázas borzalom nélkül tudá megszorítani a hidegnyirku kezét, melynek kísértő nyomait fél életen át irtózva érezte arczain.

A kancsi megcsókolá a nyújtott feszületet, rátevé kezeit Ödön fejére, s ünnepélyes formában megesküvék az élő isten minden szentjeire, hogy igaz lélekben s igazságban vallott, átadván feje alu! a rég tartogatott tényjeleket, mikre vallomásaiban hivatkozték.

— Az egy örök isten, ki a megtérőnek szent lelkét küldé, megbocsátja vétkeket leányom. E halandóság

A kancsi rálevé kezét Ödön fejére.

Kuthy: Hazai rejtelmek, II.

völgyén a bűn árnyékában jártál, de megigazulásod felnyitá az öröklét kapuit, s az atya jobbán világosságod lesz, melyből Márk s az emberiség többi ördögei nem vihetnek kezeidnél fogva sötétbe, — mondá ájtatosan páter Sebastían, miközben fekete sipkáját leemelinté, s a kancsira megszentelő keresztet vetett.

— A földi igazság is tekintettel veszi, hogy benevolumodat nem kelle per vim et fortia kihuzni, mondá szolgabíró úr, hogy hátul ne maradjon mint törvénytörő papja. Ha csak lehet, kimarad ítéletedből a korbács, s vénhedt állapotodat tekintve, iparkodni fogunk, hogy mennyire lehet, saját lábaidon szabadulj ki az egyesből, ne koporsóban.

— A hit irgalma veszi őt ölébe, domine spectabilis, nem igen lesz szüksége az emberi törvény kegyelmére, s tán jobb is, ha rá nem szorul, sugá szolgabíró urnak a kórház orvosa. Ez a beteg annyira ki van forgatva minden erejéből, hogy alig élhet két-három hónapig.

Örömelégülten távozék a társaság a néma csend otthonos lakából, esküdt úr is szedte sátorfáját, s látva a hangtalan falórán, hogy még csak tizenegy, majd bevág, gondolá magában, Pesten a Páris-kávéházban egy pohár jó puncsot, ha már bohózatba nem mehetett, még sem fekszik le, mig feszes toilettejét, néhány éji vakand előtt legalább, meg nem mutathatja.

A kancsi ott maradt a hallgatag éjben, ismét egy erkölcsi játékszer az ösztön és körülmények kezében, ki értelem s nevelés hiánya mellett! hajdan rossz lett jóságból, midőn Márk iránti bizalma, ragaszkodása miatt vétkeinek eszközévé lőn, most pedig jó lett rosszszaságból, bosszuszomjából döntve meg a virágzó bűnt, s adva győzelmi koszorut a tapodt igazságnak.

XXXIII.

(Dr. Márk.)

Ezen esemény órái alatt, a Király-utca egyik házában nagy változás történt. Egy másodemeleti lak főszobájában izgatva járt fel s alá egy sárga-fekete bőrű, alacsony borotvált képű, ötven-hatvan közti, de erőteljes férfi. Kalapja, s bő gallérköpeny széthányva, az ingerült vetkezés jelével. A szobában válogatott könyvtár, a hány darab, annyiféle kötésben, egy-egy mahóni vagy kirakott butordarab, ó zsellyeszékek, néhány olajkép s ezüst edények, többnyire egyszerű, vagy remekművek, de külön korszak külön izletéből csereberélve, mintha árverésen szedettek volna össze, s az arany és ezüst kelyhek, medenczék s többnemű dísz-edények zálogházból látszottak eredni, s darabonkint szorult vagy tolvaj-tulajdonosok olcsón adott áruinak. A képek közt kiáltó színekben festett nemesi czímer lóg, melynek paizsában szenvedők felé terjesztett szabadító kar látszik s alatta ragyogó felirat: a nemes Erényesy család czímere. Szekrényének asztala lenyitva, rajta ezernyi jegyzet apró ércznyomványok alatt, néhány üvegce ónpecsétek alatt, belvilága megrakva apró fiókokkal, melynek mindenike külön kulccsal nyílik. A szekrény tetején bonczeszközök, egy pár kőmozsár, gyógyszerészi mérő, felnyitott könyvek, orvosi boncz- és kórrajzok, ég- és földteke, s egy-két legöngyölt posta, és térkép s

ezernyi apróság, mely az egész készülletnek ó alchimistai jellemet kölcsönöz, de mindez ámsztó kirakás, mert Márk úr, soha, kivételesen sem foglalkozik semmi nemű elméleti vagy gyakorlati tannal, kivéve midőn dűsbetegek számára mások receptjeit fejéből lemásolja.

Egy mozaik asztalkán ezüst girandoleban két szál stearin, de csak egyike ég, s mikor ez két ujnyit fogyott, gyújtatik meg helyette a másik, hogy idegen, ha jó, ne vehesse észre a szemrontásig fajult fukarságot. Jobbról két összefordított székre fekete érczelemezzel bélelt hosszudad útláda van felnyitva, s benne egy pár csomag, az irszekrény ajtófiókjai közt pedig kettő-három kihuzva, jelével a félbenhagyott pakolásnak.

A férfiu összevont szemölddel, el-elsárgult arcz- s ajakkal, kezét hátrátéve ingerülten jár-kél fel s alá. Most a ládára, majd a fiókokra néz, újra pakolni kezd, de menten félbehagyja, s olykor-olykor ajkába harapva köpenyje után nyul, hogy ismét letegye azt, a legaggasztóbb küzdelem és bizonytalanság nyomait hagyván sejtteni.

A mellékszobából, a szűnhagyott zöld selyemfüggönyű ajtóablakocskán néha ólálkodó szem pislant be, ha a függönyt feljebb emelintné, rá lehetne ismerni a Poltrás arczára.

De hátha csalódtam, s egész látvány furdaló káprázat? hol is járna itt télviz idején, s mit keresne épen a kórházban? gondolá Márk háborgása közben. Árulástól nincs okom remegni, hisz mióta könyörgő levelét hozá a napszámos, folyvást kémszemek alatt van, levelet nem irt s iratott sehova, a kórházban nem közlekedik senkivel, de meg ott hív körmök között van. Hogyan tudhatná ott létét Vámos? s mi oka lenne oly rögtönözve éjjel keresni fel, pedig holnap már bátran találhatja, mert a túléletig szót nem váltand vele . . . Mégis mi kergeti ilyen vadan véremet?

mi futkos át mint a hidegsodrony velőim között? sejtése ez a közel veszélynek? vagy képzelődő önvád, melynek lidérozeit másokban nevettem? . . . Megyek rögtön a kórházhoz, meg kell menekülnöm e lélekfogyasztó felizgulástól, megtudnom, ha valóban Vámost láttam-e, vagy valami haldoklónak mentek utolsó kenetért . . . De mégis, van-e ok, vakon önvészélybe rohanni? ha nem ő, nincs miért aggódnom, ha csakugyan ő, nem tehetek többet, mint ama hú körmök, s mindkét esetben gyanut költök, vagy tán már nevelek vádló öntudatom iránt . . . És ha azon rohatag kórságost keresnék is, nem megirták volna-e már ama hú körmök? vagy nem siettek volna-e bele fojtani a szót, vagy merne-e, tudna-e a kábultságig erőtlenül dög-áruló vallomáshoz fogni, mely őt is börtönbe vetteté, honnan kevés segélye kell egy pár költött vádaimnak, hogy feje pallos alá billenjen? . . . Úgy úgy, semmi veszély! mily gyáva nyul vagyok, ki önárnyával kergetteti magát! . . . félre a szokás készületeivel, minő hazug sürgető ösztön az, vissza, helyre a pakolt csomagokkal! . . . De mégis, hátha a szabadítás kigyója az, mely bennem fulánkot öltöget, hogy menj, menj, menj? hátha minden kémem, ha a hú körmök, ha maga az Isten meg akarna csinálni, s ellenem iszonyu tör van vetve, mely, ha villámul nem szököm, menthetetlenül rám csattan, fogolylyá tesz s elveszt? . . . Mennem, rohannom kell, még ma eljárrok minden vendégházat, egy óra kell s megtudom itt van-e? és ha igen, s a hú körmök késnének fojtani, az éjféli kakas messzeútban talál.

Már útban volt a fogadókat járni, midőn hajhásza benyitott, s gondos pecsét alá zárt levélkét ada. Márk elhalványult mint a viaszgyertya s feltépte a papírt.

— Uram! A kancsi beteget hivatalos urak környezik, kiket a bejáratnál velünk találkozó jövevény hozatott. Okvetlenül veszély és árulás, mert e jelenet

előtt kiharancsoltatám a betegtől, nem volt időm a rám bízott végadagot beadni. Jó, hogy így van, ha rajta kaphatom, még rosszabb követhet. Lélekszakadtan írom e sorokat, bizonytalanul, ha honn találom-e a hajhászt, ki szükség esetében gyorskövetül van kijelölve? . . . Hú körmök.

Márk jó eleve hátat fordított a hajhásznak, hogy színváltozatait ne lássa. Mire a rövid tartalmon átszaladt, ereiben megállta perczre a fagyó vér, s mint ki lövést kap, megtántorodék. Aztán némi szünet következék, hang és mozdulat nélkül, csalhatlan jeleül, hogy a megrendült lélek tétlen zsibbadtságban, tetszhalálban van. Ez eddig, nagy esemény körül, ha véletlenül jött, többnyire minden egyénben hasonlóan megy véghez, de az első megdöbbenés után különbözteté meg magát Márk jelleme.

A levélt elégeté, s hogy keze reszketését ne árulja el, a gyertyát vitte ahhoz. Aztán hajhászához fordult, ki epés arcbőréhez, alattomos vonásaihoz sokat hasonlíta. Közelebről nézve emlékezni fogunk, miszerint tagja volt azon Wurm-kávéházi zsidóklubbnak, mely Lajos hirén osztozkodék, s csődjét elhatárzá.

— Barátom, gyorsan indulnom kell, — mondá kézdörzsölve a sárgazöld hajhásznak, s arcán a harcz és rettegés vonagló görcseit képes volt barátságos mosolyba szedni. Siessen rögtön Budára, vegyen gyors parasztlovakat a Fejérfarkasnál, fogasson saját kocsi-jába s parancsolja a budai parthoz, hol rám várni fog, a pesti parton pedig rendeljen csolnakot, s lehető sietve térjen vissza hozzám bérkocsival, mely engem a Dunáig ragadjon. Magas beteg ágyához sietek, ki a végveszélyben támadását csak tőlem reméli, pénzeért nem mennék, de fontos érdekek kötnek életéhez.

A hajhász tudta ugyan, hogy Márknak szándoka van valamikor álnév alatt külföldre utazni, mert az ő nevére iratott útlevél régen nála hever, mint már a

Poltrás Vámosnak elmondá, de hogy épen ily véletlen rohammal, s ily hózivataros februári éjszakán kerekedjék fel, annál kevésbbé képzelé, minthogy semmiféle szökési okot Márk életében és titkai között nem ismert, s következőleg tökéletesen hitte az örültség percozéban mesteri közönnyel koholt hazugságot, s teljes lelkéből sietett betölteni a vett parancsokat. Márk pedig azért titkolá főleg családi czéljait, nehogy szökése előtt árulója lehessen, ismerve érdekűző jellemét, melyet nagyrészben saját példájával fejte ki nála.

Alig távozik a hajhász, lefüggönyözé ablakait, minden ajtót bezárt, s neki vetkezvén titkolózó elfogultsággal, orozva, mintha önmagát lopná, pakolni kezdett, s miközben az útláda fekete üregét tölté, iratsomagokat hamvaszta el apránként, miket külön rejtekekből, a régi rekedt lég állott szagával szedett ki. Égjetek el, sötét iratok, hamvatokban leljen temetőt az ifjúkori szerzeményeimben lappangó minden idegen jog, gondolá magában. Semmisüljete meg, nehogy belőletek veszélyes halál vadszavát olvassa ellenem valami tolvaj szem. Vesszete ti is irgalomintézet s orgazdaság jegyzőkönyvei, átalatok semmi vagyonszaporító követelést, semmi számoltató pert, huzavona igényt nem lehet kezdenem, mert kikre vonatkoztatok, megrohadtak már, vagy szegényebbek az országút koldusainál . . . De titeket viszlek becses irományok, gondolá torzmosolylyal, az irszekrény balfelöli rejtett fiókjából, melyet a kancsi említett, két ónlemezbe göngyölt köteget vevén ki. Ide, ide, útládám fenekére, ti vagytok nekem országos levéltár, melyből mint valamely ó Verbóczy-buvár, ürügyet, igényt, jogot, erőszakot kurkászok, kitől mit lehessen, pénzt, pártfogást, birtokot magamnak rabolni. Ha ha ha! mily mulatságos lesz egyik-másik virágzó dús dandy-nél menyegzője napján, vagy utazási élvei között, a menyasszony megül vagy romrepedékből mint egy

Homodei előállni: add vagyonod felét, különben törvénybe idézlek, mint jogbitort, te komornyikvér, vagy váltott fattyu, vagy aczélrugókból kisajtolt üszög?... Jer, jer te is, te Lóbl-csomag, gondolá fogcsikorítva. Soraidból kötelet fonok nyakára, hogy kidiódzott szeme a szellőből fog reám bámulni, ha eljátszsa kezemről a bukaresti jegyest. Ostoba, azt véli, hogy a hurok, melyet rávethetek, engem is megfojt, nem gyanítja, hogy minden reám vonatkozó okiratot saját testvére, Lóbl Soma által lopattam el, kinek váltói aláírásával ő Szalárdy Eleket, a trieszti bukott ház terményvásárjában megcsalta.

Aztán egy szép, hosszadad angoltokot pakolt el, melynek bársony üregében kutyabőr tekercs, az új nemeslevél volt rejtve. Hozzá tevő régi és újabb bizonyítványait, kül- s belföldi lapok kimetszett cikkeket, miknek magasztaló halmaza tetemes helyt foglalt s mintegy gúnyoló tényadatokul, azon tekercsnek redőibe dugdosá az irszekrényben látott ónpecsétü apró üvegcséket. Ha ha ha! buta, bárgyu világ, gondolá magában, te papirokok után osztod az érdemeket, miket osztályos czimbora vagy együgyü vakand betűvel tele irt, te azt nézed, miket irattam szivemről, nem vizsgálva, mi van szivembe beírva, s azért örök rabja maradsz önboldogságodnak, apostolaidat megfeszíted, míg a kebleden függő vérszopót melengető öled becsület és vagyon csalárd örökjébe neveli... te akartad, én is megtevém.

Most következék a pakolás lelke. Márk összeszorítá fogain az ajkat, s ördögi derü ömlék el feketesárga arczredőiben. Nyakát meghorgasztá, mint a zsákmány után sunnyogó róka, lábujjhegyen járta el az ajtókat, ha jól bezárvák-e? s ólálkodva forogtak szemei, nincs-e a falaknak valahol elnyelő szája, vagy szomjazó szeme?... de mégsem jutott eszébe, hogy az ajtóablak függönykéje megett áruló tanu rejthetik. Aztán halkán megnyitott egy falszekerényt, melynek

borított ajtaja, a szobafestéssel egyenszint viselt, s kulcslyukait saját hálóágya fedezte el. A szekrény aljában erős érczláda volt vastag csavarokkal falba és padlatba foglalva. Ezt nyitá fel Márk, miután titkos zárlyukait a czirádák rugói közül kikereste. Henger alakú bádoggal szelenczékkel volt az szíinig telve, melyeket karimázat alá rejtett kapcsaikon kívül, kővé keményedő enyvragasz forrasztott össze fedeleikkel. Kettőt-hármat felbonta, ha vajjon nem csal-e a súly, a jeltelen ép zár, s valóban bennfekszik-e az imádott tartalom? A girandole másik ágát is meggyújtá, hogy annál érezhetőbben élvezze a rég nélkülözött gyönyört. Vakító ragyogvány reszketett az arany-ezüst felbontott tömegén. Csillagfényű tallérok, s tallérnyi aranyok látszottak éllel vagy lapjára az öblös szelenczékbe zsufolva.

Márk lekötve, megigézve, mereven bámult a híjatlán kincsre. Örömkönyűi megeredtek kérges szemhéjain, s letérdelt az érczláda mellé, hogy ölelő karokkal ráborulhasson. Mint ragyogtok óh fényes rabjaim! nem, nem, nem vagytok ti rabok, a szabadság lelke sugárzik rajtatok, csak bolond állíthatja azt, hogy rabbá teszitek a gyűjtögető lelket, gondolá nyiladozó szível, melynek mogorva redői kiderültek az egyetlen gyönyör fejtő melegében. Mily tiszták, mily elevenek vagytok! hogyne, hiszen pazarló kezeken soha sem forgátok; a pénzverő házból, a gép perselyéből váltogatálak titeket, hogy nyugalmatok legyen nálam, mint volt a föld gyomrában.

Jertek, jertek összegyűjtött sóhajtásaim; mindenitek egy-egy megtestesült fohász, egy-egy életveszély emléke; mindenikben egy-egy száradt örömkönyüm, s egy-egy halál lenne, a melyik közületek hiányzanék. Habzó színetek szebb, mint az egészségé, hangotok többet ér, mint a kijelentés szava, csengétek nekem az isteni igék, kik ájtatos lelkemhez beszélnek... Mily bolond az anya, ki ölébe szedett gyermekeinek sír, mily ne-

vetséges a költér, ki szívképző műveinek örvend, mennyivel dusabb vagyok én, mennyivel drágább és méltóbb örömöm, úgy-e áldottaim? ti, kik egy egész eget be tudnátok nekem csillagozni, hogy istennek üljek közepén! Óh mért nem olvadhatok közétek, hogy folyvást érezném atyafiságos érintkezéseteket; vagy laknátok gondolataim helyett lelkemben, hogy meg tudnálak óvni, s magammal vinni sfromba mint azokat. Miért is nincs üresnek teremve az emberi kebel, hogy volna hova rejtenem titeket, éjnapon velem leendőket? Mennyi elférne közületek azon idétlen darab hús, a szív helyén, mely ha lágyan hagyjuk, bolonddá tesz, ha pedig kővé keményedett, hasztalanul foglalja a helyet. De így is, veletek egyesülve, hozzátok kötve vagyok, mennyire lehet. Ti vagytok vallásom, lelkem édes gondjai, álmaim; s feltámadni is csak azért kívánok, hogy újra együtt legyünk. Hadd nevéssen engem a fitogtató örült, hadd írjon irigy gúnyt a kolduskodó bölcs, én azért hivetek maradok egyetlenegyeim . . . A józan bolondok! gyűlölik a fukart, mintha abban nem lehetne nagyság? Egyik szereti hitvesét, másik honát, harmadik az erényt; . . . én szeretlek titeket, nem, nem, e szó kevés: imádlak, bálványozlak. S nem több eszem van-e, mint azoknak, kik veszendő dolgok rabjai? nálatok a becs, a valódi érték, s maradandó érvény. Ti nem változtok mint a bölcsészet tanai, nem rohadtok, mint a döggé lett hitves, nem lesztek hálátlanok, mint érdemes fiaihoz a hon! országtok örökké való, s nekem nem kell más királyság, mint a tietek!

Ily gondolatok közt hordta útládájába a bádog szelenczéket, fogult szerelemmel szorígtatva szívéhez remegő léptei közben, mintha a hideg ércz érezni vagy viszonzni tudná azt. A rejtek fenekén hosszú selyemharisnyaszárban volt egy rakás lengyel arany; de már az útláda úgy tele volt, hogy a szelenczék hengerei közt alig maradt egy két ujjnyi nyílás.

Ezekbe próbálta csömöszölni a harisnyát, szétfolytatván benne a sulyos tartalmat . . . Ide kell férned, te legelső magva felnyilt eszemnek. Te legközelebb állsz a buta és czudar időkhöz, midőn szegény voltam, alázatos mint az eb, s hulladék után kellett kuncsorogva lesnem, a helyett, hogy tőkét rabolhattam volna. Ha ha ha! még most is emlékezem, midőn házi orvos koromban hercegi főnököm e harisnyában járt, s én mint a kiéhezett, nyájbeli nyáleresztő sertés először tudtam meg asztala végén, mit tesz az jóllakni! Most már itten a harisnya: s benne egy két vásárra ment uradalom dézmája; de jobb tartalom is harisnyaszárnak, mint amaz angol csontu rohatag lábikra. He he he! ha olyan füles nem lett volna a gácsországi aristocratia, hogy kóbor idegen-nel töltsse meg udvarát, most nem hevernének így szertesztét a lengyel aranyok, míg ő gyalog gázol rokonlátogatni.

Azonban a harisnya általában nem fért a szelenczék közé; a ládafedelelet nem lehetendett miatta lezárni. Márk kirántotta azt, hogy másként pakoljon, de az avult selyem nem állta ki az erőszakot, mit az arany súlya kétszerezett; szétszakadt, s földre ontá a csengő, pattogó aranytömeget. Márk összerettent; minő lélek-tani helyzet és indokok idézték azt elő, arra csak fukar felelhet; mert hiszen kincse ott maradt a zárt szobában, s nem is lopni akart, hogy a zörej kétségbe ejtse. Tán attól rebhent meg, hogy a hajhász ráront, mielőtt felszedhetné, s nem viheti tervét végre, mely annak irányában eszében forgott. Elég az, szívdobogva, mohó szemekkel meredt a szétömlt aranyra, mintha tekintetével akarná visszafaldosni. Aztán neki esék tehetetlenül, s vonagló tenyérrel markolászta fel, hogy ujjai meghorgosodtak a beleállott görcs miatt. Térden, négykézláb, sőt hason is görnyedt, csúszott asztal és ágy alá, hogy «sóhajtásait» összekaparja, mignem, a nélkül, hogy valaki rátörne, készen lőn izzadt homlok- s szorongó

lélekkel. Most beleszámlálta egy üres edénybe, reszketve, mindenik darabnál, hogy számítás végén fog kisülni egynéhánynak híja. Már mind az edényben volt s Márk ijedten kapkodott zsebeihez, a harisnyaszárhoz, vevé a girandole-t, s kémelve szétnézett, nincs-e élő lény, ki ellophatta volna? csak 2999; még egynek kell lenni, gondolá fuladozva a fogyatkozó léhl miatt. Itt kell lenni, Isten, itt kell lenni, s eszeveszetten kereste a padlat nyilati közt, butorok alatt, s minden zúgban. Az arany nem volt sehoh; Márkot kiverte a hőség, s feledve szökést, életet, terheit, magát, fanatikus lázban fürkészt s tön tűvé mindent a szobában. Végre azon gondolatra jött: vajjon talán az ajtó nyilatba akadt; s rögtön kikulcsolva, felrepíté azt, mielőtt a leskődő Poltrás elugorhaték.

— Tolvaj, add ide aranyomat; kiáltott rá vadul, mérgeesen tombolva, hogy meg ne moccanjon.

A Poltrás kővéváltan nézett rá, hogy tán megőrült.

— Add ide aranyomat, egyetlenegy volt, s midőn útra akarok menni, azt is elloptad; ismétlé durva kitörését dr. Márk.

— Isten látja lelkemet, én semmi aranyról nem tudok, menté magát remegve a Poltrás, folyvást hóbortnak tulajdonítva a megtámadást.

— Add vissza egyetlen aranyomat, vagy megfojtalak, s mozdulaton tön fenyegetését végrehajtani.

— Kimélet tens úr, mert mindjárt gyilkost sikoltok, s összeszalasztom az egész házat, Istennel bizonyítom, hogy keresett aranyát szememmel sem láttam, de inkább mint verjen, húzza le a béremből, ha a tolvajságot csakugyan rám akarja fogni.

— Béredet más kártételekért húzom le, az sem telik már ki belőle; viszonzá fogcsikorgatva, s körme közé ragadta a Poltrást, motozni kezdé mint egy dugárust.

Ránczígálás közben meglátta a leány Márk szobájában az ágylábhoz éllel támaszkodva fényleni az elvesztett aranyat s megmutatá azt.

— Hamis lelkű, magad vetéd oda, mormogá a düh-lázás fukar, s mohón rohant felkapni a darabka érczet, melyért kész leende szöktét, s avval együtt éltét veszélyező rohamokra kitenni. Aztán kilökvén a leányt, bezárkózott ismét, óva most már minden kémszemektől, s kiszedve az iratsomagokat, helyet csinált útládájában minden kincseinek, befedezvén felül fejéremükkel.

Aztán aranyezüst-edényei előtt állt meg hátra tett kezekkel, s a halálos sietségben időt vón fukar- és kár-élvvel bennök gyönyörögni. Titeket hagynálak-e itt nemes termem díszei? többnyire emlékjándékok azon bolondoktól, kiket tönkre tettem; gondolá csendes gúnymosolylyal. Minő tiszták vagytok a hosszú nyugalomban, semmi jele, koptatása a torkos lakomáknak, melyek előbbi uraitok kezén úgy megviseltek. Mily szépen illik rátok a leiörött ó lengyel czimerek helyébe a magamé. Nemes formáitok aggszerű alakja régiséget hazudik ujdonsült családomra, mintha fény- és dicsőségben elhalt ükapákról szálltatok volna rám! Hát ti magyarhoni keresmények, melyek csekély zálogértékekben vesztetek nálam, vagy az irgalomintézeti orgazdaság lopott maradványi vagytok! mennyi ízlet, pompaszenv és bőség sugárzik rólatok reám, ha valamely földrészben, mint rásztkóros dynasta, kit honja megsértett vagy ki nem elégit, udvart nyitok olcsó tónom szellemében. Miként fogok díszelni aggságotok által, mert hiszen ki merné gyanítani, hogy rongyszedő apám fatálból tíz körmével ette a marhapaczelt? . . . Ugyanezért elővette a szomszéd szobából azon koffert, melyben azok az irgalomintézet dugtárában hajdan rejtve voltak, s puha özbőrök közé berakta a gazdag edénykincset, melynek árát becsületes úton egy századig be nem kereshette volna egész családjával.

Most egymáson voltak a bepakolt ládák. Itt van mindenem, ötvennégy év egész eredménye! gondolá telhetetlen szomjjal. Igaz, hogy adósságon kezdtem, s a legnagyobb középkori rablók sem hagytak több örököt,

kik várurak voltak s fegyveres sereggel űzték a tolvajlást. De mégis! de mégis! ha a bukaresti milliomos leányt nőmül elhozhatnám, másik két ládát zsufolhatnék színig . . . Veszszén meg Löbl agyveleje, mely áruló önzésből Lajos kezére törekszik játszani, hogy apja adósságát vele fizettesse! De hiszen töröm nem vetém el, csak elrejtettem.

Azonban eszébe jutott, mit el sem felede, hogy a két ládán kívül több értéke is van. Dobaz fehérbőr tárczát vón ki zsebéből, melynek aczélkapcsát alig lehebe beakasztani a teljesség miatt. Egy türet ezrest, tovább százásokat s végre ötvenes bankjegyeket számított meg abban; s undok lelke nem állhatá tovább, rettentő hahotával kitört, melynek gúnyos hangulata ilyesmit látszék értelmezni; szegény világ, csakugyan futóbolond vagy te, mindenrendü törvény jog- s becsületviszonyoddal egyben!

Mégis tudott lenni ok, mely pokoli örömét, az üldözet s halál feledt félelmei mellett is, keserűen elmérgezni tudá: a fukar bírvágy telhetlen éhe. Néhány váltót vett ki a tároza másik szárnyából, s összeadá annak értékét. Szörnyűség, majd négyezer váltó forint! aggódék ajkát harapva. Szeretném megenni magamat, vagy fületem leszakítani azon hanyagságért, miszerint a többivel együtt be nem szedettem. Mit kimélek én kitünő egyéneket, kiket lehetlenség akadályoz fizetni? ember ember; előttem mindegy; sőt becsületesb a négy lábon csuszkáló háztörő, ki erőszakosan lop, hogy adósságát fizesse, mint egy közügyekért ingyen fáradozó egyén, ki miatt húsz krajczárt veszélyeznem kell. S mégis mily bolonddá hagyám magam tenni, mintha szívem lágy szurokból volna. Hatvan perczentért prolongáltam nekik, s ki tudja most, hajhászom nyakába tudom-e varrni e váltókat a nélkül, hogy a hatvanas kamatból veszítsek? Átkozott legyen az a percz, melyben többé saját érdekemtől egy fél perczig vagy félóranegyedig eltérek! Aztán sovár tekintettel szemlélte végig darab-

ról darabra az ó butorzatot, mindeniknél emlékeztén annak feles harmadrész árára, melyen összeszedte. Hogy kell itt hagynom, gondolá fanyar fájdalommal: nekem majd száz pengőmben van az egész, pedig, ha csakugyan kergető nyomozás alá hozna a kancsi, nem rendelkezhetem róla levélben, hogy fogamat veszélyeztessenem miatta. . . Talán hajhászomat lefőzhetem vele.

E gondolatok közben erős kopogás történt a zárt ajtón s Márk rossz lelkiismerete mint a villám vissza lőn kapva a készüllet előtti önvád s gyötrő aggály rettegéseibe.

— Ki az? kiált erőszakolt mogorva hangon a kopogtatásra, de remegő szava elárulta, miszerint a kérdés nem oly bátor, mint látszani akar.

Azonban a hajhász érkezék meg; s új levelet hozott az előbbi kézvonások s pecsét jegyével. Rögtöni távozást javasoltak a hű körmök, mert holmi fogatásról hallotta suttogni a zárdából kibocsátott idegen urakat. Márk elzöldült a levél sürgető tartalmán.

— Végrehajtá kérelmeimet? kérdezé a hajhászt, kinek máskor, saját szótára szerint parancsokat adott.

— Végre; felelt az. Öt jó ló a budai parton áll, Pest felől csónak várakozik, s itt a kapu előtt bérkocsi, mely odáig elnyargal.

— Tehát vigyük a ládákat; mondá a hajhásznak, s fülön fogá vele a kincsrejtő koffert.

— Juj, de borzasztó nehéz, segélyül kell felhíni a kocsist; de hova, mi végre e roppant úti málha? mondá a hajhász, miután a podgyászt megemelinté.

— Meglehet, egy hónapig maradok. . . fehérneműk, . . . nehéz bonczeszközök, gyógykészületek, még tán Bécsbe is felmegyek; felele dr. Márk kapkodva a rettegő zavarban, hogy embere észreveendi kincseit.

— Pénz mindent pótol, vétek vinni ezt az akadályos podgyászt.

— De semmi pénzem; . . . igaz, jó, hogy eszembe juttatá! — közbevág a fukar, megragadva a pénz esz-

méjétől, melyet a sürgető levél félelme egy perczig kiütni látszék fejéből. Lám, lám, velem barátságot tehet. Itt vannak négy ezer forintig apró váltók, melyek néhány nap alatt lejárnak. Fizesse ki őket barátom, úgylis maga mondá prolongatiókor, hogy igen biztosak, pedig tudom, nem volt vesztegetett szó, melyet adósai fizettek meg.

— Én nem mondtam azért azt, hogy hitelezni akarok azon uraknak.

— Mit? hát meg akart csálni? gaz nadályokkal szövetekezett ellenem, kinek annyi rebachot köszönhet? kérdé ingerülten Márk, egészen beleesve az uzsorási fukar maniába, s feledve, hogy életkérdése forog fenn.

— Én . . ? csálni? kérem alázatosan inkább zápfogamat hagynám kihuzatni, mint princzipálisom zsebéből egy paraszt forintot kihúzni segéljek: . . . de én nem szeretek olyan becsületes embereknek hitelezni, mint azon acceptek: ha utravalója nincs, adok inkább dr. úrnak kölcsön váltóra.

— Nem kell, nem akarom; Márk sokkal büszkébb, semhogy adóssági aláíratát hajhásza zsebében hagyja henteregni mint valami megsárgult ó nemes; — óvakodék Márk azon sajátos nemével az álhiúságnak, mely épen az uzsorás osztálynak szokott tulajdona. Hanem giróm nélkül vegye zálogul ezen váltókat, azt barátságul fogom tekinteni.

— Jól van, tehát kétezret adok rájok; felelé a hajhász szivességét akként intézendő, hogy teljes hite mellett is kétannyilag biztosítsa magát.

Márk folyvást kezében szorongatá a vészjósló levélkét, folyvást eszében tarthatá vala, miszerint minden percz fogolylyá teheti, minden szó, mely miatt késik, hurkot vethet nyakába, de az uralkodó érdek, a szokássá, természetté rögzött fukar elfogultság minden más eszmét háttérbe tolt, feledtetett vele, s harmincz krajczárnyi kérdésbe oly vak falánksággal tudá bele-sülyeszteni, hogy hasonlónak tenné nem tudom melyik

madárhoz, mely magát pusztá kézzel hagyja csalétken megfogni.

— Csak két ezret!? esék szavába szorongva, hisz alig fele ; csak nem akarja velem elhíttetni, hogy azon váltók veszélyesek, s engem földönfutóvá tesz? Szépen kimutatá foga fehérét! no hiszen keresek én magamhoz illő hűséget, s tőkém felém hajlóbb kezek által fogom forgatni. A hajhász figyelemmel vette e szókat. Tehát tovább is akar uzsoráskodni? kérdezé magában. Tehát nem azért szedte be pénzeit, hogy, mint nekem hazudá, külföldi biztos bankba helyezze ki? s talán már titokban más hajhász által dolgozik, s adja ki tőkéit, miket én oly kába szigorral behajtottam? hát más arat a földön, mit én műveltem termővé? pedig okvetlenül folyvást uzsoráskodik, mert hiszen utraválója sincs, úgy szerteszét osztá bejött összegeit. Ezt nem engedhetem, tőke-kezelését vissza kell kerítnem bármily áldozatba kerül, majd gondom lesz reá, miszerint az üzlet visszafizesse, mit annak fejében vesztegetek. Ily gondolatokkal nyájas arczot ölte s engesztelő hangon szólítá meg Márkot.

— Ha épen oly mód nélkül szükséges, egy feltét alatt átveszem azon váltókat hatvanas kamat híjával, úgysem rovatik le semmi a tőkéből, mert azon kamatot fel tetszett már venni.

— Mi azon feltétel? kérdezé dr. Márk, fokónként jobban áthatva, elfoglalva az alku érdekétől.

— Doktor úr kötelező írást ad nekem, miszerint kölcsönforgalmi tőkét Budapesten rajtam kívül semmi más hajhászszal nem kezelheti; felelé a zsidó.

Márk lelke ördögien mosolygott. Az én tőkém nem lát többé Budapesten napfényt gondolá magában.

— Ezen szerződésre kész vagyok, viszonzá aztán a hajhásznak; de én is feltét alatt.

— S mi lenne az?

— Hogy az előre felvett hatvanas kamat nálam maradjon, s hiány nélkül fizesse ki a váltók értékét.

— . . . Legyen úgy! kezet csapott a hajhász gondolkodás után, s míg Márk a szerződési oklevélt megírta, leszámlálta asztalára a váltók összegét.

E közben éjfél utött a falóra. Márk úr folyvást kezében izzasztá a betegőr levelét, s most alkuja sikerültével, mintegy kiábrándulva az önfeledtető fukarlázból, lelkenedezve kapkodott az örült sietségben, s hajhászát a kocsiért szalasztá, hogy a ládák viteléhez segélyül felhíja.

— Jöjjön csak; visszakialtá útjából a rohanó követet, miközben az ezüst girandole-ra tekintvén, valami ötlék eszébe.

A hajhász megfordult a küszöbön s szótól várt.

— Nem venné meg ezen gyertyatartót? félek, elvész távollétem alatt. Mióta nővérem házamtól elpusztult, igen rossz cselédek vannak; mondá Márk a girandole-ra mutatva, melynek egyik gyertyáját eloltá.

— Hát mi az ára? kérdezé a hajhász, gyanusan nézve Márk szemébe, fukar féltékenységből indít-e ily különös vásárt, vagy más lappangó ok rejlik alatta?

— Százhúsz pengőt koldusnak is megér, de százért oda adom; felelé Márk ismét elragadva a telhetlen bírszomj örvényétől.

— Hatvant adok érte, igérte a hajhász, folyvást kémelve az uzsorás sárgafekete vonásait, de azokon nem árulá el magát más kifejezés a mohó nyervágyon kívül.

— Hogy adhatnám úgy? holott magamnak is annyiban van, pedig mióta hever benne a hatvanas kamat.

— Öt forintot igérek még reá.

— Kilenczvennél alább nem engedem.

— Vessünk véget, máskor kipótolja doktor úr, ha jobb szeszélyben lesz; . . . megadok érte nyolczvanötöt; viszonzá a hajhász, miközben a tartó súlyát emelgeté.

— Még harmincz krajczárt rá! felelt az uzsorás elégedetlenkedve, mintha megbánta volna, hogy alkuját

ennyire csökkenté. Utolsó szót mondtam; viszonzá a zsidó, s letéve a girandole-t, oldalzsebeibe sülyeszté két kezét.

— Nem vesztegethetem el számból az utolsó falatot; mormogá türelmetlenkedve az életveszélylyel késlekedő szörnyeteg, miközben a gyertyát egy kőmozsárba támasztván, szétcsavará az el nem kelt girandole-t, s darabjait zsebeibe rakta.

A hajhász gyanúja folyvást támadozott; minő különös ok idézheti elő e megfoghatlan jelenetet?

Márk ablakot nyitott s felkiáltotta a bérkocsist. Embercsoportot vélt látni a kapu előtt, s reszkető ijedség kapta meg. Gőrcsösen vágta be az ablakot, hogy táblái szertesztét ugrottak. Aztán ládáinak esett, nógatva a hajhászt, fogja meg füleit, de az a kocsisra várt, percozenkint jobban csudálkozva Márk zavart viseletén, színéből kikelt ábrázatán. Ez izgatottan, maradhatlanul tiblábott a szobában, s kiáltozá a Poltrást, de az nem volt jelen. E közben körültekinté a szőkevény kopott bútorzatát, s a garasos veszteségek hydrája ismét foga közé kapta fukar lelkét.

— Nem vennéd-e meg butoraimat? igen olcsón adom; megszólítá a gyanújában erősbödő hajhászt, alig tudva mit beszél.

— Ugyan az istenért mit gondol doktor úr? mintha a világból készülné kimenni? kérdezé megütközve a zsidó, most már tökéletesen meggyőződve, hogy nem tiszta a dolog, s kocsija jutott eszébe, mely ha uzsorása szökik, veszélyben foroghat.

A lépcsőkön zaj és közeledő léptek hallatszottak.

— Vedd meg, vedd meg, igen olcsón adom; minden bútort háromszáz pengőért; unszolá a zsidót, alig értve önszavait s szárnyaszegetten futkosott fel s alá, mint kalitkájában zaklatott madár.

— Úram, én a kocsimat nem adom, az ön gyógyító útja igen gyanús, kitört a hajhász ez áruló viseleten végre.

A külső zörej folyvást közeledék.

Márk mereven nézett a hajhászra, szemeiben düh s halálos zavar küzdelmei égtek.

— Megveszem kocsidat, mondá dadogva.

— Nem bánom, ezer pengőért átadom, felelé a zsidó, észrevevén, hogy itt nagy a veszély s Márknak késnie nem lehet.

— Koldustarisznyát akarsz nyakamba akasztani, hálátlan rühes eb? hogy zsidvásári rongyodat tízszeres áron kívánod rám varrni, ordítá a léptekkel növő kétség hangján, önhibájába markolva dühös ökleivel.

— Csak kármentesítnem kell magamat az átvett váltókon lett veszteségemért, mert úgy tapasztalom, nem fogom én többé doctor úr tőkéit Budapesten kezelni, felelé ingerkedő hidegséggel a hajhász.

Ezalatt az előszobáig ért a lépcsői zörej. Márk bele-ragaszkodott kincsesládájába s fél fülénél fogva örülten vonagló karokkal húzta-vonszolta az ajtó felé. A bérkocsis benyitott, de mögötte egy csoport poroszló sötétlett az előszobában. Márk nem látszék észrevenni azokat, mert a kocsissal megfogatta a kincsesládát. Egyik végét saját kezével emelte. Fekete bőrén átpirult a vér, szeme dülledt, homlokinai kidagadtak s veriték gyöngyözött vakszemén. Feszített erővel, de tántorogva tört az ajtó felé, mintha egy czápa torkából erőlködnék kimenekülni.

A hajhász galléron ragadta.

— Kocsim árát! különben itt fogsz veszni.

Márk észnélküli zavarban húzta a ládát s vele a bérkocsist. A hajhász visszarángatá azt; Márk kinyitá az ajtót, hogy rajta kivigyék a terhet. E pillanatban oda ugrik leshelyéből a Poltrás, torkon ragadja a remegő uzorást, s a diadal vad örömeivel telehangon sikolt.

— Megállj szökevény! a poroszlók és hóhér kötele vár reád. A városhajduk betódultak s elönték a szobát. Hátok mögül előtűntek Vámos, Szalárdy Ödön, a zömök szolgabíró s fodrozott hajgyűrűivel esküdt úr.

Ödön az előszobán jöve keresztül, melynek padlatán, egykori kihurczoltatásakor a halott kék lábait látta, ki helyette eltemettetik. Ráismert a szobára, melyben az örültség eszméivel harczolt; ott volt a zöldbe vont ajtóablak, melyen nagybátyja arczát először meglátta. Ott voltak a falak, melyekről a tűzképű lovag s holdas leányfő kísértő képei, a villis órával függöttek. Látta a nyoszolyát, melyben a kancsi babonás, meséit rettegve hallgatá; az ablakot, melynek függönyét a guggoló kísértettel örülten repeszté szerteszét; a rakpadot, melyen sötét rémes könyvei feküdtek s a magnetizáló húsfejú orvos meredt szemű, kékült tenyerű gipszképét találta volt. Látta a zugot, melyben rohadt inyú, nyihogó, gyapjas kandallója hajdan a szélben üvöltött, látta Márk dr. zöldfekete képét, fagyfaló mosolyát, mit a vénhedés még jobban eltorzított s annyi emlékköltő, lélekizgató tanújel között egészen feltámadt a régi borzasztó hangulat. Érzé a rettegést, gyötrelmet, téboly ostromait, érzé a kétséget, melylyel soványodásakor a holdfogytát kísérte, érzé anyaváró epedését, test és lélek fuladt nyomottságát s térdei összeverődtek, alig tudá leroskadás nélkül elviselni a megrohanó hatást.

Márk mint a kőbálvány, mereven bámult. Köröskörül csupa ellenség, egyetlen barátságos vagy legalább csak közönyös sem, mert beütéskor a hajhász is elillant. Fukar mániája volt az első indulat, mely a villanyütött zsiibbadtságból kibontakozék. Ráfeküdt a kincses ládára, átölelé lüktető erekkel, mint midőn a kuvik szárnyaival védi fészket s fiait a rabló sas előtt. «Mit akartok éji haramiák, megtiltom küszöbömet minden erőszaktól,» ordítá inkább, mint emberi hangon kiálta . . . Egyik poroszló lerántá őt a láda hosszáról, mert szolgabíró úr útközben neki biztatta őket, miként bánjanak e halhatlan gazemberrel.

— Hogy mertek nemes embert lakában megrohanni? kiáltá Márk tajtékozva dühében s kirángatva magát a poroszló kezéből, védőleg rogyott vissza kincseire.

— Nem nemes ember, hanem tolvaj szökevény, ki csalárd zsákmányival a hóhér kezéből akar elillantani, kiáltá a Poltrás azon vérbe forgó szemmel s gyilkoló vágygyal, melylyel Hortobágyon hajdan az állatokat tépte. Ellent ne állj, különben megfojtlak mint egy patkányt s tíz körmeit neki horgasztva, nyakonkapó szemeket szegett rá, mint a prédára szökni húzalkodott hiuz.

Vámos kiveteté a lányt a szomszédyszobába, mert e mély rázkódás veszélyessé vállhatott volna néhai kórjára.

— Ne merészeljetek actus majorist elkövetni! tiltakozók fogcsikorítva Márk, nemes czimerére mutatva a falon.

— Torzkép az, önnek élte s jelleméhez, mondá Ödön keserűn.

Márk megrázkódék egy pillanatra. Ödönnel ily közel szembenállni, szemrehányó hangjait hallani, s rajta elkövetett kínzásaira gondolni nem tudott némi borzalom nélkül.

— Idézzetek meg, fogjatok perbe mint nemesi jogom parancsolja, majd szabadon védem magam minden hamis vádkereset ellen, kiáltá követelő hangon, folyvást ládáit ölelve.

— Hamis vádkereset? I közbe vág Vámos gúnyoló kérdéssel. Ön mint a mérges gomba felnőtt a szemeten s vesztő gőzével megölte a tájat. Felkigyózta, befúrta magát a legmagasabb körökbe; ezer szövevényit, hálóját szöfonta a vetemült önzésnek, vermet ásott, tört hányt, or-lesben ólálkodék jótevői s más akárki ellen. Nem volt ember, kit kimélne, szentség, mit lábbal ne tapodna, s vétek és örültség, mit el nem követett, ha csak képzelt érdeke hozá magával. Apját dögként, sövény alatt hagyá veszni, nagynénjét gyermekkinzó ördöggé tette s aztán méreggel eloltá, mielőtt istenét megengesztelhetné. Testvérét megtagadva, szolgálóul tartá s bűntársul alacsonyítá önmagához. Saját családját elárulta, idegen családokat kirabolt, e szerencsétlent

őrültté akarta kinzani, kit orvosi hitére bizott a remegő anya. Gyermekecsere, méregkeverés, orgazdaság, uzsora, legszebb oldalai. Undort, átkot szaporította az emberi nemnél, irtá, fogyasztá a hit, bizodalom s kölcsönös szeretet érzelmeit a társaságban, mindennek ártani, mindent bántani, megrontani vágyott s kivel többet nem tehetett, gyűlölte halálosan. Mindezért fény, érdem, kincsek és szerencse követék életét. Lapok magasztalák, a közvélemény tisztelte s nemességet kapott . . . Mégis most, midőn az elkésett igazság számot kér, midőn angyal-hüvelyéből kiszaggatá a vigyorgó ördögöt, hogy a törvény éles fogainak vesse: szabadságot követel a szemtelen. Pedig mily szegény elégtét! az erkölcs s emberi jog néhány törődött napot kap a virágzó bűn hosszú éveieért; alig tizedét a vétkező pályának és ő vonakszik életének rozzant végnapjait bűnhődésül adni!? . . . A nemesi jog, melyre hivatkozik, a becsület ő lovagjainak védelmére iratott, nem ily bitang, bitor szökevény menajrajául, ki azért csempészi magát a hon régi nemesei közé, hogy új foltokat ejtsen azon.

— Fogjátok meg az országos gazembert! parancsolá a szolgabíró felizgulva a közelebbi életrajz által.

A poroszlók megragadják dr. Márk karjait, de az dühösen rántá ki jobbját s kikapva zsebtörét, megvérezé a hajduk egyikét. Kettő kicsavará azt ökléből s karját hátul facsarintva hurkot vetett rá. Márk dühösen agyarkodék sikertelen rángatózásai közt s kétoldalra sziszegve köpködött a poroszlók szeme közé. Azok arczul csapkodák rezes tenyereikkel. Márk segítségül ordította a ház lakóit, kik már oda gyűlöngetek a lármára, de azok kinevették.

— Bocsássatok szabadon, gróf Szalárdy kezeskedik értem, kell kezeskednie, különben elvesztem a föld színéről, kiáltozá a megdühült fogoly.

— Össze kell szorosan kötözni, mert ez a veszett állat kárt tesz az emberben, parancsolá hidegen a szolgabíró.

Márk bógott és vonaglék dühében, husig rángatá karjait a vékony kötélben, szája habot vert, fogai csattogtak s szeme vérben forgott. Ruhája szétszakadozott a küzdésben, karjai kidagadoztak, ökle ielkékültek s végre leverve, törötten megszűnt hánykódni, mint a pányvakötélben elalélt vad ló.

— Ha ha ha! felkaczag egyszerre gúnyos kitöréssel, midőn látta, hogy minden törekvés hasztalan.

A körüllevők azt vélték, megőrült.

— Ha ha ha! ismétlé a kéréses érzéketlen kaczajt. Azt hiszitek vaklelkű hóhérok, meg fogtok boszulni? Legfeljebb megöltök! . . . Nem meghal-e a legbecsületesebb ember, ki sovár életét öntagadó erény szigorában tölté? s történhetik-e több velem, ki ötvenhat évig fajotokat nyúztam, bölcsességtokban megbolondítalak, boldogságtokat összetörtem, véreiteket kicseréltem s mint barmokkal vonatám diadalszekeren? Ki veszi el tőlem az átélt éveket, a jóllét és gyönyör emlékét, az általam öltök és bukottak nyomorának élvét? . . . Az erény Don Quixotja elvész éhen, imádkozva, hiában várt vigaszt tört reménye között, én meghalok, mint egy jóllakott Don Juán, kifáradva meguntott kéjekben, hahotázva, fajotok bárgyú tömegén, mely vállain horodott, míg én koponyáját rugdosám? . . . Ezt nevezitek ti bosszúnak? ez-é a hizlaló falat, mit éhes fogatok oly faldokolva rág? Ha ha ha nyomorúk? egy óra életemből több emlékgönyört ad, mint százada nemzeteiteknek.

— De minden élved nemleges vala szörnyeteg, mondá neki Vámos megvetőleg. Egész élted természetlen tagadás. Vagyonod öröme rablási kárszenv volt, a becsületes kereset emelő önérzete helyett; híted méreg-virág a közélet faján, érdemed epekelevény, mely önmagadra fakadt, fényködöd fojtógóz, életbölcsészeted villámvezető, mely minden veszélyt saját fejedre vont s magad rohadt üszögnövény ép nedvei nélkül az elégültségnek . . . E mellett félelem, rettegés üldözé száműzött lelkedet.

— Csak te tárgyalj, bonczolj saját tanod szerint, perczemet nem adnám egész életedért, felelt Márk daczolva. Minden egyéniség, ösztönei szerint méri és fokozza üdvét, boldogságát s én a magamét netovábbig vittem . . . És a mi a rettegést illeti : nem retteg-e a féreg a hangyástól, hangyász a hiuztól, hiuz a párducztól, párducz a tigris körmeitől ? Nem dicső diadal-e a rettegés nagy láncolatában tigrisi szerepet viselni s rettegtetni ezreket, míg neki csak egytől lehet rettegnie ? . . . s nem tigris voltam-e köztetek ?

— No majd a sirontúli biró hosszabb időt veend megbüntetésedre, mint a földi igazság rozszant életedből magának szakaszthat ; mondá Vámos a rögzött bünszörnynek, mintegy lélekfurdalatát akarva azzal felidézni.

— Igen, ha oly buta volnék, hogy a paczalt feltámadásra higyem teremtvé ; pedig a férgek a szentek testeihöz sem ülnek diszruhában, hanem felebédlik szertartás nélkül, mint az én hullámat. Aztán ha vallástok ördögei közé poklokra vettetném, főkéjem lenne az. Lehet-e nagyobb üdv mint azokkal élni, kikkel az ember együtt érez, gondol, velök rokon ösztöne, hajlamai vannak ?!

Vámos elirtózott ezen érczjellemről, melyre sem bölcsélet, sem vallás eszméje hatni nem képes. Úgy tekinté őt, mint a rosszaság ős elemét, melynek nincs felolvasztó, megoszlató koha, mint a vegytani elemeknek.

— Majd tudom én, honnan cserdül erre az isten-tagadóra a büntető ostor, mondá szenvedélyesen a Poltrás s kitorve a mellékszobából, neki ment Márknak, mielőtt az törekvése szerint arczába beleharaphattott volna, kimarkolá balzsebéből kulcsait s felrepíté a ládák fedelét, hogy majd szétszakadtak. Aztán lehányva a fehérneműt, feltépte néhány szelencze fedelét, kiszórta, az ezüst-arany edények lágy bőrtakaróit.

— Osztozzanak uraim a kincsen itt szeme láttára s jobban megbüntetik mint az örök élet, mondá aztán a körülállókhöz villogó szemekkel.

A feltárt arany-ezüst reszketőleg habzott a fényben. Esküdt úr közelebb vitte a gyertyát s majd belelejté szemét a ládádba, oly étvágygal bámulá az addig csak mesékből ismert kincseket. Márk mint egy őrző sárkány vonaglott felette köteleiben. Arczában felolvadt a daczoló fagy és közöny. Epedő, síró, szerencsétlen vonásokat ölte, vad szeme lágy pillantásokra szelidült s önfeledőleg legelt a csábító érczen. Az esküdt leguggolt, hogy közelebb élvezze e boldog látteleletet. Márk ki akará lábát rántani a hurokból, hogy elrugja onnan, de a feszes kötél mint valami sodrony, ikrájába vágott.

— Távozz szentségtörő, hogy égjen ki szemed s vakulj meg az ingyen látott fénytől, kiáltá magán kívül irigy reszketéssel a fukar.

A szolgabíró oda ment s kezében csürögette a szelenczék tartalmát, ingerelve a bőszülő uzsorást. Márk minden darabot fuldokolva lesett és kísért ujjai között mint az éhenhaló egy idegennek kövér falatjait.

— Veszszetek el lelkemnek hóhérai, kik szálankint huzgáljátok ki szivemnek inait. Öljetek meg, végezzenek ki, hogy ne érezzem e gyújtó kinokat . . . Merevüljenek meg ujjaid, válj kőbálványnyá te undok ragadozó, ki lelkem darabjait illetni merészeled . . . Vájjátok ki szemeimet, hogy ne lássam a rablást, mely örültté tesz, ordítózá Márk dagadtan feshengve a kötél fonadékaiban.

— Osztozzanak uraim a kincsen! kiáltott boszút élvezve a ránevető Poltrás.

Márk erőfogyottan törekvék átkozni őt, de már a hang fennakadt harapdált ajkain.

— E kincsek nem tied többé szörnyeteg, mondá Vámos hideg nyugalommal. Te a börtön férgeinek leendesz kincszőrző sárkánya, s lánczod szemeit pengeted aranyaid helyett . . . E ládákat le kell pecsételni uraim, fordúlt a törvényes igazsághoz. A főispán okvetlen csőd alá jöend, ha Ödön uradalmi tőle elvétetnek. A huszezer pengő s több rajta végbevitt huzavonák visszafizettetnek e kincsből, hogy becsületes hitelezői kár-

mentesüljenek. A többi vagyon azon haza intézeteire jó lesz alapítványoknak, melynek szegény osztályai között összerabolta azt.

A ládák bezárattak, a jelenlevők után sóhajjal nyomta rájuk pecsétjét esküdt úr: Márk pedig kifáradva a gyötrelém miatt, hideglelést kapott s összehanyatlék a poroszlók között, kik őt elhurcozták.

Vámos megtudta a Poltrástól, hogy a kancsi által említett bal fiókbeli irományok az aranyezüst edények közé pakoltattak s a szobákat holnapi vizsgálatig lepecsételteté.

— Mily biztos rendszere az az örök igazságnak, — gondolá magában, midőn a lépcsőkön lement, — hogy minden bűn természetében viseli a bűnhődés elemét, melytől a legkeményebb szív sem óvja meg magát; s legyen, maradjon bár önkérgeibe zárva a bölcselet, vallás s törvényszigor előtt, benn rejti a kulcsot, mely felnyitandja azt, hogy rá bocsássa az elégtét korbácsát, mint Márk lelkére a fukarság kínjait.

XXXIV.

(Rigó Ferke.)

Az idő apródonként szépen kitavasodék. Kívül mezők, hegyek felöltöztek, virító köntösben állongtak a virágos fák; a csermely szökevény ezüstje fecsegve futkosott ibolyás medrében; szárnyas dal, szín, illat terjedt mindenfelé, állandó ékei az örök ifjúságnak s az ébresztő nap megaranyozta az új világot.

Benn a fővárosban feltámadt szokás szerint a por és rekedt gőz. A sápadt arcok kibúvtak szűk lakásaikból s lomhán járkáltak téli sűrjaik közt a párolgó utczákon. Bűzt és szemetet lengetett körülök a megszorult szellő s a szegleteken egy-egy tányér fonnyadt ibolya tudatá egyedül, hogy odakinn a boldog szabadságban tavasz van.

Az orvosi épület újvilág-utczai szárnyában, egy földszinti tágas teremben vesz folyamatot végére haladó történetünk. Háttérben egy nagy csontváz nyújtja fel szálas természetét, szabadon a fal mellett s ha gyors járkálás szelet hajt körülöle, összecserdülnek mozdult tetemei, mintha haragudnék feláldozott nyugalmaért a halottrablókra. Körül a fal mellett, néhány szék között, nyolcz-kilencz hosszú asztal: rajtok itt-ott egy felnyitott emberfej, keresztülkasul szabdalt csonka test, lábfej vagy félregördült szem s hulladék-ujjak hevertek. Köztök nagy kések, fűrész, csonttörő kalapácsok s

nehány apróbb törlést váró bonczszerek; a földön pedig végig nyújtóztatva velő- és vérpecsétes nyitott koporsó s közelében egy kád tele tiszta vízzel.

A budapestiek mindjárt ráismernek, hogy az egyetem boncztermében vagyunk... Esti hat óra, még nem volna sötét, de mogorva felhők borítják a várost, az ég minduntalan el akar cseppenni s komor árnya sötétté sűríti az alkonyi homályt, melyben kedvtelenül dudol a száraz tavaszi szél.

A terem már sötét, hamvas faggyúgyertya pislákol a holt tetemek között s vonagló árnyával olykor meg-eleveníteni látszik azokat. Hosszú árnyak nyulognak a falon s ha a rezgős ablakokról becsap a szélvonal, felkavarja a nehéz halottszagot s meg-megzörren az üres szemű csontváz. Első tekintettel úgy látszik, nincsen semmi élő e földfeletti sírban s nem foghatja meg a kísértő sóhaj eredetét, mely a tompa csendben időközönként támadt és elhal. De ha az ember szeme a sötéthez szokik s gondosabban szétnéz, száraz, halvány alakot lát mozogni egyik sötét zúgban. Komoly, sötét szemű férfi ült zsámolyon, szakadt katona-egyenruhában, rostos kalappal, mely mélyen szeméire konyult. Két könyökét térdeire támasztá s száraz öklei közt borotvátlan állát nyugtatá, melynek tüskés szakállában erőltetve őszült szálak csillogtak. Vékony szárait ócska nadrág félig-meddig fedte s egyik lábfeje közepén el volt csonkítva. Mereven bámult a fél-sötétbe, érzéketlenül a környező tárgyakra, mintha egy virágkert dombjáról nézne le. Az elhaló sóhajok tőle támadtak.

Darabideig csend után izmos legény lépett be a belső ajtón. Pofók, kulacs képű, csomolygós haja balról feltenyerelve áll, szája kised, mintha fütyölni akarna s orra módtalanul pisze, hátratúrta czimpával. Vállán egy halottat hozott lepedőbe burkolva s letette egyik üres asztalra; aztán felegyenesedék s kinyújtózott a teher súlya után. Most meg lehetett ismerni egész

— *Mondom, ne búsuji.*

Kuthy : Hazai rejtelmek. II.

termetében Piszze Pistát, ki, mióta nem láttuk, bámula-
tosan kifejelett s megcsontosodék.

— Ne búsulj Ferke, bíz a gyertya is elszomorodik
tőled, no mindjárt itt leszek, s neki biztatlak én, hogy
kedvedben reám ágaskodol. Még egy pecsenyét kell
hoznom, de csak innen a másod emeletből. Tudom,
holnap jó borra való üt, mert lesz mit kaszabolni az
orvos uraknak; mondá vidám szeszélyes kedélylyel, le-
hamvazva gyertyáját, sietve távozék.

A mogorva obsitos elébbi helyzetében maradt.
A gyertya tisztább világot vetett rá s arczéle oly ismer-
ősnek tetszék, hogy az ember gondolkozni kényszer-
ült, hol és minő körülmények közt találkozik ezen
alakkal, de lehetlen volt eltalálnia, mert alúl a szakáll,
felül a kalapja vastag árnyban tartotta képét, úgy hogy
csak élrádját, de vonásait nem leheté látni.

Piszze Pista megérkezék a második hullával, s ruhát-
lan hozományát beleveté a kádvízbe áztatni, maga pe-
dig szemben az ifjú hadastyánnal, egy odébb vetett
czomb helyére felkuporodék az asztalra, s mogyorót
kezdett törögetni egyik csonttörő kalapácssal.

— Mondom, ne búsulj, lám én harangot húzok a bú
elibe mint a fergetegnek, s van is mindig olyan ked-
vem, hogy harangot önthetnék belőle. Lajos úrfi ölte
meg szerencsédet, ő tett bolonddá engem is. Állj
bosszút rajta, szívesen segítlek, de magam nem érek rá.

Az obsitos öklével fenyegetőzék Lajos nevére,
aztán felállt, engedni akarva Piszze Pista vidító szavá-
nak. Most látni lehetett egész arczát, s bár a bú és
kora vénhedés nagyon kivette régi formájából, meg
leheté ismerni Fekete Ferenczet, kit a henczidai jegyző
Rigó Ferke név alatt vőlegény korában a templom kü-
szébéről fogatott el, hogy Mariska védlenül maradjon
Lajos étvágyának.

— Hogy tett bolonddá Lajos úrfi? kérdezé Piszétől,
mintha adatait vágnék szaporítani, hogy több oka le-
gyen Szalárdy Lajost megölni.

— Hogy tett? I... hát úgy tett, hogy elhozott a pusztáról, hol én igen boldog voltam; jó szívemet elrontotta, hozzá szoktatott a kasza-kapa kerüléshez, az úri cseléd henye életéhez, aztán meg elcsapott hűségemért bűn nélkül, mert én jó szándékból mondtam szobaleány szeretőmnek, hogy Athea kisasszony képét az asztalán tartja, azt hittem, még jobban fogják uramat szeretni; mondá Pisce Pista, miközben a szétkonczolt hulladarabokat kezdé koporsóba hányni, hogy reggelre temetve legyenek, s műtéte közben törletlen ujjakkal ki-kivájta egy tört mogyoró belét saját fogai számára.

— Mégis csudálom, hogy ezt a csunya hivatalt magadra vállaltad, s halotthordóvá tudtál lenni, holott Hortobágyon szabad életed lehetne a szabad lovak hátán.

— Mit csináltam volna? Ládd Fekete pajtás, ha az ember egyszer megszokta a jó kosztot, rátart a gyomra. Úgy képzeltem, nem tudnék többé posztóruha s bor, pecsenye nélkül élélni, aztán szerettem is azt a hite-szegett csontot, haza pedig azért sem gondoltam, mert tudod, hogy a magyarféle ember ki szokta csúfolni, ha egy meguriasodott atyafi haza szorul. Itt meg nem akadt szolgálatom. Pisce orromtól minden háziasszony félre fintorította az orrát, uraknak sem kell, a ki németül nem tud. Hat hétig voltam csavargóban s elköltém mindenem; már ruháimra került volna a sor; de biz azt el nem pocskéolod Pista, gondolám magamban, inkább ördögvakarónak is beállok. Meghallottam, hogy az egyetemnél nincsen halotthordó, s beállottam ide házszolgának, azóta dűtöm, burogatom meghült atyámfiat; hidd el Fekete, jobb ezekkel bánni, mint élővel, mert ez se meg nem lop, se meg nem szól.

— Nem irtózol tőlök?

— Nem én, felele Pisce Pista, miközben egy elszakadt fület, mint valami taplódarabot huzogatott ujjai

között. Orvos urak gyakorta mondják, hogy asszonyos gyáva ingerültség attól irtózni, a mi természetes. Irtózatossá ezeknél egy sima gazember, ki ezektől irtózik. Már én csak úgy szedem-veszem őket, mint a párnazsákot, beáztatom, kitisztítom, megborotváltatom, asztalra fektetem, hol aztán a segéd, ki itt a halottak szagában és szomszédjában lakik, felvagdálja s a tanuló urak közt darabonként kiosztja. Jó fizetésem van s néha mellé csordul-csendül, mert ha hulla nincs, mint uraim nevezik, a kórházban, három-négy forinton megvesznek egyet. Minap is ide hoztam egy pesti czimborámat, legalább kezeim közül csusszant a paradicsomba.

— Bizony szeretném Lajos úrfit így látni a kezében; mondá Rigó Ferke, s az elfojtott harag redőket vont komor homlokán.

— Már annak magam is minden izét szétszedetném, viszonzá Pisze. Istenem! mennyi tengerrosszat hallottam arról az emberről, pedig istenáldásának tartottam éretlen észszel.

— Hát csakugyan olyan boldog avval az énekes kisasszonnyal, mint mondád? kérdé Rigó Ferke bosszús kárörömmel.

— Biz az egész város tele van vele. Ámbár a szobaleány, még szeretőm volt, mindig az ellenkezőt vitatta. Akkor tájban sokat hallottam Lajos úrfiról, de most már nincs kitől, mert a szeretőm eliszonyodott tőlem, hogy ilyenféle sorom van. Biz azt esküdte ő, hogy Lajos úrfit csak úgy szereti Atea kisasszony, mint a kecske a kést, s olykor egész nap is elül másutt, csak hogy nyakára ne mehessen. Én a szóbeszédet amolyan szobaleányfogásnak hittem, ki asszonyát menti, mert a világ ellenkezőt beszélt, s Lajos úrfi el-eljárógatott oda. Azonban egy darabtól hinni kezdtem, hogy van valami igaz a dologban, mert mióta egyszer tele rakatta éjjel az úrfi a kisasszony szobáját virággal, ritkábban lehet látni, hogy hozzá

felmenne; a mellett elsápadt, szomorodott, egész teste nagyon megadta magát, s feje úgy meghajolt, mint nyírfáé. Nagy bűnnek kell járni a csontjában, ha végét nem veti, könnyen megeshetik, hogy üresen hagyja a csizmáját.

— Isten őrizze meg, míg én el nem készítem a halálra; felelt sokat jelentőleg Rigó . . . Jobb is nekem sietni magammal Pista pajtás, hol lakik az a tyúk-orzó róka?

Azalatt Pisze letakarítá az asztalokat, megtörle mindent, maga pedig Ferkével szemben ismét felült az asztalra.

— No halkan, okosan, rendén a dolognak. Addig már elmondtad tegnap, hogy az esküvőről elfogtak katonának. Ez még nem nagy ujság, hanem azt beszéld el, mit csináltál aztán?

— Búsultam, mint szokás a szeretőm után, válaszoló Ferke. De bánatomat nem tudtam feledni, pedig ez nem szokás; és a mi még kevésbbé szokás, elvágтам egyik lábam fejét, hogy haza jöhessenek Mariskát elvenni, Lajost megölni. Világos, haza eresztettek, mit is érne a compánia ilyen csonka bodzafával; mesterségemet pedig tudnám még folytatni, mert két kezemet épségében hagytam, hogy legyen mivel boszút venni ellenségemen. De minden késő Ferke, nem kell nekem már egyéb mesterség a hóhérén kívül, az is csak addig, míg Mariskám kétségbeejtőjét kivégzem . . . Avval álmodoztam, sírva és dologban találok mátkámat . . . Dehogy . . . Sehol sem volt.

— Azt mind tudom pajtás, csak egyet magyarázz meg, mi úton jutottál egyenesen hozzám?

— A mint megtudtam Debreczenben, hogy Maris elveszett pesti szolgálatából, hová Vámos úr szerzé, rögtön felindultam őt a föld alúl is kikerekíteni. Úgy okoskodtam, te mint ügyes ficzko leginkább útba igazíthatsz, s megkérdezni hol keresselek, útba ejtém Hortobágyon apádat, az öreg Peregi Marczit. Azt

izeni, eredj haza, olyan csikó van a ménesen, szájával kapja a nyulat, s tudja, hogyha gatyádat ráteszed, nem kívánsz több pesti bugyogót viselni.

Pisze Pista szemei szikráztak a csikó hallatára.

— Hát láttad az öreget, pajtás?

— Egészséges, mint a makk. Jókedvű, piros még most is, tenyere nélkül néz nap ellen, s ha valami után vigyáz, úgy kidugja zömök nyakát lapoczkái közül, mint a jó bika.

— S jól szólott felőlem?

— Nagyon szeretné veled fogdosni a vad lovat.

— Hát az ős kunyhó?... a karám?... a pusztai csárda?

— Mind békében vannak, s adnak annyi enyhet, a mennyi elég.

— Bizony Ferke, jó is vón még egyszer a szabadság. Be sokat sóhajtottam utána! Szép az a posztó ruha, jó a bor, pecsenye, de mindig mondtam én, csak képzeled te azt bolond Pista, hogy jobb volna az a szabad életnél. Itt felcizfráلكodik az ember, s ha dobaz, mint a malombálvány, de aztán parancs és istráng után forog, mint a malombálvány, otthon ha a keselyre felkapok, nincsen uram a meddig látok, azontúl is csak egy. Verje meg az Isten, nem is azért maradtam én itt, mikor Lajos úrfi elkergetett. Megcsaltam magamat, a szerelem húzott hajamnál fogva, azért ragadtam meg... Most már úgy sincsen szeretőm!... annyi mint az!... itt a kezem ha boszudat végeztük, nem török több csontot, haza megyek a gyepre; ha virágom nem nyit, ültet más, mégis lesz bokkrétám, ha egyéb nem, lengő árvalányhaj, legalább nem hervad el sóhajtásomtól hűtlen szobaleányok miatt.

— Így kerestelek fel, midőn tegnap találkozánk, folytatá Rigó Ferke a kívánt magyarázatot. Te ma estére ígérted, hogy lesz időd bővebben beszélni.

— Nem tudtam, hogy két pecsenye akad. Azt a lepedőst a Rókusból hoztam, betegen ment oda, s nem

volt a világon semmi ismerőse; mikor kinyújtóztatták, nevét oda dugták lábujjai közé, ha valakije akadna, ki eltemettetné; de minthogy senki sem találkozott, szokás szerint ideadták bonczolni. A másik pedig saját konyhánkról került, innen a magunk korházából. Hanem azért se baj, jártam a dolog után. Felkerestem Poltrást, ha nem tud-e már valamit Marisról? Igen sok dolga volt, mert péknél lakik most, csak annyit mondhatott, hogy eljő ma este, s bizonyosan örvendetes hírt hoz, mert ígérte valaki, hogy Marisról tudósítást fog neki adhatni, s ahhoz készült ma délután.

— Nem hozhat oly tudósítást, hogy Lajost meg ne öljem! — mondá Ferke komoran.

— Minő gondolat az; úgy nem leszek segéded.

— Akkor megölöm magam.

— Dehogy ölöd ecsém; arra való az ész, hogy ha máson akarsz boszut állni, ne magadat tedd örökre tönkre.

Alig mondá ki szavait, kinyitott a Poltrás, «jó est» kívánattal, s a nélkül, hogy a szag vagy környezet legkisebbé indítaná, fáradtan leült a koporsó szélére. Úgy látszik, a természetnél maradtak mindenben közel állnak a természethez, természetesen veszik a természetet, mi a természetlent beteggé teszi.

— Istenem, mily dühösen örültem volna azelőtt ennek a gulyáshúsnak, mondá hidegen, a hulla-ragoútra tekintve a koporsóban. De most fel sem izgat. Csakugyan boldoggá tett Vámos úr a kigyógyítatással. Azóta olyan nyugodt, jó dolgos vagyok, s nem rettegek soha. Egyszer volt görcsöm, midőn Márkot elfogták. Akkor szerettem volna macska lenni, hogy torkát elrágjam, de az is elmult, nem lett semmi bajom.

— Gyere haza Poltrás Hortobágyra, én is itt hagyom Pestet, mint szent Pál az oláhokat; mondá neki Písze, kit a honvágy fokonyként merőben elfoglalt.

— Nem megyek biz én, viszonzá a Poltrás. Rutul bánt a pusztán velem minden ember, nem jól esik rájok em-

lékezni. Aztán nekem sok dolog kell, csak úgy vagyok boldog. Az orvos parancsolta, hogy örökösen foglaljam el magam, de magam is érzem, rosztat tenne nekem a hene szabadság.

— Legjobb is, ha ki-ki ösztönét követi, megjegyzé Ferke. A kutya sose kérdi a macskától, mit csináljon? hanem kikeresi a fűvet, a mi neki használ.

— Tán te vagy Rigó Ferke? kérdezé Poltrás az ob-sitostól elfogultság nélkül.

— Én vagyok; felelé mohón a legény, előre nyelni kívánva az örvendetes hírt.

— No hiszen neked jobb lett volna vakon születni; viszonzá a leány közönyös hangulattal.

— Hogy hogy? kérdé Pische Pista részvétellel, miközben a koporsót lezárva, kiadá a hordóknak temetés végett.

— Tegnap reggel Budán árultam kenyeret, kezdé a Poltrás, mert pék gazdámnál letisztítjuk a penészt az el nem kelt maradékról, megsütjük másodsor, s aztán eladjuk olcsóbban szegény rendűeknek, leginkább szőlőkapásoknak. A mint kenyereim közt ülök, arra jön egy zöldéghordó puttonos asszony, kinek fején megismerém Mariska régi kendőjét, mert ezen tájon senki sem viseli a debreczeni kék lencsés keszkenőt. Hol vette? kérdezém tőle magamhoz kiáltván, s szóról-szóra kisül, hogy a leányt régen ismeri, vele lakott, vele dolgozott, s estvére is együtt leszen vele.

Rigó Ferke egészen felderült, maga sem hitte, hogy az a desperált arcz annyi kifejezést tudjon visszaadni.

— No ládd pajtás, mindjárt könnyebben szerződünk most, a boszútervre nézve; mondá Pische, vállát veregetve az örömbeli osztály kimutatásaul.

— De minthogy sietett, ma délutánra rendelt magához, hogy vele együtt menjek el Marishoz. Az asszonytól jövök most.

— Menjünk, menjünk; kiálta Rigó visszatarthatlan örömmel, fejébe csapván rostos kalapját.

— Ohó! sohse siess, tartóztatá nyugodtan a Poltrás. Ne félj, nem szökök el, bizonyosan helyében találod. Jobb előbb megtudnod egész történetét, maga úgy sem beszéli el.

— Halljuk, halljuk, sürgeté mohón a két férfi s Rigó Ferke mondhatlan izgatottsággal veté magát előbbi zsámolyára.

— Marist, mikor a gyujtogatási vád alól felmenték, jó szolgálatba adta Vámos úr itt a városban, hogy szégyenét, eseteit senki nem tudta. Azonkívül megvigasztalta őt, hogy két-három év mulva, ha módja lesz benne s fontos dolgai fogynak, utána jár, s kiváltja Ferkét a katonaságból; aztán majd visszafizethetik együtt mesterségüzből a költségeket. Marist boldoggá tevé az ígéret, dolgozott mint a tűz, jó színben volt mint a piros alma, s ha összejöttünk, mindig Ferkéjéről beszélgetett. De néhány hónap multán borzadva győződésként meg, hogy anya lesz; a pokolra való Lajos erőszakja szerencsétlenné tette őt.

Rigó felugrott, s vérszomjazó dühvei verte össze ökleit, hogy szinte csattogott mint a csont.

— Hagyd el Ferke, nyugtatá a Poltrás; úgy sem változtatod már azt meg. Minek öled magadat? elég, ha megölt a szegények ostora, kit mindnyájan a nép istápjának hittünk. . . Mondom, Maris önmagától eliszonyodék. Hiában vigasztalám, hogy ő nem bűnös, lelke nem vádolja, gyalázatát senki sem tudja meg, az Isten jó, Vámos úr él s még minden jó lesz. Nemi ért semmit; mindig halni készült. . . Az idő telék, már félnie kellett minden lépten-nyomon, hogy a háznál észreveszik baját, mert dolgozni sem tudott olyan könnyen. Én előre gondoskodtam helyről, hol majd ágya legyen, biztattam, bátorítám, s felmondattam vele két héttel előre hónapos szolgálatát. De nem sokat bíztam a leányhoz, mindig egyre sírt, sárga lett mint a jeneszterfa mikor virágzik, s a hónap kitelése előtt, rendben hagyva mindent, szolgálatából elszökött. Akkor vég-

képen nyomát vesztettem, pedig Vámos úr jutalmat is tett rá, a ki feltalálja. Hanem most beszélte a puttonos asszony, hogy akkortájhan ment dolgozni közéjük, hová azon időben ő is napszámra járt. Rongyot válogattak egy dugult padláson papiros-malomhoz, nyolcz krajczár napi béréért. A szemétgőz s penészpör úgy ellepte mel-
 löket, hogy mindig köhögtek. Azonban az udvaron smirkáskészítő lakott, minek nyáron iszonyú szaga van, a szomszédban pedig csontgyár volt, melynek bűzös, fojtó füstjét sokszor bekavarta közéjük a szél. Azon-
 kívül Maris közel oda, nedves föld-putriban lakott, a vágószékek megett, melyeknek árkában a pállott vér-
 szag az ember csontját is átjárja. A lány felette elegendés-
 ségtelenült, mert hogy rosszul is élt, lebetegülésre ipar-
 kodván takarékoskodni. Mások öt-hat napig dolgoznak legfeljebb egyhuzamban a rongyválogatásnál éhenhalás ellen, Maris mindvégig ott maradt, mert társai többnyire olyanok valának, kiktől nem lehetett magát szégyenleni. Végre, ennyi nyomor miatt még szülése előtt megbete-
 tegült. Míg egy-két krajczárja volt, helyet adott neki a putri birtokosnéja, de aztán ki akarta tenni az ég alá a kerti gaz közé. Hanem van egy gyalog nevelő, ki azon külvárosban egy váltó forint, vagy sokszor harmincz krajczárért is hónaponkint eljár leczkét adni. Ez vető-
 dött oda, s minthogy hajdan orvosnővendék volt, tudta útját módját. Beszerzé őt az egyetem szülésházába minden fizetés nélkül, hosszú szenvedések után egy fiúnak anyjává lett, maga örökösen elgyengült és rom-
 lott. Gyermekeit nem fogadta el, utálta, irtózott attól, mert Lajos vérét látta benne megelevenülve, és ha anyai ölére akarták tenni, fojtogatólag horgasztá feléje kör-
 meit. Az orvosok örültnek hitték, s gyermekét be-
 adták a jótékony nőegylet kisededővójába. Én tudom, hol a gyerek, ma láttam, épen olyan mint az apja.

— Hol a fattyú? kérdé rögtön Rigó, de arczában nem volt már azon rohamos düh, mely az elébb kitört; sokkal félelmesebb, rettentőbb elem fekvék nyugal-

mában; hasonló ahhoz, mikor a magyar paraszt csendesen iszik, kalapja alól sehova sem tekint, s egy pár itoze után felkelve, szó és készület, szitok és fenyegetés nélkül ketté hasítja haragosa fejét, mintha csak fába vágná fejszójét.

A Poltrás körülményesen elmagyarázta, hol és miként tartózkodik Mariska fia.

— Hagyd el, megértettem, szakasztá félbe Rigó Ferke. Ha szemem kisütnék is, botlás nélkül rá tudnék menni; s kalapját mélyen szemére vágva, többet is mormogott, de csikorgó fogai miatt nem lehetett érteni.

— Hát továbbá mi lett Mariskából? — kérde Pisze Pista.

— Nagy sokára kikerült az ágyból, de betegesen vonszolta életét. Néha napszámra járt, hogyha jobbacskán volt, máskor pedig koplalt, s háznál dolgoztatott, a mi erejétől kitelt. Mígnem mostanában megkapta rossz teelés miatt a járványt, s typhusba esvén a Rókusba vitték feküdni.

— No hát vezess a Rókusba, ha Mariska ott van; mondá Rigó Ferke, sötét, de zajtalan kedélyvel, mintha már minden mindegy volna neki.

— De'szen mehetsz oda, felelé a Poltrás. Tegnap épen oda készült a puttonos asszony, mikor velem beszélt, de ma már azt mondta, hogy Mariskát nyujtóztatón lelte, s ha ma estig nem akad, a ki eltemesse, koporsó nélkül öntik a sírba, vagy feldarabolják az orvos-tanulók.

Rigó Ferke elsápadt, mint a meszelt fal. Pisze Pista felugrott, s lerántá a Rókusból hozott hulla arczáról a lepedőt.

— Úgy bizonyosan ő az, mondá képéből kikelve, mert ma délután nem volt több halott a Rókusban . . . De nini, itt a neve a láb-ujja közt papirosra írva, én ugyan nem tudok olvasni, de bizonyosan az lesz.

Rigó^{sz} Ferke elolvasá a papirszeletet, s tenyerébe szorftá homlokát, mintha eszét akarná megtartani, külön-

ben nem volt viseletében semmi változás, semmi átkozódás, roham, vagy pityergő könyűk; csupán szemefehérében véresedtek meg az erek.

A hulla nem a szép menyasszony már, kit a templomküszöbhez kísértünk, nem is a tépett virág, kivel a vallató teremben találkozánk... mi a lepel redőiben rejlik: aszott fonyadék a néhai diszából. Haja kékedt arczaira hullott, mintha önmaga fedné el szemérmes szemeit, mikben oly sokáig hordozta az élet méltatlan szégyenét. Vonásiban vád és utálat kövesült meg az emberek ellen; lehetne időpont és körülmény, hogy ezen halott forradalmat költene sorsosai között.

Rigó Ferke mereven, pillantás nélkül nézett egykori jegyesére. Megcsókolá a szőke haját, melyről ő fogta leveendni a pártát; odahajoltában, a beesett arcra egy forró könyűt ejte, mely a megtört gyertyafényben csillogni kezdett, mintha a hajdani menyasszony sírná bucsúját.

— Hol lakik gróf Szalárdy Lajos? kérdé Ferke tompa, rezgő hangon, s egész arca mélyen elsötétült, mint a pusztai ég, midőn rettentő vihar van készülöben.

— Nem mondom meg Rigó, mert szemedből látom, hogy most azon momában megölnéd, a mint vele találkoznál: s csak magadnak csinálsz bajt — felelte Piszte engesztelőleg.

— Hol lakik gróf Szalárdy Lajos? ismétlé kérdését Rigó Ferke ugyanazon hangon, de már szemeiből lát-szék, hogy ha feleletet nem kap, Pistát is irgalmatlanul fel fogja konczolni.

— Ha épen oly makacs vagy, én megmondhatom, de azt most csakugyan nem találod otthon, hanem ha látni akarod, eredj színházba, mert ma Athea kisasszony énekel, s Szalárdy ilyenkor ki nem maradhat.

Rigó Ferke indulni akart.

— Megállj ecsém; tartóztatá Piszte, abban a váznak való ringyrongyban be sem bocsájtanak a színházba, ha csak karzatra nem; ott is gyanús ember lennél, a

ki lopni megyen, de meg sem látnád, vagy rá sem ismernél Szalárdyra azon angyaloknak való magasságból; hanem mindjárt huzok én rád frakkot és pantalon s kürtöt a fejedbe, úgy is megvan még a szép fekete ruhám, melyben komornyikoskodtam Lajos úrfinál. Borotválkozz fel vak szemedig, aztán nesze pénz, eredj földszintre.

Rigó nem borotválkozott, de a pénzt s ruhát elfogadá.

— Hanem meg ne öld pajtás azt az embert, ha hozzá férsz; lásd ott abban a tömegben nagy hűhó lesz belőle, s téged nagyon sajnálnálak, ha oly gazficzkóért rövidbre szabnának egy fejjel — kérlelé Pista szeszélyesen, hogy komor lelkét engeszteltebb hangulatba hozza az elkeseredett Ferkének.

Rigó felelet nélkül hallgatta szavait, s gyorsan öltözék.

— No de, adj kezet rá pajtás, hogy nem ölöd meg; hiszen kontár bosszúállás volna egy percz alatt kivégezni, ki téged egész életedre búsít; majd gondoljunk valami okosat, csak türtőztess magad — folytatá Piszé kezet kérve nyújtott tenyerével.

Rigó Ferke oda adá kezét, de szeméből úgy látszék, hogy csak az ostromot akarja kerülni, s akaratára nem igen hajlandó alkudni.

— Meglásd, derekabb lesz őt kedvteléseiben üldözni, hogy boldog ne lehessen minden gazdagsága mellett — füzé indokait Piszé, feltevéen magában, hogy titkon utána vigyáz Ferkének, s nem hagyja szabadon busúlt haragjára.

— Dészen nem lesz a már gazdag; Vámos úr azt mondta Márk elfogásakor, hogy uradalmait elveszik az árvahalász számára — közbevágott hirtelen a Poltrás.

— Lehetetlen! — csodálkozék Pista.

— Aztán meg nem is az öreg gróf fia ökeme, hanem váltott gyermek egy pálinka áruszó alul; folytatá amaz.

— Lehetetlen! ismétlé Piszé.

— De úgy van; mindjárt elbeszélem.

XXXV.

(Bukott epikur.)

Míg a Poltrás magyarázatait közlőtte, felségesen mulatta magát színházban a nagy közönség, a kinek tudniillik helye volt hozzá, mert nagyobb része úgy össze volt tömve, lapítva, mint a felfűzött füge, úgy hogy mulatsága törvényes büntetésnek is tökéletesen beillett volna. A karzaton nyolcz-kilencz rőfnyi futamodásban, főttrákszínű pofák virítottak egymás tetejében; a páholykör tarka falai közt tisztesen megfésült példányok hím- és nőnemből, többnyire egy vagy kettenként, kivévén azon violentialis compossessorátusokat, hol lár-más úriszékek tartattak legmélyebb csend alatt, vagy egész nemzedék gőzölt s várt hely után a gádorban, míg a dalgyűlölő seniorok kikapaszzkodtak a lámpavilágra. Alul is példásan begyülekeztek mindenféle rendű, rangú, színű s első magyar illatszerű capacitások, kiknek tömegét, ha festésre kerül, csak egy-egy görbe vakarítással szokta fejről-fejre kikanyarítani a fametsző. Egy szóval egész ház ama zsufoltságban volt, mely mulatságos szemlékre nyujt anyagot, s okvetlenül az emberi nem majomias eredetére ragadja az eszmét.

Athea lépett a deszkákra s az ember menten meggyőződék, legyünk bár majmok, mégis igen nemes példányok akadnak közöttünk.

Athea sokat fejlett, mióta nem láttuk. Gyermekei félnöksége eltűnt, mely igéz ugyan, de bimbója burkolja a tehetség erejét, kellemeit. A művész nő lelke már kinyílt, s érezni hagyja tömött képzettségét; a felfogott érzelmek ezerrétű bája kibontakozék, keblébe, a virágkehelybe hagyva pillantani, hol az elragadó varázslat titka rejtezik. Sugár természetén halvány atlasz habzik, nyaka s dombor válla fehérebb a fürdött hattyúnál s ha könnyű állásában érzékeny dalával a közönséghez

hajol, hasonlik a magas liliumhoz, melyet a szellő meglebbent. Nyakán tiz sor borsónyi gyöngy, smaragd kapocschal, karján fekete zománczú perecz, miket a város ismerni vél, mi pedig valóban ismerünk. Szerephez alkalmazott haja, szlete oly egyszerű, halvány arczán, ábrándos szemében oly angyalias derű, hogy akármelyik aranyfelhőre kikönyökölhetne az égen. Az igazságos közönség minduntalan tombolt, üvöltött a velőkig ható mézhangok folyamán, csak bizonyos független ifjak fintorítottak orrt, kik a zsoldért hivatalkodó Lajosnak irigylék a kedves vadgalambot; s bizonyos hölgyek magaskodtak jobbra-balra fecsegő közönynyel, kiknek félisteneit gyakran elszöktetik a deszkák istennői.

Lajos, Athea felléptekor, felélénkült a mogorva melancholiából. De ezen élénkség nem volt örömszerű, nem volt kéj, nem volt lelki derű, hanem tépő izgatottság, melynek körmei közt a szív vonaglani látszék. Kikönyökölt bársony vánkósára, álmodó ábránddal akart elmerülni a szédítő dal csengő hullámba, de a gyötrelmet nem lehet megcsalni; az ingerültség nem hagyá elaltatni magát, s vágy, hiúsult remény fanyar vonása vetett redőt fogyott ábrázatán. Athea kiválólag látszék tőle óvakodni; mennyiben szerepe engedheté, folyvást távolodék azon oldaltól, melyen Lajos ült, s ha kénytelen volt ottan jelenni meg, reszketve, s háttal a páholsornak működék, vagy ha illemből ezerében egyszer átvivé szemeit azon vidéken, zavar és sietség látszék tekintetén, mi épen nem volt különben sajátja. Lajos epedő pillanattal kísérte bájos plastikáját; csak egy békítő félmosoly, egy elszárnyaló sugár a keresett szemekről, vagy alábbhagyása a megvető óvakodásnak boldoggá teendé, de Athea hű és következetes volt tiltó szigorában a debreczeni estélytől a jelen perczig. Csüggedten veté olykor hátát páholyának a szenvedélytől lankasztott Szalárdy. Ilyenkor redőkbe szedte homlokát a titkos gondolat, s háborgó szemei

félelmes eszméket hagytak gyanítani. Majd ismét türelmetlenül vágta előre magát; s látcsövét sovány fehér kezébe ragadva, hosszan és merészen szemszegzé Atheát, ki ilyenkor zavarban remegett, s mihelyt szerét tevő, a kar közé s mögé vonult.

Míg Lajos viselete fokokonkint jobban-jobban magára vonta az illetők figyelmét, barna sovány arczú, csonka szakállú, sötét, elszánt szemű idegen tolult be az ajtóig megtömött földszintre, finom fekete frakk s ragyogó gyolcs ingben. Nem gondolva semmi hurfító psztl-ekkel, kezdé a tömeget kétfelé vájni rezes ökleivel s az ájtatos csendben tolongást támasztva, oldalvást furódék a csinált nyilatokban. Most egy elefánt természetű húsos néző akadt elibe, kinek mázsza számra illenék belépti díjt fizetni; az idegen törekvők vállán túllátni, de csak embertakaró s kalapkaram esék nézkörébe, s a nővő feszenegésben úgy fülíg lett emberrel, hogy kalapostól együtt elnyelte a tömeg. Azonban ő rendítllenül tovább fűrt, s a kitörő szutyongatások közt beljebb-beljebb menetteték. Némelyek bámultak e szokatlan nyers merényen, s a spanyolnak ismert napsütött arcz előtt önkényt megnyitak a lehetőségig. Az idegen körülfordult, valakit keresve a páholykörben. Ezen mütételnél oldalvást szorult, lehetetlen lón a tömötségben visszafordulnia, s a helyett, hogy czélját kereshetné, egy sereg tuli piros képet kellett arczélben néznie, kik éhes birkaszemmel bámultak a színre, a forró állatgözben. Az alatt taps zaj ütött ki, s mindenki erőlködék túrhető állásba jóni. Az idegen is talpra esék függő helyzetéből, de egy tagbaszakadt baromorvos letapodá lábát vasas czipőjével; s midőn bocsánatkérni hátrafordulna, úgy oldalba döfött könyökkel egy tisztet, hogy párbajra hivaték. E kiseded lázadást hasznára akará fordítani az idegen, s a baromorvos helyén előnyomult, de új forradalom ütött ki, mely őt visszasondrá. Valami illatos uracs törekvők kiszabadulni, ki

nem talált elég tért fényes szemcsövének, hogy rajta fitogtatná gyűrűs ujjait; s szemtelenül feszíté kétoldalt könyökét a meleg testek közé, ezer szitkot vonva jáozint szagú fejére. Ennek háta mögött hagyott ösvényén akart tovább furakozni, de a merény balul sikerült, mert a kétfelé repesztett tömeg oly mohón tolulta be a nyílás hézagát, hogy az idegen légbe kapódott, s egyenesen háttal a szinpadnak a földszint tribune-jét kelle bámulnia, ha csak nyakát nem akarta végkép kitekerni... Végre az irgalmas véletlen szinpadhoz juttatá árva szemeit. A falatozó karzatról egy darab szalámi lezuhant, s a kandi mozgalmak közt, miután kalapja széle kezébe szakadt, lehetővé lön, helybe egyengetni magát, s kalaptalantva és féllábon Lajossal szemben az ellenpáholy alá jól bejutott.

Most szétlövée sötét fecskeszemét, mint üldözö villámot, s a tüskés szakáll, napsütött sápadt arc megismerteté Rigó Ferkét, kit a földszinti ajtónál ágaskodó ábrázat tart szemmel, a Pizze Pistáé.

Más igen sok embert kiütött volna hangulatból, perozekre legalább, ennyi kísértet, szitok, mocsok, döfölés, hurítás, de Ferke épen azon tompaságban maradt, mely a bonczteremben elfoglalá őt, s mely csak alkalomra vár, hogy irtózatosan kitörjön.

Alig állott meg, a feje feletti földszinti páholyban Szalárdy nevét hallá a nagy csendben említni. Oda tekinté; szép selyem urak nevetköztek ottan, gúnynyal integetve az ellenpáholyra.

— Nézzétek csak Szalárdyt, mily desperát, hogy a tenorista öleli Atheát — mond az egyik sziszegve nevetvén.

— Talán faché vannak, mert ily malicieuse még sosem volt a prima amorosa, egész darab alatt hátát forgatja rá, megjegyzé a másik.

— Nem is hiszem én, hogy szeretné az a leány; szólt rá a harmadik. Lehetetlen oly tettetés, mely

soha el nem árulja magát. Pedig Athea szerepközben nemcsak sosem néz reá, de galvani rángásba jő, ha azon oldalra lép; hátha még irtózik tőle.

— A színészek legalább azt állítják, hogy öltözőszobájába sohasem ereszti, sőt színpadon sem szól száz szavára egyet, ha olykor lesből megrohanja, mielőtt elszöknék — mondá egy negyedik.

— Miért viseli hát mindig emlékeit?

— Ki tudja, miként áll az emlékek dolga? Henyéldyné azt vitatta nekem, hogy a gyöngyöt vele s neve alatt adatta Szalárdy; hátha a pereczet s több souvenirjeit meg másoktól küldte, s Athea mit sem tud, hogy tőle kerültek?

— Ez már aztán az aventure! annyi pénzt kivetni, hogy blamirozhassa magát — utánveté egyik s ki-neveték Lajost oly hangosan, hogy a földszint jónak látta püsszegni.

— Az igaz, hogy képéből nyomorún kikelt, sápadtabb az úritöknél — kezdé ismét valamelyik, midőn a földszinti lázadás annyira csökkent, hogy veszély nélkül lehetett csevegni.

— Mostanában sokat vesztett kártyán s az feletébb sújtja őt, mert a pénzt nevétségesen imádjá.

— Még utoljára halottrablóvá lesz, mint Béhlen György barátja a harmincz éves kártyás életében.

— Hamarább megőrül, izgatott lelkülete arra lát-szik hajlammal lenni.

— Már mindent ráfogtok, végre még somnambule-lévé teszitek, mint Márk akará unokaöcscsét.

— De én nem ujjamból szoptam, állítá az első. Vadásza kínálkozék hozzám szolgálatba; s azt állítja, nem lehet túrnie, mert Szalárdy néhány héttől mindig komordühös, néha mint az örült kaczag és harapdál, s álmaiból gyakran kapkodva felriad.

— Szegény szerencsétlen, hihetőleg bukott nagy-ravágyás miatt; persze kuldussá lesz, mihelyt a somnambule uradalmait apja kibocsátja; szánakozék egyik.

— Különben úgy szólni, ha igaz a közhír, mintha nem gondolna azzal. Ha birtoka vész is, úgymond, családja megmarad, mely a honfoglalásnál ered; majd megmutatja ő, mire mehet az ész és származat . . . Alkalmasint az anyjába bízik, de ez hihetőleg magára hagyja őt, mihelyt öröklési igényét elveszti. Azt hiszem, jobban fáj az eset Lajosnak, mint álarcza hazudja.

— S e színlett dacz, a hiúság titkon őrlő mérge még könnyebben örültséget izgat, mint a nyilt fájdalom.

— Adóssága is nagy. Fényes házat kezdett, hogy daczoljon a felsőbb társasággal, mely őt fel nem vevé. Pazarlott, míg anyja s a kártya segíté; most minden egyszerre látszik elpártolni; vadászának igaza lehet.

— Kivált ha Atheát remény nélkül úzi. Mennyit vesztegetett, hogy szerelmi vágytársait legyőzze, s most közkudarczot vall siker helyett, melylyel magát bolondítja.

— Elégséges okok, hogy hiú és izgatott ember megőrüljön tőlük.

— Ha ha ha! nevette egy-kettő, s földszinen ismét pisszegtek.

Aztán elkezdtek a selyem urak Atheára lorgnet-tirozni; tapsoltak, ujjongtak minden sikerült hangfutamnak, s ha a mosolygó művésznő csillagszeme oda tévedt, kézzel és virággal integettek tetszést és hódolatot.

Lajos észrevette azt; már előbb is rajtakapott egy pár gúnypillanatot. Szembetűnőleg felindult, rángatag ajka kékedésig elhalványula, s ha beesett arcán a töröttség élesb kifejezést vehetne, okvetlenül megtörténnék az. Iszonyú féltés kapta meg, mely szerencsétlen kórhajlamát épen Athea körül a debreczeni estélyen tapasztaltuk már. Ezek gúnyt űznek belőlem, a nyomorúk, gondolá forrongó kebellázban, át-

tekintve a selyem urakra. Máskor pénzben, ajándokban kerestem visszatorló vetélyt, győzelmet, mert tudom, a fukar, az olcsó tetszelgést ez torkolhatja le. De most koldus vagyok! koldus, szívben és erszényben! Egy gazdagságom van, a gyöttelelem, mely bomladó eszemet ide s tova örvénybe rántja... Rettentő események! s mind egymásután, ... még anyám is késsik; ... de mi minden, Athea könyörtelen hidegsége mellett? minden nap, minden óra távolabb vet tőle; olyan nekem mint az esti nap, halad, halad s árnyamat növeszti, a bánatot. Közel vagyok, hogy éjben maradok. Éjben, mit borzasztó villám fog felgyujtjni, az örültség... Ni ni, mit enyelegnek amazok, mennyi taps, mennyi hányt virág! még divatba kapják, s versenyben viendik győzelmi szekerét a megrótt művésznőnek, kit miattam eddig mellőztek... És nekem túrnóm kell! nincs gyilkom, nincs kincsem, nincs eszmém! ... koldus, koldus vagyok... Hah! nem csalódom-e? Athea mosolylyal köszönte kaczer tapsaikat; ... meghajolt, ... mélyen hajolt meg; ... hah! hálátlan kígyó, ki feledni tudja, hogy atyám tevé a főváros félistenévé... Nyomorú vágy, merülj le mélyen szívembe éles töreiddel; merülj le te koldus, ki csak hála fejében tudsz igényt alakítani, kegyet kéregetve a zárt ajtófélen... Hah! Atheát ismét mosolygani vélem; ... kétségbe kell esnem.

E gondolatnál bevágta magát a páholy mélyére, arca kisértőn fehérlett ki fekete ruháiból mint félhold a fellegen, s szeme bezáródék, hogy ne lásson a lázhozó szerelemföltés.

Rigó Ferke minden mozdulatát látta. Mióta a selyem urakra figyelni kezdett, folyvást nézte Lajost. Ó azon erős tökélettel jött ki a bonczteremből, hogy Lajost irtózatosan megöli, s ha alkalma van azt rögtön végezni, ha ezen előzmények nélkül megrohanhatja őt, kétségkívül megteendé azt, de ezen szemle és figyelem közben az indokok nyomán szándéka át-

alakult. Látá a titkos féreg dúlását Lajoson, kísérte arczában az emésztő harczot, melyet az egymást váltó indulatok űztek, látta az idegizgatást, fogyasztó ingerültséget, melynek lázas folyama a cserfát is sorvadásba hozná. Hallotta helyzetét, eseményeit a seelyem uraktól, kiknek szócserei meghitelesíték a Piszé és Poltrás állításait; pedig vette észre, hogy a mondottak szerint valódi származatát még nem ismeri Lajos... Nagyon boldogtalannak kell lennie, gondolá magában. Mint elvirágzott! sokkal jobban mint én... Képe kinötte a kék foltot, melyet mátkás koromban oda sujtottam; no hiszen, ha most jegyet hagyok rajta, tudom, sírba viszi... De minek ölném meg? hiszen szenved, gyötrődik és őrjöng. Ha elvennem jövendője elől, jót tennék vele, s boszú helyett áldást adnék reá. Azt hittem, szerencsés, azt hittem, fájni fog neki, ha éltével ketté vágom boldogságát. De csak hadd éljen!... ölje meg a kín; boszúm abból álljon, hogy kínját nevelem. Üldözni fogom nyilván és titokban, elverem nyugalmat, megkeserítem örömet, felháborgatom álmait, megélezem az öntudat fogát, örültté teszem egészen, hogy magamagát üldözze, s veszszen el saját körmei közt.

A közönség elmélkedni hagyá Rigó Ferkét, s maga rendkívüli élvhez tüszögte ki magát, mert Athea leghíresebb magándala következék. Oly csendesség lett, mint két ölre a temető alatt; minden kéz fegyverhez kapott, azaz külön kiadásaihoz a látrontó üvegneknek; kinek pedig egyebe nem volt, szeméit dűleszté. Lajos kiragadva kétségeiből, mintha egy végreményben keresne új életet, kapta elefánt csöveit, s kikönyökölve egész a nép fölé, kihívólag nézett Atheára, egész lelkét küldve a cső sugárain.

Hagyják hullámsani ékes olvasók a bájos magándalt, úgyis elégszer hallották; vessenek addig egy igen rövid vázlatos pillanatot Lajos neveltetésére, melyhez több-kevesebb vegyben, a középnemesség

nevelési módja a legnagyobb résznél hasonlik hazánkban; ...különb is úgy kikoptunk ezúttal idő- és téréből, hogy nem lehet közjök élesebben benéznünk.

Még nem is sipog a kis nemes, még csirában alszik a szív alatt, már az egész ház ürög, forog, forradalomban van: vajjon fiú lesz-e, vagy leány? Czikornyás főkötők, kantusok, pólyakötők készülnek, hogy oly ruhába ne huzassék mint más; naptárak- s más történetkönyvekből kacskaringós nevek iratnak össze, hogy oly hétköznapi nevet ne viseljen, mint más; keresztapák kerestetnek hetedhétország ellen, vagy legalább a környék főfő táblabírái közt, hogy oly szomszédból rántott keresztapát ne kapjon mint más. Ha egyszer szárazon van, bármily éretlen ugorka lenne is, az sokkal szebb mint más; habár tökkel ütött fejű, sokkal eszesebb mint más, ő kihánytabb pirosabb sipkában jár, drágább falóval játszik mint más, nem úgy eszik, iszik, mint más, nem úgy szuszog és káromkodik mint más, végre aztán csakugyan nem is olyan lesz mint más, hanem gögös, tudatlan, rest, szerencsétlen.

A mások felettiség eszméje, vágya meggyökerezik keblében a nélkül, hogy erőt, tulajdont, egyéniséget törekednék szerezni, mely azt kivíja. E vágy követeléssé fajul, s azt akarná, hogy valamint törvényes kiváltságai a jogtéren mások tetejébe helyezték, úgy a magánélet, minden anyagi és társas érdekek tekintetében ültesse nyakára, a nélkül, hogy tőle viszontkötelességeket kívánna. Szeretne mindenütt, mindenben, mindörökre első vagy legalább kijelelt maradni, mint vala gyermekkorában, de épen úgy érdem és fáradtság nélkül mint akkor; és ezt, a hol lehet, erőszakolja, a hol kell, csel, ármány, köpenyforgatás által kergeti, hol pedig egyik uton sem sikerül elérni, tönkre megy kedélyben, akaratban, cselekvő erőben. Eleve korán fejébe verik az ennyi s ennyi százados családfát, melynek ő legalább fagyöngyeül született.

Erre aztán rámász, annak ágain akar felhágni a magasba, hol az egész erdőtetején elláthat, s a mások feje felett elkapkodhatja az égből hulló mannát. De mivel más tért, irányt és hágsót a származat és egybeköttetés előnyein kívül nem keres, azon veszi észre, hogy oda fenn, elrepített szarkafészek közé jutott, s hernyótte gallyakra, a holott is makk nem igen nagyon, mannáról pedig szó sincsen, hogy is hullathatna egy-két rongyos felhődarab, ha magának sincs, s ekkor aztán nagyon haragszik.

Ne dolgozz fiam! hogy dolgoznál te édes Janim, Marcozi, Botond, Bendeguz, Csühömér? a ti apáitok nyilat, fokost, buzogányt, vagy legalább fringiát viseltek, hogy fognátok ti marokra rőföt, gyalut, dikicset, vagy kaszanyelet?... Rébék, töröld meg a kis czimpájokat!

Ne tanulj fiam Nyihomér, Pista, Miska, Thádé, Talabor, őseitek mindég törvényt és infrascriptust irtak, irhatnátok-e ti tant, regényt, térképet, pert, predikációt, vagy szakmákat molyos irodákban?... Palkó, hozd be nekik a juhászparipát, hadd czocozozzanak!

Ne törődj fiam Kálmán, Gyula, Béla, Géza, Zoltán, kinek van kilátása, ha nektek nincs? Apáitok mind az ország pénzét huzzák: belőletek is lesz megyetiszt dolog nélkül, táblabíró ész nélkül, követ képzettség, hivatalnok szorgalom nélkül s végre híres halott. Mert hiszen ki is lehetne más? Nem nemesi illeték-e mindez? s nem a nemesség jobbjai vagytok-e, akár háztetőnket, akár a szép szakállas pofákat tekintve?... Hadnagy uram, töltsük meg azt a kulacsot, hadd igyanak az olmosi nemesek!

Ne hajts rájok fiam, Csábor, Eurs, Joguz, Tugur, Bagamér, mind gyülevész hitvány csorda ez. Kiveszett már az igazi faj, csak ti vagytok belőle. Ne higyetek csalétkeiknek, vessetek meg eszmét, szellemet, indítványait, mind kullancsfulánk az, mit véretekbe ölt-

nek; uradalmaitokat akarják maradékaiknak horgászni... Mi szükségtek nektek hazára, országgyűlésre, csodára? I az idén kitűnő saison lesz a milánói scálában, híres verseny Rochesterben, bikaviadal Sevillában, érdekes vendégek Helgolandban, menjetekek mulatni!

Persze, efféle nevelési elvek nyomán a hány eszme és akarat, annyi felé nyargal; épen olyan, mintha díjt akarva nyerni, szilaj legelőkről fogott ménekhez ragasztanánk a pályaszekeret, melyek összerúgnak s egymást és magokat bénítva szekeret törnek.

A nevelésben kifejtett hiúság, önimádó vakság, s kiváltágos elsőbbségi követelés kizár minden munkaösztönt, szorgalmat, egyéni fejlődést, sőt tájékozó ítéleterőt, helyzeti, körülményi önismeretet. Összezavarják, s kicserélik a függetlenséget korhelységgel, önállást féklenséggel, önérzetet dölyffel; vagy pálfordulat esetében alkalmazkodást hizelgéssel, alárendeltséget szolgálalkúséggel, buzgalmat fanatismussal.

Az ilyen, nem olyan mint más, nem úgy mint másféle elvekből ered és fajul el a ragyogási szenv, könnyelműség, túlköltés, erőködés, erőtetés, hagymáz, szenvedély, erőszak; mignem a végkép elferdült egyén, kivált ha véralkata, jelleme vérmes vagy makacs: kártékonynyá, kiállhatatlanná lesz, szerencsétlensége körének, honának; terhe családjának, átka önmagának.

Természetes, miként ez nem általánrajz, borzasztó is lenne, ha úgy volna; de Lajos növekedése annál telibb volt az osztály-töredék ide vonatkozó hibáival, melybe váltottvérül becsempésztetett, minthogy a hiú Beatrice, fiának elkényeztetésiben önmagát látta felülemelve a magyarországi anyákon, kiket mindenben törekvék túlhaladni. Azonban Lajos lelkében eredetileg féktelen epicur-hajlamok, kalandvágy, szenvedélyek s merész, makacs önfejűség születtek, miket az alkalom, eszköz és helyzet nevelt, terjesztett, elvadí-

tott, annyival is inkább, mert Lajos egész ifjuságát magánál kisebbek köreiben töltvén, megszokta első lenni, kívánatit betelve, akarátát végrehajtva látni, s mi előtte fő volt, hiú s egymással versenyző hölgyek közt szerencsét aratni.

Az epicur-élvek, fény, asztal, szerelmek, kényelem, csapongás lettek lelkének eleme; minden egyéb, származat, hivatal, rang, pénz, képmutatás, ezeknek szolgált eszközüil; már igen ifju korában meglepett nyilatkozatával, melyet Debreczenben atyja előtt tön. Azóta is ezen elv és indulat uralkodék s szilajodott rajta. Kizárt ez aprónként szivéből minden más ösztönt, érdeket, munkásságot, erre vonatkozék minden iparja, terve, tetteje, titkos álmai. Úgy élt és tartózkodék lelke ez ingatag alapon, mint valamely virágos égövi szigetkén, mely körül rév- és kormánytalan sivár mélységgé tette az életet.

Ilyen embernek veszni kell, ha szigetkéje merül, hacsak byroni erővel nem bírja megúszni a tengert; Lajos pedig nem vala Byron. Míg Athea iránt nem érdekült, többnyire sikerrel úzte csapongásait, s a hol belesült is, nem gondolt vele, mert szerelmes nem volt, s cserén cserét cserélt. Azonban e leány áthatotta őt, felköltve az indulat foglaló hatalmát. Mint ily lelkületnél szokott, azon percztől egyedül Athea lón egész világa; egy csillámló örvény közel szigetéhez, mely minden gondolatát, eszét, álmait magába sodrotta. Semmi más, senki más, csak ő, csak ő. Viszonzott szerelem is emészt és elmerít hasonlóságokban; hát még a tört remény, a megvetett gerjedelmek benfuladó tüze? Az ellenszenv és akadály először fellovalta vágyát, élesíté ingerét, szorgalmazá tettejét, vállalkozásait; de midőn kitartás, csáb, csel, ármány, tolakodás sikertelenül maradt, midőn a remény és eszközök végkimerítése után arról kellett meggyőződnie, hogy minden veszve van, ifjúsága hanyatlik, uradalmait Ödön ragadja el, adósságaihoz

semmi segédkútfő, hivatala veszélyben forog, tér nincs, hova hajótörött lelke meneküljön, mert semmi más földön soha meg nem honosítá: ekkor — mondom — ellankadt, megtörék, s haboknak vetve kormányt és lobogót, vakon bocsátá magát az örvény udvarába, mint már hallók, hábor és hóbort úzte megtört erejével veszni tért elméjét, hogy irigyeinek élvezet, a közpletykának zsákmányt, a hasonnelvésű nemes ifjakkal példát adjon a bukott epicur.

Mennyire nem ismeré a szenvedélyek végkifejléseit, midőn büszkén hánykódék a tapasztalt főispán előtt, miszerint ő, az elveszett Don Juanok s Borgják után, másnemű egyéniségek példasorát nyitandja meg a történetekben!

Azonban a magándalnak, ismételtetés után is, vége lett.

Rendkívüli tetszés üdvözlötte Atheát. A színterem ürege tele lett a taps ropogó hangjával, mint az égvidék szokott dörgéskor. A méla figyelmében lankadtnak látszott közönség villanyozva lőn, s élénk lelkesedett zaj- s mozgalomban osztá, cserélte elragadtatását. A zártszék hölgyei kézzel, kendőkkel integettek, a földszinti urak keztyűiket szaggatták a szakadatlan tapsban, a felső vidékek üvöltöttek mint a vadállat; a páholynép egymáshoz forgott, arczán öröm, elégtelenség jele, még azok is kitörtek, kik a másutt említett okokért fanyarolva szoktak művésznőt méltányolni. Koszoruk, s virágosó hullott Athea lábához. A szerényke angyal pihegve állott jutalmi között. Szemérmes arczait elpirítá az érdemlett dicsőség, ártatlan szemében galambi öröm ragyogott, s hattyú jobbját hálabókjai közt szűz keblén tartotta, óva mintegy a hullámozó indulat ostromai ellen. Lajos általellenesei a selyemurak szinte virágokat hánytak, de nem úgy mint ő. Lajos gúnyolólág azoknak egyes virágait, hat-hét lombos koszorút vetett egymásután, melyeknek értéke távolról is feltűnt. Athea gyermekileg, szellőkönnyűséggel lebegett ki és be a több-

szöri hivatások közben; végre növd lelkesültségiben enyelgve látszék repülni fel s alá, szellemléptekkel tapodva virágszönyegzetét. A taps nem akart szünni, a leányka imádó kezekkel, mint alabast oltárkép megállott, méla szemeiben ég felé emelte ama feledhetetlen költői ábrándot, tekintetével mutatva, hogy boldog, felette boldog; meghajoltan felkapott egy szálat virágai közül, csókkal illeté azt, újlag meghajolt s gyenge félmosolyban intett fel az égbe, mintha angyaltestvéreivel osztoznék a földi diadalban. A megcsókolt virág esetleg a selyemurak ajándéka volt. Ezek észrehevék azt s elkezdtek «Atheát», «éljen»-t kiabálva kinyujtott karokkal a botrányig tapsolni. Athea elpirult, oda tekintte, s akarata ellen elmosolygá magát. Lajos mindezt áspis-tekintettel kísérte; merev éles pillanatban szegezte villámló szemeit a vetélytársakra, s fehér fogait látni leheté, midőn alsó ajkába harapott. A selyemurak vigyáztak arra, s összezevetvén egymás közt, Atheát még erőszakosban kezdték tapsolni. A közönség észrevette e kötődést s jól mulatta magát; Lajos kékült, halványodott szilajodó mérgében, látszék, hogy nem tud magán uralkodni, s eszeveszetten vonagolva kapkodá és vágta koszorúit a színpadra, miket játék végére hagyott fenn, mintegy kényszeríteni akarva Atheát, hogy azokból is csókoljon meg egyet... A művésznő nem jött ki többé; Lajos koszorúit színpadi szolgálak szedték ölre, természetesen, hogy színpalak között szétczibálják Lucindáiknak. Lajos hebehurgya, féltékeny rohama botrányig szembeötlék, sokan szemtől-szembe felnevettek rá, a selyemurak pedig szerte-szét reá vonatkozva integetének a páholyokba. Lajos dühbe jött egész azon állapotig, melyet, mint Rigó Ferke hallá, vadásza már emlegetett, midőn szolgálattóból eljöttét indokolta... Vagy kétszer fogait csatogtatá, s szemét őrült zavar üvegesíté el; azonban sokan kezdvén ránézni, bevágta magát a páholy-

fenékebe, hogy ne lássák. Itt is felkeresék az átelleni páholykör gúnyoló csövei, s néhány percz mulva egész műveltebb társaság rajta nevetett, de ő azt mogorva lélekmerültségben ignorálni látszék, míg nem rabiát ugrással felszökkent ültéből, mintha véletlen ötletét akarná követni, vadon hahotázott, hogy egész ház hallá, s hidalgó-köpenyét maga körül kanyarítván, szemrevágott kalappal maga után csapá az elhagyott ajtót.

Épen egy dalastyán nyujtogatá gégéjét a színpadon, kapkodva a néhai torokhangok után. Nyak-inai kidőltek, mintha csövestől enné a tengert; almaszín ajkait fülig feltátotta, mégis úgy hörgött, vagy műszóval úgy fátyolozva volt, mintha rozzant kútból szivattyúzná hangjait. A karzat et comp. üvöltött és tombolt, mert már benne volt, mint kántor az itczében; Rigó Ferke pedig minden kimélet és szertartás nélkül, mint jöve, gorombán kirontott, hogy Lajost el ne szalaszsa.

Kivül a csarnokban készen várta Lajost fényes vadásza, ki már a fogattal megjelent, de ő valamit súgva vadászának, haza parancsolá lovait s szemére vágta kalapját, köpenyébe burkoltan egy uratlan bérkocsiba veté be magát s elhajtatott. Rigó Ferke, s Piszte Pista, ki Ferkét válhatlan őrangyalul kísérte, felkaptak a hátulsó bakra.

Az alatt földig borult hamvas felhőkkel az égkör, s tömött eső szitált a sötét város felett. Az utczalámpák homályos udvart vetének a vizes kövezetre s egy-két ereszcatornából élesen csattogott a hideg esőcsepp. Mogorván néztek ki a zajtalan utczák... Lajos lelken zavarban tolongott a színházi jelenet képe, mint beteg eszméi a váltóláz forrósága alatt. Izgatott gondolati befuták egész állapotát, s csüggesztő színt vetének a komor rajzra. Anyagi eltönlülés, hiúsult vágyak, bukott közvélemény, reményvesztett szerelem, gond és lenéző gúny állották őt

körül. Sorsa jelenben tört hajó, árbocz és horgonyok nélkül, de a habok sötét szakadéki között egy világitó villám kanyarog: a szenvedély s egy mentő deszkadarab: a családi nexus.

Hátul a bakon, Rigó Ferke közlé tervét Piszze Pisztával. Ha Lajos boldog, meg fogja ölni őt, hogy megfoszsza a boldogságtól. Most meggyőződék, hogy szerencsétlen, s nem akarta kiragadni az örvény sodró gyűrűiből. A gyalázat és mardosó veszteség kfnjait akarta Mariska gyilkosában élvezni, s boszuja oda szegült, Lajost ezeknek átadni.

A bérkocsi Athea lakása előtt megállott; s alig volt idejök leugrani, ismét tovább rohant. Míg Lajos csengetett, egy kiálló szeglet árnyába rejtezkedének az összeesküdtek.

Gróf Szalárdy három huszast nyomott a házmesterné markába s pesti rendes szokás szerint, a nélkül, hogy kérdezve lenne kicsoda? vagy mijáratban van: szabadon bocsáttaték. Tapogatva haladt fel a sötét lépcsőzeten, melyen a takarékos házi úr nem tartózkodék annyi becses és bectelen nyaktörést öt-hat váltóforintért veszélyezni. Athea szobahölgyét, kinek hűségét bérben birta, kicsengeté Lajos.

— Bettikém, engedékenységedre számítok; mondá telhető nyájasan, miközben egy ropogó új ötvenest kezébe csusztatott.

Betti kérdőleg ismétlé a kétértelmű engedékenységet.

— Kisasszonyodat meg akarom lepni; rejtezve lessem meg esti óráiban s ha alunni készül, véletlen örömet szerzek neki deus ex machina megjelenéssel. Bocsáss be kérlek szobáiba, s hallgasd el titkunkat, ha játék után megérkezik.

Betti félelemmel szemlélte Lajos villogó szemében az izgatottságot s fejét tagadólag rázta, miközben az ötvenest kebelébe rejté.

— Mily gyermekes bátortalanság egy dalnó titkosnéjától... hisz a tréfa nem üthet rosszúl ki; biz-

tatá ostromlólag Lajos, miközben elébbi indokát egy másod ajándokban ismétlé.

Betti elvette a papiros lepedőt, de fejét folyvást rázta, s úgy látszék, hajlandóbb lenne azt másnemű engedékenységgel megérdemelni.

— Mégis együgyűség oly tapasztalt hölgytől, mint te vagy Bettikém, ily gyáva tartózkodás; folytatá Lajos rábeszéléseit. Hiszen te fontos salontitkokat rendezni születted. Aztán mit árthat ily megszokott garcon-vitz? Atheának öröme leend, s te mitsem veszítesz. S ha asszonyod oly szigorún venné, hogy tán elbocsátna: herczegi anyámhoz szerelek kevés dolog s gazdag évdíj mellett. Birodalmi fővárosban fogsz iakni, élvezesz és ragyoghatsz körödben, mint egyéniségedhez illik. Ugyis talentumod magas házak szolgálatát igényli.

A hiú Betti örömet hallá e hizelgést; fejében különben is gyakran kalandozott a bécsi élet, s eddigi multját szerette száműzetésül tekinteni, melyből sorsa nagyobbakra virrad. Azért gondolkodó vonásokat ölte, s ujját homlokára szegzé mint ó regényekben a szorult ministerek.

— Abból csak úgy lehetne valami, mondá aztán fontoskodó arcnyomattal; ha én betegnek tettetném magamat s méltóságod elvállalná, hogy hírem nélkül, saját kulcsaival lopódzék be a szobákba.

— Jól van jól, mindent magamra vállalok te kis circumspecta; vizonzá elégűlten Lajos, s egy pillanatra lebontakozék arczáról a hábor és feszültség, melyet lélekhelyzete arra idézett.

— De a herczegi szolgálatra számot tartok; mondá szorgalmazva Betti, mialatt az alkoven hátsó ajtaját benyitá.

— Egész nyakig számot tarthatsz; biztatá enyelegve Lajos.

— Hanem a bécsi útköltséget is fizetni fogja méltóságod, toldá meg követelését Betti.

— Minden bizonynyal, ha csupa kakastejet, marcifánkot s madárlátta pampuskát ennél is.

Az alkú meg lőn kötve. Betti lázt kapott, czitromot és czukros vizet tőn ágyfejéhez, homlokát keresztül köté jeges borítékkal, s egy leégett gyertyánál nyögve feküvék távol szobájában, mintha halállal küzdene: Lajos pedig dobogó szívvel rohant be Athea lakosztályába.

Lent a kapuban Pisze beszélgetett Rigóval, kinek watermördere leázott a szitáló esőben s csonka lábát somfa botjával pótolá.

— Ha mégis csalódnánk, ha a leány szeretni fogná őt, s mátkám gyilkosa boldog volna! kételkedék Rigó, mert hiszen, mint mondod, senki más e házban, kihez Szalárdy mehetne; és ha oly gyűlölt lábon áll, mint a színházban gyanítám, miként jöhet éjjel oly biztonság lakába? Miként várhatja őt saját szobáiban, henyén, vetkezetten, s tán hevítő borok közt?

Pisze vállat vontott, úgy látszék, őt is megzavará tájékozásiban e váratlan jelenet.

— Be kell mennem, szemmel kell tartanom a nyomorult kéjférget, hogy boszumat ki ne játszhassa; folytatá Rigó. Ha élvez, ha szeretve van, megfojtom őt részeg ölelkezése közt a leány karjaival, vagy lerántom csábító álarczát, hogy rohadt snyeiből hadd lássék ki az alattomos agyar, s ijedjen vissza tőle a szelid áldozat . . . Bocsáss, bocsáss! ha itt várjuk meg őt, már bírta a legfőbb boldogságot, s akkor késő megfojtanom; ittas lelke, kéjfáradt idege nyugalmúl fogadná a halált, melyben az öröm bágyasztó emlékével elaludnia jól esnék. Megyek, megyek, orozva kell reá ólálkodnom, hogy mielőtt erei gyúlnának, lehellete fogyna a boldogság miatt, kiránthassam őt a gyalázat fagyos vérpadára; s bőszültlen rohant a kapufélhez, hogy becsengessen.

Pisze Pista visszatartá őt. «Megállj Ferke, veszélybe hozod magadat, mondá szorgoskodva. Ha felmégysz,

meg nem állod, hogy be ne törj reá. És ha fojtogatod, megfognak, s a helyt, hogy a gazember veszne, téged magasztalnak fel, s akkor aztán nem a bosszúállás örömeiben vernéd össze bokádat. Jobb, ha én megyek, nálam több a hidegvér; ne félj, kurtán fogom én, ha kell, és ha nem, lekisérem ide körmeink közé, hogy tervedet végrehajtsuk vele.

— Nem, azt nem engedem; közbevágott Rigó, megkapva Piszte Pista kezét, melylyel a csengetyűvonó után nyúlt. Nekem van jogom a boszúhoz, te csak segédem vagy. Nem is jól jőne ki tőled, ólálkodni, ki cselédje valál; s ha megfognának, vagy gyalázatba hoznád, mindenesetre ő nyerne, mert a rossz nyelvek minden hitelt elvitatnának a hiteszegett szolgától. Aztán miért is hoznál veszélyt önmagadra? te még boldog leszesz; az öreg Peregi szeretettel vár, visszanyered hazádat, születésed helyét a gyeppen, szabad leszesz a vadlovak hátán, s nem juthat eszedbe semmi bű, veszteség, melynél ujongató dalod torkodon akadna. A boszút majd elvégzem én; te csak várj itt reám, hogy ha elcsendesül az éj, megtehessük vele, a mit határoztunk.

Piszte Pista még néhány ózafolattal törekvék a kalandra magát indokolni, de végre engednie kellett, s Rigó Ferke a komornyíki frakkban és nadrágban, mint valamely gyalog maradt esernyőtlen lovag, becsengetett.

— De mit teszesz, hogy a vártán holtra ne únd magad? kérdé Pistától kapunyitás közben.

— Csontot kötök csengetyű-huzókra, hadd ránkassák a kutyák, majd mulattatni fog a házmesterek «petyár» káromlása, ha egy-egy elrugaszkodott kúvasznak, gatyaszárban kitérjék az ajtót.

Rigó Ferke jóváhagyólag nevetett Piszére, s mivel toilette-je elég pompás volt arra, hogy vallatás nélkül mehessen, behordta magát a sötét kapu alján, s a lépcsők tölcsérében elmerült.

Lajos addig otthon tévé magát a kedves termekben. Keztyűit, kalapját, s bársony bélésű köpenykéjét begyűrte egy virágpolcz megé, hogy mint sokszor történik, árulóivá ne legyenek. Fénymázos topánját megtörlé batiszt kendőjével, ragyogó fürteit félre füsülé fejér ujjjaival, s egy arganti lámpa világánál nesztelenül járt-kelt a padlatok arabeszk szőnyegén.

Athea salonja halvány kékkel volt butorozva. Könnyű cseresznyefa-művek finomul és ruganyosan töltve, kellemes formájú fauteuiliek, mély és nyulánk pamlagkák, egy karcsú balzac, s halvány rojtú causeuse, mind olcsó fényes gyolcscsal borítva, de oly csinos ajánlkozó körrajzzal s elrendezéssel, hogy a legfinnyásabb életúntság rögtön otthonosnak tudná találni, s meggyőződék az ember, mennyi előnnyel bir tisztaság és izlés a gazdag túltömöttség felett. A falakon színezett metszvény, sugár aranyozott rációkban s egy-két honi költő arcsképe, kinek lelkét hölgyeink szeretik. A terem megtelve friss virágillattal, az asztal szőnyegén képek, költemények s egy virág-porczellán; a fátyol-kárpitok néma halk lengésben, s mindez lámpafénytől sárgán világítva, oly engesztelő bájban tünteté elő a nyájas hölgyterem szépségét, nyugalmat, hogy Lajos kedélye pillanatokra önkénytelenül kibontakozék mogorva boruiból s egy olvasó pamlag könnyöklőjére dőlve átadá magát gondolatainak.

Itt él tehát ő, a kedves szellem; gondolá magában. Itt törekszik az égi művészet szent tökélye felé. Itt követi lelkének isteni ösztönét; itt használja el napjait czélszerűn, szabadon s boldogsággal telve . . . Óh mily dicső hivatás! Itt veszi magát körül a művészet és izlés csodáival, nemesíti erkölcsét, finomítja lelkét az élvek avatott megválasztási által. Itt uralkodik szelleme, kelleme, a tisztaság és tökély szelid hatalmával; innen veti meg a bolond és gyűlölt kéjelgők fitató csoportját, kik őt könnyű zsákmányul tekintve szennyes ösztön s önző vágyak buta hálóival

rohanják körül. Itt emelkedik felül a rágalom és rosszakarát aljas és szetlen törekvésein s él lelkének önelke által, dicsőségeül fajunknak... Mennyire más én! A megbomlott gép, kit a vak indulat útfélre hajtott s tört szerkezettel most magamat tépem... Itt gondolatja végig sikamlott saját eseményei között s mint egy tüzes kigyó visszatért mai napjáig. Az est története, féltés, bosszú, kapkodó kétség, sorsának képe árnynyal és romokkal borítva tűnt elé, felkölt az üldöző képzet, felkölt a láz, önvád, elégtelenség, a páholyi érzelmek egész hagymáza s mintha futni vágyna saját eszméitől, merev hajakkal szökék felültéből.

Hátha elvenném őt? folytatá megszakadt gondolatit gyorsuló jártában. Hátha magamhoz kötném egész paradicsomát? az őszinte szenv üdvét, országát, melynek határiba most oly irigyen s sovárogozva nézek? Igen, igen, el kell vennem őt. Úgy is mi életem? tátongó vágy, öröm-meddőség, sikertelen önhajszolás, melynek fáradoalmi elnyeldesik sivár napjaimat; s mégis, ha egyszer-egyszer veseszakadásig meghány paripám, vagy a tomboló éj gourmand czikkei közt rossz gyomorral, szédelő fejjel megvirradtam, elbolondítom magamat, hogy boldog vagyok. Mi más a nő élet, kivált oly hölgygyel, mint Athea, ki imádatatik hiúság nélkül, fénylik lemondva s százszorszép kecséhez szellemfenséggel bír! Mi kék lesz megpihenni vele, általa. A csendes üdv, a kedély nyugalma, család-bék, osztozó szerelem... ah mi gazdag szótár!!... Mért is ne venném el? Rangom különbsége s a polgári állás magassága miatt? Feszés érczpánczél az, mely magunkhoz szigetel, másokra világol, magunkat szorít és elfulaszt... S nem feléri-e az ő érdeme világi polczomat? Nem elég magasán áll-e a dicsőség fokán, hogy lehajlás nélkül karomba vehessem?... Lám, lám, mily igazán írják a költők, miszerint a tiszta szerelem megneveszti szívünket!...

De vajjon hozzám jön-e? . . . Hogyne? Hiszen a gazdagság mindenható pótlék sajátságaim mellett; pedig én gazdag . . . hah! dehogy vagyok gazdag, én a mindenből kiforgatott hotelier, kit a praedestínált átok utolért, kinek fején apám vesztegető keze, anyám faldokló önzése megnehezédék; kit földönfutóvá tőn az átkozott Márk, kinek az árva halászt el kelle vala vesztenie . . . Most apám, lemondva czfmeiről, odaadva javait, szobáiba zárkózik s vagy éheznie kell, vagy kegyelem-kenyeret ennie, kinek számára uradalmait a törvény elszedé; én pedig példabeszédül válva, adósságba süllyedten, örömnépét ülöm az igazság győzelmének s hivatalom filléreire szorulva, jó étvágyat kívánok a lakomákhoz, miktől örökre elestem . . . És mégis esztelenül, vagyon által tervezek hatni a nőre, kiben üdvözülni törekszem! . . . De leragadom, le kell ragadnom sorsom nyakából a koldus-tarisznyát. Koczkát vetek a szerencsével, kártya- vagy sorsjáték legyen lökeröm, mely a fény tetőire felvet . . . És ha a szerencse ellenem esküdnek? Üldözni, kényszeríteni fogom anyámat, hogy osztakozzék velem értékén, mit apám könnyelműsége után bir s ekkor uzsora-forgatás segélend, vagy jöjjön jobb véletlen, mialatt az osztályrészt pazarlom . . . S ha másként nem lenne, társul szegődöm bármi szövetséghez. Úgy, úgy . . . minden eszköz szent, fiascót csinálni nem akarok, nem akarok!

És itt újra felmerült, mint halálos refrain, helyzetének üldöző képe. Gondolati szálanként összeszedődtek; eszébe fonódék a páholy gyalázata, a féltés, bosszú, a bukott élet és szerelem, s a zavar dühében lelke égett, vére forrt.

Aggodalmi között megállá összefont karokkal s szemei akaratlanul megakadtak egy pár igénytelen metszvényen, mely ellendarabul egymás mellett függött. Egyikén idylli naívság angyalvonásival állott egy népleányka a pásztori háztáj békés udvarában. Körüle

kalászkod, gyümölcscesel hajló gally, kezén galambkája, — egy egész boldogság — s gömbölyű arczában élet és egészség. A kép alatt ez irat: «Oh, ha gazdag lennék!» Az ellendarabon ugyanazon alak volt festve, aranybojtú bársony kárpit mégett, márvány kandallónál, egy díszasztal ezüst edényi közt. Csipke köntöséről drágakő és gyöngyök füzerei lógtak, de álmódzó szemén izgatottság dulong, fonnyadó arczai vágyaktól sóvárognak s elégtelen keblét nyomni látszik a fulasztó boldogtalanság. A kép alatt ez irat: «Bárcsak szegény volnék!»

Lajos megdöbbsent az eszmék ellentétén. E kép megmutatja, gondolá magában, mennyire nem kútfeje a kincs a szív boldogságának; s lehet-e hinnem, miként a nő, ki e képet tartja, ki ezen eszme értelmét százszor átérezé, imádni tudna egy vesztegetőt gazdagsága miatt, melyért én, egy pillanat előtt, ég és föld ellen összeesküdni vállalkozám.

Mennyivel magasabban áll ő, hogysem bűn, vagy földi érdek hozzáig felérne s mennyivel mélyebben én, hogysem tiszta szerelmével reám találni akarjon... Mennyivel bölcsebb ő, ki a lélek házias csendében keres nyugodt kéjt, élvezet és szerencsét s az önbecsülést előbb teszi minden vásárnemű zajos ragyogásnál; mfg én mindenütt otthontalan, mindenünnen számüzött kedélylyel pénzen akarok venni boldogságot, kitűnést, érdemet. Pedig mily nyomorúk a pénzen vehető örömek, mily hitvány osztályok előtt lehet pénzért nagyoskodni! Nyomorúlt hiú én, ki külsőségekben törekvém birni a világot s benső világom nem volt más, mint csapongó szenvedély, mi nem egyéb sodró zuhatagnál, ragad és elsülyeszt s a szerte rombolt szívet szakadékos mederré furkálja... Mint megjósálá apám, mi leend belőlem, ha szenvedélyeimet könnyelműen el fogom kapatni; de én megvetém a tapasztalat szavát, bölcs akartam lenni nyargaló vérrel, érczlelkű, húsz éretlen évvel s kevély-

kedém, miszerint az Alcibiadok és Borgiák ellenében új példasort fogok kezdeni. És most megtörve, megalázva lázongok a vagyonvesztés s megtagadt szerelemke miatt; vérzem, csüggedek, kétség tép s öngyilkossági eszmékkal kell vínom. Óh ne kérkedjék senki lélekerejével; vesztse el csak, miben boldogságát lelé, meglátjuk, mily kevés leend a bölcs, ki hideg nyugalmát meg tudja tartani!

E mardosó gondolatok között önkénytelen könyűk törték fel szeméből. Szánta, siratta önmagát s az egymásra ható indulatrohamok alatt fel-felkaczagott fagyfaló hahával, melynek csukló töredéki közben szeme elvadult, arca vonaglék, fogai csattogtak; s ha ilyenkor tükkörbe nézendett, elismerte volna magán az örültség jeleit, miket már több cselédje megjegyzett.

Iránytalan jártában a nyílt zongorához tévedt. A dalnő pályakoszorúí ott függöttek egy üvegszekrényben. Gróf Szalárdyt meghatá a gyöngéd kegyelet, mely e száraz maradványokat gondviselé. Mennyi ábránd, mennyi emelő önértzet van ezen egyszerű érdemjelekhez kötve! mennyi vigasz, mennyi nyugtató becs!! Irigylé Atheától a multakat, az elégültség és dicsőség gazdag emlékeit; irigylé azok szerencsését, kik ezen koszorúkat adák, a köszönő mosolyt, a hála-pillantást, miket a lelkesült művész azokért cserélt; . . . irigylé mindazt, mit ő nem bír, nem érezhet, egy tiszta s gyöngéd lélek emlékezéseit.

A zongora-támlán hangjegyek feküdtek. Lajos beletekinte. Azon darab volt, melyet Athea, apjánáli bemutatásakor, Zalánka védelme alatt, oly feledhetlen bájjal énekelt. Ez felkölté eszméiben az akkori viszonyok állását. Megemlékezék ébredő szerelméről, melynek annyi szerencsét jóslott; megemlékezék a szépség és művészet erős hatalmáról, mely az ifjú leánykában őt oly lekötőleg meglepé. Eszébe jutának az attól lefolyt történetek. Mennyit haladt azóta Athea érdem- és erkölcsben! mennyit súlyedt ő lélek- és reményben.

A különbözőzés ezer árnyéklati újra felmerültek s az üldöző önvád annyira éleslté keserű ingerültségeit, hogy el kelle hagynia ezen izgató tárgyakat, ha örült kitörésbe nem akar esni.

Átment a hálószobába. Fehéren volt az egészen behúzza. Az öltöző asztal egyszerű, de nemes ízletű ezüst és elefántcsont eszközökkel. Egy kis szegletdiván fehér damaszt hüvelyben s nádfonatú olvasóasztalka honi regényekkel. A széles cseresnye-ágy meg vala vetve; egészséges tollnélküli készüllete mutatá a helyes ízlést s kékvirágú könnyű kötött paplan kívánatosan volt lehajtva a ragyogó mosású vánkosról. Gróf Szalárdy vágyódó szemekkel élvezé az ártatlan álmok nyughelyét s kebeléhez szorítá az aranynyal hímszett török czipőt, mely a vetkező angyal lábacskaíra várt. Aztán felvette a háló-főkötőcskét, mely az ágyon előkészítve volt s mintha benne volna a legszebb fejecske, össze meg összecsókolá azt... Ily gyermekes gyengeségei vannak titokban a szenvedély lágyult emberének, ki a társaságban kevély és gúnyoló.

Az alvóhely szemlélete közben csintalan öröm derült fel a beesett arczokon, mely számításiban ez éj történetére látszék vonatkozni. Majd széttekinte irígy szemeivel a titkos falak közt, melyek az óvatlan szépség bájainak már annyiszor boldog tanúi valának; s az íróasztal ékei közt megpillantott egy aquarelleben festett férfi-arczképet. Mohón rohant azt megtekinteni. Ritka szabály és erő ömlék el annak lelkes vonásain. Magas, tiszta homlok, elmerült, de mégis átható szemek, vonzó vérszín száj s az egésznek nemes, emelkedett kifejezése az egyszerű öltözet keresetlen, ízletes díszével elárulák, miszerint annak eredetije nem mindennapi kenyérfogyasztó.

Csoda-e, ha e kép láttára mely Athea hálótermét osztatlanul laká, Lajost, a gőgös és reménytelen imádót, a legleverőbb féltés ragadta meg? Ki lehet a szerencsés hölgyrabló, ki annyi vágy, annyi égő

szív asszonyát el bírta orozni? kérdé nála egy aggódó gondolat; s e pillanatban Petrarca alabástsobrára esének szemei az asztalon, melynek mintája, vésűje, szelleme tökélyesen egyezék az anyja birtokában levő szoborral s elárulá a működő kezek ugyanazonságát. Eszébe jutott Athea viselete, midőn Beatrice salonjában e szobor párját meglátta; eszébe jutott a fogultság, a remegő titkos tűz, mely lelkét átlobogá s feléledt, meggyőződéssé vált gyanúja, miszerint Athea egy olasz szobrászba szerelmes, kinek arczképe oly megragadó. A gyulékony féltés rögtön elfoglalá fáradt lelkét s hideglelős ingerültségbe hozta idegeit. Gyanakodó irigy kutatással keresé több-több bűnjelait a művész nő ártatlan s szabados szerelmének. Egy bontatlan levél feküvék az író porte-feuilleen, mely Athea kimenete óta érkezett. Lajos felkapta azt, de a pecsét s postabélyegről ráismert, hogy Gyapjasytól van. Az asztal jobb felén, egy bronz pirata lábai alatt csakugyan talált egy kis olasz levélkét, mely választ látszék várni, vagy válaszolás után kinn feledtetett. Szikrázó szemekkel olvasá tartalmát:

— Hű Atheám! Csillagom boldogsággal biztat. Művem bevégezém, melynek eszméje, tárgya, vésűje oly régtől sápasztott; s a kivitel annyira megnyeré a műbfrák ítéletét, miszerint nemcsak jelentékeny összeg ajánltaték érte a hercegi muzeum részéről, hanem híremet közelebb emeli a tiedhez, melynek hézagát végetlen szerelmem fogja betölteni. Húsz-harmincz nap alatt Pesten fog lenni boldog jegyessed Adrián s. k.

Vége, vége! kiáltá örült kaczajjal, miközben a fejébe szökött vértől, mint egy villámsujtott megszédült.

Többé nem lehetett reménye a viszonzott szerelem bájos álmaihoz. A gyanú adattá lön s a féltés fulánkja kétszeresen szúrt. Láta vetélytársa szépségét az arczképen, tökélyét a szoborműben, igaz érzelmét

az egyszerű levélben. Érzé, miként ennyi előnnyel versenyezni úgysem lenne képes, ha vetélytársa birtokban nem volna. Ez végetlenül megalázta Lajost s a gőg és fájdalom váltakozó harca jelentőleg hatott a sokszor mutatkozó téboly fejletére.

Az öltöző asztalhoz indult, hogy égő homlokát meghűtse vízzel, de útközben, egy álló tükör visszaadá képét s megrettent. Soha e tükörben ily rém nem láttatá magát. Szemei égtek, de a törődött fény kísértően szegült meg azokban. Sápadt arca csontjaihoz tapadt s benne itt-ott megvonaglik az ér. Kékedt ajka egymáshoz szorult s a lázas állapot egészen kiszárasztá azt. A tömött ragyogó haj gúnyosan látszék lefoszlani e rémábrázaton. Isten! mivé lettem egynehány hét alatt, gúnyolá magát elégületlenül s e gondolatba átok, dacz és menekvő ösztön vegyíté harczait.

Majd felkölt benne biztató negélylyel az arisztokratiai gőg. Én ne bírnék, ne akarnék-e versenyezni egy fajvértelen napszámos olaszszal, kinek minden érdeme egy berovátkolt kődarab? kérdé magától kevélyen. Nincs-e Athea családom iránt hálához kötve? Nem atyámnak köszönhet-e mindent, mit e színház könnyelmű tapsaiban bír? Oly magasság-e az üvöltő karzat hiú kegye, melyből lerántani egy trilleres torkot nem lehetne? . . . Most meglátá egy rakás ékszer közt azok némelyikét, mik gyanúsító színben kerültek ármánya által Athea birtokába . . . Ha ha ha! s nem hatalmamban van-e hire, jövődjé, melytől a kögyötrő olaszt elriasztanom oly kevésbe kerül?

Mind hiában! hol annyi vész, veszély, izgató gyálat, féltés, vak szerelem rohan a szív ellen, mint Lajosnál: gőg és ész erőtlen fegyverek s a boszú és dacz muló hullámai után újolag felkölt lelkén a kerengő örvény, mindig siettette a végőrültséget.

Azonban kocsirobogások kezdék végig tölteni az utczákat. Színházból tértek haza a fogatok. A ház előtt,

melyben Lajos kfnlódék, megállta egy, az Athea bérkocsija, mely esős éjeken, játék után haza szokta szállítani. Gróf Szalárdy, Bettike utasítása szerint félvilágúvá csavará le a lámpát s szokott helyre téve, dobogó, szívszorongó lélekzettel rejtezik a hálószoba ablakfüggönyei közé.

Alig volt ideje Lajosnak oly helyzetbe rendeznie magát, melyben a bizonytalan s tán hosszú idejű lappangást áruló nesz nélkül ki tudja állani; már kulcsnyitás hallatszik a salon lépcső felőli ajtajáról s mint könnyű lépteiről gyanítani lehet, Athea suhant által a szőnyegen, hogy a lámpa világát megnöveszsze. Nehány perczcel utána a kísérő szobalány nyitá be az ajtót, kinek a házmester cselédje segített behozni egy hosszú, fehér füles kosarat, Athea szerepruháinak hordtárát.

— Kisasszony! Betti beteg; mondá könnyeden a gömbölyű szobalány, miközben a küszöbötől visszabocsátva segédjét, a kosarat az ajtón behuzá.

— Mi baja szegénynek? kérdé részvéttel Athea, shawlját és kalapját átadva, hogy tegye el; s a hálóterem hátsó ajtaján eltávozik megnézni betegét.

— Hideg vagy mi leli, nem is tud beszélni, csak úgy makog, mint a nyúl az agár torkában; motyogá magában a szeles leányka s nagy sebbel-lobbal bezárta a salon külajtaját. Ha a kis leány nem szeleskedik, úgy észrevette volna, hogy az ajtó nincs kilincsbe téve s a zár nyelve nem ment a reteszföbe, sőt észrevette volna azt is, hogy az ajtószárnyat alsó szegleténél egy somfa bot tartá vissza kilincstől, de ő hebehurgyán sietett túl lenni kötelességein, hogy minél előbb ágyba mehessen; . . . de meg, hogy is gyaníthatott volna valakit lappangni a sötétséges folyosó öbölben, ő, ki mit sem tudhat arról: van-e a világon Rigó Ferke? és ha igen, vajjon hol járhat most? Tehát úgy hagyá az ajtót, a mint bezárta s a mint azt, egy magas spanyolfal, mely léghuzam ellen

állt ott, eltakarta. Aztán pedig felvevé a lámpát s magával húzva a nagy ruhás kosárt, behátrált a hálószobába, hol is, betevén az ajtót, kezdte helyrerakni a színpadi ékszers s öltönyöket.

E közben visszatért Athea; a kebléhez tűzött egy pár virágszálat szép kontyába szúrta s bontani kezdé ruháit, esti otthonkáját kérve. Az átöltözés hamar történt. Talán sohasem volt e bájteremtés kecsesb, mint e pillanatban. Arcza sugárzék még a művészi fellelkeseződéstől; szemei ragyogtak a diadal nemes örömeiben s vidáman remegtek a mosolygó ajak nedűs koráljai. Pongyolája, mint minden, mit visel, legválasztottabb ízlés. Halványsárga moirée-öltöny az, melynek rövid, bő ujjai s szétnyílt szárnysegélye fehér atlaszszal van díszítve. Sugár derekát paszománynemű munka könnyűden ékíté s tömött zsinóröve hosszú fehér bojtokban ért alá térdein alúl. Ragyogó kontyának vastag fonadékát fehér gyöngyháló szoritja fel, melyet az esti szerep végjelenetében viselt s mely előfűrtjeinek ruganyos hullámit szabadon ereszté fedetlen keblére.

Bájos fejecskéje kellemesen mozdult hatyú fehér nyakán; tekintetében üdv és nyájasság, termete könnyű és mozgékony, de minden mozdulatiban plasticai tökély s patriciusi méltóság.

— Készíts teát, ma nem vacsorálok: mondá a dolgait végző szobalánynak.

Az megtevé kötelességét s aludni ment.

Athea könnyűden félkönyökre fekvék a fehér divánkán s kisdud ezüst bouiloirja alatt megigazítván a szeszlángot, egy szépirodalmi magyar művet vón fel a nádfonatú asztról. Ezt mérgesen szabdalja a parókás kritika, okvetlen jelesnek kell lennie; gondolá magában s míg vize felforrott, figyelve olvasá.

Midőn teáját megitta, íróasztalához ült, naplóját jegyezni. Leültekor a köntös tömött szövete meggyüremlék. Ó hátraszegé félig karcsú szép derekát s

elefántcsont ujjával végig egyengeté a vastag selyem kövér redőit. Gróf Szalárdy, ki az író- és öltözőasztal közti ablakban rejlék, az álló tükörből látta e jelenést a függöny nyilatán. Hajlás közben félre folyt az öltöny felső öble s a tükör védtelenül adá vissza a csábító vállat és szűz kebelt. Lajos remegve, lán-goló szenvedélylyel nézte azt, de annyi csüggesztő lelki harczok és átmenetek után nem volt elég erős még ostromhoz fogni, vagy rettegett a tiszta erényt megtámadni, vagy várt, míg a zsákmány aludni tér s a késődő éjben mindent mély álom nyom.

A fentebbi csábító jelenet még egyszer ismétlé, sőt megtetéze magát, midőn a gyönyörű Athea, elejtett kendője után földig hajola s a szétvált öltöny egy hosszú habvonalban mutatá ezen gyöngéd, lenge tejfinom természetét, melynek minden domborodása gömbölyű, kemény s ragyogó fehér volt, mint a művész keze alatt megalakult márvány. Hajlásában felnyomódott a tiszta vér, s keblén és arczain ingerlő pirt huzott el, mely nem volt sötétebb, mint a szeméremé s megvilágítá kissé emelkedő, rózsás és átlátszó finom orrlyukait, miknek hevült lehellete az eleven vérű hölgy szerelmében annyira boldogít.

Lajos szinte földig alélt a csábos ingerek által költött vágyban s irígy féltékenyen harapta egymásba ajkait, mindőn ében fürteiben a pár virágszálat a tükörből látta, mert felismeré benne a selyemuraknak megcsókolt virágát, melylyel ennyi bájra, ennyi égi ingerre foglalót adni reménylék.

Athea, midőn jegyezni akart, megpillantá Gyapjasy levelét. Ej ej, Betti feledé mondani, hogy levelem van; gondolá magában s felbontá azt hirtelen, következőt olvasva belőle:

«Édes gyámleányom! Lóbl Simon, mióta a debreczeni vásárban megmondogatám neki az igazat, halálos ellenemmé lőn. Összevásárlá kötelezvényeimet, miknek halasztásihoz más hitelezők kezében biztos reményem

volt; s most megrohant a fizettetéssel, hogy tönkre tegyen. Én a megyei takarékpénztárnál kerestem kölcsönt, de a formák és szabályok betöltése előtt nem vehetem kézhez az összeget, pedig addig csőd alá juthatok. A többit már tudnám fedezni, csak négy ezer pengőre volna szükségem még. Te jól gazdálkodol, édes leányom, s hihetőleg van annyi készpénzed a takaréktárban vagy kezedenél. Ha igen, s míg kölcsönömhöz jutok, nélkülözhető az, kedves szolgálatot tennél ősz atyádnak, ha őt a zavarból kiragadnád s megkimélnéd terhes perköltegektől birtokát, mely különben is fogadott gyermekim öröke leszen.

Egyébiránt csodálattal olvasom a hírlapokban dicsőségedet, s öröm-könyűkkel látom nevem halhatatlanságát teljesülni általad, kit egész lelkéből szeret és becsül: érzékeny atyád, Gyapjasy s. k.»

Athea magánksvül lőn örömeben, hogy valamit tehet az emberek legjobbjáért; rögtön tollat ragadt, de várnia kelle, míg írhat, mert boldog könyűi akadályozák.

Lerakta karjáról a színpadon viselt karpereczeket, gróf Szalárdy ármányos ajándokit, miket átöltözésekor letenni feledett, s midőn érzelme könnyebbült, válaszolt.

«Köszönöm, drága jó atyám, hogy alkalmat nyujta a betöltött gyermeki kötelesség örömét élveznem. Küldjön vagy intézkedjék, a kívántató összeget minden perczen átadhatom.

Mi dicsőségetem illeti, azt egyedül a bőkezű gyám-atyák legjobbjának köszöni hálás leánya Athea s. k.»

Aztán elővette naplóját, s bejegyzé mai történetét. Végpontúl ezt írta:

«Ma ismét énekeltem . . . Reszkettető éljen! zaj, tapsok, koszorúk . . . A világ dicsőségnek nevezi ezt . . . Rövid napjaimmal elmulik az, mint a harangszó az ünneppel . . .

Gróf Szalárdy folyvást baljóslatúbb nekem . . . Üldöz

és fáraszt . . . Már valóságos rémem . . . Hugó Viktor jól ismerte az ily Claude Frolo-féle jellemeket . . . Én rettegek tőle . . .

— Ne rettegj Esmaralda, tőled függ, hogy Claude, Phœbusod legyen? mondá e perczen háta megett egy hang, s a visszanéző Atea gróf Szalárdy előtt megborzadt.

— Ne rettegj, ne csodálkozzál, folytatá Lajos, az ijedtében elnémult leánynak. Rendkívüli merényt kelle választanom, mert nem volt már más út, öledbe juthatni; pedig birnom kell téged, óh Atea, ha gyalázat és rabláncz lenne is bérdíjam. Küzdtem a szenvedély vak hatalma ellen, túrtam megvetésed emészto gyötrelmét, segítségül hvtam észt és Isteneket: de semmi sem állhat ellent kellemednek. Szánj meg, végy kegyedbe, fogadd el szerelmem . . . Mindenre kész vagyok . . . Alcibiad leszek: bűnben, ha eltaszítasz, erényben, ha szeretsz; s e határozott nyilatkozat közben karjaiba fonta Atheát.

A küzdő hölgyről övig lecsuszamlék az öltöny. Márvány válla nyakáig gyürődék, mint a galamb szárnya, mely kezedben vergődik. Pihegő emlőcskéjét csak az ing takarta, s kiseded eperkéi átrózsáltak a vékony batiszton. Hajtekerese lefoszlék s az őt ölelő kar hóna alá szorult; fejecskéje hátraszegült a miatt, s lilium arczait zsákmányul fordítá megtámadójának. Lajos össze-vissza csókolta a védtelen ajkat, vállat, kebelt, szédítő kéjjel szíván magába a fáradt szűz lehellet fűszerét. Atea a harag és szemérem elszánt erejével rántotta el magát, s gyöngéd álla vérzett a karczolattól, melyet Lajos nyaktűje okozta.

— Távozzál vakmerő! kiáltá fuldokolva, miközben magára rángatá összetört ruháját. Azt kérdeném, nem álom-e e szemtelenség? ha önnel nem volna dolgom, kit az ég nemem ostorául, gyalázatául teremtett . . . Most megbüntethetném önt szigorún, megbélyegez-

hetném nevét, hivatalát, jövőjét; utczaí kávéházi krónikák tárgyává tehetném, kényszeríthetném elhagyni Pestet, az országot; de kimélem saját becsületem, s megbocsátok gyáva önző, vak szenvedélyének... Távozzék e perczben... ha kétkedik, vége irgalmamnak!

— Nem úgy, nem úgy kevély Lucretia! válaszoló Lajos nyugalommal. Sokkal tovább mentem, hogy sem vissza léphetnék. Ennyi elszántság után vagy siker következik, vagy minden elvész... Ne ingerülj, ne lángoljon szemed, czélomat el akarom érni. Ha daczod harczol, erőszakom meggyőz. Míg nem birlak, ki nem lépek a küszöbődön; Isten engem úgy segéljen: s felhajtván a vetett ágy paplanát, vetkezni kezdett egy operatőredék füttyülése mellett.

A hideg gúny s vakmerő tökélet, melylyel ezt mondta és tevé Szalárdy, megrettenté Atheát. Láta, hogy itt átok vagy fenyítő szónoklat nem segít s nehogy minden szabadító úttal elkéssék, gyorsan ugrott a fehér divánkához, csengetéssel fellármáznai alvó cselédeit.

— Ne siessen nagysád! mondá gúnymosolylyal Lajos. Gondoltam, hogy arra szüksége lesz, s előre levágtam a csengetyűzsinórt, azért méltóztatik azt hiában keresni.

Athea fokonyként szorongóbb zavarba jött. Rémmülettal látá, mily kiszámított terv, mennyi előkészület tétetik veszélyére, s ijedelme közben, alig tudva mit tesz, segélyért sikoltozék.

— Ne fáraszsza magát; folytatá Lajos az előbbi gúnyt. Ha elreked, el fogja veszteni a holnaputáni tapsokat. Úgy is hasztalan erőlködnék; ez elszigetelt szállás, e siket zugszoba, az elfüggönyözött ajtók és ablakok elnyelnek minden torokhangot, habár hasító trillerekben méltóztatnék is azt kiadni. Jobb, átadja magát, így titka itt marad a hálóteremben; a lármaütés, siker esetében is csak híret temetné el.

Athea oda lett. Kétségbeesetten győződék meg a menekvés lehetetlenségéről, s a női gyöngédség végeszköze, könyűk eredtek szép szeméből. De irgalmat kérni, esengni nem akart. Az erkölcsi fenség, önérző dacz, s mély utálat Lajos irányában nem engedék azt. A diván hátvánkosára könyökle, arczát kezeibe rejté s zokogva sírt.

E pillanatban csendes éjzene hangzott fel az utczáról. A selyemurak és több tisztelői adattak a dalnő üdvözetére fáklyás zenét.

Atheát meglepé a menekvés öröme, s villanyosan rohant az ablakhoz, hogy lekiáltson szabadításért. Lajos elállta útját, s lehetlenné tevé szándokát.

— Ha ha hal mi kéj lesz nekem az üdvet élvezni, míg az ábrándos imádókat eső veri a hódoló trombita mellett; mondá csúfolódó gúnyélvvel, miközben ágyaszélre tett lábát a zenéhez taktra billegeté, s lyoni nehéz nyakkendőjét oldozta.

Athea szörnyű haragba jött e hallatlan szemtelenség miatt s irasztalához futott, hogy törét felkapja, Lajos egy párducz-ugrással megelőzte őt, s elragadá előle a szabadító vasat.

Athea a kétség végfokán habozott. Ide s tova akart ugrani, szökni czél és irány nélkül, mint a vérező ebektől körbe fogott szarvas. Harag és megvetés forrt, égett szívében s fertőzetlen ajkaira szidalmakat hozott.

— Átkozott légy nemtelen nemes; mondá metsző éllel. Gazság és erőszak hatalmadba adott, de előbb megfojtom magamat, mintsem bűnöd undok dőjje lennék. Te feketébb példány vagy mindazoknál, kiket Kean, Mellville alakjában arczképez. Bemocskolod osztályod címét, veszted a hivatalok hitelét, terjeszted a bűnt. Meglopod a hazát egy fiától, az értéki függetlenséget egy képviselőtől s elrontasz százakat mindenik vesztére. Henyélsz és tobzódol; aljasan használod eszedet, aljasan hányod ki pénzedet. Képmutató vagy, . . . gögös, . . . alávaló. Engemet . . .

— Hagyd el, itt már jobban tudok én festeni; közbevág hideg szuró gúnynyal Szalárdy . . . Tégedet bélyegző gyanúba hoztalak. Megfosztottalak híredtől, gyalázatba hoztam erkölcsöd hitelét . . .

Athea borzasztó sejtelemmel kezdett figyelni; lent bájos nyugalommal hangzott az üdvözlő zene.

— Igen, igen, temetőbe vittem becsületed, folytatá közönyösen Lajos. A világ régóta azt hiszi, hogy ágyasom vagy. A pártfogás, melylyel atyám a színházhoz hozott; látogatásaim nálad; az ünnepedre virágimmal butorozott szobád; tapsom, koszorúm, iránnyodba cselédimnek nyilvánosan adott parancsaim, megvesztegetett cselédeid, a hozzáértőleg terjengetett híre, s ki tudná, mi minden alkalmi apróságok s mindennek ügyes, egybevágó szerkezete, hogy is ne tudta volna elhíttetni azt, a gyanakvó s könnyelmű világgal? Van-e gentleman, ki ennyi adatnak hitelt ne adna? mert az asszonyoknak pusztá szó is elég . . . Arczképed asztalomon állott, hajfürtödből szobahölgyed adott, s ömlengő leveled birtokomban van, melyben barátnédnak a legvonzódóbb hajlam érzelmiről tetesz vallomást . . . Na persze, hogy a czím elszakítva tőle . . . Az ékszerek, miket Henyéldy grófnétől és anyámtól kaptál, az én ajándokim. Ez általad gyakran viselt perczeket, miket imént raktál le kardról, szobáimban látták estéző barátim, vadászom folyvást járt lakodba, mintha levélt és egyetmást hordana; bérkocsim egész éjeken állt házad előtt, mintha nálad volnék, s mindezt tudák azok, kiknek tudniok kelle, hogy szüzességed híre, osztályom előtt, végkép veszve legyen . . . Ma estve, e perczben szinte itt áll a szokott bérkocsi, hogy lássák vetélytársim, mikor tőled eltávozva beülök, s győzelmi indulót huzassanak üdvözlő zenéddel. És most e jól végig játszott szerepért drámai díjam vagy, mert mindent ezért tevék, hogy ha másképen nem akarsz, kétségbeesésből enyim légy.

Athea ntózott ezen embertől . . .

— Hát nincsen Isten, a ki megmentsen? kérdé magától sülyedten, s közel volt az elájuláshoz.

— De van, ki engemet küldött! kiáltá Rigó Ferke vad örömmel, ki a salon felől sarkig bevágott ajtó küszöbéről villámló szemekkel benézett.

Kezében égő gyertya, megette egész csoport ember, kiket a szomszéd lakokban felköltött, hogy Mariska gyilkosát meggyalázza.

Athea összerázkódék e véletlen jelenet miatt. A szabadulás magyarázhatlan közbejötté, az előbbi ismételt ijedelmek, a hírnév, becsület alattomos aláásása annyi egymást üző felváltó hatás harczi kimeríték erejét, s ájultan rogyott a divánra.

Haja leömlék, kapocstalan ruhája övig hullt, s a félmeztelen szűz, óvatlan zsákmánya lön a kapzsi szemeknek. Ott fekvék mint egy rózsaszínnel belehelt márványkép beágazva azur erekttől, s hosszú pillái két forró könnyre veték árnyaikat, mik reszketve függöttek bezárult szemein.

Lajos merev arcoczal állott Rigó és a nézők ellenében. Oly ellentétű eszmék és érzelmek tolongtak lelkébe, hogy egyik sem tájékozhatá magát. Csak egy borzasztó bizonyossággal volt tisztában: miszerint minden veszve van. Ezen végmerényért mindent koczkáztatott; több remény már nincs, s vele czíme, tekintélye, becsülete elmerült, nevetségessé lön.

Már magában a lélek természeti szerkezetében megvan azon sajátság, miszerint a tettenkapatásnál megrebben, jelenlétét veszti, csügged s poltronná lesz. Mennyire elősegíték azt Lajosnál a körülményi indokok. Ő régtől egy senyvesztő szenvedélyt hurczolt, mely mintegy fogainál aggaszkodék s függött vérzett szívéen, s mely végtervét e pillanatra építé. Azonban az est folytában egymásra következett benső harcok, küzdelmek, a már régiebb eredetű s mai kitöréseinél meg-megújult téboly, az oly borzasztóan megsértett

— *De van, ki engemet kiildött! — kiáltá Rigó Ferke.*

Kuthy: Hazai rajzelmék. II.

Athea engesztelhetlensége, a kalandját követendő közgúny s alázó hír, mely őt a jobb társaságból végkép kizárandja, a kijátszott önzés, mely neki egész életében Istene volt, s maga e percz, e vérig ható botrány, mely Rigó Ferke vezérlete alatt a legalázóbb kifejlést nyerheti: annyira leverék, megzavarák lelkét, öntudatát, hogy remegve, terv és gondolat nélkül, a szó szoros értelmében gépileg állott és bámula a salon öblében félig világított arczokra, melyek mint valamely színházi közönség őt, az öngyalázatában szereplő színészt, ingerülten és boszúra izgatottan nézték.

— Ime urak és asszonyok, most látjátok őt; mondá Rigó Ferke kárélvező csufolódással, az oda vezetett csoporthoz fordúlva. Nézzétek meg jól, hogy ráismerjetek . . . Belülről ismeritek már. E szerencsétlen áldozat, az ájult leány, híven lefesté őt; önszája még jobban leírta magát s mi az ajtón által hallottuk azt, Megérdemlené az elfogatást; megérdemlené, hogy lerugdosva a lépcsőn, kivette a kapun utczai ütleg és káromlás legyen bélyegző dísja: ha sokkal nagyobb számadásom nem volna vele, hogysen ily aprósággal leróhatná.

Rigó Ferke egészen el volt ragadva. Sápadt képen piros foltok törtek ki s égő szemeihez borzasztóan állt a borotvátlan tuskés arcz. Egész tekintete magasztalt vala, a boszú és elégtét fanatismusa világolt azon. A körülállók jóváhagyólag suttoztak össze s várták a kifejlést. A zaj több házbelit idézett oda. Megjelent a két nőszemély is, s az áruló Betti reszketve közelíté meg ájult asszonyát.

— Nem ismersz úgy-e? kérdé Lajostól Rigó, tompa, komor hangon, melybe gúny és bősziúltség az önmérsék erőtetésével vala vegyítve; s vágott lábát az elibe vetett somfabotra foná, hogy reszkető mérgében biztosan állhasson.

Lajos merev butasággal, némán bámult rá. Össze-

rezzent képe nyugalomban látszék, de szeme és átalakult vonási félreismerhetlenné tevék a csendes tébolyt.

— Pedig ismerhetnél, folytatá Rigó. Debreczenben viselte már pofád ezen ököl kék szedreit, mikor Mariskából magadnak akartál csinálni menyaszszonyt . . . Ha ha ha! most eljöttem lelkedre ütni kék szedreket, mik nem fognak oly hamar elmúlni.

A fagyos gúny hangja, a boszúállásbani bizonyosság s a czélzat találó fulánkja, úgy látszék, magához hozá egy pillanatra gróf Szalárdy eszét. Szemei Rigó Ferkére kapódtak, szemöldjeit gondolkozólag vonta homlokredőibe, s arczkifejezése feléberült. De a tájékozó öntudat rövid volt. Egy hirtelen rázkódás után visszaesék a félelmes tompa őrülségbe.

— Lám lám! ki hinné, hogy még mindig oly szerelmes vagy!? Ilyen az, ki jó húsban van . . . Tehát egyre másra új és új mennyasszony? . . . Pedig te már házas ember vagy; neked már feleséged van, kit a templom küszöbéről tőlem elraboltál; s itt kiesve a gúny hideg modorából, bőszültén csikorítá össze fogait. De ismét erőt vőn, s az előbbi fagyos hangon folytatá: és lásd, feleséged reád vár az úri nyoszolyában. Szegény, nagyon fázik magában . . . Nem szép tőled így megfélekezni róla . . . Jer, jer, ne várasd magadra, majd én elvezetlek.

Mi, kik tudjuk, mi történt Mariskával, s hol és minő nyoszolyában fekszik ő? borzasztót gyaníthatunk e készülétekből.

Lajos mindezt nem látszék hallani. Bomladó esze összes életdrámája töredékivel foglalkodék s eszmélet s figyelem nélkül álla ott közönyös hóborttal.

— Siess gyilkos! . . . indulj, ne várd, hogy kényserfűtselek! rárivallt Rigó Ferke dühödten, s gróf Szalárdy, mint egy ijedt gyermek vagy vérig vert vad ló, engedelmesen indult meg zsarnoka előtt.

A bámész csoport utat nyitott maga közt, s a nél-

kül, hogy segítőleg vagy akadályozólag beleavatkoznék, hagyta fejlődni az eseményt. Betti előkeresé Lajos köpenykéjét, s ráveté úgy mint volt egy ingre; melyet a nyugvó tébolyodott, a nélkül, hogy magára igazsítaná, hurczolt el vállain.

Az utcán bájosan hangzott az éjzene, a lépcsőn haladott a borzasztó menet, s Athea ezen ellentétek érzése nélkül, aluvá az ájultság álmát.

Midőn a kaput kinyiták, az éjzenei egész gyülevész tömeg kapzsián tekintte oda, hogy talán bizony Athea jöend közéjek; s meglepetve tátottak száját a váratlan jelenet személyeire.

Túlról a fáklyafény hátterében néhány batard állott, melynek ablakin a páholybeli selyemurak arczaira lehetett ismerni. Gúny és kérdező kandiság látszék vonásikon, Rigó Ferkét fixirozák félszemű üvegeiken. Ki lehet ezen vatermörderes Dózsa György? minő viszony, és szövedék adta hatalmára Szalárdyt? miért és mi történhetik itt? kérdezik egymástól s minden kinevető viszketeg mellett is elborzadtak Lajos örült vonásitól. Azonban nem akarva sem ellenségök dolgába, sem utczai éjbotrányba beleavatkozni, nehogy nevők s jelenlétök a hírrel érintkezésbe jöjön, előkelőségi katekizmusok szerint elhajtattak.

A tömeg azalatt tolongani kezdett. Zúgás, zaj, vihogás, csoportozó pártalakulások keletkezének mint ilyenkor szokott, de Szalárdyt senki sem sajnálta, mert vagy nem ismerék, vagy utálták őt.

Hadd lakoljon, ha megérdemli, mondogatták az ismeretlenek; úgy kell neki, bárcsak mind így járna, vélekedtek mások; no hiszen szép úr? megjegyzék néhány hírlaprágó politikusok, kik az éjzenéhez a szomszéd kávéházból jöttek. A csoport legnagyobb része azonban látvány tekintetéből kívánta a botrány növekedtét.

Lajos e közben, ideiglenesen legalább, magához jött. A fáklyalobogás, zaj, tolongás, hideg lég, s a

tömött nedűvel szitaló eső élesen hatott érzékeire. Széttelente szikrázó szemekkel, látta a kíváncsi gyűlevész csoportot, a gúnyt és kárvágyat annyi üldöző arczon; eszébe jutott az est gyalázata, önmaga s a jelennek minden körülménye. Dühösségbe borult özszeesett arca, képére fordítá a köpenyke szárnyát, hogy álarcozza magát, s a cseléditől oly régen megjegyzett kapkodással rohant odarendelt bérkocsijához, melynek számát a fáklyavilágban meglátta.

Rigó Ferke alig érkezett nyomain, s a batard hágcsóján megfogta, hogy visszarántsa.

— Ne bántsд Ferke; mondá hátulról visszatartva Piszе Pista. A kocsi zsoldomban van, azaz retteg tőlünk, s oda hajt, hova mi akarunk jutni.

A kocsi elrobogott hátsó bakján ragadva Rigót s Piszе Pistát.

Midőn a királyi egyetem orvos-szaki épületéhez értek, megállott a kocsi. A két boszúálló előugrék a batard ajtajához, s a merev tekintetű őrüttet, a nélkül, hogy ellentállna, vagy tájékozná magát, vaskarokkal ragadá be a hideg bonczterembe, melynek asztalán nagy kések és csonttörő kalapácsok közt, halott lepedőjében fekvék Mariska.

Az ajtó szele megcsapta a lefolyt faggyúgyertyát, s a megmozdult csontváz rémesen csörgött a lobogó világban. Lajos nem eszmélt arra, máskép lehetlen lett volna meg nem borzadnia.

Rigó Ferke bekulcsolá a zárt, s lehányta a kölcsönzött ruhákat. Nem nekem valók úgymond, nem eléggé dühödtnék érzem benne magamat. Aztán felölté az obsitos rongyokat. Ezekben szenvedtem miattad, ezekben terveztem a boszút, ezekben akarom élvezni azt, mondá fogát csattogtatva Lajoshoz.

De ő nem érté azt. Mozdulatlanul maradt a ponton, hová veték vagy taszíták s tévelygő, félénk, zavaros szemekkel, nyúladt vadult arcocsal nézett maga elé.

Ferke bőszültén boszankodék, midőn megismeré, hogy őrült. «Csak addig tudnám észére hozni, míg a holttal megismerkedtetem;» imádkozék tombolva. Aztán karon ragadta a csendes bolondot s egész erőből megrázta őt . . . Lajos reá veté szemeit s arca átalakult, mintha gondolat jelennék meg nála. Ferke még dühödtebben megrázta őt s «kelj fel, kelj fel, Athea itt van!» l ordítá közel füleibe . . . Lajos arca villanyos hirtelenséggel vérszínbe borult, szeme vadul villámlott, de az öntudat normális kifejezésével. «Hol van? hol van?» kiáltá megrendítő hangon.

— Pszt! alszik; sugá Ferke a leplezett halottra mutatva.

Lajos egy pillanatra elhivé, mert esze emléke ott kezdé gondolatát, hol az elhagyta őt, s Athea szobájában képzelé magát, kinek ájultára még jól emlékezék. De a csalódás rövid volt; körültekinte a szörnyű helyszínen, feszült orrlyukakkal szaglálta a rothadás bűzét s borzalommal rázkódék össze.

— Te hazudol, Athea nincs itt; megtámadá Ferkét s lerántotta leplét Mariskáról.

A bájos alakot elváltoztatá a halál. Jó barát sem ismert volna rá, nemhogy a tékozló csapodár, ki az arczokra rövid pillanattig szokott ránézni.

— Nem ismered ugy-e? pedig egykor szép volt, mint Athea; kiáltá Rigó Ferke keserűen, miközben Lajos kezét ropogásig szorítá. Az én Mariskám az, kit buja erőszakod gyalázatos halálba kergetett.

Lajos elsápadt s reszkete. Hihetőleg a hajdani alacsonyágokra gondolt, mert szemeit lesüté s a szégyenérzet csilhatlan bélyege mutatkozék rajta, utolsó fellobbanása a kihalt becsületnek. Rigó Ferkének diadalt adott a Lajos lelkét égető öntudat.

— Igen, Mariska az, folytatá újlag feldühült haraggal. Mariska, kiért most kezeim között vagy. Jól tudtad te azt, hogy rajtad boszút állok, s nézd, lábamat vágtam el, hogy soká ne várahoztassalak. Vár-

hattál-e több udvariasságot egy bitang csavargótól, kit közkatonának kötéllel fogattál?! . . . Ha most boldog volnál, hozzá kötnék e hullához élve eltemetni, hogy férgeivel tápláld magadat. . . . Az Isten, ki az élő és halott sorsát ismeri, jól tudja, hogy azt érdemelnéd . . . De mivel nyomorult, igen nyomorult vagy: megelégszem azzal, hogy nyomoruságod neveljem. Kihirdetem jellemed rajzát, megismertetlek a világgal, s ha itthon befolyásod akadályozhatná azt, keresek országot, hol azt tehetem. Megbélyegzem multadat, bevágom jövődet, megfosztalak hivatalodtól, s a hon növendékeit irtózni tanítom nevedtől . . . És mivel kirablott kevélységed a születésben keres révfokot, hová a kárpótló remény zászlaját felütéd: elveendem születésedet. Adatokkal bizonyítom be, miként nem vagy gróf, nem vagy nemes, hanem egy pálinkaárusnő fattyú gyermeke, kit a magtalan Beatrice béres czimborája gróf Szalárdy György családjába lopott . . . Kivetkeztetlek családi igényeid hitéből, nevetséggé teszek a fővilág előtt, letapodlak szenny és szemét közé, hova tartozol . . .

Rigó Ferke még tovább is kinzotta volna az örültet lucidum intervallumában, de a születési kérdés catastrophája visszajéte Lajost tébolyába. Ez egyetlen vala, mit még birt, s az utolsó érdeknek is vége! A veszteség irtózatosan megragadta. Egyedül e hatáson még képes izgatottságát feljebb fokozni, s anynyira rúlszökteté azt, hogy elkezde fagylyalón, kétségbe esve hahotázni. Athea! Athea!!! hangoztatá leirhatatlan kifejezéssel, mely egyszersmind a kín és a kacaj felkiáltása volt. Aztán hirtelen összerogyott s alvék vagy ájult, vagy félholt vala.

Két óráig tartott e zibbasztó tetszhalál. Midőn felébredt, rettegetve, rángató szemekkel, felmerezvűt hajjal tekinte fektében körül. Aztán ólálkodó settenkedéssel, félvállról kémelve, lábujjhegyen, de fogcsat-

toztatva kerülgeté a hullát, mint egy lesbeállott ragadozó . . . Hirtelen ráugrott, mint a párducz, s Athea!! kiáltá idegrázó hangon . . . Athea kelj fel!!! sikoltá mégegyszer s belemarkolva a halottba, erőszakosan rázta azt.

Gróf Szalárdy Lajos gyógyíthatlanul megőrült.

Egy példánya a temérdek korszaki társaknak, kik a drága időt, észet, vagyont, születést, a boldogság s boldogítás becses eszközeit, egyedül hiúság s feslett szenvedélyek rabjaivá teszik. Azon temérdek társaknak, kikről, (ha egyéniségük s eszközeik hiányában az előttünk álló tökélyig ki nem fejlfhetnek is) jó lelkiismerettel elmondhatni, hogy többé vagy kevésbbé: örültek.

XXXVI.

(Két hulla.)

A fentebbi botrány, mint csepp a tengerben rég elmerült már a főváros egymásra toluló eseményi között, midőn néhány órányira Czeeczilia lakától, egy népes magyar falu sáros utcájában, viaszvászonnal ekhóztott zöld szekért vontatott, négy jó széltiben fogott ló.

A faluszélben, ős jegenyesorok s egy buja park lombborulatai közül ó franczia fedél emelkedett ki rozsdalepte bádóg gombokkal, s a kert végén sugárkúpozatú sírbolt nyúladt fel, melynek bas-reliefjei felett a grófi koronán megaranyozott gombok remegőn fénylettek a megtört napsugárban.

A viaszvásznas szekér vontatva haladt az agyig érő sárban, messziről látszottak idefáradni a megrángatott lovak. A sovány kocsis egy hajdani livrée rongyaiban kuczorgott a szennyes lóharákon; s ez a hámok toldozott ósága, a szekéren avult örökös piszokkal, különös ellentétben álltak a tizenhat markos vérlovakhoz, melyekről a mostani gondtalanság nem volt még képes levesztetni a nemes eredet typusát.

Midőn a szekér a templom közelébe ért s egy izzapos kátyuban nagyot nyekkent, az ekhósátor oldalszárnyait kopott mázú fekete bot tolta kétfelé belülről, a nyilaton tömött vöröshajú szeplős arcz nézett ki borotvátlan állával, melynek őszbecsavarodott tüskéit nem igen tiszta gallérka környezé. A hunyor-

gató szem s álnok rókamosoly, mely e komoly arcot mintegy torzan világítja, oly ismerősnek látszik, miszerint bár azt töröttség s vénhedés senyveszté, ki Lóbl Simont, debreczeni vásárirodájában ügynökeire lesni látta volt, igen hajlandó, ezen emlékeztető alakban, őt magát keresni.

— Állj meg itt a deszka-kapus házánál; parancsolá kocsisának a vöröshajú arc.

A szekér megállt egy tisztán meszelt kőkéményű ház előtt, mely a jobbágylakok sorában némi előkelőséggel díszelgett. Az ablakalatti kiskert lécz-rácsait délignyitó folyta be tömött szőnyegével, a csepegő hosszán teljes viola és fájvirág állongott gazdag füzériben, s a tornác-ágason lopótök lógatta súlyos gyümölcsseit. Egy tisztos tiszta öreg sárga őszhajakkal, fekete posztó házisapkában, egy ingben behúzó nadrágban hátratett kezekkel gyönyörködék a kert ágyai közt s itt ott gondosan takart ki a levelek közül egy-egy sárgadínnyét a nap melegének, vagy eligazítá az egymásba fonódó virágos indákat. Most félbehagyta bibelődéseit s a megállott szekér felé figyelt. Zömök termetű, sánta egyén szállott le arról, sötét bő kaputban, fekete mankóval támaszolva hónalját; s a kertben foglalkodó öreghez biczegett.

— Jó napot tiszteletes uram! nem tudja, itthon van-e a gróf? kérdezé a rácson keresztül.

A lelkész tetőtől talpig mérte az ismeretlen jövevényt, kinek vonásiban annyi visszataszítót talála s viszonzott üdvözléssel felelt.

— Nem tudom, honn van-e? mert hozzá senkinek sem szabad bemenni, mióta hivatalát letevő, engem is kitiltott: de úgy hiszem, itt lesz, mert a szomorú események óta sosem lépte át udvarküszöbét, s mint a hír beszéli, erős fogadást tőn, hogy életében nem is lépi azt át.

— S mint van megelégedve új sorsával? kérdé kárúnyosan a mankós ember.

— Midőn a megtalált Szalárdy Ödönnek törvényes örökét visszaadá s hivataláról lemondott, színből leg-alább titkolta lelki csüggedtségét, felelé a lelkész; de mióta valami Löbl Simon nevű gazember, uzsora és csalárd adósságok miatt csőd alá ejté, egyetlen fia pedig megőrült, borzasztó komor és zárkózott. Nem hallani róla, nem látja senki s épen azért azon gyanú kereng a környéken, hogy talán megbolondult, vagy megölte magát; annyival is inkább, mivel lélekismeret üldözné a Szalárdy Ödön ellen tett bűn miatt; mert olyan hír szárnyal, mintha megegyezéséből kínzotta volna azt a fogságba esett dr. Márk.

— Nem sejtette tiszteletes úr, hogy valami csempészett czikkelyek birtokában volna az exföldesúr? mi törvény szerint a csödtömeghez lenne sorozandó? mert az ily úrféle adósok, vagyis supplens bébillérjeik szeretnek, ha mit szép szerével lehet, védenozeik részére elkörmölni; kérdezé savanyodott arcczal a jövővény, kit a Löblre ruházott «gazember» czím némi-leg érdekelni látszott.

— Nincs annak uram annyija se, mint a templom egerének; felelé a lelkész. Összeirtak nála a végrehajtáskor arany-ezüst edényt, bútort, fegyvert, még a felesleg ruhát is. Árveréskor aztán úgy vette meg igen magas áron Czeczilia, hogy haláláig használatul átengedje neki s ne vonhassák ki alula lepedőjét a zsidó hitelezők.

— Így hát régi kényelmében maradt a bukott tétkozló? kérdé az idegen irigy fogcsikorgatással, mit a lelkész nem von észre.

— Igen, mi a lakást és asztalát illeti, de különben most is mindenét elszedik. Minap árvereltek tőle saját udvarában négy szép angol lovat, inkább boszantásból mint kármentesítés végett.

A mankós ember rápillanta féloldalt angol lovaira, s undok öröm hunyorgott szemében. Ilyen az a gőgös főrendű nép; míg úr és tékozol, barátait is lenézi,

ha tönkre jutott, elleneitől is kegyelmet fogad el; megjegyzé elégtelenül.

— Az nem igaz uram, viszonzá a lelkész, bátran szemébe nézve emberének. Czeccilia nem ellensége senkinek, s gróf Szalárdy György nem is akarta elfogadni ajánlatát. Csak addig szándéklott igénybe venni azt, míg grófnéjához költözik, vagy tőle évdíjat eszközöl.

— S Beatrice grófnő magához veendne egy bukott ősz férjet, vagy nyugzsoldot vet a kolduló rokkantnak?

— Egyiket sem tevő. Mítsem akar többé róla tudni; sőt válópert indított ellene, mint ki a mellékági örökösödés gyanújával, az árvalalász híres esetében, őt is beszennyezé, tékczló természeténél fogva pedig a grófnő vagyonát is végpusztulással fogná kockáztatni.

— Hisz a jegyajándok Beatrice grófnő birtokában maradt; s öngyalázatául, még férje csődje előtt, azzal örök lemondást vallatott be, hogy a megcsalt hitelezők igényt ne próbáljanak ahhoz formálni... Oly dús feleség és kegyelemragó férj?! gúnyolódék keserűen a mankós.

— Az öreg gróf rendkívül haragvók; folytatá a lelkész, Beatrice grófné arczképét kivetteté szobáiból, egész éjjeleket gondolkodva virrasztott, de biz őt senki sem szánta, miért vett idegent, ki fajtánkat megveti, pénzünket kihordja s egész családot elmagyartalanít.

— Azt sem sejté tiszteletes úr, nincs-e a grófnak valami lappangó jövedelmi-forrása, a húsz krajczár napi tartáson kívül, mit a törvény a csódtömegből részére elrendeli? mert úgy hallom, két cselédet tart, s úri módon főzet; kérdé folytatólag a szeplős idegen.

— A jószívű Czeccilia szánakodik rajta, s fizet számára évenként kétezzer pengő segélypénzt, mennyit ő özvegy tartásul, a mellékági javakból nekie fizetett.

— Aha! jó, hogy tudom; ez hát a tömeg jövedel-

méhez iratik, s a szegény hitelezők kielégítésére lehet fordítani.

— Nem lehet biz azt, közbevág a lelkész, mert Czezcilia egyenesen kiköté, miszerint csalárd uzsorások zsebét ő nem tömi, s adományát, mihelyt igénybe perlenék, rögtön megszüntetné.

— A hálátlan kőgyő, hát így köszöni meg, hogy koldus korában hat ezer forintjáért négyet adtam neki?! mormogá magában a kérdezősködő; s a lelkész figye! me mind inkább érdekült, mi czél lehet e szorgoskodó tudakolásban?

— De mindenesetre érzi gróf Szalárdy, minő sorsot cserélt? mondá a zömök idegen ördögi mosolylyal.

— Élte levert s felettébb szomorú, csak egy remény látszik fentartani, miszerint tébolyodott fia gyógyuland.

— Nem tudja még, hogy neki nincs gyermeke; mondá magában, érthetetlenül a mankós.

— Mondogatni szokta öreg szolgájának: «fiamnak legalább grófi czímet hagyok örökül. Az ősi végrendelet e pontját betöltém, keressen ő kincset, betöltendő annak másik pontját, s hagyjon utódokat, hogy betöltsék a harmadik pontot. . . Óh ez mind meglehet, hisz ő meggyógyulhat, s akkor fiam van!» Ez álmódott öröm mutogat még neki egy biztató jövőt.

— Elvesszük azt! mormogá magában ismét az idegen s kaján vonásiban oly őszinte öröm fejezé ki magát, mintha övéinek boldogságát látná. S hát csak gazember az a Lóbl Simon? mondá aztán kötődő szeszélyben, mankójával felgyűrve ajkait s éles tekintetet szegezve a lelkészre.

— Még pedig országos; válaszolá ez.

— No hát íme, bemutatom, előtte látja őt; közbevág göggel Lóbl Simon, megdöbbeneni akarólag e váratlan kifejlés által.

— Bár inkább a fán látnám; felelé nyugodtan a jámbor lelkész.

Úgy látszik, Lőbl Simon gyakorlatában volt efféle visszavágásoknak, mert hóna alá kapván mankóját, minden további perlekedés nélkül odább hordta magát, s a jegenyesorral szegélyezett uton, amaz ó fedelű kastélyhoz hajtatott.

A grófi lak körül egyetemes pusztulás látszott. A sáncz hantolása itt-ott omladozék s vedlett oszlopai közt száradó félben függött alá a loncz és fanzár. A kapufelek kőoroszlánai megtöredeztek, s a vaskapu dárdás rácsairól lepattogzott az egykori máz. A járatlan küszöb táján porcsin vert gyökeret, a park jegenyéi rakvák varjufészekkel, s idegen sertések turkáltak a vakolathullató kőfalak tövében.

Lőbl Simon kívül állított meg, a lakatolt kapun semmi fogatnak nem volt szabad behajtani; még maga is hosszú zörömbölés után juthatott be.

Az udvar egygyé volt olvasztva a parkkal, de ronda és néptelen, mintha kihaltak volna belőle. Gyom és szélhordta gaz szerteszt az úton, a fák alja terítve felszedetlen gyümölcscsel, komló és iszalag fojtogatá a nemes idegen fák sinlő koronáit, egy két veszendő verbena nyitogatá véletlen virágát, vagy magról költ georgina lengeté szomorúan színvesztett csillagát, míg fattyúhajtások, meténg és tövis közt vadultak el a legszebb díszbokrok, Az elkótyavetyélt szobrok talapjain fű nőtt és vadgyopár, a szökőkutak medre bepillézve zöld vizinyálkával, s a kertí házakból kitépett diszborítás helyén férges s nedűs penész vonták be a falat. Istállók és kocsiszínek zárvak, a melegházak üvegszárnyai elhordva s bent csak tört cserepet, egykét omlott ládát, vagy kiszáradt növénytvét mutattak a kirablott osztályok.

Mint elhagyott anya ült e 'pusztulás közepén az ősz kastély. A lakatlan szárnyak ablakredőnyei közt verebek fészkeltek, az álltány damaszt sátra szakadtan vitorlázott a szélben, üresen hasáltak ki az alsó ablaksor aggott rostélyai: csak a portale lépcsőzete

volt tükörtiszta, néhány emeleti ablakon ragyogott át a szobák függönyzete, melyekbe szőnyeges lépcsők vezettek fel, de meleg égalji virágkarzat nélkül, nem úgy mint hajdan.

Legborzasztóbbá tevő azonban e puszta háztáját a magány és némaság. Semmi nesz, semmi jel, hogy itt ember tartózkodik, semmi élő állat a pusztító madarakon kívül, melynek serege a park ligeteiben szaporult. Egyetlen, mogorva, szótlan cseléddel találkozték Lóbl, ki, miután az utcoaajtót hosszú dörömbölésre megnyitá, vászon csuhát ölte paszományos testére, s tovább tisztítá a portálén tölgyfába faragott czfimert és koronát.

— Maga se kérd, se hall; végig néz az emberen mint egy gyilkos, s azután otthagyja mint szent Pál az oláhokat; mondá Lóbl Simon, oda menve a működő szolgálóhoz. Maga, hallja, goromba; pedig már alább hagyhatna vele, mert az csak nagy urak cselédjének kompetál; vagy még mindig nagy úrnak tarja gazdáját?

— Csak nagyobb, mint egy ilyen rühes zsidó; vizsonzá mogorván, a mocskolódással megtámadott cseléd.

— Soha bizony! talán még be sem bocsátana, ha nem tudná, hogy nekem a törvény ahhoz jogot adott, körülnézni, mikor akarom, nem akadt-e adósomnak olyas tulajdona, mit tőle elvehetnék? . . . He he he! milyen nevetséges, én a nyakravalót kioldom nyakából, s ő mégis aranyozott koronagombjait csiszoltatja, hogy messze kifényeljének az országútra.

— Te csiszolás nélkül is messze fogsz látszani, az igazság fáján; felelt az ura bántalmáért haragvó hú cseléd.

— Ha urad bukásáért szántál engem fára, úgy velem függnél, mert tudom, két kézzel dolgoztál egy zsebre, s azon zseb a te nadrágodon volt.

— Én megtakarítám a tékozló ajándokait, s mostan szolgálom őt bér nélkül; te a végső tönkig kirablád, s

jelenleg hoszú és gúnynyal zsarolod a nyomorban: itéld meg, hasonlik-e az első zsidó az utolsó cselédhez?

Lóbl Simonban forrott a méreg, hogy vele, ki a grófon szeszélye szerint szokott pajzánkodni, szolgálgy mer bánni; pedig már megszokhatta volna azt, épen úgy, mint mások ellenében; s annyival is inkább, minthogy jól érezte, miszerint ilynemű társalgást teljes tökéletesen megérdemel.

— Tessék velem közleni kérem, hol lappanghat a gazdája? nem reményleném, hogy ismét elbújt volna előlem; kérdé aztán metsző sarcasmussal az ingerült cselédttől.

— Uram ott lesz talán a sírbolt körül! de ha szokás szerint, boszantani jöttél s előttem gyalázod, bánod, keseríted: orrodát hasítom fel tövig, hogy jobban szaglálhass a rabolni való martalékok után.

Lóbl Simon perlekedés nélkül odább hordta magát, mint a lelkésztől, s egy gyertyánfásor sötétzöld sátrában a kijelölt hely felé indult. A sűrűbb lomb, a fekete árnyék alagúttá képezé e sétányt, s a hosszú boltozat nyilatán belátszék a sírbolt oszlopos talapzata, melyet gróf Szalárdy György az ifjúság, az álmok és remények szakában annyi göggel és hiúsággal épíste.

Lóbl kiért a sétány pinczéjéből, s szétnéze a halottak kastélya körül. Szalárdy ott volt. Mi, kik régen nem láttuk, alig ismerünk rá. Felettébb megöszült s kopaszodott; alig van halantéki és tarkója körül egy pár gyér koszorúcska maradvány-hajából. Himlőhelyes bőre még jobban elfekete-sárgult, arczai mélyen beestek, s ugyanazért elveszett vonásaiból ama kaján mosoly, mely képét hajdan kiállhatlanná tevé. Bandsal szemei megüvegesedtek, termete rokkant, s egész alakján látszik a gyengeség. De homlokát azért főnhordja, léptét és tartását, egész tekintetét kiirthatlanul bélyegzi a belerögzött kevélység. Magas kalap, fekete frakk, nadrág, fénymázás csizmák, fehér nyakravaló

volt öltözéke, mint egész életében, s gomblyukában függött az annyira imádott rendkereszt. Balkarját csipejére tévé, nádbotra támasztva, s egy közelhozó csövön a napsugárkupozat basreliefjeiben gyönyörködött; . . . ennyire túl tudá vinni aristokratiai hiúságát a halálon.

— Ezen faragványokat elfeledtük a tömeghez iratni excellentiád! pedig azok nem a halottak tulajdonai, kik csupán sfrjaikra és személyeikre nézve vétetnek a csőd alul. Le fogok vájatni minden szoborművet, úgyis én fizettem ki az árát, így legalább a veszett fejsze nyelében kapok valamit, s ennek értékén nem osztoznak a többi hitelezők; mondá Löbl gúnyosan gróf Szalárdy Györgynek, miközben feltett kalappal közelébe került, s tobákkal kínálta az arany szelenczéből, melyet egykor tőle kapott ajándékban.

Gróf Szalárdy elsápadt a mérég és a meglepetés miatt; de megvetőleg nézte le az alacsony jellemet, s egy szóval sem felelt.

— Igen rossz aquisitor excellentiád, mióta lovait dobra üttettem; nem sejtek az ős telken olyas új szerzeményt, melynek értéke a dobos napi díját kifizetné. . . . Apropos! akarja látni excellentiád legutolsó telivérjeit? itt vannak szekerembe fogval szerzásaik nem igen csillogók az igaz, mert gróf Szalárdy György elcsalta tőlem a fényes hámra valót.

A gyengült öreg idegeit reszketésig izgatá ez átható sarcasmus, s felgombolá frakkját, hogy szabad léhlt vehessen a toluló vértől, s ismerve már Löbl ördögi gúnyjait, a kastélyba indult, hogy cseléd legalább ne hallja megaláztatásait.

— He he he! még mindig oly finom fehérenemű?! ha ismeretlen látna bennünket, bizony nem gondolná, hogy bukott excellentiád a hitelezők haszonbérlejtől haszonbérli tulajdon lakását, — mondá Löbl, midőn a nyitott frakk alatt megpillantá a ragyogó mosású batiszt-ínget, s angol piquet mellényt.

— Szolgálok mankómmal, ha gyengék lábai.

Gróf Szalárdy annyira ingerüle ez elégíthetlen szurkáló viszketeg miatt, hogy a nervositásba szinte megtántorodék, s nádbotjával tartá magát fel.

— Szolgálok mankómmal, ha gyengék lábai — mondá undok rókamosolylyal a zsidó. — Ni, bizony talán még haragszik érte! azt hiszem, ily koldust, mint excellentiád, megillet a mankó, ha kopott is.

Az ősz aristokrata mindezt némán tűrte, de tört szemeiben villámlék a harag, s minden sugarában egy-egy fulánkja lövelt a boszúnak.

Azonban a kastélyba értek.

— Ezt a palotát minden esetre megtartom magamnak — mondá Löbl Simon, midőn bemenetkor a portale ívei alatt szétnéze. — Kapujáról legyalultatom a főrendi címert, s héber betűkkel helyébe metszetem a bibliából: nékem adád ellenem örökét... Valóban itt szellős fészke leend leprás nemzetségem szaporodásának! És bár bukott excellentiád tömegében néhány százezrem oda vesz: köszönetet szavazok azon dicsőségért, miszerint a pénzaristokrátiát, születésinek gyengültével erősbítenem alkalmat adott, s kegyesen megengedi fényes örökébe költözni a pogányparaszt ivadékot, melyet onnan, — csöddobbal legalább, — soha sem lehetend kihajtani.

A hű szolgál, ki már akkor, levette vászon ruháját, paszományosan s tisztelgő állásban nyitá meg a kaput, szörnyen felingerült Löbl szemtelenségein. — Engedje meg excellentiád nyakkal kivetnem e szabadalmas tolvajt, magamra vállalok minden következt, — mondá a hűség kitörő buzgalmával, s karjait a műtélhez irányozni készült.

Gróf Szalárdy sötéten elpirult szolgája előtt az uzsorás alázó bánásmódja miatt, de tilalmat inte az indítvány ellen, s gyorsan és némán haladt fel a széles lépcsőzeten, melynek magas kapuzatú téres világos öble, királyi menetnek is díszhelyt adhatna.

A zsidó uzsorás és keresztény adósa, egy tágas elő-

termen keresztül bementek a roppant ebédlőbe. Egészen régi szerkezetében díszlett az. Sötét vérszín kamuka függönyök, a falkörön ragyogó szattyánnal borított rococo székek, roppant cseresznye asztal közepén, két porcellán credenzz egymás ellenében, posztós polcaikon rakvák arany-ezüst asztal-edényekkel, s lábközi padjaikon evőeszközök súlyos tokjaival, melyeknek társait, az edények legdrágábbjaival, Beatrice már régen Bécsbe vitette.

Mind e készülétek, a parkett, s barna tölgy ajtószárnyak ragyogó tiszták, hogy az ember alig fogná meg, miként lehet egy vadász és szakácsból álló cselédszemélyzettel ily csint eszközölni, ha nem tudná, miszerint ez ebédlőn kívül, az ősz lakos egész osztálya csak két szobából áll, s egyetlen, vendégtelen személy szennye nem ad sok dolgot.

— Csak mégis jó olykor-olykor, hogy oly Czecciliaféle irgalmas szív akad, legalább a más edényeiből jól lakhatik az ember, ha magáét eltékozolta már, — odaveté irigy gúnnyal Löbl, az úri ezüstre sóvárgva tekintve.

Gróf Szalárdy a rejtett méreg lázasztó elfojtásával szótlán hallgatta őt, s gyorsan sietett szobájába, hogy bezárkózhassék, de mielőtt betolhatná a lövőzárt, Löbl rányitá az ajtót s egész szemtelenséggel utána ment. Az ősz arisztokrata megvető hahotával kaczagott, melyben a harag, telhetetlen gőg, s önszánalom csodás vegyülete volt kifejezve, aztán könnyvet vőn, s egy Balzac végébe merítve magát, minden további ügyelet nélkül üldözőjére, olvasott. Löbl arczátlanul járt-kelt szobájában, feltett kalappal. Nyitogató a társzekerényeket, kihuzgált asztal- és írófárfiókokat, hánytvetett, motozott mindenben mindenütt.

— Ehhez, — úgymond, — teljes jogom van, mert az ily csődbe került nemes szeret holmit elduggatni a hitelezők csalárd kijátszásával, s az ember, minden kémjei mellett is, alig képes rájuk felügyelni, hogy holmi értékes dugárúkkal vásárt ne csapjanak.

Aztán végezve a kutatást, Szalárdyval szemben leült egy fauteuil-be, másikat támaszúl sáros csizmái alá húzott s a mankót és szagos kalapját az asztal arab szőnyegére téve, nyújtózó kényelemben kezdte fennszóval olvasni az előtte fekvő könyvek címlapjait.

— XVI. Lajos. Stuart Mária. X. Károly. Napoleon... Úgy látszik excellentiád nagy rokonszenvvel viseltetik a bukottakhoz. He he he! csakhogy irtóztató különbség van a bosszúálló népek és csődbirák, a vesztett királypálcza s árverő dobnyél közt. Bukott excellentiád biztos lehet, miszerint históriáját ki sem tévesztendi azokéval össze.

Szalárdy türelme a kitörésig volt már felfokozva. Szerette volna e tomboló gazembert, aljas visszaéléséhez méltólag, meggyalázni vagy ölni, de jól tudta ő, mily széles körben kereng az őt kísérő hfr, mennyi harapdáló ellensége van szertesztét, kiket bukása gyáva rágalomra bátorított, tudta, mily szégyen-regények keletkeznének a Lóbl Simonon állandó boszúból: s az önuralkodás ritka jellemével visszatartóztatá kitörő ösztönét.

— Tegye le most excellentiád a könyvet, úgysem hiszem, hogy értené, mit olvas. Fontos conferentiára jöttem, végezzük el. Fogadja el indítványomat, tegyen egyszer legalább jót, mielőtt basreliefektől megkopasztandó sfrjába becsuknák, — megszólalt kevés szünet után Lóbl, s orrára függesztvén szokott szemüvegét, kémlőleg szegé tekintetét adósára.

Inkább azon tapasztalni vágyó kandiságból, minő aljas tervvel akarja újabban megkísérteni ez ördögi szív? mint egyezkedési hajlam- vagy reményből tekintte Szalárdy Lóbl Simonra.

— Váljunk meg békével, — folytatá Lóbl. Egyezék ki velem excellentiád, akkor többi hitelezőivel könnyen bánik s a csőd alól még életében kiszabadulhat. Elégítsen ki engemet, én módot, eszközt nyújtok... No, ne nézzen oly megvetőleg reám, most az

egyszer sem kigúnyolni, sem megcsalni nem akarom. Én az excellentiád csődjében körülbelől háromszáz-ezer pengő forintot fogok veszteni. Excellentiád kétszáz-ezer pengőt s egy bécsi házat írt és adott jegyajándékkul hűtlen grófnéjának. Perelje, vagy mit én kivihetek, titokban vegye vissza tőle az értéket, s adja nekem alattomban, a hitelezők tudta és sejtelme nélkül. Így én kármentesíttetem, s a többiek könnyebben tűrhetik a tönkre jutást.

Gróf Szalárdy szót sem váltott ezen alkuhoz, nemcsak mert törvényes oklevelében örökre lemondta jegyajándokáról, hanem sokkal kevélyebb fogalmai voltak az aristokratiai jellemre nézve, hogyses bárkinek adott mit, valaha visszavenni akarná

— Mit kétkedik excellentiád? — sürgeté Löbl. — Hisz efféle esetek a magyar pertárakban gyakran fordulnak elő. S ha mások tehetik, miért ne bukott méltóságod?

— Nyomorult, te a mások példájában akarsz tettemnek törvényt szabni. Azt véled, jellememben, a szegényültség, gépies alárendeltséget fog előidézni?

— Ha ha ha, egy kevély koldus, egy csődbe futott csaló, ki jellemről beszél! — közbevág Löbl metsző gúnyhangon, melybe némi éles harag vegyült. — Hja persze! excellentiátok katekismusa így szól: én a századot vezetni születtem, miért követnék mást? kövessenek mások. Miért cselekedném idegen fogalmak és hagyományok szerint? miért vennék szabályul mások által tervezett modort, miért tenném elibe a teremtetést a teremtőnek, azaz magamnak, mert hisz erkölcsszabályt magamnak teremthetek? s ha tévesztenék is, miért ne lakoljak inkább a bűnbánat benső törvényszéke előtt, hogyses a majomi utánzás bornírt szerepében elköznapiasodjam? A la bonheur! tisztelném e magaskodó függetlenséget, ha holmi életunt udvarmesternőktől, vagy affectált komornyiktól eredő salonés ételszabályokat oly minorenuis kegyelettel, buta

szolgaiassággal és szakmás szigorral nem követnének, ha kedély- s örömviláguk, — mely a cselekvés egész rendszerének czélja és jutalma, — oly kisszerű s nyomorú nem volna és ha ebbeli elfogultságuk annyira nem menne, miszerint, ha egy nem osztályukból származott, de szabad lelkű, eszű egyén köreikbe téved s majomkantusaikat felölteni vonakodik, őt pimasznak tartják, vagy félkegyelmű filkónak, ki a magas ízlet nemesb természetét nem képes felfogni.

Gróf Szalárdy csak nézett, mit akar ez az ember? s egész szórohamra egy szánó mosoly lőn a felelet.

— Sose nézze bukott excellentiád, csalt-e már más is úgy? hanem vegye vissza jegyajándokát s adja nekem, — folytatá Löbl. — A vállalat nem oly nehéz mint minőnek látszik. Grófságod azt hiszi: mivel Beatrice a bécsi házat eladta, a pénz pedig sikkasztható dolog, lehetetlen leend a visszaperlendő értéket kinyomozni... Nem igaz, én mindent tudok. A ház övé, csakhogy idegen névre van írva, a kétszáz ezer pengő jegypénzből ötvenezer státuspapirosokra van beváltva, melyek a grófné iróasztalában fekszenek azon vasuti és gyárrészvényekkel együtt, melyeknek értéke ismét ötvenezer. Harmincezerben bír egy hiezingi kertet, mely színleg bizonyos Montaniére agg kisasszonyra tartozik, harmincezer uzsorában forog Kaen és Bergovics héber hajhászok kezein, tizenöt ezer a londoni életbiztosító intézetbe van fizetve, tizenöt ezer kamat nélküli kölcsön májor Hepfingnél, kivel a grófnő legtöbbször whistezik, s végre tízezer nagynénjénél, a vak hercegnőnél, ... no persze, a végső pontokat sohsem látjuk... Hiszi-e már excellentiád, hogy mindent tudok, óh egy zsidó uzsorás mindent tud, ha kármentesítő csódtömeget kell összecsinálnia. Tudom, és fogom tudni, mikor, mi, miképen és kik által fog történni ezen összeg kezelése, forgalma, csűr-csavarása körül? De tudom én, mi tartóztatja excellentiádat. Nem akar saját osztálya előtt

kislelkűnek látszani, nem akarja egykori nejét, fiának anyját koldusbotra juttatni. Persze, nem tudja, mily gyalázatosan megcsalá nőhűség fejében... Excellentiádnak nincs fia, az örült gróf Szalárdy Lajos fatyuvér!

Az ősz arisztokrata rendkívül felindult, s akarata ellen mohó figyelem ragadta meg.

— Igen, igen, excellentiádnak nincs fia! — ismétlé Lóbl. — Beatrice grófnő magtalan. Egy pálinkaárusnő fiát lopták alá, midőn tettetett terhét elszülte. Első férjét szintén így csalta meg. Kezemnél csomagostól vannak oklevelek, melyek hiteles creje mellett egész országot oda lehetne ítélni. Dr. Márk vallomásai nálam vannak, s mind azokéi, kik a vérkeverő bűnbe befolytak. Dr. Márk igen haragszik excellentiádra, mivel börtönéből ki nem szabadíttá, s midőn egy szomszéd ország törvényszéke, régebbi büntettek nyomozása végett elhurcoltatá, sokat vallott excellentiád ellen, ... méltóztatik érteni? igen sokat! És ha tán szavaimban kétkednék, íme tessék, csak tessék meggyőződni e hiteles formákban kelt másolatokból, — veté hozzá ingerlőleg, miközben felgombolt kaputjából egy iratsomót terjesztett adósa elébe. — Itt van tizenkilencz darab, orvos-, baba- és tanuvallomás Beatrice grófnő magtalanságáról, az álszülési ismételt merényről, lopott gyermekekről stb. stb. Tessék csak egyenkint szigorún megvizsgálni, ítélni, és úgy határozni. Azonban jó lesz mindenesetre ínyem szerint határozni, mivel dr. Márknak másnemű vallomásai és adatai is vannak kezeim közt, bizonyos holdkóros gyermek örültté tétéről, szenvedéseiről, álhaláláról stb. Úgy hiszem, nem kell magyaráznom, ki lett légyen ezen mellékági holdkóros!?... de ne rettegjen excellentiád, ha jegyajándokát kezemre játszsza: általam az okleveleket, melyek a bűnvádi kereset alapja lehetnek.

Gróf Szalárdy György megrendülve s villámgyorsan forgatá az okleveleket. Tehát csakugyan igaz! A nő,

kit angyalául hozott, borzasztón megcsalá. Démona volt az, ki életét éhes önzésből kísérte, mint rabló ölyv a tengeri hajót. Rangot és hivatalt szerze, beiktatá a főrend osztályába, de tékozló túlságaival megbuktatá, hogy mindent elveszítsen. Pénzért adta képmutatásait, elátkozott méhe gyümölcseül fogada egy bitangot, hogy szomjának aranyakat hozzon. Hazudott esküjében, kétszinű volt a női hűségben, csalárd anyai szerelmében, párttűtő a vészben. Vérlidércz, ki a velőn függ, s ha nincsen többé táp, odahagyja a kiszítt cadavert. Vége mindennek. Megszentelenítve, elrabolva a vigasztaló emlék, az egyetlen végkincs, mit a hajótört sors vele együtt partra vetett még, elmerülve a biztató révpárt, mely fiának reménylett ivadékaiban, felvirágzó grófi nemzetséget mutatott. Az ősz áldozat hideg lelke felháborodék, s először életében kiesék sarkaiból, melyet mindig gőg és önmérséklet vonsúlya őrzött. A boszú és kijátszott hit vérforgató érzelmeivel állt harczban. Egészen kikelt szokott vonásaiból, más kép, más lélek, más egyéniség látszék váltakozni a mult helyére, teljes lényé mutatá, hogy irtóztató terv felett határoz.

Lóbl Simon gyönyörködve leste az elárult harczot, s hosszú szünet után, hunyorgó szemekkel, de telhető lágy hangon szólalt meg: — Most láthatja excellentiád, miszerint azon jegyajándokot, befolyása nélkül is, a csódtömeghez csatolhatnám, de azért kívánom titkos felleptét kieszközölni, mivel így nem kellend azon összesen a többi hitelezőkkel osztoznom, s excellentiád egy csapásra két legyet fog ütni, mert a mellett, hogy tőlem megszabadul, azokat is megfosztandja legerélyesebb támaszuktól . . . No, ugye-bár, vissza kell követelnie tulajdonát a hűtlen grófnétól?

— Igaza van Lóbl; vissza kell követelnem, — felelt gróf Szalárdy mélyen megindulva, s az uzsorás nagy álmélatára, mit soha nem tőn, barátságosan szorítá meg kezét.

Löbl Simon kémlőleg nézett, nem fortély lappang-e e hirtelen átalakulásban, de a gróf oly szelíd, oly őszinte arccal nézett huzamosan reá, miszerint vonásiban a legrókaibb kétely sem fedezhetett volna fel semmi mentalis reservatát. Meg van csalva, e mellett szükség kényszerfűti, mért ne okosodnék meg, holott becsülete úgyis oda van? okoskodék Löbl magában, s mivel saját tapasztalata szerint, a szív mindenféle alakuláson könnyen átesik, hinni kezdett az ősz diplomátának.

— Engedje át kérem e másolatokat, hogy használat végett áttehessem jogigazgatómhoz, — mondá aztán szívélyes hangon s némi mosolylyal a kegyelmes úr, miközben íróasztalához ment, s levélpapírt vőn.

— Ezer örömmel, — válaszolt mélyen meghajolva Löbl, s a felbontott csomagot az íróasztalra tévé, hogy bepakolás végett kéznél legyen. — De úgy-e excellentiád, a visszavett jegyen egy hitelező sem fog velem osztozni? He he he! ne méltóztassék feledni, hogy a példabeszéd szerint kéz kezét mos. Még én fontos szolgálatot tehetek. Ha excellentiád megosztzik velem, én megbuktatok minden hitelezőt, s mi a tömegből követelésemen túl marad, kettecskénké lehet, . . . mit? — sűgá sunnyogó macskaalázattal a nyomorú, ki mindenkiben önmagát ítélve, biztosnak tartá adóságát egyik aljasságból másikba ránthatni.

— Ugyan édes Löbl, jegyezze fel csak azon adatokat, miket a grófnő kihelyezett pénzeiről elsorolt, — kéré nyájasan Szalárdy a zsidót.

Löbl Simon mohón engedelmeskedék. Az érdek és telhetetlen rėmény mély és szorgos elfoglaltsággal tartá őt, s míg a főispánnak háttal, egy könyves asztalon elmerűlve írta: addig gróf Szalárdy a titkos rugóval fe!nyitott nyilatkn, markába csempészett íróasztalából egy kisdud ércszelenczét, s a nélkül, hogy Löbl észrevenné vagy reá ügyelne, kiment az ebédlőbe, mintha ottan jeges vizet innék, vagy cseléd után nézne.

Az ezüst edények közt kicsavará gyorsan a czukrozót, a finom czukorliszt közé vegyíté a szelencze tartalmát, bizonyos halvány port, s e műtétel közben összerázkodék, mint midőn az ember megborxad. Mindez egy percz alatt történt, s másik perczben már asztalánál üle Szalárdy és levelet írt:

«Amice! az idezárt másolatokat, — melyeknek eredetiét Lóbl Simon irományai közt fogja koboztatni, — oly meghagyással küldöm az úrhoz, tartsa kötelességének, tulajdonomat, alku vagy per útján, törvényengedte lehetőség szerint a hűtlen grófnétól visszaszerezni, őt, az örökségi jog magtalan álarcozóját, illető bűnvádnak és gyalázatnak átadni, s azon örültet család-nevem bitorlásából törvényesen kiűtni. Az özszeget, ha visszasajátolása sikerülend, uzsorátlan hitelezőim vegyék, de semmi esetre Lóbl Simon vagy utódai, kinek vagy kiknek csódtömegem iránti igényeit, a kezében levő adatok, bizonyítványok és tanúvallomások erejével, az uzsorafenyítő törvények értelmében, ítélet által megsemmisíttetni törekvendik az úr. Ezen meghagyásomat pedig oly szigorún és lelkiismeretesen hajtsa végre az úr, mintha végrendeletemet teljesítené. Így kívánja és rendeli jóakarója gróf Szalárdy György s. k.»

A jogkormányzó, kihez e levél czímezteték, jónevű nemes családból származott, tisztos ősz egyén, közbecsülésben álló hazafi és családanya, tiszta jellemű és vagyonos ember: mégis gróf Szalárdy soha más hangon és modorban mint leveléből kitűnik, vele nem érintkezék.

A levél be lőn pecsételve, az oklevelek hozzá csatoltattak, s a csomag azon parancscsal adaték a gróf vadászának, hogy hiteles gyalogkövet által rögtön küldje a megye székvárosába.

Lóbl Simon ragyogó arcczal köszönte az eljárást.

— Elvárom a sikert excellentiád, s azon esetre mindennemű szövetséges szolgálataimat előlegesen aján-

lom, most pedig nem kívánok tovább terhére lenni, — mondá alázattal, s mankóját hóna alá véve távozni készült.

— Ne menjen Lóbl, legyen nálam ebéden, — marasztá nyájasan gróf Szalárdy György.

Lóbl Simon elbámult, s merev figyelemmel szemlélte a felfuvalkodott arisztokratát, nem gúnyolódik-e? de annak arca oly szelíd, szeretetsugárzó s tettetés nélküli volt, mint még soha sem.

— Ne ütközzék meg, fogadja el kegyeimet, melyeket, míg bővebben oszthatám vala, elvontam öntől. Látja Lóbl, mindketten megöszültünk, életünk folytonos egybeköttetésben folya le, s mégis ellenséges lábon állottunk egymással. Nem szép volna ez ellenszenvet a halálba átvinni, azért feltevém békében élni önnel, míg e földön még maradásom leend, — folytatá leereszkedőleg, s Lóbl hunyászkodását egy száraz mosolylyal bátorítva. — Maradjon nálam ebéden, fedjük a multat, kezdjünk meg együtt egy új életet s legyünk baráti egymásnak.

Az uzsorás alig vala képes tájékozni magát. Szepplős keze remegett a gróf fehér hideg ujjai közt, szemében a megalázó győzelem nemtelen öröme gerjengett, s tartózkodó bók és nyájasság közt ült le egy pamlagra.

— Megbocsát, hogy levelezésemet a postaóráig végezniem kell, olvasson addig valamit, — mondá az ősz adós hivatalszerű udvariassággal, s fróasztalához ült.

Gróf Szalárdy sokat, igen sokat jegyzett, melyeknek töredékei e könyv szövegébe iktatvák.

Lóbl Simon elgondolkodva ült a hallgatag csendben, s a grófot arczélben szemlélve, elmélkedék az átváltozás történetéről. Mérgezési terv gyanúja esze ágában sem fordult meg, hiszen a gróf mítsem tudott előre az ő eljöttéről, azóta szót sem cserélt cselédeivel, de meg gorombául, némán, megvetőleg fogadta őt s el akart előle zárkózni, hogy eltávolítsa.

Ellenben sok és természetes oka volt hinni, miszerint a megbukott aristokrata viselete rejtelmetlen, igaz, és őszinte, mert szükségszerű. Gróf Szalárdy György szövevényes bonyodalmaiban, barát és segély nélkül, ellenségítől körülvéve áll. Ha én akarom, gondolá magában, véggép veszve van; okirataim erejével halálos vád alá vehetem a mellékőrökség miatti gyilkos szövetségért. Egyedül én vagyok, ki őt a bűndíj alul elvonhatja, s csődjéből kiragadhatom. Miért ne simulna hozzám s keresné kedvemet, miután megtanítám, hogy velem dacolni siralmas? miért lenne koldus szerepében folyvást kevély és megvető, hogy nagyobb-nagyobb nevetségül legyen? miért ne törekednék engemet magáévá tenni, holott általam még némi jövődőt remélhet? nincs-e nagy szüksége reám, neki, az erkölcsi halottnak, ki szégyenkő alatt zárt magányban eltemetve él, s száműzött lelkével véd és jóakarát, nyugalom és vigasz nélkül, neje- s gyermekétől kirabolva áll, ridegen elhagyatva, vész alatt mint a pusztai omladék? E győző okok mellé járul a nyugalmas hangulat, szelid, izgatottság nélküli arcz, melylyel a gróf jegyzeteit folytatá; s a mély és átadott merültség foglalkozásába, mely semmi álkodást, semmi gyanús tervet, s még kevésbbé borzasztó merényt sejtteni nem engedett. Úgy, hogy Löbl Simon egészen természetesnek és okszerűnek találva adósa viseletét, a csendet hasznüző ábrándokra fordítá, s jutalmas tervekkel kaczerkodott, melyekből egykor, — ha gróf Szalárdy csőd alul kijövén befolyásait visszanyerendi, s veie közkeresetre g'schäftelend, — nevezetes nyereséget húzhat.

Délután négy órakor jelenté a vadász, hogy a leves az asztalon van. A gróf összepecsételé jegyzeteit, s vendégével az ebédlőbe lépett. Csak egy személyre volt az asztal készítve; Szalárdy még egy terítéket parancsolt. A vadász tetőtől talpig gorombán végignézte Löblt, s némán engedelmeskedék; Löbl Simon daczóló gúnnyal mosolygott ellenségére, ki őt a por-

talénál ki akarta vetni, s most szolgálatára lenni kényyszerül. Gróf Szalárdy nem hagyott Lóbl számára külön vizet és bort tenni, hogy az ő palaczkjaiból tölthessen, s valahogy gyanú ne keletkezzék rossz lelkében; és ezt a zsidó megkülönböztetésül fogadta. Az asztal, rendes szokás szerint, egészen ezüstre volt terítve; fel volt téve a nagy fontosságú czukrozó edény is. Az uzsorás jó ízűen evett minden tálból. Nem győzte eléggé dicsérni az étkek válogatottságát s a műértő szakács ügyes tanát. Minden éteknél elmondta, miszerint olyasmit igen ritkán élvez; és az igaz is volt, mert becsületes ember nem ülteti soha asztalához, saját költségén pedig mindig fukarkodott jól enni.

Végre a peccsenye után, megjelent utolsó étékül a tészta. Omelette souffléet hoztak, melyhez sok czukrot szokott venni a gourmand izlés. Gróf Szalárdy minden remegés vagy színváltozás nélkül fogta a czukrozót, s vastagon behinté a nyalánk étket. Soha ily hideg határozottsággal senki a halált nem kezelte. Aztán maga számára vőn az étkekből, s haszonhajtó tárgyról kezdte beszélni, mely Lóbl Simont rendkívül érdeklé, hogy megcsalja figyelmét, vagy netán gyanakodó eszméletét a legfontosabb perczen. De arra nem volt szükség; az uzsorás teljesen el volt ámitva, hitt, bizott, remélt s jó adagot kivőn a czukros tésztaból. Midőn látta a gróf, hogy sfrásója mohón falja a halálos mérget, enni kezdett ő is nyugalommal, s folytatá a tárgyat biztos, bátor, öntudatos hangon.

— Vegyen még ebből a delicat nyalánkságból; Laurent hozd elő a tálat! mondá a főispán; midőn Simon a maradék czukorlisztet késhegyen szedte fel figyelem közben tányérja széléről.

Lóbl szerényen szabadkozik a kínálást elfogadni, de gróf Szalárdy, tányérjára rakta az egész maradékot, s vendéglátó szivességgel beczukrozta neki gazdagon; ráhintve az edényke egész tartalmát, hogy másnak veszélyt ne hagyjon abban.

Lóbl Simon mohó nyalánkolással falta azt fel.

Ebéd után kiharancsolá Szalárdy a vadászt s bezárta belőlről a terem ajtaját. A cseléd tudta, hogy ilyenkor nem szabad urát háborgatni. Aztán karon fogá Lóblt a főispán s szobájába vitte, s bezárta ajtaját, a kulcsot a légfűtés nyilatba veté.

Lóbl megrettent e magyarázhatlan készüllet miatt, s mankót és kalapját véve, komoly esküvel állítá, miszerint okvetlen és haladék nélkül távoznia kell.

— Itt maradsz nyomorult; . . . itt kell maradnod! kiálta a boszuálló patricius, s kevély ajkairól ördögi vad kacaj tört elő, melynek gúnyos hahotája meg-
rázta a lelket és velőt.

Az uzsorás borzadva állott e végitéleti hang előtt, s szakadozott töredékben rettegve kérdezé: Minő erőszak az, mely engem maradni kényszerít?

— A halálos mérég, melyet ettél; felelt átszegő tűzszemekkel a gróf, s a velőtrázó kacaj ismétlé mag-
gát ajkain.

— Gyilkos! felsikolta Lóbl, de e pillanatban szag-
gató kínok, égető rágás, s fojtogató görcsök teríték a
földre.

A főispán keresztbe fonta karjait, s az elégtét vad
élvezetével kísérte kínjait.

— Orvos, orvos! hörgé az emberek legirtózta-
többika.

— Gyógyítson meg lélekismereted; válaszolt a tom-
boló ellenség.

— — — — —

— Papirt, papirt! . . . feljegyezni elásott kincseim
helyét, hogy örökösím reá akadjanak; rebegé Lóbl
egy pár percz mulva, gyengült, töredező halálos
hangon.

— Adok, ha kincsed harmadát közczélokra hagyod;
mondá gróf Szalárdy papir után nyulva.

— Inkább vesszen mind örök rejtekében!! hörgé
a bűn és érdek átkozott vakrabja, s a fetrengő kínok

tekergőzési közt, vadállati bögsben fútt ki gyalázatos lelkét.

Gróf Szalárdy arczán, — kinek több időt engedeti a méreg kevesebb adaga, Lóbl halálával megszűnt minden izgatottság. Nyugalom és szenvedélytelenség látszék csendes szemeiben, mint azéban szokott, ki békébe lépett önlékelvel.

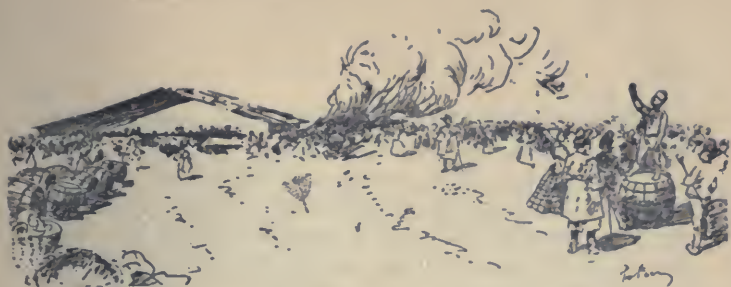
— Most már sírba szállhatok, mert ellenségem lábaimnál húlt meg; mondá a méregszaggatástól gyengült, de nyugalmas hangon, s íróasztalához ment.

Bepecsételt jegyzeteit csímezé ahhoz, ki őt a világon legjobban szánta, vagy legkevesebbé gyűlölte, az angyallelkű Czeceziliához. Aztán egy grófi koronával hímszett vánkost tevén feje alá, olvasó pamlagára fekvék, s a panasznak egy hangja, a kínnak egy moczanása nélkül, néhány percz mulva végképen elaludt.

Harmadnap két hullát vittek ki a kipusztult kastélyból; egyiket a gróf Szalárdy család sírboltba, másikat a zsidó temetőbe; pénz- és születési aristokrata két hulláját, melynek mindenike már életében a polgári szerkezet erkölcsi hullája volt.

XXXVII.

(Beiktatási ünnepély.)

Egy évvel e szomorú események után, 10. Szeptember 1846. élénk zaj, zene, néptolongás volt azon kastély parkjában, hol Czeczilia, fiával és menyével lakott, s hol azon nemes jellemű nemzetség családéletének tanúi voltunk. A park újólaj hajdani szerkezetében volt. A burgonya- és kukoricza-ültetvények eltűntek, díszpázsit, ragyogó virágcsoportok foglalták el azoknak helyét, mert Czeczilia, fia örökének visszavétele óta, az uradalmak rangjához illő udvartartást nyitott.

Egy facsoportoktól övezett gyeptéren roppant levelesszín volt vonva, melynek sötétzöld sátrában hűvös asztalok voltak terítve a nép számára; odább csíkos vitorlavászonból vala felütve egy hosszú szellős sátor, melynek kamukával s ezüsttel terült asztalai az úri vendégeket látszottak várni. Háttérben iszonyú tüzek robogtak gypsint vagy hantból rakott konyhákön, s a majorsági historia naturalis minden osztálya süldögélt körülök kisebb-nagyobb körben és távolban. Minden rendű, rangú, és terjedelmű tinók, juhok, malaczkok, borju, bárány, szarvas, őz, nyul, pulyka, liba, rucza, kakasok, fáczán, fogoly stb. stb. sült-főtt rangjához illő nyárson vagy mártalékban, s borzas szakácsnék veszekedtek vagy hahotáztak, mint annyi vörös furiák, a lobogó tüzek körében. Az öreg Cziriák

pedig válogatott halakat osztogatott szét, szépen megtisztítva, a konyhák illetve szerint.

Itt-ott csapra ütött hordó közelében tolongott az ujongató nép, másutt cigánybanda mellett kerekedék tánczra egy-egy folt nyalka legény és leány, míg másutt és mindenütt kedélyes csoportozatban üldögéltek egyes családok, vagy őszült népvének beszélgettek a történet különösségéről.

Egy oldalon lobogós ingű bandérium ült apró, de futós lovakon, mely tisztelgési alkalomra várt. A csoport élén Peregí Marczí tartá a nemzeti lobogót, s derült képét kikidugva zömök vállai közül nagyokat nézett. Mellette haza került fia, a híres Píszé Písta ült egy horgyogva kapáló szilajcsikó hátán, tetőtől talpig eredeti sallangos csikós öltözetben.

Átellenben koszorúzott pórszűzecskek álltak párosan, hattyúfehér patyolat öltönyben. A Poltrás szelíd arcozal, öröm-sugárzó szemekkel osztogata közöttök szét virágot, melyet üdvözetkor átadandók lesznek. Egy csendes tekintetű, csinosan öltözött, de már idős pórléány segíté neki a rendezésben, kit a nyakán viselt drága keleti gyöngy igen feltűnővé tón, s önkénytelenül azon kérdést idézte fel: hol vehette azt e községes pórhölgy?

Egy hárs csoport árnyékos aljában legélénkebben folyt a társalgás. Egy kiürített hordó fenekén állott Pipacs Gyurka ugyanazon kék kanczamentében, almazöld nadrág- s királypiros nyakravalóban, melyben Czeccziliánál láttuk őt. Körülötte népes csoportozat; közte Tógyer gazda, ki a pór vendégek kupáiba hivatalos készséggel eresztgeté a bort, sokkal substantialisabban öltözve, mint hajdan Löbl szolgálatában. Ott voltak a hortobágyi szállító parasztok. Dudás juhász, a Kenesei gulyás s mindazon igénytelen tagjai az az alsóbb osztálynak, kik e történet boldog kifejléséhez segédbefolyással járultak, s kiknek fénytelen erénye, rendesen észrevétlenül vész el a világ folyá-

sában. Kezeikben kupák, ajkaikon dal, s kedv és csapongás szeszélyeikben.

Pipacs Gyurka veszettül be volt rugva szokás szerint, csak úgy inogott a hordó tetején mint a kócsagtoll a kalpagon. Hajdon fővel, szerteszórt hajjal állt, s tulipiros képe kétszáz rőfnyire virított. Kezében egy csorba fakupát forgata üresen: »adatok bort sógor!« kiabála fényes jó kedvében, s mutató ujjával szorgalmazva intett a rongyos halandónak, ki a háttérből egy hordó borral iparkodott elő debreczeni fakó talyigáján, s szürke gabancsának szemét ostornyéllel akarta kivájni, mert mivelhogy nem ment.

Harangi Pál ismerősünk az, kiről messziről észre lehet venni, hogy nyakban van, mert dülöngözés közben nagyon egymáshoz feni csizmaszárait. Végre vak fogatján a színhelyre ténfergett, s mig ő rossz kováján körmét lecsiholta, Tógyer gazdáék vérért vették a visontai hordónak. Pipacs Gyurka, tele kupájával csendet kért s a hordó megetti hárshoz támaszkodva, mód nélkül dadogó, de nagyon rekedt hangon szónoklani kezdett:

— Atyafiak! a tyukodi veszekedés óta nem ittam ilyen bort. A minapi temetésen oly nyulós csaviczkát adtak, hogy sujtás helyett kihányhatnák vele a magyar nadrágot . . .

— Gyurka bácsi! azt állítja itt egy legény, hogy mindig azt a bort találja legjobbnak, a mit épen iszik; közbeszól a tömegeből egy hang.

— Hallgass pimasz, nem az itt a kérdés; félreszólt Pipacs minden zavar nélkül, s újabb attitudebe helyeztetvén magát emígy dictiózott: »hogy árva halász, vagyis Szalárdy Ödön ő nagysága, törvényesen appropriálta uradalmait, azt nem kell mondanom; hogy most annak beiktatásí ünnepélyét lakjuk, azt sem kell mondanom; . . . csak azt mondom tehát . . . Itt elakadt. (általános röhögés). Csak azt mondom tehát, hogy ezen határ borának, buzájának új urát, ki

nékünk magyar őszinteséggel megengedé, miszerint még ünnepkezdet előtt egy kis gyomorerősítőt vehessünk magunkhoz, az atyaisten éltesse, ragyogtassa!

— Nagyon dadog maga Gyurka bácsi; megjegyzé egy pitykés nemes fiu a tomboló «éljen» elszüntével.

— Elejtettek öcsém kisgyermek koromban, s azóta holdtöltén hibázik a nyelvem; válaszoló Pipacs.

— Hiszen most ujság van; czáfolá másik hang.

— Igen, de megtelik; igazolá magát Pipacs.

Mig e vigadó töredék egymás kedvét, tréfáit évodve cserélgeté, komoly aggodalommal úzte-fúzta szótárgyát a vászonsátornál ülő úri csoportozat. Báró Ózugi Orbánt keríték körbe Buzás Mihály, Hiábavalovics s mind azon conservatív táblabirák, kikkel a főispán debreczeni estélyén találkozánk.

— Ez az ember tökéletesen megdönti pártunkat; mióta megyénkbe jött, egy gyűlésen sem győzhetünk; mondá panaszkodva Ózugi.

— Rendkívül egyesíteni tudta az ellenzéki pártot; megjegyzé Hiábavalovics.

— Jövedelme hatodát elveik terjesztésére szenteli; folytatá Buzás Mihály.

— S oly szeliden és okszerű rendszerben intézkedik, hogy még csak commissió alá sem vehetjük őket, beleszólt a negyedik.

— Szalárdy Ödön igen veszélyes ember politikai hitfeleinkre nézve.

— S oly népszerű tud lenni, miszerint pártja folyvást a mienk fogyasztásával növekszik.

— Ha ez így megy, kivész megyénkbel a conservatív elem.

— S végre magunk is kényszerülünk hozzá csatlakozni, vagy nullákká válunk a teremben.

— Hja hja! hát mért nem kelünk tűzzel-vassal ellene, mig nem késő?

— A modor, a modor! Modora ellenállhatlan,

hiszen sme lakomájára is eljöttünk, pedig gyűlölt politikai ellenség!

Mig a vert had ekként tanakodék balsorsán, addig egy sereg ellenzéki ragyogó arcczal örvendezett a közelvek-, izgatási kezelet-, s adózó népügynek megyéjökbeni ujjászületésén. A pázsitkörben állottak ők, kedélyes beszélgetésben, többnyire égő szivarokkal. Köztök a becsületes Gyapjasy, ki a homo regius szerepét pótolta e magános családstatutióon; mellette a debreczeni városkapitány, ki az aldunai zsidó s vak morva fontos vallomásainak kész szivú elősegélője volt; és több igen sok ellenzéki tagok, ifjak és vének.

— Lám lám, mennyit tehet egy ember; mondá egy a Szalárdy Ödön érdemeinek folytatott sorolása után.

— Most már örökre megalapult megyénkben a haladás ügye; állítá a másik.

— Mert nem daczra vagy nyers erőre van számítva; megjegyzé egy harmadik.

— Hanem a szoros egyesülés lelkére.

— Mióta ötven pengő birság alá veténk magunkat a gyűlésrőlí okatlan kimaradásért, mindig többségünk van.

— Mely a személyeskedés eltiltása óta folyvást növekszik.

— De menyit tesz, sürget, indítványoz s végez más tereken is.

— Már kórházaink készülöben vannak az adózók helységeiben.

— Es takarékmagtáraink.

— És mellékutaink, miket a falvak közt, a határok tulajdonosi csináltak.

— És helyköri kereskedő társaságunk.

— S mindez egyesítés által.

— Éljen a nemeslelkű Szalárdy Ödön!

— Éljen, éljen!!

— Apropos! Aláírtad-e te az általa tervezett

«Becsületrend» alapszabályait? kérdé egy ifju a má-
siktól.

— Hogyne?

— Én is!

— Mi is; . . . mi is!

— Gyönyörű gyakorlati pontjai vannak.

— Legnemesebb azon polgári kötelezettség, mi-
szerint senkinek, a már egyszer nyilvánosan bevallott
elvével ellenkezőleg nyilatkozni nem szabad.

— Azon pont is rendkívül üdvös, miszerint az alá-
írott tag soha adósságot nem csinál, s ha véletlen csa-
pások kényszerítnék is, hat percenten felül semmi
esetre nem vesz, de nem is ad, ha tőkéje van.

— Most, az ünnepély után, ismét új tervekkel fog
előlépni, melyek a társadalmi és nyilvános élet töké-
lyesbítésére vonatkoznak.

— A mi tőle ered, látatlanban kész vagyok aláírni.

— Mi is; . . . mi is!

— Istenem, mily közel áll ezen népszerű barátunk
a halhatatlansághoz! felsóhajtja Gyapjasy.

A mint így beszélnek, egy neudicsánka állt meg az
udvaron, s két leszállott egyén sebbel-lobbal sietett
feléjük. Egyik alacsony, zömök, kostökkal és cseresznye-
szín tajtékpipával; a másik nyalka ifju, karikákba für-
tözött hajjal, Singerféle feszes ruhában.

— Isten hozta szolgabíró úr, azt tudtam már le-
gale testimonium nélkül maradunk; fogadá őket Gyap-
jasy, kezét nyujtva a zömök embernek. Hát hol kés-
tek eddig?

— Csak gondolja meg spectabilis, Csonka kondás
utunkat állta tolvaj-bandájával, pedig Kakas Kádár az
útfélen függ mások rettentő példájára.

— Hát még folyvást fosztogat Csonka kondás?

— Hihetőleg ez volt utolsó merénye, mert ma
mind a négy járás pandurja kiindult ellene; vála-
szoló hivatalos biztosítással a kis szolgabíró . . . Hát
a szép Athea nem jött el? csak nem akarja magát

közöttünk mutatni; kérdé aztán sajnálkozó nyájaskodással.

— Várva-várt jegyese, a szobrász Adrián megérkezett európai utjából, s Athea örömebb maradt körében. Nehány nap alatt össze fognak kelni; felelé Gyapjasy atyai meglepéssel.

— Mi ujság bruder? te a székvárosból jösz? kérdé a közben, vállon ütve a szolgabíró egy gazdálkodó fiatal nemes.

— Nyúl lcziknek 10 esztendőt adtunk; dr. Márk bünpere pedig lefolyt külföldön. Sánzra küldték az égetni valót; válaszóla a kis szolgabíró az osztó igazság diadalmas örömevel.

E pillanatban egész társaság üdvözlétet inte kézzel vagy kalappal, mert az udvar felől Czeccilia jött le szétnézni a konyhákon, miként áll a dolog az ebéddel. Bár a gyönyörű arcz egy kissé hervadt már, de a bájos szemek igéző világa, s vérszin ajkain a jószívű mosoly, — az Ödön arczával közös sajátságok, — folyvást megragadják a régi ismerőst, s vonzalmát lekötik a kedves szép hölgyhöz. A vendégsoportok egyetemes tisztelettel látták, fogadták őt; s az üdvözlő arczokon derű és részvét mutatkozik.

Egy váratlan jelenet szakasztá félbe ez örömet, s vetett egy szomorú árnyat az ünnepély világos rajzára. Sötét, kiholt arczú kóbor bukkant ki a park szilfás sarkánál, ernyedt katonaoöltönyben, ki elcsonkított lábát somfabottal pótlá.

Kezében száraz koponyát hurozolt, melylyel egy örültet csalogatott nyomába. Szakadozott úrias ruhában, irtózatossárczsal, ólálkodva követé az őt, s örökké a koponyát törekvék tőle elrabolni.

— Mi ez? . . . ki ez? kérdezik itt-ott borzalommal a meglepett vendégek, s általános felindulás látszék őket elfoglalni.

— E bizony Rigó Ferke; mondá Pizze Pista, ki a bandériumból tudósftást adni elővágtatott. Az örült

pedig, míg nevétől meg nem fosztaték, vala Gróf Szalárdy Lajos. Most már nincs neve. A száraz koponya egykor szép lány volt; Mariskának hítták. Rigó Ferke elhité az örült csábitóval, hogy Atheát addig nem bírhatja, míg e koponyát tőle el nem veszi. Azért ólálkodik folyvást elrabolni. De Rigó Ferke híven őrzi azt, s így hurczolja maga után szét egész országban, hogy a gyermek is ismerje meg őt és gyalázatát. Ez okból hozza jelenleg a sokadalomba.

Kik a történetet tudták, elborzadtak e hallatlan boszún.

Czczilia a részvét könyei közt vete véget a szörnyű vándorlásnak, s helyet rendelt a szerencsétlen számára az örültek házában.

— Hát a henczidai jegyzővel mit tőn Rigó Ferke, ki őt, mint szökevény csavargót írta be a falubeli ujonczlajstromba? kérdezé sugva a szolgabirótól egy kandi aljegyző.

— Nem tehetett semmit; felelt a kis zömök; mert mielőtt rákerült volna a sor, a jegyzőt kitették hűtlenségeiért s földönfutóvá lőn.

Azonban e kedvetlen intermezzót hirtelen félbeszakasztá a harsány taps, zene, éljen-kiáltások. Szalárdy Ödön jött le az udvarból, szokott igénytelen öltözetében, s karján a szemérmes boldog Évikével. Utánok Vámos vezette nejét, a vidám Zalánkát, ki pajkosan csimpajkozék férje jobb karába, s szemébe mosolygott örökös mondani valóival, jeleül, hogy nemes lelkű férje a világ minden tapsainál kedvesebb előtte.

Utánok egy sereg asszonyosság, a szomszéd birtokosnók, mint szabadalmazott vendégek, virfős tarka ruhákban. Köztök egy kétszáz fontos test, kinek fülesbagolyi tekintetet ada a felcsucsorodott bokros vukli. A mellette defilirozó inda-nyakú s szeplős ábrázatú leány-magzatról, főleg pedig azon pírított kifliről, melyet reggelizés óta még most is csemegélt, mindjárt

rá lehetett ismerni, hogy az nem lehet más, mint Báró Ózugi Orbánné.

Most mindennemű ünnepi formalítások megkezdődtek, s Évike főleg mindenben kitüntetést kapott, mint ki közelismerés szerint, férjének és jobbágyainak boldogító angyala.

— Csak nézze azt a hitvány asszonyt, mint egy páva! pedig nem is nemes, nem hogy mágnás-rendből volna; sugá Ózuginé szomszédjának németül.

— Még csak selyem ruhában sincs; tódítá egy szikár nő, kinek pecsétes krokrén ruhája, borzasztón suhogott.

— Mind ilyen többnyire az a szakácsnéből, vagy miből lett úrhölgy; közbeszólt egy harmadik.

A szikár asszony elpirult, mert férjének először szobaleánya volt.

— Ez a Szalárdy ugyan szép familiába házasodott.

— Legalább a lisztet meg tudja habarni, mert apja malmában mindig lisztben forgott.

— Mégis infámia, a vidék asszonyai közé ily parasztot hozni, holott mennyi leányunk van.

— De'sz én nem is ültetem ám őt a kanapémra. stb. stb.

Szalárdy Ödön, mint emlékezhetünk, előre megjósolá ezen nemes modort a nemes asszonyságok részéről, de ő mitsem gondolt azzal, oly házias angyalnak pedig mint Évike, nem vala szüksége ily csácsogó szajkók társaságára, kik az élvre és asztalhoz különben is kelletténél többször készek megjelenni.

Midőn a fehér pórleánykák átadták díszbokrétáikat, Szalárdy Ödön nyájasan megsimlta állát azon idősebb leánynak, kinek nyakában a keleti gyöngyöt megjegyeztük.

— Hogy vagy édes jótevőm? kérdezé őszinte részvétellel.

— Jól nagyságos uram, mint menyasszony szokott; felelt helyette elfogulatlanul a Poltrás. Tógyer gaz-

dával jegyben jár, most már számot tart ám az ígért kiházásításra.

Szalárdy Ödön jóváhagyólag mosolygott. A menyasszony, a vörös dajka egykori szolgálója volt, ki őt a dr. Márk irgalomintézetéből elszökteté.

— S mi jutaimaz téged kedves barátom azon nemes szerepért, miszerint ennyi boldogságnak szerzője levél? kérde Gyapjasy, kezét megszorítva, Vámostól, ki szerényen közéjük vonulva, egy néma könnyel kísérté a jelenetet.

— Azon meggyőződés, miként ha saját körében mindenki betölti kötelességeit, az emberiség boldog lesz, mert akkor a rosszak nem tehetik boldogtalanná; válaszolt a becsületes férfiú.

Azonban mindenfelé irtóztató quantumban kezdtek tálalni; s én, ki e történetet megírtam, annál örömebb vetem el a kiszolgált tollat, mert, — mint minden befejezett magyar vállalatnak, — ragyogó ebéddel van.

TARTALOM.

	Lap
XXIII. Löbl Simon — — — — —	5
XXIV. Folytatás — — — — —	47
XXV. Intéző tervek — — — — —	99
XXVI. Vallomások — — — — —	145
XXVII. Mariska esete — — — — —	172
XXVIII. A besztereczi lápvidék — — — — —	185
XXIX. Órsy Zalánka — — — — —	195
XXX. Czeczilia családja — — — — —	210
XXXI. Egy ifjú úr — — — — —	248
XXXII. A kancsi — — — — —	273
XXXIII. Dr. Márk — — — — —	294
XXXIV. Rigó Ferke — — — — —	318
XXXV. Bukott epikur — — — — —	333
XXXVI. Két hulla — — — — —	376
XXXVII. Beiktatási ünnepély — — — — —	399

KÉPJEGYZÉK.

	Lap
1. Mi ujság koma? — — — — —	9
2. — Hibázik, nemes gróf, — igazítá pajkosan Lóbl —	95
3. — Félre, félre, utat, utat! — — — — —	142
4. — No hát egymás után, mert mindjárt késő lesz —	155
5. Zalánka sikoltott, s védőleg nyujtá kezét maga elé —	210
6. Reggelihez vala terítve egy terebély hárs alatt — —	215
7. — No Cziriák, hogy tetszik ez a mocsáros világ? —	230
8. — Jobban van-e szemed, Rebeka? — — — — —	234
9. — Csir, csir, csir! — kiáltá Erzsike kosárral a kezében —	239
10. . . néhány borotvált izraelita dugta össze fejét — —	249
11. — Mon Dieu! ez superbe! . . . ezt magamnak tartom —	263
12. A kancsi rátevé kezét Ödön fejére — — — — —	292
13. — Mondom, ne búsulj! — — — — —	321
14. — De van, ki engemet küldött! — kiáltá Rigó Ferke	368
15. — Szolgállok mankómmal, ha gyengék lábai — — —	385

PH
3176
M3
köt.9

Magyar regényírók

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
